

PRAVILNIK

O NASTAVNOM PROGRAMU ZA ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2008 i 3/2011 - dr. pravilnik)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se nastavni program za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Član 2

Nastavni program za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja odštampan je uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Član 3

Nastavni program za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja primenjuje se počev od školske 2008/2009. godine.

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

NASTAVNI PROGRAM ZA ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. SVRHA, CILJEVI I ZADACI PROGRAMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Svrha programa obrazovanja

- Kvalitetno obrazovanje i vaspitanje, koje omogućava sticanje jezičke, matematičke, naučne, umetničke, kulturne, zdravstvene, ekološke i informatičke pismenosti, neophodne za život u savremenom i složenom društvu.

- Razvijanje znanja, veština, stavova i vrednosti koje osposobljavaju učenika da uspešno zadovoljava sopstvene potrebe i interese, razvija sopstvenu ličnost i potencijale, poštuje druge osobe i njihov identitet, potrebe i interese, uz aktivno i odgovorno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i doprinosi demokratskom, ekonomskom i kulturnom razvoju društva.

Ciljevi i zadaci programa obrazovanja su:

- razvoj intelektualnih kapaciteta i znanja dece i učenika nužnih za razumevanje prirode, društva, sebe i sveta u kome žive, u skladu sa njihovim razvojnim potrebama, mogućnostima i interesovanjima;

- podsticanje i razvoj fizičkih i zdravstvenih sposobnosti dece i učenika;

- osposobljavanje za rad, dalje obrazovanje i samostalno učenje, u skladu sa načelima stalnog usavršavanja i načelima doživotnog učenja;

- osposobljavanje za samostalno i odgovorno donošenje odluka koje se odnose na sopstveni razvoj i budući život;
- razvijanje svesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti, negovanje srpske tradicije i kulture, kao i tradicije i kulture nacionalnih manjina;
- omogućavanje uključivanja u procese evropskog i međunarodnog povezivanja;
- razvijanje svesti o značaju zaštite i očuvanja prirode i životne sredine;
- usvajanje, razumevanje i razvoj osnovnih socijalnih i moralnih vrednosti demokratski uređenog, humanog i tolerantnog društva;
- uvažavanje pluralizma vrednosti i omogućavanje, podsticanje i izgradnja sopstvenog sistema vrednosti i vrednosnih stavova koji se temelje na načelima različitosti i dobrobiti za sve;
- razvijanje kod dece i učenika radoznalosti i otvorenosti za kulture tradicionalnih crkava i verskih zajednica, kao i etničke i verske tolerancije, jačanje poverenja među decom i učenicima i sprečavanje ponašanja koja narušavaju ostvarivanje prava na različitost;
- poštovanje prava dece, ljudskih i građanskih prava i osnovnih sloboda i razvijanje sposobnosti za život u demokratski uređenom društvu;
- razvijanje i negovanje drugarstva i prijateljstva, usvajanje vrednosti zajedničkog života i podsticanje individualne odgovornosti.

2. OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA

OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

SRPSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici ovladaju osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika na kojem će se usmeno i pismeno pravilno izražavati, da upoznaju, dožive i osposobe se da tumače odabrana književna dela, pozorišna, filmska i druga umetnička ostvarenja iz srpske i svetske baštine.

Zadaci nastave srpskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema maternjem jeziku i potrebe da se on neguje i unapređuje;
- opismenjavanje učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda srpskog književnog jezika;
- postupno i sistematično upoznavanje gramatike i pravopisa srpskog jezika;
- upoznavanje jezičkih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima srpskog jezika;
- osposobljavanje za uspešno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene upotrebe i u različitim komunikacionim situacijama (uloga govornika, slušaoca, sagovornika i čitaoca);
- uočavanje razlike između mesnog govora i književnog jezika;

- razvijanje osećanja za autentične estetske vrednosti u književnoj umetnosti;
- razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tačno, ekonomično i uverljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rečnika, jezičkog i stilskog izraza;
- uvežbavanje i usavršavanje glasnog čitanja i čitanja u sebi (doživljajnog, izražajnog, interpretativnog, istraživačkog; čitanje s razumevanjem, logičko čitanje) u skladu sa vrstom teksta (književnim i ostalim tekstovima);
- osposobljavanje za čitanje, doživljavanje, razumevanje, svestrano tumačenje i vrednovanje književnoumetničkih dela raznih žanrova;
- upoznavanje, čitanje i tumačenje popularnih i informativnih tekstova iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za decu;
- postupno i sistematično osposobljavanje učenika za logičko shvatanje i kritičko procenjivanje pročitano teksta;
- razvijanje potrebe za knjigom, sposobnosti da se njome učenici samostalno služe kao izvorom saznanja; navikavanje na samostalno korišćenje biblioteke (oddeljenjske, školske, mesne); postupno ovladavanje načinom vođenja dnevnika o pročitanim knjigama;
- postupno i sistematično osposobljavanje učenika za doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja (pozorište, film);
- usvajanje osnovnih funkcionalnih pojmova i teorijskih pojmova iz književnosti, pozorišne i filmske umetnosti;
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštovanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na delima srpske književnosti, pozorišne i filmske umetnosti, kao i drugih umetničkih ostvarenja;
- razvijanje poštovanja prema kulturnoj baštini i potrebe da se ona neguje i unapređuje;
- navikavanje na redovno praćenje i kritičko procenjivanje časopisa za decu i emisija za decu na radiju i televiziji;
- podsticanje učenika na samostalno jezičko, literarno i scensko stvaralaštvo;
- podsticanje, negovanje i vrednovanje učeničkih vannastavnih aktivnosti (literarna, jezička, recitatorska, dramska, novinarska sekcija i dr.);
- vaspitavanje učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrednosti;
- razvijanje patriotizma i vaspitavanje u duhu mira, kulturnih odnosa i saradnje među ljudima.

Operativni zadaci:

- uvođenje učenika u građenje reči;
- upoznavanje sa glasovnim sistemom;
- upoznavanje glasovnih alternacija, njihovo uočavanje u građenju i promeni reči;
- utvrđivanje znanja o značenju i funkciji pridevskih zamenica;
- sticanje osnovnih znanja o građenju i značenjima glagolskih oblika (futura II; imperfekat; pluskvamperfekat; imperativ; potencijal; trpni glagolski pridev; glagolski prilozi);

- proširivanje znanja o složenoj rečenici;
- osposobljavanje učenika za uočavanje razlike između dugih akcenata;
- osposobljavanje za uočavanje i tumačenje uzročno-posledičnih veza u umetničkom tekstu, za iskazivanje vlastitih sudova i zaključaka prilikom analize teksta i u raznim govornim situacijama;
- razvijanje sposobnosti za uočavanje i tumačenje emocija, motiva i pesničkih slika u lirskom tekstu;
- postepeno upoznavanje strukture osnovnih oblika usmenog i pismenog izražavanja - prema zahtevima programa.

SADRŽAJI PROGRAMA

JEZIK

Gramatika

Obnavljanje, proveravanje i sistematizovanje znanja koja se u ovom i starijim razredima proširuju i produbljuju, do nivoa njihove primene i automatizacije u izgovoru i pisanju u skladu sa književno-jezičkom normom i pravopisom.

Podela reči po nastanku: proste, izvedene i složene. Sufiksi - razlikovanje sufiksa od gramatičkih nastavaka; tvorbena osnova; koren reči. Primeri izvedenih imenica, prideva i glagola (**pevač**, **školski**, **školovati se**).

Složenice, primeri složenih reči nastalih srastanjem dveju ili više reči, odnosno njihovih tvorbenih osnova; prosto srastanje i srastanje sa spojnim vokalom (Beo/grad, par/o/brod). Prefiksi; primeri imenica, prideva i glagola nastalih prefiksacijom (**praunuk**, **prevelik**, **naučiti**).

Atributska i predikatska funkcija imenica i prideva.

Samoglasnici i suglasnici; slogotvorno **r**. Podela reči na slogove. Podela suglasnika po mestu izgovora i po zvučnosti.

Glasovne promene i alternacije - uočavanje u građenju i promeni reči: palatalizacija i sibilizacija; nepostojano **a**; promena **l** u **o**; jednačenje suglasnika po zvučnosti (odstupanja u pisanom jeziku); jednačenje suglasnika po mestu izgovora; jotovanje; asimilacija i sažimanje samoglasnika; gubljenje suglasnika (na odstupanja ukazati u primerima).

Pridevske zamenice: razlikovanje po značenju i funkciji - prisvojne, pokazne, odnosno-upitne, neodređene, opšte, odrične; upotreba povratne zamenice **svoj**.

Građenje i značenja glagolskih oblika: aorist (stilska obeležnost), futur II; imperfekat; pluskvamperfekat; imperativ; potencijal; trpni glagolski pridev; glagolski prilozi. Prosti i složeni glagolski oblici. Lični i nelični glagolski oblici.

Rečenica (osnovni pojmovi): komunikativna rečenica (sintaksičko-komunikativna jedinica koja predstavlja celovitu poruku) i predikatska rečenica (sintaksička jedinica koja sadrži glagol u ličnom obliku).

Nezavisne i zavisne predikatske rečenice.

Vežbe u iskazivanju rečeničnih članova rečju, sintagmom i zavisnom rečenicom.

Komunikativne rečenice koje se sastoje od jedne nezavisne predikatske rečenice i od više njih.

Pravopis

Proveravanje, ponavljanje i uvežbavanje pravopisnih pravila obrađenih u prethodnim razredima (pisanje rečice **li** uz glagole, **ne** uz glagole, imenice i prideve; **naj** uz prideve; upotreba velikog slova i dr.).

Pisanje odričnih zamenica uz predloge.

Pisanje zamenica u obraćanju: **Vi, Vaš.**

Pisanje imena vasionkih tela - jednočlanih i višečlanih.

Pisanje glagolskih oblika koje učenici često pogrešno pišu (radni glagolski pridev, aorist, potencijal, perfekat, futur I).

Interpunktija posle uzvika.

Rastavljanje reči na kraju reda.

Navikavanje učenika na korišćenje pravopisa (školsko izdanje).

Ortoepija

Proveravanje i uvežbavanje sadržaja iz prethodnih razreda (pravilan izgovor glasova, razlikovanje dugih i kratkih akcenata, intonacija rečenice).

Vežbe u izgovaranju dugouzlaznog i dugosilaznog akcenta.

Intonacija vezana za izgovor uzvika.

KNJIŽEVNOST

Lektira

Lirika

Narodna pesma: *Najveća je žalost za bratom*

Porodične narodne lirske pesme (izbor)

Običajne narodne lirske pesme - svadbene (izbor)

Đura Jakšić: *Veče*

Vojislav Ilić: *Sveti Sava*

Aleksa Šantić: *Moja otadžbina*

Milan Rakić: *Nasleđe*

Jovan Dučić: *Selo*

Veljko Petrović: *Ratar*

Desanka Maksimović: *O poreklu*

Miroslav Antić: *Plava zvezda*

Dobrica Erić: *Čudesni svitac*

Stevan Raičković: *Hvala suncu, zemlji, travi*

Milovan Danojlić: *Šljiva*

Sergej Jesenjin: *Breza*

Rabindranat Tagore: *Papirni brodovi* ili jedna pesma po izboru iz *Gradinara*

Epika

Narodna pesma: *Smrt majke Jugovića*

Epske narodne pesme o Kosovskom boju (izbor)

Narodna pesma: *Marko Kraljević ukida svadbarinu*

Epske narodne pesme o Marku Kraljeviću (izbor)

Narodna pripovetka: *Mala vila*

Branislav Nušić: *Autobiografija*

Petar Kočić: *Jablan*

Svetozar Ćorović: *Bogojavljenjska noć* (odlomak)

Isidora Sekulić: *Bure* (odlomak)

Ivo Andrić: *Aska i vuk*

Branko Ćopić: *Čudesna sprava*

Stevan Raičković: *Bajka o dečaku i Mesecu*

Grozdana Olujčić: *Zlatoprsta* ili *Sedefna ruža* (izbor)

Svetlana Velmar-Janković: *Ulica Filipa Višnjića* (odlomak)

Vilijem Sarojan: *Lepo lepog belca*

Anton Pavlovič Čehov: *Vanjka*

Drama

Kosta Trifković: *Izbiračica*

Branislav Nušić: *Analfabeta*

Petar Kočić: *Jazavac pred sudom* (odlomak)

Dopunski izbor

B. Ćopić: *Orlovi rano lete*

Danilo Kiš: *Verenici*

Slobodan Selenić: *Očevi i oci* (odlomak)

Vladimir Andrić: *Pustolov* (izbor)

Džek London: *Zov divljine*

Ferenc Molnar: *Dečaci Pavlove ulice*

Henrik Sjenkjevič: *Kroz pustinju i prašumu*

Rej Bredberi: *Maslačkovo vino* (izbor)

Efraim Kišon: *Kod kuće je najgore* (izbor)

Anđela Naneti: *Moj deka je bio trešnja* (odlomak)

Ijan Mekjuan: *Sanjar* (izbor)

Sa predloženog spiska, ili slobodno, nastavnik bira najmanje tri, a najviše pet dela za obradu.

Naučnopopularni i informativni tekstovi

Vuk Stefanović Karadžić: *Život i običaji naroda srpskog* (izbor)

Milutin Milanković: *Kroz vasionu i vekove* (odlomak)

Veselin Čajkanović: *Studije iz srpske religije i folklora* (izbor)

M. Iljin: *Priče o stvarima* (izbor)

Vladimir Hulpah: *Legende o evropskim gradovima* (izbor)

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za decu.

Sa navedenog spiska, obavezan je izbor najmanje tri dela za obradu.

Tumačenje teksta

Tumačenje uslovljenosti događaja i situacija, osećanja, sukoba, postupaka, naravi i karakternih osobina likova - u epskim i dramskim delima. Upućivanje učenika u potkrepljivanje vlastitih sudova i zaključaka pojedinostima iz dela, ali sa stanovišta celine. Tumačenje likova kao u prethodnom razredu. Zapažanje, komentarisanje i procenjivanje situacija i postupaka, reči i dela, fizičkih i drugih osobina, želja i mogućnosti, ciljeva i sredstava (njihove skladnosti i protivrečnosti).

Upućivanje učenika u otkrivanje dvostrukog opisivanja stvarnosti: verno predstavljanje pojava (objektivna deskripcija) i maštovito povezivanje pojava sa stavom i osećanjem pisca (subjektivna deskripcija). Dalje upućivanje učenika u tumačenje pesničkih slika izazvanih čulnim dražima (konkretni motivi), te razmišljanjem i osećanjem (apstraktni motivi, emocije, refleksije).

Otkrivanje glavnog osećanja i drugih emocija u lirskim pesmama. Uočavanje motivske strukture pesme; način razvijanja pojedinih motiva u pesničke slike i njihovo združeno funkcionisanje.

Razvijanje navike da se zapažanja, utisci i zaključci dokazuju podacima iz teksta i životne stvarnosti, da se umetničke vrednosti istražuju s problemskog stanovišta. Davanje pripremnih zadataka i upućivanje učenika u rad na samostalnom upoznavanju književnog dela (usmeno i pismeno prikazivanje dela). Čitanje i vrednovanje učeničkih beležaka o pročitanoj lektiri.

Književnoteorijski pojmovi

Lirika

Vrste strofa: stih (monostih); dvostih (distih); trostih (tercet), četvorostih (katren).

Ritam: brz i spor ritam; tempo; intonacija i pauza; naglasak reči i ritam; rima - vrste: muška, ženska, srednja (daktilska); parna, ukrštena, obgrljena, nagomilana i isprekidana; uloga rime u oblikovanju stiha.

Jezičko-stilska izražajna sredstva: kontrast, hiperbola, gradacija.

Vrste autorske i narodne lirske pesme: rodoljubiva, socijalna pesma; običajne i porodične narodne lirske pesme.

Epika

Osnovna tema i ključni motivi.

Fabula: pokretači fabule; zaustavljanje fabule; retrospektivni redosled događaja.

Karakterizacija: sociološka, psihološka; portret: spoljašnji i unutrašnji.

Biografija i autobiografija

Roman - pustolovni, istorijski i naučno-fantastični.

Predanje.

Drama

Komedija - osnovne odlike. Humorističko, ironično i satirično u komediji. Karakterizacija likova u komediji.

Monolog i dijalog u drami.

Funkcionalni pojmovi

Učenici se podstiču da razumeju, usvoje i u odgovarajućim govornim i nastavnim situacijama primenjuju sledeće funkcionalne pojmove: čežnja, naslućivanje, sumnja, zaprepašćenje; savesnost, predostrožnost, humanost, dostojanstvo; objektivno, subjektivno, posredno, neposredno, dramatično; zapažanje, obrazlaganje, argumentovano dokazivanje, analiza, sinteza, upoređivanje; detalj, atmosfera, perspektiva.

Čitanje

Usklađivanje čitanja s prirodom neumetničkog i umetničkog teksta. Dalje upućivanje učenika na proučavanje obrađenog i neobrađenog teksta radi izražajnog čitanja (uslovljenost ritma i tempa; jačina glasa, pauziranje, rečenični akcent). Kazivanje napamet naučenih različitih vrsta tekstova u prozi i stihu. Čitanje i kazivanje po ulogama.

Uvežbavanje čitanja u sebi prema preciznim, unapred postavljenim zadacima (otkrivanje kompozicijskih jedinica, dijaloga u karakterizaciji likova, opisa i sličnih elemenata; nalaženje reči, rečenica, pravopisnih znakova i dr.).

Uvežbavanje brzog čitanja u sebi s proverom razumevanja pročitanog nepoznatog teksta.

JEZIČKA KULTURA

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje sa isticanjem karakteristika lika u književnom tekstu, filmu, pozorišnoj predstavi. Izorno prepričavanje: dinamične i statične pojave u prirodi (književno delo, film, televizijska emisija). Prepričavanje s promenom gledišta. Uočavanje strukture priče građene retrospektivno.

Pričanje sa korišćenjem elemenata kompozicione forme (uvod, tok radnje, gradacija, mesto i obim kulminacije u izlaganju, završetak). Uočavanje karakteristika hronološkog i retrospektivnog pričanja.

Opisivanje spoljašnjeg i unutrašnjeg prostora (eksterijera i enterijera) po zajedničkom i samostalnom sačinjenom planu. Opisivanje dinamičkih i statičkih pojava u prirodi; prožimanje i smenjivanje statičkih i dinamičkih slika i scena u opisivanju i pripovedanju.

Portretisanje osoba iz neposredne okoline na osnovu analize književnih portreta i portreta ličnosti iz naučno-popularne literature.

Izveštavanje: kratak izveštaj o školskoj akciji, svečanosti, društvenoj akciji u selu ili gradu i sl.

Usmena i pismena vežbanja

Ortoepske vežbe: proveravanje i uvežbavanje sadržaja iz prethodnih razreda (pravilan izgovor glasova, razlikovanje dugih i kratkih akcenata, intonacija rečenice); vežbe u izgovaranju dugouzlaznog i dugosilaznog akcenta; intonacija u izgovoru uzvika.

Slušanje zvučnih zapisa; kazivanje napamet naučenih lirskih i epskih tekstova; snimanje kazivanja i čitanja; analiza snimka i vrednovanje.

Leksičke i semantičke vežbe: razlikovanje oblika po dužini izgovora; semantička funkcija uzlazne intonacije; imenovanje osećanja i ljudskih osobina; jedan predmet - mnoštvo osobina; značenja reči približnih oblika.

Neknjiževne reči i tuđice - njihova zamena jezičkim standardom.

Sintaksičke i stilske vežbe: situacioni podsticaji za bogaćenje rečnika i traženje pogodnog izraza; određivanje sintagmom i zavisnom rečenicom.

Sažimanje teksta uz pojačanje informativnosti.

Vežbe u zapažanju; uočavanje značajnih pojedinosti.

Sintaksičko-stilske vežbe s različitim rasporedom reči u rečenici, uočavanje nijansiranih razlika u značenju, isticanju i sl.

Stvaralačko prepričavanje teksta sa promenom gledišta.

Pričanje o događajima i doživljajima sa korišćenjem elemenata kompozicione forme - po samostalno sačinjenom planu. Vežbanje u hronološkom i retrospektivnom pričanju.

Portretisanje osobe iz neposredne okoline učenika - po samostalno sačinjenom planu.

Izveštavanje: kratak pismeni izveštaj o školskoj akciji (sakupljanje hartije, uređenje dvorišta ...).

Uvežbavanje tehnike u izradi pismenog sastava (izbor građe, njeno komponovanje, korišćenje pasusa, objedinjavanje pripovedanja i opisivanja).

Pisanje službenog i privatnog pisma.

Osam domaćih pismenih zadataka, čitanje i analiza zadataka na času.

Četiri školska pismena zadatka - po dva u polugodištu (jedan čas za izradu zadatka, dva za analizu zadataka i pisanje poboljšane verzije sastava).

Dodatni rad

Jezik i jezička kultura

Govorne vežbe o slobodno izabranim temama (jasnost, preciznost, jezgrovitost, lični ton u izlaganju).

Značenje i upotreba padeža (nominativ - predikativ; genitiv - kvalifikativni, temporalni; dativ - cilj, etički dativ; akuzativ - pravac, mesto, mera, količina; instrumental - mesto, način; lokativ - vreme, dalji objekat).

Prosti i složeni glagolski oblici - značenje i upotreba.

Vežbe u govoru s pravilnim akcentovanjem. Akcenat u savremenom književnom jeziku i lokalnom govoru.

Proučavanje lokalnog govora. Beleženje lokalizama i pozajmljenica i utvrđivanje njihovog porekla. Zamenjivanje lokalizama i pozajmljenica rečima i izrazima standardnog književnog jezika.

Književnost

Analiza samostalno odabranog proznog dela iz lektire (fabula, kompozicija, likovi, teme, ideje, izrazita psihološka i deskriptivna mesta).

Analiza lirske pesme (osnovno osećanje, motivi, pesničke slike, osobenosti pesničkog jezika).

Analiza književnog dela iz tekuće srpske književnosti (po izboru učenika).

Analiza filmova i pozorišnih predstava.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

JEZIK (gramatika, pravopis i ortoepija)

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na jezička pravila i gramatičke norme, već i na njihovu funkciju. Na primer, rečenica se ne upozna samo kao gramatička jedinica (sa stanovišta njene strukture), već i kao komunikativna jedinica (sa stanovišta njene funkcije u komunikaciji).

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste *da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija.* U I i II razredu u okviru vežbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja učenici zapažaju jezičke pojave bez njihovog imenovanja, da bi se od III do VIII razreda u koncentričnim krugovima i kontinuiranim nizovima gramatički sadržaji izučavali postupno i selektivno u skladu sa uzrastom učenika.

Postupnost se obezbeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija nivoa obrade, kao vrsta uputstva za nastavnu praksu u pojedinim razredima, naznačena je opisno formulisanim zahtevima: zapažanje, uočavanje, usvajanje, pojam, prepoznavanje, razlikovanje, informativno, upotreba, obnavljanje, sistematizacija i drugima. Ukazivanjem na *nivo programskih zahteva* nastavnicima se pomaže u njihovim nastojanjima da *učenike ne optereće* obimom i dubinom obrade jezičke građe.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacija o njima.

Takvim pristupom jezičkoj građi u programu nastavnici se usmeravaju da tumačenje gramatičkih kategorija zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prethodnim razredima uočili i njome, u manjoj ili većoj meri, ovladali u jezičkoj praksi. Postupnost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima iz sintakse i morfologije od I do VIII razreda. Isti principi su, međutim, dosledno sprovedeni i u ostalim oblastima jezika. Na primer, alternaciju suglasnik **k**, **g**, **h** učenici će prvo zapažati u građenju reči i deklinaciji u V razredu, a vežbama i jezičkim igrama u tom i prethodnim razredima navikavati se na pravilnu upotrebu tih konsonanata u govoru i pisanju; elementarne informacije o palatalizaciji dobiće u VI razredu, a usvojena znanja o bitnim glasovnim osobinama srpskog jezika obnoviti i sistematizovati u VIII razredu. Tim načinom će učenici steći osnovne informacije o glasovnim promenama i alternacijama, osposobiće se za jezičku praksu, a neće biti opterećeni učenjem opisa i istorije tih jezičkih pojava.

Elementarne informacije iz *morfologije* počinju se učenicima davati od II razreda i postupno se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati da uočavaju osnovne morfološke kategorije, na primer: u II razredu pored uočavanja reči koje imenuju predmete i bića, uvodi se i razlikovanje roda i broja kod tih reči, a u III razredu razlikovanje lica kod glagola. Tim putem će se učenici postupno i logički uvoditi ne samo u morfološke, već i u sintaksičke zakonitosti (razlikovanje lica kod glagola - lični glagolski oblici - predikat - rečenica). Reči uvek treba uočavati i obrađivati u okviru rečenice u kojoj se zapažaju njihove funkcije, značenja i oblici.

Programske sadržaje iz *akcentologije* ne treba obrađivati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezičke kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcenatske norme, a stalnim vežbanjem, po mogućstvu uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da čuju pravilno akcentovanu reč, a u mestima gde se odstupa od akcenatske norme, da razlikuju standardni akcent od svoga akcenta.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vežbanja, elementarnih i složenih, koja se organizuju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vežbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rečnikom (školsko izdanje).

Nastava **ortoepije** obuhvata sledeće elemente govora: artikulaciju glasova, jačinu, visinu i dužinu, akcent reči, tempo, ritam, rečeničnu intonaciju i pauze.

Artikulacione vežbe odnose se na pravilan izgovor glasova: **-č, -ć, -dž, -đ, -h,** kao i **-e** (često otvoreno). Učenici s nepravilnim izgovorom **-r, -s, -z** upućuju se logopedu. Glasovi se najpre vežbaju pojedinačno, a onda u govornom lancu, u tekstu.

Ortoepske vežbe, obično kraće i češće, izvode se ne samo u okviru nastave jezika nego i nastave čitanja i jezičke kulture. Treba ukazivati na pravilnost u govoru, ali i na logičnost i jasnost.

Vežbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do nivoa njegove praktične primene u novim govornim situacijama proističu iz programskih zahteva, ali su u velikoj meri uslovljene konkretnom situacijom u odeljenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, greškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vežbanja u nastavi jezika mora određivati na osnovu sistematskog praćenja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim srpskim jezikom.

U *nastavi gramatike* treba primenjivati sledeće postupke koji su se u praksi potvrdili svojom funkcionalnošću:

- podsticanje svesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učenikovih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na suštinskim vrednostima, odnosno na bitnim svojstvima i stilskim funkcijama jezičkih pojava;
- uvažavanje situacione uslovljenosti jezičkih pojava;
- povezivanje nastave jezika sa doživljavanjem umetničkog teksta;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičkih pojava;
- korišćenje umetničkih doživljaja kao podsticaja za učenje maternjeg jezika;
- sistematska i osmišljena vežbanja u govoru i pisanju;
- što efikasnije prevazilaženje nivoa prepoznavanja jezičkih pojava;
- negovanje primenjenog znanja i umenja;

- kontinuirano povezivanje znanja o jeziku sa neposrednom govornom praksom;
- ostvarivanje kontinuiteta u sistemu pravopisnih i stilskih vežbanja;
- pobuđivanje učenikovog jezičkog izraza životnim situacijama;
- ukazivanje na gramatičku sačinjenost stilskih izražajnih sredstava;
- korišćenje prikladnih ilustracija određenih jezičkih pojava.

U nastavi gramatike izrazito su funkcionalni oni postupci koji uspešno suzbijaju učenikovu misaonu inertnost, a razvijaju radoznalost i samostalnost učenika, što pojačava njihov istraživački i stvaralački odnos prema jeziku. Navedena usmerenja nastavnog rada podrazumevaju njegovu čvrstu vezanost za životnu, jezičku i umetničku praksu, odnosno za odgovarajuće tekstove i govorne situacije. Zbog toga je ukazivanje na određenu jezičku pojavu na izolovanim rečenicama, istrnutim iz konteksta, označeno kao izrazito nepoželjan i nefunkcionalan postupak u nastavi gramatike. Usamljene rečenice, lišene konteksta, postaju mrtvi modeli, podobni da se formalno kopiraju, uče napamet i reprodukuju, a sve to sprečava svesnu aktivnost učenika i stvara pogodnu osnovu za njihovu misaonu inertnost.

Savremena metodika nastave gramatike zalaže se da težište obrade određenih jezičkih pojava bude zasnovano na suštinskim osobenostima, a to znači na njihovim bitnim svojstvima i stilskim funkcijama, što podrazumeva zanemarivanje formalnih i sporednih obeležja proučavanih jezičkih pojava.

U nastavi jezika nužno je posmatrati jezičke pojave u životnim i jezičkim okolnostima koje su uslovile njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezička pojava prirodno javlja i ispoljava. Tekstovi bi trebalo da budu poznati učenicima, a ako pak nisu, treba ih pročitati i o njima razgovarati sa učenicima.

Nastavnik valja da ima na umu i to da upoznavanje suštine jezičke pojave često vodi preko doživljavanja i shvatanja umetničkog teksta, što će biti dovoljno jak podsticaj za nastavnika da što češće upućuje učenike da otkrivaju stilsku funkciju (izražajnost) jezičkih pojava. To će doprineti razvijanju učenikove radoznalosti za jezik jer umetnička doživljavanja čine gramatičko gradivo konkretnijim, lakšim i primenljivijim. Kad učenicima postane pristupačna stilsko (izražajna, ekspresivna) funkcija jezičke pojave, prihvataju je kao *stvaralački postupak*, što je vrlo pogodan i podsticajan put da znanja o jeziku brže prelaze u *umenja*, da se na taj način doprinosi boljem pismenom i usmenom izražavanju, ali i uspešnijoj analizi književnih tekstova.

Nužno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu umesnih i sistematskih *vežbanja*, odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvežba. To znači da vežbanja moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, primene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Metodika nastave jezika, teorijski i praktično, upućuje da u nastavi maternjeg jezika treba što pre prevazići nivoe prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno negovati više oblike znanja i umenja - *primenljivost i stvaralaštvo*. U nastojanjima da se u nastavnoj praksi udovolji takvim zahtevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanja iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta (umetničkog i popularnog), čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na nivoe umenja i praktične primene.

Praktičnost i primenljivost znanja o jeziku i njegovo prelaženje u umenje i navike posebno se postiže negovanjem *pravopisnih i stilskih vežbi*.

Učenike, takođe, kontinuirano treba podsticati da svoja znanja o jeziku povezuju sa komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vežbanja zasnovana na korišćenju primera iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost. Nastava na taj način postaje praktičnija i zanimljivija, čime učeniku otvara raznovrsne mogućnosti za njegova stvaralačka ispoljavanja.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezičke pojave može i sam nastavnik da postavlja učenicima, da ih spretno podseća na njihova iskustva, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Celoviti saznanji krugovi u nastavi gramatike, koji započinju motivacijom, a završavaju saznavanjem, rezimiranjem i primenom određenog gradiva, u savremenom metodičkom pristupu, pogotovu u problemski usmerenoj nastavi, otvaraju se i zatvaraju više puta tokom nastavnog časa. Takav saznanji proces podrazumeva učestalo spajanje indukcije i dedukcije, analize i sinteze, konkretizacije i apstrakcije, teorijskih obaveštenja i praktične obuke.

Savremena metodika nastave ističe niz saodnosnih metodičkih radnji koje valja primeniti u nastavnoj obradi programskih jedinica iz jezika i koje omogućuju da svaki celovit saznanji put, počev od onog koji je uokviren školskim časom, dobije svoju posebnu strukturu.

Obrada novih nastavnih (programskih) jedinica podrazumeva primenu sledećih metodičkih radnji:

- Korišćenje pogodnog *polaznog teksta* (jezičkog predloška) na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava. Najčešće se koriste kraći umetnički, naučno-popularni i publicistički tekstovi, a i primeri iz pismenih radova učenika.
- Korišćenje iskaza (primera iz prigodnih, tekućih ili zapamćenih) *govornih situacija*.
- Podsticanje učenika da polazni tekst *dožive* i *shvate* u celini i pojedinostima.
- Utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji *neposredno doprinose* boljem i lakšem shvatanju novog gradiva. (Obično se koriste primeri iz poznatog teksta.)
- Upućivanje učenika da u tekstu, odnosno u zapisanim iskazima iz govorne prakse, *uočavaju primere* jezičke pojave koja je predmet saznavanja.
- Najavljivanje i beleženje *novih nastavne jedinice* i podsticanje učenika da zapaženu jezičku pojavu *istraživački sagledaju*.
- Saznavanje *bitnih svojstava* jezičke pojave (oblika, značenja, funkcije, promene, izražajnih mogućnosti...).
- Sagledavanje jezičkih činjenica (primera) sa *raznih stanovišta*, njihovo upoređivanje, opisivanje i klasifikovanje.
- Ilustrovanje i *grafičko predstavljanje* jezičkih pojmova i njihovih odnosa.
- *Definisanje jezičkog pojma*; isticanje svojstva jezičke pojave i uočenih zakonitosti i pravilnosti.
- Prepoznavanje, objašnjavanje i primena saznatog gradiva u novim okolnostima i u primerima koje navode sami učenici (neposredna dedukcija i prvo vežbanje).
- Utvrđivanje, obnavljanje i primena stečenog znanja i umenja (dalja vežbanja, u školi i kod kuće).

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se u sukcesivnoj i sinhronoj postavci. Neke od njih mogu biti ostvarene pre nastavnog časa na kome se razmatra određena jezička pojava, a neke i posle časa. Tako, na primer, dobro je da tekst na kome se usvaja gradivo iz gramatike bude ranije upoznat, a da pojedine jezičke vežbe budu predmet učeničkih domaćih zadataka. Ilustrovanje, na primer, ne mora biti obavezna etapa nastavnog rada, već se primenjuje kad mu je funkcionalnost nesporna.

Paralelno i združeno, u navedenom saznanjnom putu teku sve važne logičke operacije: zapažanje, upoređivanje, zaključivanje, dokazivanje, definisanje i navođenje novih primera. To znači da časovi na kojima se izučava gramatičko gradivo nemaju odeljene etape, odnosno jasno uočljive prelaze između njih. Nešto je vidljiviji prelaz između induktivnog i deduktivnog načina rada, kao i između saznavanja jezičke pojave i uvežbavanja.

KNJIŽEVNOST

Uvođenje učenika u svet književnosti, ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stupnju školovanja stižu se osnovna i vrlo značajna znanja, umenja i navike od kojih će u dobroj meri zavisiti ne samo učenička književna kultura, već i njegova opšta kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čoveka.

Lektira

Ukinuta je neprirodna i nepotrebna podela na domaću i školsku *lektiru*, pa tako izvori za obradu tekstova iz lektire, pored čitanki, postaju knjige lektire za određeni uzrast i sva ostala pristupačna literatura.

Data je lektira za određen razred, razvrstana po književnim rodovima - *lirika, epika, drama*, da bi se kroz sve programe mogla pratiti odgovarajuća i razložna proporcija književnih dela. Podela je izvršena prema osnovnoj razlici vezanoj za stih i prozu. Lektira je obogaćena izborom naučopopularnih i informativnih tekstova.

Tekstovi iz *lektire* predstavljaju programsku okosnicu. Nastavnik ima načelnu mogućnost da ponuđene tekstove prilagođava konkretnim nastavnim potrebama, ali je obavezan i na slobodan izbor iz naše narodne književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova - prema programskim zahtevima.

Razlike u ukupnoj umetničkoj i informativnoj vrednosti pojedinih tekstova utiču na odgovarajuća metodička rešenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove strukture, povezivanje i grupisanje sa odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i jezičke kulture i sl.).

Nastavniku je data mogućnost i *dopunskog izbora* dela u skladu sa nastavnim potrebama i interesovanjima konkretnog đачkog kolektiva sa kojim ostvaruje program.

Čitanje od III do VIII razreda

Tumačenje teksta zasniva se na njegovom čitanju, doživljavanju i razumevanju. Pri tome je kvalitet shvatanja poruka i neposredno uslovljen kvalitetom čitanja. Zato su razni oblici usmerenog čitanja osnovni preduslov da učenici u nastavi stižu saznanja i da se uspešno uvode u svet književnog dela.

Izražajno čitanje neguje se sistematski, uz stalno povećavanje zahteva i nastojanje da se što potpunije iskoriste sposobnosti učenika za postizanje visokog kvaliteta u veštini čitanja. Vežbanja u izražajnom čitanju izvode se planski i uz solidno nastavnikovo i učenikovo pripremanje. U okviru svoje pripreme nastavnik blagovremeno odabira pogodan tekst i studiozno proučava one njegove osobenosti koje utiču na prirodu izražajnog čitanja. U skladu sa misaono-emosivnim sadržajem teksta, nastavnik zauzima odgovarajući stav i određuje situacionu uslovljenost jačine glasa, ritma, tempa, intonacije, pauza, rečeničnog akcenta i glasovnih transformacija. Pri tome se povremeno služi audio snimcima uzornih interpretativnih čitanja.

Pošto se izražajno čitanje, po pravilu, uvežbava na prethodno obrađenom i dobro shvaćenom tekstu, to je konkretno i uspešno tumačenje štiva neophodan postupak u pripremanju učenika za izražajno čitanje. U okviru neposredne pripreme u VI, VII i VIII razredu povremeno se i posebno analiziraju psihički i jezičkostilski činioci koji zahtevaju odgovarajuću govornu realizaciju. U pojedinim slučajevima nastavnik (zajedno sa učenicima) posebno priređuje tekst za izražajno čitanje na taj način što u njemu obeležava vrste pauza, rečenične akcente, tempo i glasovne modulacije.

Izražajno čitanje uvežbava se na tekstovima različite sadržine i oblika; koriste se lirski, epski i dramski tekstovi u prozi i stihu, u narativnom, deskriptivnom, dijaloškom i monološkom obliku. Posebna pažnja posvećuje se emocionalnoj dinamici teksta, njegovoj dramatičnosti i govorenju iz perspektive pisca i pojedinih likova.

U odeljenju treba obezbediti odgovarajuće uslove za izražajno čitanje i kazivanje - učenicima u ulozi čitača i govornika valja obezbediti mesto ispred odeljenjskog kolektiva, u odeljenju stvoriti dobru slušalačku publiku, zainteresovanu i sposobnu da kritički i objektivno procenjuje kvalitet čitanja i kazivanja. Posredstvom audio snimka, učenicima povremeno treba omogućiti da čuju svoje čitanje i da se kritički

osvrću na svoje umenje. Na časovima obrade književnih dela primenjivaće se učenička iskustva u izražajnom čitanju, uz stalno nastojanje da svi oblici govornih aktivnosti budu korektni i uverljivi.

Čitanje u sebi je najproduktivniji oblik sticanja znanja pa mu se u nastavi poklanja posebna pažnja. Ono je uvek usmereno i istraživačko; pomoću njega se učenici osposobljavaju za svakodnevno sticanje informacija i za učenje.

Vežbe čitanja u sebi neposredno se uklapaju u ostale oblike rada i uvek su u funkciji svestranijeg sticanja znanja i razumevanja ne samo književnog dela, već i svih ostalih tekstova.

Primena tekst metode u nastavi podrazumeva vrlo efikasne vežbe za savladavanje čitanja u sebi s razumevanjem i doprinosi razvijanju sposobnosti učenika da usklađuju brzinu čitanja sa ciljem čitanja i karakteristikama teksta koji čitaju.

Kvalitet čitanja u sebi podstiče se prethodnim usmeravanjem učenika na tekst i davanjem odgovarajućih zadataka, a potom i obavezanim proveravanjem razumevanja pročitano teksta, odnosno ostvarenja dobijenih zadataka. Informativno, produktivno i analitičko čitanje najuspešnije se podstiču samostalnim istraživačkim zadacima koji se učenicima daju u pripremnom postupku za obradu teksta ili obradu sadržaja iz gramatike i pravopisa. Tim putem se unapređuju brzina i ekonomičnost čitanja, a naročito brzina shvatanja pročitano teksta, podstiče se saznanj proces, čime se učenici osposobljavaju za samostalno učenje.

Učenici starijih razreda uvode se u informativno čitanje koje se sastoji od brzog traženja informacije i značenja u tekstu, pri čemu se ne pročita svaka reč, već se pogledom "prolazi" kroz tekst i čita se na preskok (međunaslovi, podnaslovi, prvi redovi u odeljcima, uvod, zaključak). Pri vežbanju učenika u informativnom čitanju, prethodno se zadaju odgovarajući zadaci (traženje određenih informacija, podataka i sl.), a potom proverava kvalitet njihovog ostvarenja. Informativnim čitanjem učenici se takođe osposobljavaju da radi podsećanja, obnavljanja, memorisanja, čitaju podvučene i na drugi način označene delove teksta prilikom ranijeg čitanja "s olovkom u ruci", koje treba sistematski sprovoditi kao vid pripremanja učenika za samostalan rad i učenje.

Izražajno kazivanje napamet naučenih tekstova i odlomaka u prozi i stihu značajan je oblik rada u razvijanju govorne kulture učenika. Valja imati u vidu da je ubedljivo govorenje proznog teksta polazna osnova i neophodan uslov za prirodno i izražajno kazivanje stihova. Zato je poželjno da se povremeno, na istom času, naizmenično uvežbava i upoređuje govorenje tekstova u prozi i stihu.

Napamet će se učiti razni kraći prozni tekstovi (naracija, deskripcija, dijalog, monolog), lirske pesme raznih vrsta i odlomci iz epskih pesama. Uspeh izražajnog kazivanja znatno zavisi od *načina učenja i logičkog usvajanja teksta*. Ako se mehanički uči, kao što ponekad biva, usvojeni automatizam se prenosi i na način kazivanja. Zato je poseban zadatak nastavnika da učenike navikne na osmišljeno i interpretativno učenje teksta napamet. Tokom vežbanja treba stvoriti uslove da kazivanje teče "oči u oči", da govornik posmatra lice slušalaca i da s publikom uspostavlja emocionalni kontakt. Maksimalna pažnja se posvećuje svim vrednostima i izražajnim mogućnostima govornog jezika, posebno - prirodnom govornikovom stavu, pouzdanom prenošenju informacija i sugestivnom kazivanju.

Tumačenje teksta od III do VIII razreda

Sa obradom teksta počinje se posle uspešnog čitanja naglas i čitanja u sebi. Književnoumetničko delo se čita prema potrebi i *više puta*, sa ciljem da izazove odgovarajuće doživljaje i utiske koji su neophodni za dalje upoznavanje i proučavanje teksta. Razni oblici ponovljenog i usmerenog čitanja dela u celini, ili njegovih odlomaka, obavezno će se primenjivati u obradi lirske pesme i kraće proze.

Pri obradi teksta primenjivaće se u većoj meri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. Značajne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mesta i stilskojezički postupci neće se posmatrati kao usamljene vrednosti, već ih treba sagledavati kao funkcionalne delove viših celina i tumačiti u prirodnom sadejstvu s drugim umetničkim činocima. Književnom delu pristupa se kao složenom i neponovljivom organizmu u kome je sve uslovljeno uzročno-posledničnim vezama, podstaknuto životnim iskustvom i uobličeno stvaralačkom maštom.

Učenike treba revnosno navikavati na to da svoje utiske, stavove i sudove o književnom delu detaljnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku delatnost i zauzimanje kritičkih stavova prema proizvoljnim ocenama i zaključcima.

Nastavnik će imati u vidu da je tumačenje književnih dela u osnovnoj školi, pogotovu u mlađim razredima, *u načelu predteorijsko* i da nije uslovljeno poznavanjem stručne terminologije. To, međutim, nimalo ne smeta da i običan "razgovor o štivu" u mlađim razredima bude stručno zasnovan i izveden sa puno inventivnosti i istraživačke radoznalosti. Vrednije je projektovanje učenika povodom neke umetničke slike i njeno intenzivno doživljavanje i konkretizovanje u učenikovo mašti, nego samo saznanje da ta slika formalno spada u red metafora, personifikacija ili poređenja. Zato se još od prvog razreda učenici navikavaju da slobodno ispoljavaju svoje utiske, osećanja, asocijacije i misli izazvane slikovitom i figurativnom primenom pesničkog jezika.

U svim razredima obrada književnog dela treba da bude povezana sa rešavanjem *problemskih pitanja* podstaknutih tekstem i umetničkim doživljavanjem. Na taj način stimulisaće se učenika radoznalost, svesna aktivnost i istraživačka delatnost, svestranije će se upoznati delo i pružati mogućnost za afirmaciju učenika u radnom procesu.

Mnogi tekstovi, a pogotovu odlomci iz dela, u nastavnom postupku zahtevaju umesnu *lokalizaciju*, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društveno-istorijske okvire, davanje neophodnih podataka o piscu i nastanku dela, kao i obaveštenja o bitnim sadržajima koji prethode ili slede odlomku - sve su to uslovi bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživeti i pravilno shvatiti. Zato prototopsku i psihološku realnost, iz koje potiču tematska građa, motivi, likovi i dublji podsticaji za stvaranje, treba dati u prigodnom vidu i u onom obimu koji je neophodan za potpunije doživljavanje i pouzdanije tumačenje.

Metodika nastave književnosti već nekoliko decenija, teorijski i praktično, razvija i stalno usavršava nastavnikov i učenikov *istraživački, pronalazački, stvaralački i satvorački* odnos prema književnoumetničkom delu. Književnost se u školi *ne predaje i ne uči, već čita, usvaja*, u njoj se *uživa* i o njoj *raspravlja*. To su putevi da nastava književnosti širi učenikove duhovne vidike, razvija istraživačke i stvaralačke sposobnosti učenika, kritičko mišljenje i umetnički ukus, pojačava i kultiviše literarni, jezički i životni senzibilitet.

Moderna i savremena organizacija nastave maternjeg jezika i književnosti podrazumeva *aktivnu ulogu učenika* u nastavnom procesu. U savremenoj nastavi književnosti učenik ne sme biti pasivni slušalac koji će u određenom trenutku reprodukovati "naučeno gradivo", odnosno nastavnikova predavanja, već aktivni subjekat koji *istraživački, stvaralački i satvorački* učestvuje u proučavanju književnoumetničkih ostvarenja.

Učenikova aktivnost treba da svakodnevno prolazi kroz sve tri radne etape: pripremanje, rad na času i rad posle časa. U svim etapama učenik se mora sistematski navikavati da u toku čitanja i proučavanja dela *samostalno* rešava brojna pitanja i zadatke, koji će ga u punoj meri emocionalno i misaono angažovati, pružiti mu zadovoljstvo i pobuditi istraživačku radoznalost. Takvi zadaci biće najmoćnija motivacija za rad što je osnovni uslov da se ostvare predviđeni interpretativni dometi. Nastavnik valja da postavi zadatke koji će učenika podsticati da *uočava, otkriva, istražuje, procenjuje i zaključuje*. Nastavnikova uloga jeste u tome da osmišljeno pomogne učeniku tako što će ga podsticati i usmeravati, nastojeći da razvija njegove individualne sklonosti i sposobnosti, kao i da adekvatno vrednuje učenika napore i rezultate u svim oblicima tih aktivnosti.

Proučavanje književnoumetničkog dela u nastavi je *složen proces* koji započinje nastavnikovim i učenikovim *pripremanjem* (motivisanje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umetničkog teksta, čitanje, lokalizovanje umetničkog teksta, istraživački pripremni zadaci) za tumačenje dela, svoje najproduktivnije vidove dobija u *interpretaciji* književnog dela na nastavnom času, a u oblicima *funkcionalne primene stečenih znanja i umenja* nastavlja se i posle časa: u produktivnim *obnavljanjima znanja* o obrađenom nastavnom gradivu, u *poredbenim izučavanjima* književnoumetničkih dela i *istraživačko-interpretativnim pristupima* novim književnoumetničkim ostvarenjima. Središnje etape *procesu proučavanja* književnoumetničkog dela u nastavi jesu *metodološko* i *metodičko* zasnivanje interpretacije i njeno razvijanje na nastavnom času.

U zasnivanju i razvijanju nastavne interpretacije književnoumetničkog dela osnovno *metodološko* opredeljenje treba da bude prevashodna *usmerenost interpretacije prema umetničkom tekstu*. Savremena

metodika nastave književnosti opredelila se, dakle, za *unutrašnje (imanentno) izučavanje umetničkog teksta*, ali ona nikako ne previđa nužnost primene i *spoljašnjih gledišta* da bi književnoumetničko delo bilo valjano i pouzdano protumačeno.

Uz navedena *metodološka* opredeljenja, nastavna interpretacija književnoumetničkog dela valja da udovolji i zahtevima koje joj postavlja *metodika nastave književnosti*: da bude *originalna, estetski motivisana, svestrano usklađena sa nastavnim ciljevima i značajnim didaktičkim načelima*, da ima *sopstvenu koherentnost i postupnost*, a da metodološka i metodička postupanja na svakoj deonici interpretacije ostvaruju *jedinstvo analize i sinteze*.

O okviru *osnovne metodološke orijentacije* da nastavna interpretacija književnoumetničkog dela u najvećoj meri bude usmerena *prema umetničkom tekstu*, primat pripada opredeljenju da se *dinamika interpretacije* usklađuje sa *vodećim umetničkim vrednostima* književnog ostvarenja, tako što će one biti *činioci objedinjavanja* interpretativnih tokova kroz svet dela. Jedno od najvažnijih načela koje poštuje tako zasnovana i opredeljena nastavna interpretacija jeste udovoljavanje zahtevu da se *tumačenjem vodećih vrednosti* obuhvati, odnosno prouči, *delo u celini*. Pošto su *objedinjena postavka* i odnosi *svestranih međusobnih prožimanja prirodne datosti* umetničkih činilaca u delu, tumačenjem vodećih umetničkih vrednosti obuhvataju se i upoznaju i *svi drugi bitni činioci* umetničke strukture, među kojima svaki u interpretaciji dobija onoliko mesta koliko mu pripada u skladu sa udelom koji ima u opštoj umetničkoj vrednosti dela. U nastavnoj interpretaciji književnoumetničkog dela *objedinjavajući i sintetički* činioci mogu biti: *umetnički doživljaji, tekstovne celine, bitni strukturni elementi* (tema, motivi, umetničke slike, fabula, siže, književni likovi, poruke, motivacioni postupci, kompozicija), *oblici kazivanja, jezičko-stilski postupci i literarni (književnoumetnički) problemi*.

U svakom konkretnom slučaju, dakle, na valjanim *estetskim, metodološkim i metodičkim* razlozima valja utemeljiti izbor onih vrednosnih činilaca prema kojima će biti usmeravana dinamika nastavne interpretacije književnoumetničkog dela. Zato *metodološki i metodički prilazi* književnoumetničkom delu, koje teorijski i praktično zasniva i razvija savremena metodika nastave književnosti, *ne poznaju i ne priznaju* utvrđene *metodološke i metodičke sisteme* koje bi trebalo primeniti u interpretaciji svakog pojedinog dela. To znači da nema jednom datih i uhodanih puteva kojima se ulazi u svet svakog pojedinog književnoumetničkog ostvarenja, već su ti putevi unekoliko uvek drugačiji u pristupu *svakom pojedinom književnoumetničkom delu - onoliko koliko je ono autonomno, samosvojno i neponovljivo* umetničko ostvarenje.

Književnoteorijski pojmovi

Književnoteorijske pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prethodno čitalačko iskustvo. Tako će se, na primer, tokom obrade neke rodoljubive pesme, a uz poredbeni osvrt na dve-tri ranije pročitane pesme iste vrste, razvijati pojam rodoljubive pesme i sticati saznanje o toj lirskoj vrsti. Upoznavanje metafore biće pogodno tek kada su učenici u prethodnom i predteorijskom postupku otkrivali izražajnost izvesnog broja metaforičkih slika, kad neke od njih već znaju napamet i nose ih kao umetničke doživljaje. Jezičkostilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polaziće se od izazvanih umetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezičko-stilska uslovljenost.

Funkcionalni pojmovi

Funkcionalni pojmovi se ne obrađuju posebno, već se u toku nastave ukazuje na njihova primenjena značenja. Učenici ih spontano usvajaju u procesu rada, u tekućim informacijama na časovima, a uz paralelno prisustvo reči i njome označenog pojma. Potrebno je samo *podsticati* učenike da navedene reči (a i druge slične njima) *razumeju i shvate i da ih primenjuju* u odgovarajućim situacijama. Ako, na primer, na zahtev da se uoče i objasne *okolnosti* koje utiču na ponašanje nekog lika, učenik navede te okolnosti, onda je to znak (i provera) da je taj pojam i odgovarajuću reč shvatio u punom značenju.

U usmenom i pismenom izražavanju uzgredno će se proveravati da li učenici pravilno shvataju i upotrebljavaju reči: *uzrok, uslov, situacija, poruka, odnos* i sl. Tokom obrade književnih dela, kao i u okviru govornih i pismenih vežbi, nastojaće se da učenici otkrivaju što više *osobina, osećanja i duševnih stanja* pojedinih likova, pri čemu se te reči beleže i tako spontano bogati rečnik funkcionalnim pojmovima.

Funkcionalne pojmove *ne treba ograničiti na pojedine razrede*. Svi učenici jednog razreda neće moći da usvoje sve programom navedene pojmove za taj razred, ali će zato spontano usvojiti znatan broj pojmova koji su u programima starijih razreda. Usvajanje funkcionalnih pojmova je neprekidan proces u toku vaspitanja i obrazovanja, a ostvaruje se i proverava *u toku* ostvarivanja sadržaja svih programsko-tematskih područja.

JEZIČKA KULTURA

Razvijanje jezičke kulture jedan je od najvažnijih zadataka nastave maternjeg jezika. Ovaj nastavni proces, iako je programski konstituisan kao posebno područje, s posebnim sadržajima i oblicima rada, mora se prenositi kako na obradu književnog teksta koji je najbolji obrazac izražavanja, tako i na gramatiku s pravopisom, koja normira pravila i definiše jezičke zakone. Isto tako, u povratnom smeru, obrada književnog teksta i rad na gramatici i pravopisu književnog jezika, mora uključivati i sadržaje za negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja jer su svojim većim delom tom cilju i podređeni. Rad na bogaćenju jezičke kulture treba da se integriše sa svim vidovima usmenih i pismenih oblika izražavanja.

U nastavi jezika i kulture izražavanja valja neprestano imati u vidu **zajednički osnovni cilj**: razvijanje jezičkog mišljenja i jezičke svesti uočavanjem jezičkih zakonitosti, pa tek na osnovu takve svesti prelaziti na normiranje i definisanje. Otuda jezik kao sredstvo izražavanja treba da bude predmet nastavne pažnje u svim njegovim strukturama.

Neophodno je da učenici uoče razliku između govornog i pisanog jezika. U govornom jeziku rečenice su obično kraće. Česti nedostaci su nezavršene i stilski neuređene rečenice i upotreba poštapalica.

Nastava će biti očiglednija i efikasnija ako se koriste audio snimci (npr. Zvučna čitanka) i ako se sluša i analizira snimljen govor učenika.

Leksičke i morfološke vežbe treba da bogate učeničko saznanje o reči kao obliku, čemu služe ne samo konjugacija i deklinacija, nego i sistem građenja reči (proste, izvedene i složene). Vežbe u građenju izvedenih reči i složenica, po ugledu na slične reči u obrađenom tekstu, treba da utiču na bogaćenje učeničkog rečnika.

U starijim razredima leksičko-semantičke vežbe odnose se na složenije sadržaje: pravo i preneseno značenje reči, sinonimiju, homonimiju, antonimiju, polisemiju, arhaizme, dijalektizme, žargonizme, pozajmljenice, frazeologizme. Treba upućivati učenike na služenje rečnicima: jednojezičnim i dvojezičnim, lingvističkim i enciklopedijskim.

Semantičke vežbe se povezuju s morfološkim i sintaksičkim vežbama i one treba da razviju učenikovu svest o određenoj moći značenja reči, na osnovu čega se jedino i može razvijati sposobnost i veština izražavanja. U mlađim razredima te vežbe obuhvataju otkrivanje semantičke vrednosti akcenta, i to isključivo na ilustrovanim primerima (Sunce je selo za selo, Hajdmo, sele, na selo, itd.).

Sintaksičke vežbe su, kao i morfološke i semantičke, bitniji sadržaji jezičke kulture u svim razredima. Težina zahteva, prirodno, određuje se prema uzrastu učenika. Te se vežbe mogu izvoditi i pre nego što učenik počne da stiče sintaksičke pojmove, s tim što se na tom nivou u nastavnom razgovoru ne upotrebljavaju stručni nazivi. Do upoznavanja prvih sintaksičkih pojmova, vežbe u oblikovanju rečenice treba da formiraju svest učenika o mestu i položaju pojedinih rečeničnih delova u sklopu proste rečenice. Kad se steknu prvi pojmovi o prostoj rečenici, i vežbe će biti konkretnije i bogatije. Rad na stilistici rečenice konkretno se nastavlja do kraja osnovnog školovanja. On se sastoji kako u analizi i oceni učeničkih rečenica iz usmenog izlaganja, tako i u analizi i proceni rečenica u njihovim pismenim sastavima, a naročito i posebno - u analizi rečenica iz dela lektire i govornog jezika.

Sve vrste tih vežbanja, čiji je cilj razvijanje jezičkog mišljenja, izvode se na tekstu ili u toku razgovora.

Znatan deo govornih vežbanja ima za cilj izgrađivanje kulture usmenog izražavanja. U nizu svojih zadataka (pravilnost, lakoća, jasnost, jednostavnost, prirodnost, preciznost, dikcija) te vežbe treba u najvećoj meri da približe učenikov govor književnom izgovoru. S obzirom na veliko šarenilo i veoma primetnu dijalekatsku raznolikost govora učenika, a često i nastavnika, govorenje napamet naučenih odlomaka u stihu i prozi (uz

pomoć auditivnih nastavnih sredstava) treba da omogući učeniku ne samo negovanje pravilne dikcije, nego i da ubrza proces približavanja književnom izgovoru.

U svim oblicima negovanja jezike kulture **obrazac ili uzor** treba da dobije odgovarajuće mesto i njegov značaj se ne sme nikako potceniti. Smišljeno odabran uzor, primeren uzrastu i vrsti, treba da bude cilj do kojeg se stiže uz odgovarajuće napore. I oblici usmenog, kao i oblici pismenog izražavanja, u svim vrstama i tipovima treba da se prikažu učenicima u pažljivo odabranim uzorcima izražavanja. Ukoliko se jedna vrsta usmenog ili pismenog izražavanja kontinuirano ponavlja iz razreda u razred, onda treba u svakom ponovljenom slučaju, u istom ili sledećem razredu, analizom uzorka konkretno pokazati i obim povećanih zahteva (u sadržajnom, kompoziciono-formalnom i jezičko-stilskom pogledu).

Da se uzorci ne bi pretvorili u klišeja koja sputavaju učeničku individualnost i samostalnost, vreme između prikazivanja uzorka i izrade odgovarajućeg pismenog zadatka treba ispuniti radom na analizi sličnih sastava. Ovi sastavi mogu biti u formi odabranih tekstova koje učenici sami pronalaze u svojim čitankama ili lektiri, a obavezno i u formi samostalnih domaćih pismenih ili usmenih zadataka - sastava kojima se ostvaruje proces ovladavanja određenim oblikom pismenog ili usmenog izražavanja. U analizi uzoraka treba obratiti pažnju na sve elemente konkretne jezičke strukture: sadržaj i kompozicija sastava, raspored detalja i izražajnost upotrebljene leksike i stilskih postupaka. Nijedan školski pismeni zadatak ne bi trebalo da se izvede, a da se prethodno, na čitavom nizu smišljeno programiranih časova, nije govorilo kako o predmetu koji će biti tema pismenog sastava, tako i o obliku u kojem će ta tema biti obrađena.

Bogaćenju kulture usmenog i pismenog izražavanja posebno će doprineti samostalni rad učenika na prikupljanju odabranih primera jezika i stila. Zbog toga učenici treba da beleže vredne primere: uspele opise, reljefne portrete, pravilne rečenice, kako u pogledu formalne strukture (raspored njenih delova), tako i u pogledu leksike i semantike. Ovaj rad treba da ostvari dva zadatka vezana neposredno za kulturu izražavanja. Prvo, time učenik organizovano individualno radi na razvijanju svoje govorne kulture i pismenosti, a drugo - u obimu svoje čitalačke pažnje razvija onaj njen značajan kvalitet koji mu omogućuje neprestano posmatranje jezika i stila u štivu koje čita. Povremeni časovi ili delovi časova, posvećeni čitanju odabranih primera treba, uz ostalo, da podstiču za rad na samoobrazovanju te vrste.

Podsticanje učenika na literarno stvaralaštvo, shvaćeno svakako u užem i pretežno obrazovno-vaspitnom pogledu, treba primeniti kao frontalan rad s celim odeljenjem, a nikako kao obavezu literarne sekcije. Rad u literarnoj sekciji je slobodno opredeljenje. Učenik osnovne škole, naročito u mlađim razredima, po svojoj prirodi uvek je spreman na kreativnost, pa to treba i podsticati. Usmenim i pismenim vežbama, kad to potreba dopušta, nastavnik će učenicima pokazati kako nastaje stih, kako se reči biraju i raspoređuju da deluju ritmično, kako se konstituiše strofa, kako se gradi portret, kako se opisuje pejzaž ili scena. Uostalom, program nastave usmenog i pismenog izražavanja koncipiran je tako da u sebi sadrži skoro sve elemente i umetničkog jezičkog izražavanja, pa bi ih trebalo povremeno samo objedinjavati i osmišljavati. Podsticanje učenika na literarno stvaralaštvo u dodatnom radu i literarnoj sekciji ima sve bogatije sadržaje i oblike i obimnije posebne ciljeve. Taj rad ne treba poistovećivati s podsticanjem na literarno stvaralaštvo u okviru celog odeljenja.

Jedan od oblika rada na razvijanju i negovanju jezičke čistote jeste i razvijanje svesti o poplavi pozajmljenica u našem jeziku. Nastavnik će, razumljivo, morati da nađe meru u objašnjavanju da svaki jezik nužno prihvata i reči poreklom iz grčkog i latinskog jezika u stručnoj terminologiji. Treba pomoći učenicima u razlikovanju pozajmljenica koje su dobile "pravo građanstva" u našem jeziku od onih reči koje treba energično goniti iz govora. Razgovori o tome treba da se vode u svakoj konkretnoj prilici, kad se naiđe na pozajmljenicu u tekstu ili kad se ona pojavi u govoru učenika; isto tako, sa učenicima valja smišljeno tragati za pozajmljenicama u svakodnevnom govoru i raznim medijima (štampa, radio, televizija i dr.). Zapisivanje domaćih reči, takođe, može da bude podesan oblik negovanja jezičke čistote.

Dopunska nastava

Dopunska nastava se organizuje za učenike koji - iz objektivnih razloga - u redovnoj nastavi maternjeg jezika ne postižu zadovoljavajuće rezultate u nekom od programsko-tematskih područja.

Zavisno od utvrđenih nedostataka u znanjima i umenjima učenika, kao i uzroka zaostajanja, nastavnik formira odgovarajuće grupe s kojima organizuje dopunski rad (na primer: grupa učenika s nedovoljnim znanjem određenih sadržaja i gramatike ili pravopisa; grupa učenika koji nisu savladali neki od predviđenih

elemenata književne analize ili oblika usmenog i pismenog izražavanja; grupa učenika sa artikulacionim problemima, itd.). Na osnovu prethodnog ispitivanja teškoća i uzroka, za svaku grupu se stvara poseban, odgovarajući plan rada, čijim će se savladavanjem otkloniti ispoljeni nedostaci u znanju, umenju i veštini učenika. Dopunski rad pretpostavlja i specifične oblike u savladavanju određenih programskih sadržaja (individualizacija nastave - poluprogramiranim i programiranim sekvencama, nastavnim listićima; predavanjima s drukčjim - očiglednijim primerima; posebni grupni i individualni zadaci i dr.). Naročito treba voditi računa o odmerenosti zahteva, kao i o stimulisanju učenika za pokazane rezultate (pohvale, nagrade, pozitivna ocena).

Dopunski rad organizuje se tokom cele nastavne godine, odnosno odmah čim se uoče teškoće pojedinih učenika u usvajanju programskih sadržaja. Čim savlada određenu teškoću ili otkloni nedostatak, učenik prestaje s dopunskim radom van redovne nastave. Tokom dalje redovne nastave takve učenike ne treba ispuštati iz vida, odnosno - diferenciranjem redovne nastave - omogućiti učenicima da gradivo savladaju na redovnim časovima.

Dodatni rad

1. Za dodatni rad opredeljuju se učenici od IV do VIII razreda iznadprosečnih sposobnosti i posebnih interesovanja za nastavu srpskog jezika, odnosno za produblјivanje i proširivanje znanja iz svih ili samo pojedinih programsko-tematskih područja redovne nastave (književnost, jezik, kultura izražavanja, filmska i scenska umetnost). To su oni učenici čija se znanja, interesovanja i darovitost izrazitije ispoljavaju već u I, II i III razredu. Takve učenike uočavaju, prate i podstiču nastavnici razredne nastave i pedagoško-psihološka služba škole sve do IV razreda kada se prvi put organizuje dodatni rad (izvodi se sve do završnog razreda).

2. Dodatni rad se organizuje i izvodi za učenike od IV do VIII razreda, jedan čas nedeljno tokom cele nastavne godine. Izuzetno je važno da se započeta dinamika dodatnog rada održi dok se ne realizuje utvrđeni program. Ukoliko se, izuzetno, dodatni rad organizuje samo u jednom delu nastavne godine, poželjno je da se interesovanje darovitih učenika za ovaj rad docnije ne gasi, odnosno da se oni podstiču na samostalni rad drugim formama rada (npr. pojačanom individualizacijom rada u redovnoj nastavi, davanjem posebnih zadataka, angažovanjem u odgovarajućim slobodnim aktivnostima i dr.).

3. Dodatni rad - zasnovan na interesovanju učenika za proširivanje i produblјivanje znanja, umenja i veština - neposrednije aktivira učenike i osposoblјava ih za samoobrazovanje, razvija njihovu maštu, podstiče ih na stvaralački rad i upućuje na samostalno korišćenje različitih izvora saznanja. Pod rukovodstvom nastavnika učenici se u dodatnom radu samostalno služe književnom i neknjiževnom građom (u učenju i istraživanju), te pripremaju i izlažu svoje radove (usmene, pismene, praktične) pred svojom grupom, razredom ili celom školom. Znanja, umenja i veštine koje su stekli istraživačkim, individualnim i grupnim radom učenici koriste u redovnoj nastavi, slobodnim aktivnostima i u drugim prilikama (konkursi, takmičenja, školske i druge priredbe). Učenike koji se posebno ističu u dodatnom radu treba i posebno stimulisati (pohvale, nagrade, stipendije za dalje školovanje, upis u odgovarajuću srednju školu i dr.).

4. Uočavanje potencijalno darovitih učenika u ovoj oblasti ostvaruje se neposrednim praćenjem od strane nastavnika razredne i predmetne nastave, analizom radova učenika i ostvarenih rezultata na smotrama, takmičenjima, intervjuisanjem učenika i roditelja i primenom određenih instrumenata od strane školskog psihologa-pedagoga. Na osnovu dobijenih rezultata praćenja i ispitivanja, interesovanja i želja darovitih učenika i napred navedenih orijentacionih sadržaja, nastavnik zajedno sa učenicima utvrđuje (konkretizuje) program dodatnog rada s grupama ili pojedinim darovitim učenicima. **Programom rada** obuhvataju se segmenti orijentacionih sadržaja programa (zavisno od interesovanja i želja učenika: sva područja ili samo književnost, odnosno jezik, odnosno kultura izražavanja, odnosno filmska ili scenska umetnost). To znači da nastavnik nije obavezan da s pojedincem ili grupom učenika ostvari orijentacione programske sadržaje u celini. Bitno je da planirani programski sadržaji budu u skladu sa interesovanjima i željama učenika, kao i sa raspoloživim godišnjim fondom časova.

5. Dodatni rad iz srpskog jezika može se realizovati kao individualizovani (primeren pojedinim učenicima) i **grupni** (za grupe učenika jednog ili više razreda koji se posebno interesuju za iste programske sadržaje dodatnog rada). Zavisno od interesovanja učenika i programskih tema, grupe se mogu menjati (fleksibilnost sastava grupe).

6. **Uloga nastavnika u dodatnom radu je specifična.** U saradnji sa učenikom (eventualno - roditeljima i školskim pedagogom-psihologom) nastavnik utvrđuje konkretan program dodatnog rada (u razvijenim školama program može da utvrdi i stručni aktiv nastavnika srpskog jezika u razrednoj i predmetnoj nastavi). Realizujući program dodatnog rada, nastavnik za svaku od odabranih tema pronalazi i primenjuje najpogodnije oblike i metode rada, pre svega one koje u najvećoj mogućoj meri aktiviraju sve potencijale učenika, a naročito one koji omogućavaju razvoj kreativnosti učenika. Tokom dodatnog rada nastavnik se postavlja kao saradnik koji stručno pomaže rad pojedinca ili grupe: upućuje i usmerava, pomaže da se dođe do pravih rešenja, zaključaka i generalizacija. Odnos učenika i nastavnika u dodatnom radu je saradnički, neposredniji i bliži nego u redovnoj nastavi, zasnovan na uzajamnom poverenju i poštovanju.

7. U dodatnom radu sa učenicima nastavnik **prati i evidentira** njihov razvoj i napredovanje, usavršava utvrđene programe, otkriva nove mogućnosti individualizacije rada (problemski zadaci, istraživački radovi, programirane i poluprogramirane sekvence, korišćenje književne i neknjiževne građe i raznih aparata i tehničkih pomagala i dr.), te vrši uopštavanje i primenu stečenih znanja, umenja i veština u različitim situacijama. Obezbeđuje uključivanje učenika u organizovane oblike rada van škole (konkursi, smotre, takmičenja). Za svakog učenika vodi dosije u koji unosi bitne podatke o njegovom napredovanju u razvoju, te se stara da taj dosije prati učenike pre upisa u srednju školu.

8. **Učenici se samostalno opredeljuju za dodatni rad** iz srpskog jezika (mogu biti motivisani, ali nikako prisiljavani na to). Prilikom opredeljivanja učenika za dodatni rad, objektivno treba proceniti motive koji su uticali na njihovu odluku (u obzir dolaze samo stvarno nadareni učenici, ocene iz srpskog jezika, a želje učenika i roditelja ne predstavljaju presudan faktor, jer ne mora u svakom odeljenju da bude darovitih učenika za ovaj predmet, talentovanih za sve predmete i oblasti). Učenik ostaje uključen u dodatni rad onoliko vremena (godina) koliko želi. Posebno treba voditi računa o tome da se daroviti učenici ne opterećuju iznad njihovih stvarnih mogućnosti i želja (dovoljno je da učenik - uz redovnu nastavu - bude angažovan još samo u jednom vidu vaspitno-obrazovnog rada - dodatnom radu, na primer, iz ovog predmeta).

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

ALBANSKI JEZIK

GJUHA SHQIPE

QËLLIMET DHE DETYRAT

Elementi kryesor i identitetit individual i cili përbën një nga tiparet themelore të një kombi është gjuha. Procesi i cili asnjëherë nuk përfundon është mësimi i gjuhës, prandaj edhe kërkon përkushtim të madh, sepse ka peshë të veçantë, veçanërisht në shkollë ngase kryen funksion të dyfishtë: si lëndë kryesore mësimore dhe si gjuhë për lëndët e tjera shkollore.

Nëpërmjet të lëndës së gjuhës amtare nxënësit aftësohen të lexojnë tekste të ndryshme, të shprehin drejt dhe qartas me gojë e me shkrim në situata të ndryshme, të mësojnë si të hartojnë tregime, të tregojnë ngjarje, të argumentojnë pikëpamje, qoftë me gojë, qoftë me shkrim, të hartojnë shkrime të argumentuara dhe të marrin pjesë aktive në debate, të përdorin gjuhën e tyre amtare në përputhje me situata konkrete të komunikimit. Thelbin e mësimi të gjuhës amtare në shkollë e përbën formimi i shprehive të përdorimit të gjuhës me gojë dhe me shkrim dhe njohja e modeleve kulturore e estetike të domosdoshme për formimin e tyre kulturor.

Programi i gjuhës shqipe për klasën e pestë është konceptuar, jo vetëm si vazhdimësi e programeve të klasave paraprake, por kryesisht si konceptim e lidhje me programin e klasës së gjashtë të shkollës fillore.

Programi i gjuhës për këtë klasë është organizuar përmes këtyre shkathtësive të komunikimit: dëgjimit, të folurit, leximit dhe shkrimit brenda të cilave janë vendosur tërësitë tematike e në kuadër të tyre përmbajtjet programore dhe rezultatet e pritshme.

Nëpërmjet kësaj lënde, nxënësit pasurojnë fjalorin, mësojnë përdorimin e kategorive gramatikore nëpërmjet shkathtësive gjuhësore, rregullat kryesore të saj dhe drejtshkrimin, mësojnë si të vlerësojnë, të ndërtojnë dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar. Ajo i vë nxënësit në kontakt me veprat madhore të letërsisë kombëtare dhe botërore që janë në pajtueshmëri me dëshirën, kërkesën dhe moshën e tyre. Duke lexuar, nxënësit fitojnë një përfytyrim fillestar për krijimtarinë letrare dhe periudhën kohore të caktuar.

KLASA E VI -të

DETYRAT OPERATIVE

Përforcimi dhe zhvillimi i njohurive të përvetësuara më parë është qëllimi kryesor i mësimit të gjuhës shqipe në klasën e gjashtë e ato janë:

Zhvillimi i shkathtësive të dëgjimit informativ dhe të dëgjuarit aktiv në grup në kuptimin e marrjes së informatave dhe të mesazheve;

Zhvillimi i kulturës dhe shkathtësive të komunikimit, komunikimin verbal e joverbal;

Zhvillimi i shkathtësive të folurit aktiv individual e në grup në funksion të përvetësimit të gjuhës standarde dhe të thellojë njohuritë themelore gjuhësore;

Zhvillimi i shkathtësive të shkruarit funksional dhe të shkruarit subjektiv (vetjak);

Të kuptojë dhe të dallojë të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare e të përvetësoj teknikat e leximit;

Të përvetësojë të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës, të leksikut;

Të përvetësoj të shkruarit në funksion të drejtshkrimit dhe të pikësimit.

Organizimi i përmbajtjes programore

4 orë në javë, 144 orë në vit.

OBJEKTIVAT PROGRAMORE

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

Të njohë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme e të pandryshueshme, tipat dhe llojet e fjalive;

Të kuptojë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme dhe pandryshueshme, gjymtyrët kryesore dhe të dytat të fjalisë, fjalitë e përbëra dhe ligjëratën.

Të zbatojë:

Njohuritë e fituara gjuhësore fonetike e gramatikore;

Njohuritë e fituara mbi modelet e shkrimit;

Njohuritë e fituara mbi modelet e teksteve letrare dhe joletrare.

Të analizojë:

Takste letrare dhe joletrare;

Fjalitë e thjeshta dhe fjalitë e përbëra.

Vlerat, qëndrimet, formimi

Të menduarit e pavarur për atë që dëgjon, shpreh, lexon dhe shkruan;

Kulturë e sjelljes personale - qëndrimi, sjellja, toleranca, mirëkuptimi;

Komunikimi, vullneti, bashkëpunimi, ndihma reciproke etj.

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Shkathtësitë e komunikimit

Të dëgjuarit

Të folurit

Të lexuarit

Të shkruarit

I. TË DËGJUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

I. 1. Të dëgjuarit informativ;

I. 2. Të dëgjuarit efektiv;

I. 3. Të dëgjuarit e teksteve letrare dhe joletrare;

I. 4. Të dëgjuarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

I. 5. Të dëgjuarit në funksion të zgjerimit të leksikut.

II. TË FOLURIT

TËRËSITË TEMATIKE

II. 1. Të folurit informativ;

II. 2. Të folurit aktiv në grup;

II. 3. Të folurit në funksion të teksteve letrare dhe joletrare;

II. 4. Të folurit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

II. 5. Të folurit në funksion të zgjerimit të leksikut;

II. 6. Të folurit joverbal.

III. TË LEXUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

- III. 1. Të lexuarit e teksteve letrare;
- III. 2. Të lexuarit e teksteve joletrare;
- III. 3. Të lexuarit në funksion të teknikave të leximit;
- III. 4. Të lexuarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;
- III. 5. Të lexuarit në funksion të zgjerimit të leksikut.

IV. TË SHKRUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

- IV. 1. Të shkruarit funksional;
- IV. 2. Të shkruarit personal imagjativ;
- IV. 3. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;
- IV. 4. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të leksikut;
- IV. 5. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të drejtshkrimit;
- IV. 6. Të shkruarit në funksion të pikësimit.

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët, mirëpo lidhje të drejtpërdrejta vihen me:

Edukatë muzikore;

Edukatë figurative

Edukatë qytetare ose fetare;

Punë dore,

Histori;

Gjuhë joamtare, etj.

Pesha dhe rëndësia e lidhjes ndërlëndore përbën një resurs shumë të favorshëm e ndikues në zhvillimin dhe formimin e tërësishëm të personalitetit të secilit nxënës. Mësimdhënësit duhet të punojnë sa më shumë që është e mundur në realizimin e integritimit ndërlëndor, sepse është shumë e domosdoshme në këtë kohë të zhvillimit të kompjuterizimit dhe internetit.

Janë të shumta përmbajtjet dhe temat nga fushat e ndryshme që mund të trajtohen, zhvillohen dhe realizohen si pjesë ndërprogramore. Rëndësia e tyre kryesisht përcaktohet nga mundësitë e sigurimit të literaturës dhe peshës që mund të ketë moshën dhe kohën e realizimit. Lidhjet ndërprogramore janë kryesisht të fushave si:

Të drejtat e njeriut - fëmijëve;

Edukimi shëndetësor;

Ekologjia dhe mjedisi;

Barazia gjinore; etj.

UDHËZIME PËR REALIZIMIN E PROGRAMIT

Vendin kryesor në realizimin e përmbajtjes programore e zë metodologjia e mësimdhënies. Mësimdhënësi, gjatë realizimit të procesit mësimor duhet të ketë parasysh strategjinë më efektive, të cilat e mundësojnë mësimin efektiv. Për nxënësit, mësimdhënësi duhet të jetë model në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore dhe njëherit vëmendja e tij duhet të përqendrohet në disa parime bazë:

Përqendrimi në komunikimin (shkathtësitë e komunikimit) dhe përqendrimi në gjuhën e gramatizuar;

Përqendrimi në nxënësin dhe të nxëniet e tij. Në qendër të vëmendje duhet të jetë nxënësi. Karakterin, përparësitë dhe dobësitë e nxënësit mësuesi duhet të bëjë përpjekje që t'i njohë mirë, ta verifikojë a është tip i mbyllur a i hapur, frikacak apo guximtarë, a merr vetë iniciativa apo duhet të nxitet nga mësuesi etj.

Roli i mësimdhënësit është rol vendimtarë që do të ndihmonte në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Kjo do të varet nga planifikimi i orës mësimore: përdorimi i hapësirës në klasë, d.m.th. mënyra e vendosjes së bankave si dhe aktivitetet që zhvillohen në klasë: mënyra e komunikimit, luajtja e roleve, puna në grupe etj.

VLERËSIMI

Vlerësimi ka për qëllim verifikimin se në ç`shkallë kanë zotëruar nxënësit objektivat e përcaktuara, të identifikojë vështirësitë me të cilat ballafaqohen nxënësit, t'u mundësohet atyre që t'i identifikojnë përparësitë dhe pengesat, si dhe t'u ndihmohet nxënësve në përmirësimin e pikave të dobëta.

Mësimdhënësi në vazhdimësi duhet të vlerësojë:

Njohuritë që kanë fituar nxënësit: në ç`shkallë kanë zotëruar nxënësit fjalorin dhe sa është i aftë nxënësi t'i përdorë shkathtësitë gjuhësore;

Pengesat e nxënësve: vlerësohet shkalla e zotërimit të njohurive me qëllim të eliminimit të pengesave dhe të ndihmës së nxënësve për eliminimin e vështirësive;

Integrimin e njohurive të fituara: vlerësohen aktivitete apo projektet e ndryshme që nxënësit realizojnë jashtë programit shkollor dhe integrimin e këtyre njohurive në situata brenda shkollës.

Gjatë procesit mësimor rëndësi të veçantë do të kenë mënyrat e ndryshme të vlerësimit si:

Vlerësimi nga mësimdhënësi; vlerësimi i drejtpërdrejtë dhe i pandërprerë, përcjellja e vazhdueshme e rezultateve të nxënësve si dhe vlerësimi indirekt me anë të testeve;

Vlerësimi nga nxënësi; gjatë punës në grupe ose gjatë përgjigjeve që japin, nxënësit mund të plotësojnë njëri-tjetrin dhe njëkohësisht vlerësojnë mbi bazën e argumenteve;

Vetëvlerësimi; vlerësimi i vetë nxënësit.

Rëndësi të veçantë gjatë vlerësimit duhet t'i kushtojmë të shprehurit me gojë në vazhdimësi, të shprehurit gojor përmes ndërveprimit si dhe të shprehurit me shkrim:

Të shprehurit gojor për ngjarje, tregime, shpjegime;

Pyetjet dhe përgjigjet;

Iniciativat;

Mendimet e pavarura;

Shqiptimin e fjalëve;

Aktivitetet brenda punës në grup;

Radhitja e fjalëve në fjali;

Fjalori (leksiku).

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

I. Kulturë e të folurit/ praktikë gjuhësorë

Vetja dhe të tjerët, jeta në klasë, në shkollë, në shtëpi, në rreth etj.;

Të folurit për informacione të marra nga: mediat (televizioni, radio), shoqëria, interneti etj.;

Përshkrime, tregime, shpjegime, përmbledhje, lutje, qortime, këshilla, përshtypje, shqetësime dhe dëshira

II. Tekstet letrare dhe joletrare

Regjistrat e gjuhës;

Analizë e teksteve me karakter edukativ dhe shëndetësor; identifikimi i formave tekstore: poezi, prozë, tekst dramatik.;

III. Zhvillimi i gjuhës

Të folurit për veten, familjen, rrethin, dikur dhe sot. Praktikimi i përdorimit të foljeve në kohë, në kontekstet e temave përkatëse; përdorimi i drejtë i përemrave; përdorimi i drejtë i tipeve kryesore të fjalive;

Gjuha standarde dhe dialektore;

IV. Kulturë e të lexuarit

Leximi me zë- artistik (pjesëmarrja në role, recitim, komedi);

Ideja kryesore dhe detajet (lidhjet asociative, krahasimet, kontrastet), zhanret dhe kategoritë letrare: subjekti, kompozicioni, tema, komedia, tragjedia, komentim i teksteve;

V. Zhvillimi i gjuhës

Edukatë shëndetësore, të drejtat e njeriut, barazi gjinore;

Intonacioni në përputhje me shenjat e pikësimit;

Fjalitë të thjeshta dhe fjalitë të përbëra;

Parashtesat, prapashtesat dhe mbaresat;

Kohët e thjeshta dhe të përbëra të foljeve dhe kategoritë e tjera të saj- analizë gjuhësore;

Vetja dhe të tjerët, nevojat dhe interesat e tyre, biografia dhe autobiografia, shoqëria jonë dikur dhe sot, njoftime, ftesa, falënderime, urime, përmbledhje, tregime, vjersha, pjesë humoristike, raporte, përshtypje, preferencat;

II. KULTURË E TË SHKRUARIT

I. Kulturë e të shkruarit/të shkruarit individual

Ese, raporte, kërkesa, komente, shkrimi deskriptiv (përshkrues), shprehjet e figurshme dhe frazeologjike (kuptimi I parë dhe I figurshëm);

Rregullat morfologjike, sintaksore dhe leksikore;

Fjalë foljore dhe jofoljore;

Tipet kryesore të fjalive (dëftore, pyetëse, nxitëse, dëshirore, thirrmore) dhe format e tyre (pohore, mohore); fjalitë e pavarura kryesore dhe të varura;

Kryefjala, kallëzuesori i kryefjalës, kundrinori (i drejtë, i zhdrejtë, i zhdrejtë me ose pa parafjalë);

Rrethanori (i vendit, i kohës, i shkakut) si dhe përcaktori dhe ndajshtimi;

Emri, mbiemri, përemrat vetorë, pyetës, lidhorë, të pacaktuar;

Format veprorë dhe joveprorë të foljeve; foljet e zgjedhimit të parë e të dytë në mënyrën dëftore, lidhore, habitore, kushtore e urdhërore;

Formimi i fjalëve të prejardhura (me parashtesë, prapashtesë, rrënjë) dhe të përbëra; sinonimet, antonimet.

GJUHA SHQIPE

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

KL. VI

Gjuhe shqipe dhe letersi

(36x4 = 144 ore në vit)

I. Gjuhe shqipe = 65 ore ne vit

1. Njohuri të përgjithshme = 4 orë

2. Gramatike = 45 ore

3. Te flasim = 8 ore

4. Te hartojme = 8 ore

II. Letersi = 67 ore ne vit

1. Letersi = 39 ore

2. Letersi boterore = 8 ore

3. Letersi popullore = 8 ore

4. Lektyre = 8 ore

5. Teknike e recitimit = 4 ore

III. Hartime dhe korrigjime = 12 ore ne vit

1. Kater harime (dy ne gjysmevjeterin e pare dhe dy ne te dytin).
2. Nje ore per hartim dhe dy per korigjim.

GRAMATIKA

Permbajtja programore

Tema I: Komunikimi

1. Komunikimi: dhënësi(folësi) dhe marrësi(bashkëfolësi)
 2. Gjuha e folur
 3. Gjuha e shkruar
- Flasim dhe hartojmë
4. Si të paraqitemi ose të prezentohemi
 5. Si t`i paraqesim ndjenjat tona

Tema II: Fjalja

6. Fjalja, fjalitë me folje dhe fjalitë pa folje
 7. Llojet e fjalive
 8. Format pohore dhe mohore të fjalive
 9. Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e përbërë
- Flasim dhe hartojmë
10. Si të pyesim
 11. Si t`i shprehim dëshirat tona

Tema III: Përbërësit e fjalisë

12. Përbërësit e fjalisë së thjeshtë
 13. Funkcionet e përbërësëve të fjalisë
 14. Kryefjala
 15. Kallzuesori i kryefjalës
 16. Kundrinori i drejtë
 17. Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë dhe kundrinori i zhdrejtë me parafjalë
 18. Rrethanori
- Fjala dhe përbërësit e saj

19. Fjalë të thjeshta dhe fjalë jo të thjeshta

20. Rrënja, parashtesa dhe prapashtesa

Tema IV: Grupi emëror

21. Grupi emëror, emri

22. Përcakrorët e emrit, përcaktori i shprehur me përemër dëftor dhe pronor

23. Përcaktori i shprehur me mbiemër

24. Përcaktori i shprehur me emër

Flasim dhe hartojmë

25. Shprehim mendimet tona

26. Si t' i bindim të tjerët

Tema V: Folja

27. Folja, veçoritë gramatikore

28. Zgjedhimi i foljeve, mënyra dëftore

29. Mënyrat e tjera foljes

Fjala dhe struktura e saj kuptimore

30. Sinonimet dhe antonimet

31. Fjalët e huaja

32. Të njohim dhe përdorim fjalorin

Tema e VI: Fjalia e përbërë

33. Fjalia e përbërë me bashkërenditje

34. Fjalia e përbërë me nënrenditje

Flasim dhe hartojmë

35. Të bëjmë lëshime dhe vërejtje

36. Të argumentojmë mendimet tona

Bahri Beci - "GJUHA SHQIPE 6"

LETERSI SHQIPE

Permbajtja programore

Tema I. Miqtë tanë

1. Naum Prifti - "Mandolina" (tema)

2. Edmond De Amicis - "Mirënjohja" (ditari)
3. Elisabet Enrajt - "Një ditë vere në fermë" (personazhet)
4. Riçard Rait - "Njerëz të mirë" (ideja)
5. Sterjo Spasse - "Letër nga fshati" (letra)
6. Nasi Lera - "Djali dhe deti" (simboli)
7. Luigji Pandelo - "Gabojnë prindërit" (tregimi humoristik)
8. Maksim Gorki - "Dëshira për të lexuar"

Tema II. Faqet e vjershës

9. Naim Frashëri - "Bagëti e Bujqësi" (epiteti)
10. Gjergj Fishta - "Gjuha shqipe" (krahasimi)
11. Asdreni - "Vjeshta" (rima)
12. Lasgush Poradeci - "Mëngjes" (Arkaizmat)
13. Populli - "Kënga e Dhoqinës"
14. Dritëro Agolli - "Pylli qan për sorkadhen" (Hiperbola)
15. Populli - "Liqeni i Prespës" (Legjenda)

Tema III. Përralla dhe histori të vërteta

16. Mitrush Kuteli - "Ebija e hënës dhe e diellit" (sinonimet)
17. Ezopi - "Luani dhe miu" (Alegoria)
18. Ymer Elshani - "Plaku me violinë" (dialogu)
19. Migjeni - "Luli i vocërr" (metafora)
20. Faik Konica - "Bora" (proza poetike)
21. Homeri - "Priami i lutet Akilit" (drama)
22. F. Noli - "Shekspiri dhe unë" (autobiografia)

Tema IV. Faqet e Vjershës

23. I. Kadare - "Ra si yll po s`u shua"
24. A. Shkreli - "Katër këshilla vetes"
25. Ilirian Zhupa - "Atdheu"
26. Zhak Prever - "Detyrë klase"
27. A. Podrimja - "Me jetue"

28. A. Vinca - "Buzëdrinas"
29. V. Kikaj - "Dy shitëset e luleve"
30. Populli - Gjëegjëza
31. Populli - Bretkosa që do të trashet sa një ka
32. Moris Karen - "Mirësi"

Tema e V. Udhëtime dhe kuriozitete

33. Ramiz Kelmendi - "Në veri" (Reportazhi)
34. Stefan Cvajg - "Në ngushticën e Magelanit" (libri biografik)
35. Marko Polo - "Nëpër rrugët e Azisë" (udhëpërshkrimi)
36. Zhyll Verni - "Nëpër thellësit e detit" (Shkrimi fanatstiko-shkencor)
37. Sokrati - "Këshilla për Domenikon" (shkrimi didaktik)

Rita Petro dhe Xhevat Sylja "Lexim 6"

LEKTYRË

1. Migjeni "Zoti të dhashtë"
2. Rrahman Dedaj "Zogu e kulla"
3. Petro Marko "Shpella e pirateve"
4. Mark Tuen "Tom Sojeri"
5. Sulejman Pitarka "Trimi i mire me shoke shume"
6. Ramadan Rexhepi "Kambanaret"

Vërejtje: Arsimtari mund të bëjë zgjedhjen e literaturës shtesë për realizimin e programit.

BUGARSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Цели и задачи на обучението по български език са:

Цели:

- Целта на изучаване на българския език е учениците да усвоят основните закономерности на българския книжовен език с помощта на който ще могат да общуват в устна и писмена форма; да се запознаят с художествено-литературните и други художествени произведения от българското и световно наследство.

Образователни задачи на обучението по български език са:

- тачене на на лубов към майчиния език и необходимост за негово развиване и усъвършенстване;
- систематизиране и усвояване на учебния материал, обработен в началния курс;
- теоретично и практично усвояване на фонетичните явления и понятия;
- по-нататъшно наблягане върху разликите между правописа и правоговора в българския език / несъответствие между броя на звуковете и броя на буквите в отделни случаи/;
- овладяване с нормативната граматика и стилистичните възможности на българския език;
- усвояване на основните граматически понятия: части наречта /видове думи / и граматическите им особености;
- усвояване на простото изречение и частите му;
- упражнения по изразително четене и рецитиране;
- превръщане на правилния изговор в говорен навик;
- речево общуване в различни речеви ситуации; Прилагане на различни речеви дейности/ представяне, осведомяване, разказване, преразказване, описание, изказване/; подготовка за самостоятелно прилагане на посочените дейности;
- по-нататъшно развиване на усет за автентични естетически стойности в художествената литература;
- анализиране структурата на епическата творба, като внимание отделно се отделя на литературните образи;
- откриване на главните мотиви и поетическите картини и техен анализ в епическото произведение;
- създаване на навик у учениците да си служат с различни източници за правилно писане, говорене, обогатяване на речниковия фонд, стилистично разнообразие /правописен, правоговорен, тълковен, синонимен, фразеологичен речници/;
- по-нататъшно подтикване, участие, творческо обогатяване, развиване и ценене на ученическите извънкласови дейности (секции: литературна, езикова, рецитаторска, драматическа, журналистическа и др.);
- овладяване на граматическите категории на глагола, на глаголните форми и особено на преизказните форми на глагола;
- овладяване на умения за разбиране и употреба на причастията;
- овладяване на умения за разбиране и употреба на местоименията;
- усвояване на основните форми на говорната и писмена култура;
- подготовка за откриване на причинно-следствените връзки за изразяване на личното отношение към литературното произведение: извличане на устно и писмено заключение;
- развиване на способност за откриване на мотивите, основното чувство и поетическите картини в лирическия текст и анализирането им;

ЕЗИК

Граматика

Преговор и затвърдяване на материала по фонетика, правопис, правоговор, морфология синтаксис и стилистика, изучаван в предишните класове, до равнището на неговото практическо приложение. Дума. Строеж на думата. Словообразуване. Проненливо "я" - специфични явления. Подвижен "ъ" - изключения. Първа и втора палатализация / съпоставка със сръбски език/. Обеззвучаване на звучните съгласни в края на думите. Глагол. Вид на глагола. Преходни, непереходни и възвратни глаголи. Залог на глагола. Прости и сложни глаголни времена. Минало неопределено време, Минало предварително време. Наклонение на глагола. Видове наклонения. Преизказна форма на глагола. Нелични глаголни форми /причастие/. Звукови промени при глаголните форми. Местоимение. Видове местоимения/всички видове/. образуване, граматическо и функционално значение на местоименията. Части на простото изречение. Определение. Допълнение. Обстоятелствено пояснение. Словоред на простото изречение.

Правопис

Преговор и упражнение на материала от предишните класове. Употреба на главни букви при писане на имена на небесни тела; названия на учреждения, дружества, фирми, книги, вестници. Правопис и правоговор на глаголните форми (1. л. ед. и мн. ч.; 3. л. ед. и мн. ч. Правопис и правоговор на отделни видове местоимения. Обеззвучаване на звучните съгласни в края на думите. /правопис и правоговор/ Правопис и правоговор на отрицателната частица "не" при неопределителните, отрицателните и обобщителните местоимения и при отрицателните причастни форми. Създаване на навик на ползуване на правописен, правоговорен и тълковен речник.

ЛИТЕРАТУРА

Класно четене / работа върху текста в клас/

Първан Стефанов: Дете Народна приказка: Цар Троян с магарешки уши Народна песен: Инце войвода Подбор от цикъла "Сокол и яребица" Пенчо Славейков: Луд гидия Елин Пелин: Ръченица Иван Вазов: Чорбаџи марковото семейство Алеко Константинов: Пази боже сляпо да прогледа Николай Лилив: Тихият пролетен дъжд Йордан Йовков: Дойде пролетта Христо Ботев: Хайдуту Георги Струмски: Питайте, момичета и момчета Христо Смирненски: Старият музикант Елин Пелин: По жътва Изворче: Стойне Янков Алеко Константинов: Бай Ганхо у Иричека Йордан Йовков: По жицата Хайнрик Хайне: Лорелай Радой Ралин: Жаба и волът Симеон Костов: Вълшебната фея Марк Твен: Том Сойер - славното момче

Извънкласно четене / допълнителна програма/

Йордан Йовков: Старопланински легенди Иван Вазов: Разкази поизбор Христо Ботев: Стихотворения по избор Новица Иванов: Да дръпнеш синџирчето-сборник разкази Александър Дънков: Стихотворения Петър Кочич: яблан Габровски и Шопски Шеги - по избор Џонатон Свифт: Пътуванията на Гъливер Произведение от автор на балканските народи /гръцки, турски, румънски, албански/ От приведения списък учителят подбира 5-6 произведения.

Научно-популярни и информативни текстове

Константин Иричек: Пътувания из България Ема Йончева: Млади космонавти Марин Младенов: Между Ерма и Стара планина - сборник народни песни Елин Пелин: Знам и Мога Александър Младенов: Народни песни, приказки, вярвания и обичаи от Босилеградско

От приведения списък учителят подбира 3 произведения.

Работа върху текста

Развитие на фабулата. Спокойно и динамично действие. Ролята на пейзажа за композицията на произведението.

Откриване и тълкуване на важните мотиви в епическите произведения.

Вярно и имагинарно описание. Форми на описанието: портрет, пейзаж, авторска характеристика.

Морална характеристика на образите. Откриване техниката на създаване на образите: поведение, диалог, вътрешен монолог.

Черти на характера. Преплитане на положителни и отрицателни черти.

Откриване структурата на мотивите в лирическото стихотворение: развиване на отделните мотиви в поетически картини и тяхното единство.

Различаване на прякото и преносното значение на думите.

Откриване на лирически картини, създадени чрез хипербола и контраст.

При анализа на произведението се усвояват понятията: вътрешен монолог, автобиография, хипербола, контраст, социално стихотворение.

Четене

Съгласуване на четенето наглас с особеностите на художествения и нехудожествения текст.

Проучаване на обработен и необработен текст с цел да се упражни изразителното четене (обусловеност от ритъма, силата и тембъра на гласа; паузата, логическото ударение). Декламираше наизуст на различни видове поетичен и прозаичен текст. Четене и говорене по роли. Упражнение за четене наум, с прецизни предварително поставени задачи (откриване на композиционните елементи, диалог и характеризиране на образите, описание на сходни елементи; откриване на думи, изречения, правописни знаци и др.)

ГОВОРНА И ПИСМЕНА КУЛТУРА

Говорна култура

Разказване с използване на елементите на композиционната форма (увод, развитие на действието, градация и разпределение на главните и второстепенни мотиви, място на кулминацията, развързка).

Откриване на особеностите на хронологичното и ретроспективно изложение. Преразказване на текст и откриване структурата на ретроспективно изграден разказ. Разказване с изтъкване на характерните образи в текста. Изборно преразказване: динамични и статични явления в природата. Описание на:

- динамични и статични явления в природата;

- откриване начина на взаимно проникване и смяна на статичните и динамични картини и сцени при описанието и разказването;

- външно и вътрешно пространство (външно пространство: пейзаж на родния край през различно време на деня - при зори, на обяд, привечер, през нощта; вътрешно пространство (дневна стая, кухня, фискултурна зала, сладкарница);

- портретиране въз основа на анализ на подбрани литературни портрети,

- портрети на познати личности от научно-популярната литература;

- портретиране на личности от непосредствената среда (съсед, вестникопродавач, старец, касиерка в магазина). Съобщение - кратко съобщение за училищна акция, тържество, обществена акция в селото или града и др. Откриване на езиковите и стилни средства, използвани при описанието и портретирането. Упражнения по правилно четене и декламираше. Слушане на звукозаписи на художествени произведения. Звукозаписи на интерпретации на учениците: разискване, преценка, самопреценка. Интерпретация на различни текстове по жанр: научен, административен, журналистичен. Забелязване на разликите.

Писмена култура

Разказване за събития и случки с използване на композиционната форма - по самостоятелно съставен план-тезис. Описание на външното и вътрешното пространство като динамични и статични явления в природата - по даден план. Портретиране на личности от непосредствена среда на ученика - по колективно съставен план. Кратко писмено съобщение за училищна акция / събиране на хартия, чистене на училищния двор и др. /Работа за упражняване техниката на изработка на писмено съчинение /избор на материала, неговото разпределение, използване на цитати, обединяване на разказване и описание и т. н. /. Граматически упражнения: видове думи с граматическите им категории Лексикални упражнения: стилистични категории думи: омоними, синоними, диалектизми, архаизми, неологизми. Синтактично-стилни упражнения с различно разпределяне на видовете синтагми и техните зависими части; откриване на разликите в нюансите на значението. Водене на дневник. Писане на сужебно и лично писмо. Шест писмени домашни упражнения и анализирането им по време на час. Четири класни писмени упражнения / по един час за подготовка, изработка и поправка/.

ДОПЪЛНИТЕЛНО ОБУЧЕНИЕ

Допълнително обучение се организира за ученици, които поради обективни причини повреме на редовното обучение не успяват да постигнат завидни резултати по дадени програмни области. В зависимост от утвърдените недостатъци в знанията на учениците преподавателят оформя групи с които провежда допълнително обучение. Например група ученици с недостатъчни знания по четене, по фонетика и правопис, по морфология, по анализ на литературното произведение, по устно и писмено изразяване и под. Въз основа на предишни проучвания за всяка група се съставя отделен план за работа и прилага се дадена форма на работа: самостоятелна, групова, работа с тестове, работа с нагледни средства и под.) Тук особено значение имат стимулиращите средства: похвали, награди, положителни бележки. Допълнителното обучение се провежда в течение на цялата учебна година, т. е. веднага като се забележи, че група ученици не са в състояние да овладеят дадени програмни съдържания. След като овладеят дадени програмни съдържания такива ученици се освобождават от допълнително обучение, но се следят и по-нататък да не изостават в овладяването на учебния материал, като им се дават диференцирани задачи и упражнения.

Свободно-избираема програма

Свободно-избираемата програма /добавъчно обучение/ се организира за ученици от 4. до 8. клас с повишени способности и засилени влечения за обучението по български език, т. е. за да разширят и задълбочат знанията по всички или отделни програмни области от редовното обучение. Това са ученици, които проявяват повишено интересование още от първи клас, асъщите се следят и наблюдават от учителите и професионалната служба в училището.

Свободно-избираемата програма се провежда с един учебен час седмично в течение на учебната година. Работата с тези ученици не трябва да сяква през учебната година. Ако, пък се работи периодически, трябва през цялата учебна година да се насърчват тези ученици в други форми: индивидуална работа, работа в секции и кържоци.

Свободно-избираемата програма активира и насърчва учениците за самостоятелна работа, самообразование, развива тяхната мечта и насърчва ги за самостоятелно ползване на различни извори на знания. Под ръководството на учителя учениците в този вид обучение служат си самостоятелно с литературна и нелитературна учебна материя, а своите произведения: усмени, писмени, практически представят на класа, училището и обществеността.

Получените знания и умения учениците ползват в редовното си обучение, в секции и кържоци, в участие на конкурси. Същите трябва да бъдат стимулирани с похвали, награди, стипендии.

Забелязване и отделяне на даровити ученици се прави на първо място от учителя по български език и литература, както и от другите преподаватели и от професионалната служба в училището. Учителят прави ориентационна програма за работа с тези ученици. Тя може да не обхваща цялата учебната програма, а само отделни сегменти от дадени области, в зависимост от интересованията на учениците.

Свободно-избираемата програма може да се реализира като индивидуална и групова за един или повече класове. Групите с течение на времето могат да се променят: допълват, намаляват и пр. в зависимост от интересованията на учениците.

Ролята на преподавателя по български език и литература при провеждане на свободно-избираемата програма е специфична. В този процес той има ролята на сътрудник, който професионално насочва работата на отделни ученици или група. Отношенията помежду са им на фона на доверие, разбирателство и уважение.

НАЧИН НА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА

Език: граматика и правопис

В езиковото обучение учениците са подготвят за правилна устна и писмена комуникация на стандартен български език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцията им. Например, изречението не се запознава само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точка на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаят с езика и да го тълкуват като система. *Нито едно езиково явление не би трябвало да се изучава изолирано, въвн от контекста в който се реализира неговата функция.* V I и II клас в рамките на упражненията за слушане, говор, четене и писане учениците забелязват езиковите явления без техните наименования, а от трети до осми клас концентрично и континуирано ще се изучават граматичните съдържания последователно и селективно, имайки в предвид възрастта на учениците.

Последователността се осигурява със самия избор и разпределението на учебните съдържания, а конкретизирането на степента за обработка, като напътствия учебната практика в отделни класове, посочена е с ясно формулирани изисквания: забеляване, съглеждане, усвояване, понятие, разпознаване, различаване, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степента на програмните изискванията на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задълбочена обработка на езиковия материал.

Селективността се провежда с избора на най-основните езикови закономерности и информации, които се отнасят към тях.

С такова отнасяне към езиковия материал в програмата учителите се насочват тълкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функция, която са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователността и селективността в граматиката най-добре се съглеждат в съдържанията по синтаксис и морфология од I до VIII клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернацията на съгласните к, г, х, ю, я, учениците най-напред ще забеляват в строжеа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват наивци за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни ще придобият в шести клас, а придобитите знания за значителните звукови особености в българския език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат на езикова практика, а няма да бъдат натоварени с описанията и историята на посочените явления.

Елементарни информации по морфология учениците ще от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начално учениците ще придобиват навици да забеляват основните марфологични категории, например: въвн ще II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на род и число на тези думи, ав III клас разпознаване: лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се отнасят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудио-визуални записи) учениците трябва да придобиват навици, да слушат правилното произношение на думите.

За овладяване на *правописа* нужно е да се организират системни писмени упражнения, различни по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речеви ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отстъпки от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражнения по езиково обучение трябва да се определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция в правилното комунициране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат, следните постъпки, които на практика са се показали със своята функционалност:

- Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.
- Премахване на мисловната инерция и ученически склонности за имитация.
- Обосноваване обучението на съществени ценности, т. е. на значителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.
- Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.
- Свързване на езиковото обучение с приключения от художествения текст.
- Откриване на стилистичните функции, т. е. изразителността на езиковите явления.
- Използване на художествените приключения като насърчване за учене на майчиния език.
- Системни и осмислени упражнения в говора и писането.
- По-ефикасно преодпяване на етапите за разпознаване на езиковите явления.
- Свързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.
- Осъществяване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.
- Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.
- Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.
- Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват мисловна инерция на ученика, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т. е. с подходящи текстове и речеви ситуации. Затова указанието за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самотните изречения лишени от контекста биват мъртви модели добри формално да се

преписват, да се учат наизуст и да се възпроизвеждат, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна инерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съглеждат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят тяхното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речеве ситуации, в които дадено езиково явление естествено се явява и изказва. Текстовете трябва да са познати на учениците, а доколкото неса трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на ученическия интерес към езика, понеже художествените приключения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т. е. учебния материал не е овладян добре ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методика по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по - скоро да се преодолее степента на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост и творчество*. За да се на практика удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знанията по граматика да бъдат във функция на тълкуването на текста, с което се издига от препознаването и възпроизвеждането до степен на практическо приложение.

Прилагането на знанията за езика на практика и неговото преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва континуирано да се подтикват към свързването на знанията си с комуникативния говор. Една от по-функционалните постъпки в обучението по граматика е упражняването обосновано в използването на примери от непосредствената говорна практика, което обучението по граматика доближава од ежедневиите потребности, в които се езика явява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива по-практично интересно, което на ученика прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Съвременната методика на обучение изтъква поредица от методически похвати, които трябва да се прилагат в програмните съдържания по езикознание и които дават възможност да всеки съзнателен път, започвайки от този, който е в рамките на учебния час, получи своята структура.

Обработката на нови програмни съдържания подразбира прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст върху който се съглежда и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популярни и публицистични текстове като и примери от писмените упражнения на учениците.
- Използване на изкази (примери от подходящи, текущи или запоменени) в речевите ситуации.
- Насърчване на учениците да подходящия текст разберат цялостно и подробно.

- Затвърдяване и повторение на знанията за научените езикови явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-леко разбиране на учения материал (ползват се примери от учен текст).
- Насърчване на учениците да забелязват в текста примери от езикови явления, които са предмет на опознаването.
- Съобщаване и записване на новия узор и насърчване на учениците да забелязаните езикови явления изследователски съгеждат.
- Осъзнаване важните свойства на езиковите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни възможности...).
- Разглеждане на езиковите факти от различна гледна точка, тяхната компарация, описване и класификация.
- Илюстриране и графическо представяне на езиковите понятия и техните отношения.
- Дефиниране на езиковото понятие; изтъкване свойствата на езиковите явления и забелязаните закономерности и правилности.
- Разпознаване, обяснение и прилагане на овладения учебен материал в нови ситуации и от примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукция).
- Затвърдяване, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (поредни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически постъпки помежду си се допълват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои от тях могат да бъдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково явление, а някои след завършването на часа. Така например текст, който се използва за усвояване на знания по граматика трябва да бъде запознат предаварително, а някои езикови упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирането, например, не трябва да бъде обезателен етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалността безспорна.

Паралелно и сдружено в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т. е. ясно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивния и дедуктивния метод на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняване.

Литература

Въвеждане на най-малките ученици в света на литературата, и в останалите, така нар. Нелитературни текстове (популярни, информативни) представлява изключително отговорна преподавателска задача. Именно на този степен образование получават се основни и не по-малко значителни знания, умения и навици, от които до голяма степен ще зависи ученическата литературна култура, но и неговата обща култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Премахната е неестествената граница между областите *литература* и *извънкласно четене*. Така всички видове текстове за обработка получават еднаква тежест. Литературата, предназначена за даден клас е пазпределаена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения (приспособяване на четенето към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, връзката и групировката с определени съдържания по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална възможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задължително трябва да има свободен избор от нашето народно устно творчество и т. Нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

Четене и тълкуване на текст

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмирните съдържания, колкото са във възрастовите възможности на наймалките ученици, дадените съдържания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това, четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенстване на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастови групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някои от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно приспособяване и др.), и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-лесно усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и на всеки ученик поотделно, след като е прочел някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в тога четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователността и систематичността могат да се използват при оспособяването на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на изкусен оформен читател това не изглежда така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложени мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. Нар. Вътрешен говор. Затова при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мрънкане), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивация, подтикване и насоченост, с които по-лесно се доживява и разбира текста, който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява изънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграционна роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастовите ограничения в тълкуването и усвояването на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при оспособяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т. е. дали е във функция на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивация, подтик и насърчване (кой, къде, кога, защо, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тъжно, смешно, интересно, обикновено и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнят, открият, съпоставка, обяснят и анализират дадени неща, които представляват предметност на прочетения текст.

Във втори клас подходът при тълкуване на текста почти е еднакъв као и в първи клас, само че изискванията по своя природа са повече, а програмните съдържания адекватно допълнени (самостоятелно съобщаване на впечатления за прочетения текст, завземане на собствени становища за важни неща в текста и устно образложение, защита на такива становища, откриване и разбиране на посланието в текста, разпознаване на откъса, забелязване на характерни езикови стилни понятия и пр.).

Учениците трябва систематично и на добър начин да се подтикват към включване в библиотеката (училищна, местна) формиране на класова библиотека, подготвяне на книги за изложба, слушане и гледане на видео записи с художествено изказване (говорене, рецитиране) на текста, организирани на срещи и разговори с писатели, литературни игри и състезания, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни герои, избрани изречения, необикновени и интересни думи и пр.) - формиране на лична библиотека, видеотека и тн.

Такъв и на него подобен методически подход на четене и тълкуване на текста, при което особено внимание трябва да се обърне на ролята на ученика като значителен учебен фактор (колкото се може по-полюма самостоятелност, свободно проучване и изразяване, да се даде възможност на лично мнение) осъществяват се някои от основните начала на съвременното обучение по литература, между които на най-вероятно постепенното и осмисленото въвеждане на ученика в сложния свят на литературното художествено произведение и планово обогатяване, усъвършенстване и запазване на неговата езикова култура.

Четене од I до VIII клас

Тълкуване на текста засновава се на четенето му, преживяването и разбирането. При това качеството на овладяване на поръките е направо обусловено от качествено четене. Затова различните форми на насоченото четене са основно предусловие учениците по време на обучението да получават познания и с успех да се насочват в света на литературното произведение.

Изразителното четене се поддържа систематично с постоянно завишаване на изискванията при което колкото се може повече да се използват способностите на учениците за да се получи високо качество в умението на четенето. Тези упражнения провеждат се по план с преждевременна подготовка от страна и на учителя и научениците. В своята подготовка учителят предварително подбира отговарящ текст и подробно разглежда онези негови страни, които ще съответствуват на изразителното четене. В зависимост от мисловно-емоционалното съдържание на текста, учителят завзема дадено становище и приспособява силата, тембъра, ритъма, темпото, интонацията, паузите, логическото ударение и звуковите трансформации според обстановката. От време на време си служи с фоно записи на образцово четене. Понеже изразителното четене се упражнява върху предварително анализиран и добре разбран текст, по процеса на успешно овладяване и разбиране на текста е необходима постъпка в подготовка на учениците за изразително четене. В рамките на на непосредните подготовки в VI, VII и VIII клас периодически и отделно се налагат психическите и езиково-стилистични фактори които изискват дадена говорима реализация. При отделни случаи учителят заедно с учениците подготвя текст за изразително четене с предварително отбелязване на ударението, паузите, темпото и звуковите модуляции.

Изразително четене се упражнява върху различни видове текстове по форма и съдържание; ползват се лирически, прозаични, драматични текстове; в стихотворна и прозаична форма в разказвателна описателна форма, в форма на диалог и монолог. Особено внимание се обръща на емоционалната динамичност на текста, на неговата драматичност, на писателската реч и речта на героите.

В класа трябва да са обезпечени дадени условия за изразително четене и казване, в класа да се създаде добра слушателска публика, заинтересована и способна критически и обективно да преценява качеството на изразителното четене и казване. С помощта на аудио записи на учениците трябва да се даде възможност да чуят своето четене и критически да се отнасят него. На уроци за разработка на литературно произведение ще се прилагат опитите по изразително четене.

Четенето наум е най-продуктивна форма за получаване на знания, затова в обучението му се обръща особено внимание. То винаги е насочено и изследователско; чрез него учениците се оспособяват за всекидневно получаване на нови знания и за учене. Упражненията по четене направо се включват в останалите форми на работа и винаги са във функция на получаване на знания и разбиране не само на литературен текст, а на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст-метод в обучението подразбира твърде ефективни упражнения за овладяване на бързо-то четене наум с разбиране и допринася за равняване на способностите на учениците да четат флексибилно, да хармонизират бързината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста който читат.

Качественото четене наум се подтиква с предварително насочване на учениците към текст и с даване на съответни задачи, а след това задължителна проверка върху разбиране и прочетения текст. Информативното, продуктивното и аналитичното четене най-добре се насърчват със самостоятелни изследователски задачи, които на учениците се дават в подготвителния етап за обработка на текст или за обработка на материал по граматика и правопис. По този начин се подобряват логиката и темпото на четене, а особено бързината на разбиране на прочетения текст, с което учениците се оспособяват за самостоятелно учене. Учениците от по-горните класове се насочват към бегло четене, което е обусловено от бързината и истински прочетен текст. То се състои от бързо търсене на информации и значения в текста, при което не се прочете всяка дума, с поглед се преминава през текста и чете се с прескачане (междузаглавия, подзаглавия, първите редове в частите, увод, заключение. При упражняване на учениците в бегло четене, предварително се поставят дадени задачи (търсят се дадени информации, сведения и под.), а след това се проверява качеството на тяхното осъществяване и мери се времето за което задачите са реализирани. Учениците с бегло четене за да си припомнят, преговорят и запомнят се осспособяват да четат подчертани и по друг начин предварително обозначени части в текста "с молив в ръка."

Изразително казване на запомнени текстове и откъси в прозаична и о стихотворна форма е значителна форма на работа в развиване на говорната култура на ученика. Убедителното говорене на текст е предусловие за природно и изразително казване на стихове. Затова е желателно от време на време на един и същ час да се упражняват и сръвняват казване на текстове в проза и стих.

Наизуст ще учат къси прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворения. Успехът на изразителното казване значително зависи от начина на учене и логическото усвояване на текста. Ако се учи механически, както бива понякога, усвоеният автоматизъм се пренася и на начина за казване. Затова отделна задача на учителя е учениците да привикне на осмислено и интерпретативно учене низуст. По време на упражненията трябва да се създадат условия казването да върде "очи в очи", говорителя да наблюдава лицето на слушателя и със публиката да свърже емоционален контакт. Максимално внимание се посвещава на говоримия език с неговите стойности и изразителни възможности и особено на природното поведение на говорителя.

Тълкуване на текста от III до VIII клас

С обработка на текста се започва след успешно интерпретативно четене на глас и четене наум. Литературното произведение се чете според необходимостите и повече пъти, все докато не предизвика дадени преживявания и впечатления, които са необходими за по-нататъшно запознаване и пручване на текста. Различни форми на наповторно и насочено четене на цялото произведение или от откъс, задължително се прилага при обработка на лирични произведения и къси епични текстове.

При обработка на текста ще се прилагат в повечето случаи комбинирани - аналитични и синтетични подходи и становища. Към литературното произведение се подхожда като към сложен и неповторим организъм в който всичко е обусловено от причинно-следствени връзки, подтикнато от жизнен опит и оформено с творческо въображение.

Учениците трябва да свикват своите впечатления, становища и съждения за литературното произведение ревностно и подробно да изкажат с доказателства от самия текст и така да се осспособяват за самостоятелен изказ, изследователска дейност и завзимане на критически становища към произволни оценки и заключения.

Учителят ще има напредвид, че тълкуване на литературното произведение в основното училище, особено в долните класове, е по начало предтеоретическо и не е обусловено от познаване на професионална терминология. Това обаче, не пречи да и обикновен разговор за четиво в долните класове бър професионално заснован и реализиран с много инвентивност и изследователска лкобопитност. По-качествено е проектиране на учениците по дадена художествена картинка и какви впечатления и преживявания тя предизвиква във въображението им. Затова още от първи клас учениците свикват да изкажат своите впечатления, чувства, асоциации и мисли предизвикани о картинното и фигуративното прилагане на поетическия език.

Във всички класове обработката на литературното произведение трябва да бъде пропита с решаване на проблемни въпроси, които са подтикнати от текста и художественото преживяване. По този начин ще се стимулира любопитството у учениците, съзнателната активност и изследователската дейност; всестранно ще се опознае произведението и ще се даде възможност на учениците за афирмация в трудовия процес. Много текстове, а особено откъси от произведения, в образователния процес изискват уместна *локализация*, понякога и многопластова. Приспособяване на текста във временни, пространствени и обществено-исторически рамки, даване на необходимите сведения за писателя и възникване на произведението, както и характерни информации, които предхождат откъса - всичко това са условия без които в повечето случаи текстът не може да бъде интензивно преживян и правилно разбран. Затова психологическата реалност от която произлизат тематичния материал, мотивите, героите трябва да се представят в подходяща форма и в инзи обем, който е необходим за пълноценно преживяване и сериозно тълкуване.

Методика на обучението по литература вече няколко десетилетия теоретически и практически развива и постоянно усъвършенствува учителското и ученическото *изследователско, изобретателско и творческо* отношение към литературно-художественото произведение. Литературата в училище *не се преподава и не се учи, а се чете, усвоява, с нея се наслаждава и за нея се говори*. Това са начините та обучението по литература разширява ученическите духовни хоризонти, да развива изследователските и творческите способности на учениците, тяхното критическо мислене и художествен усет; засилва и култивира литературния, езиковия и жизнения санзибилитет.

Модерната и съвременна организация на обучение по майчин език и литература подразбира *активна роля на учениците* в образователния процес. В съвременното обучение по литература ученикът не трябва да бъде пасивен слушател, като в дадени моменти ще препредаде "наученият материал", относно преподаването на учителя, а деен субект, който *изследователски, изобретателски и творчески* участва в проучване на литературно-художествените произведения.

Ученическата дейност трябва всекидневно да минава през три работни етапи; преди часа, по време на часа и след часа. През всички етапи ученикът трябва систематично да свиква да по време на четенето и проучването на произведението самостоятелно да решава многобройни въпроси и задачи, които до голяма степен емоционално и мисловно ще го ангажират, ще му предоставят удоволствие и ще му подбудят изследователското любопитство. Такива задачи ще бъдат силна мотивация за работа, които са предусловие да се осъществят предвидените интерпретативни цели. Учителят трябва да постави задачи, които ученика ще подтикват за *забелязва, открива, изследва, преценява и прави заключения*. Ролята на учителя е в това да обмислено помогне на ученика, така че ще развива неговите индивидуални способности, като и адекватно да оценява на ученика и неговите резултати във всички форми на дейност.

Проучване на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва с *подготовки* на учителя и ученика (мотивиране на ученика за четене, пречитяване и проучване на художествения текст, четене, локализация на художествения текст, изследователски подготвителни задачи) за тълкуване на произведението. Централни етапи *в процеса на проучване* на литературно-художественото произведение в обучението са методологическо и методично засноваване на интерпретацията и нейно развитие по време на часа.

В засноваването и развиването на интерпретацията на литературно-художественото произведение основно методологическо определение трябва да бъде превъзходна *насоченост на интерпретацията към художествения текст*. Съвременната методика на обучение по литература, следователно се определя за вътрешно (именентно) изучаване на художествения текст, обаче тя никак не пренебрегва необходимата нужност за прилагане и на извънтекстови становища за да литературно-художественото произведение бъде качествено и сериозно разтълкувано. Покрай посочените методологически определения, интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да удовлетвори и на изискванията, които й поставя и методиката на обучение по литература: да бъде оригинална, естетически мотивирана, всестранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически начала, да има естествена кохерентност и последователност, а методологическите и методичните постъпки на всяка отделна част при интерпретация осъществяват единството между анализ и синтез.

Рамковите определения на основите на методологическата ориентация при интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да голяма степен да бъде насочена към художествения текст. Едно от най-важните начала при интерпретацията на литературно-художественото произведение е да се удовлетвори на изискването - с изясняването на приметите стойности да се обхване произведението изцяло. При интерпретацията на литературно-художественото произведение обединителни и синтетични фактори биват: художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи (тема, мотиви, художествени картински, фабула, сюжет, литературни образи, поръки, мотивационни постъпки, композиция) форми на казване, езиково-стилистични постъпки и литературни проблеми.

Във всеки конкретен случай, следователно, на добри естетически, методологически и методични причини трябва да се засновава подбора на онези стойностни фактори към бъде насочвана динамиката на интерпретиране на литературно-художественото произведение. Няма известни и завинаги открити начини чрез които се навлиза в света на всяко литературно-художественото произведение, а тези начини понякога са различни в подхода на всяко литературно-художественото произведение - до такава степен доколкото то е автономно, самобитно и неповторимо.

Литературни понятия

С литературните понятия учениците ще се запознаят при обработка на дадени текстове и с помощта на текстове и с помощта на ретроспективния преглед в опита на четенето. Така например при обработка на патриотично стихотворение, при което ще се направи към поглед върху две-три стихотворения от същия вид, обработени по-рано, ще се обработи понятието патриотично стихотворение и ще се усвояват знания на този вид лирика. Запознаване с метафората ще бъде изгодно тогава, когато учениците в предварителни и предтеоретически постъпки са откривали изразителността да даден брой метафорични картини.

Функционални понятия

Функционалните понятия не се обработват отделно, а в процеса на обучението се посочва на тяхната приложимост. Учениците ги спонтанно усвояват в процеса на работа в текущите информации по време на час и с паралелно присъствие на думата и с нея обозначеното понятие. Необходимо е само учениците да се подтикват да приведените думи (както и други сходни на тях) разберат, схванат и да ги приложат в дадени ситуации. Ако, например се изисква да се забележат обстоятелствата, които влияят на поведението на някой литературен герой, ученикът приведе тези обстоятелства, тогава това е знак, че това понятие съответната дума е разбрал в пълното ѝ значение.

При устното и писменото изразяване, между другото ще се проверява дали учениците са добре разбрали и правилно употребяват думите: причина, условие, обстановка, поръка, отношение и под. По време на обработка на литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмени упражнения ще се изисква учениците да откриват колкото се може повече особености, чувства, духовни състояния на отделни герои, при което тези думи се записват и така спонтанно се обогатява речника с функционални понятия.

Функционалните понятия не трябва да се ограничават на дадени класове. Всички ученици от един клас няма да могат да усвоят всички по Програмата предвидени понятия на този клас, но затова пък спонтанно ще усвоят значително количество понятия, които са по Програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат процес във възпитателно-образователната дейност, а осъществява се и проверката в течение на реализацията на съдържанията по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази област ясно показват, че последователността във всекидневната работа за развиване на ученичката езикова култура е една от най-важните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и във всички области в

училището и извън него където има условие за добра комуникация с дялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяването на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно усторена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, по-подходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдържания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, съществуват езикови названия, които ученикът на рази възраст трябва систематично и трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдържания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т.н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнени явления, които с помощта на езиковото описване (дескрипцията) ще бъдат по-познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдържание) явява се във всички четири класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната среда, ученическата и езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверлива. Това се говорни упражнения, писмени упражнения, (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, автодиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-глоляма степен за всички останали видове на ученическото езиково изразяване.

Основни форми на устното и писмено изразяване в началния курс представляват програмните съдържания за получаване, усъвършенстване и тачене на правилна и достоверна езикова култура на малкия ученик. Някои от тези форми (преразказване) съществуват в предварителните изследвания на децата когато се записват в първи клас, което означава, че на тях трябва да се гледа като на езиков опит, който първокласниците в известна степен вече имат. Оттук и нуждата, чрез усъвършенстване и опазване на основните форми на говорната комуникация да започне още преди формалното опсименяване на учениците.

Преразказването на разнообразни съдържания представлява най-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвояване на началното четене и репродукция на определени съдържания пристъпва свободно, вече до края на тр. Букварно четене, дори и по-нататък трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разпределения на учителя) кои съдържания ученикът ще преразказва по време на обучението. Техният подбор трябва да обхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевременно ще бъдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимава да се преразказват само тези съдържания, които са анализирани и за които вече е говорено с учениците. Накрая, и преразказването, и всички видове на ученическото изразяване, трябва да се оценяват (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепа на учителя.)

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика понеже докато преразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдържание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в своята творческа фантазия. Затова говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всестранно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в композирането на подобрани детайли и в начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например в стъпителните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, която се чете и тълкува няма

да даде желаните резултати на ниво на уводни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуват или самооброяват. Обаче свободното разказване на някои необикновени, интересни, но реални и индивидуални срещи на ученика с животни, при които е изпитан страх, радост, изненада, въодушевление и тн. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пък, колкото и да се предизвикателно във всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици първоначално трябва да се реализира като част от широк учебен контекст, в който съотносително и функционално ще се намерят и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е най-сложният вид на езиковото изказване за учениците от началните класове. То е в по-малка или в по-голяма степен застъпено в всекидневния говор, затова защото е необходимо за ясна представа на съществени отношения между предметите, съществата и нещата и другите явления във всекидневния живот. За преразказването в основата е определено съдържание, за говоренето е някое събитие, преживяване, докато за описването не са необходими някои отделни условия, но те се използват когато има достъп с явленията, които във всекидневната езикова комуникация могат да обърнат внимание на себе си. Но поради бройните възрастови ограничения в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристъпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапността при изискванията: учениците да се оспособят да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформят. Също така, учениците от това възрастово равнище трябва да се подтикват и насърчават от сложения процес на описването хай-напред да овладеят няколко общи места, с които могат да си служат докато не се оспособят за самостоятелен и индивидуален достъп на тази изисквателна езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализируют онова, което описват (във времето, в пространството, с причина), да забелязват, да отделят и оформят характерни свойства и да заемат свое становище към наблюдаваната предметност (пъви опити за оформяне на лично становище/отношение към дадено явление). Също така необходима е достоверна преценка на планираните упражнения при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражнения, в които може да дойде до изражение самостоятелността и индивидуалността на ученика. Понеже описването много често се свързва с четене и тълкуване на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика върху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериер, растения и животни, литературни образи, пейзаж и под., понеже това са най-добри образци за спонтанно усвояване на описването като трайно умение в езиковото общуване. Понеже за описването с необходим по-голям и мисловен труд и повече време за осъществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на описване. Останалите общи методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване същи са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения, както и името говори замислени са като допълнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от най-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и писане), до най-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всестранно оценяване в час). Всяко от тези програмирани упражнения запланува се и осъществява в онзи учебен контекст, в който е нужно функционално усвояване на дадени езикови явления или затвърдявания, систематизация на знанията проложения на тези знания в дадена езикова ситуация. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражнения не се реализират на отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорне, описване) или с дадени програмни съдържания на останалите предметни области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане).

MAĐARSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

MAGYAR NYELV

A tantárgy tanításának céljai és feladatai

A magyar nyelv tanításának feladata a VI. osztályban:

- a leíró nyelvtan (szófajok) alapvető fogalmainak és összefüggéseinek megtanítása,
- a helyesírás és helyes, tiszta beszéd fejlesztése,
- a szóbeli és szövegbeli szövegszerkesztés (fogalmazás) szabályainak megtanítása.

A VI. osztályos nyelvtani tananyag a szófajok részletes megismertetésére épül. A szerzett ismeretek a helyesírási/ szóbeli- és írásbeli kifejezőképesség megerősítését szolgálják elsősorban.

Fokozatosan ismerjék fel a tanulók a törvényszerűségeket, csiszolják új ismereteikkel nyelvüket, hogy az beszédben választékos és igényes legyen, helyesírásuk pedig a megszerzett ismeretek által tökéletesedjen. Meghatározó a leíró nyelvtani ismeretek megszilárdítása ebben a képzési szakaszban, kezdetben a fölismerés és megnevezés, majd a nyelvhelyességi és helyesírási kérdésekben történő tudatos döntések szintjén.

A felső tagozatban a nyelvtan tanítását a linearitás jellemzi, ami nem azt jelenti, hogy, hogy egy-egy anyagrészen túlhaladva nem térünk vissza rá. Arra kell törekedni, hogy minden anyagrész tervszerűen felelevenítse az előzőeket. Fontos, hogy a nyelvtani gyakorlatok szoros kapcsolatban legyenek a valósággal.

Az irodalmi olvasmányok különféle műfajok és irodalomelméleti fogalmak bemutatását (is) szolgálják az irodalmi jártasság fejlesztése mellett. Ismertessük meg a tanulókkal az irodalom néhány kiemelkedő értékű alkotását. Az irodalom tantásának célja, hogy megismertesse a szépirodalmi alkotások befogadásához alapvetően szükséges irodalomelméleti (műfajelméleti, stilisztikai, verstani) ismereteket.

A magyar nyelv és irodalom tanításának feladata az értő és kifejező olvasás képességének kialakítása. Célunk, hogy a tanuló önálló véleményt nyilvánítson a tanultakról, tudatosodjon benne, hogy egy-egy irodalmi szöveg kapcsán többféle értelmezés is elképzelhető, s ennek megfelelően érveljen, beszámolókat készítésével bővítse ismereteit. Más művészeti ágakkal korelációban is felismerje és értékelje a tanultakat.

HATODIK OSZTÁLY

(Heti óraszám: 4, évi óraszám: 144)

Operatív (gyakorlati) feladatok

A tanuló legyen képes:

- a tanulók önállóan ismerjék fel és határozzák meg a tanult szófajokat,
- az eddig megszerzett helyesírási ismeretek elmélyítésére és új nyelvtani ismeretek alkalmazására,
- önálló beszámoló, vélemény kialakítására az irodalmi művekről valamint színházi előadásokról, filmről,
- szerezzon jártasságot a vázlatkészítésben, tudja kiemelni az olvasottak/ hallottak lényegét,
- önálló véleményalkotásra, valamint a nézőpont megvédésének képességére,
- a lexikonok, szótárak, kézikönyvek, monográfiák, a könyvtár önálló használatára, s ennek megfelelően egy-egy felmerülő problémához tudjon akár önállóan is kellő mennyiségű és színvonalas szakirodalmat összegyűjteni,
- a műköltészeti alkotások különböző műfajainak és ezek sajátosságainak felismerésére,
- irodalomelméleti ismereteik bővítésére,

- irodalmi élményei más művészeti ágakkal kapcsolatot találjonak,

- a beszéd-készség, íráskészség, önellenőrzés kialakítására.

A TANTERV TARTALMA

I. Nyelvtan (évi óraszám 64)

Az ötödik osztályban tanult nyelvtani tananyag ismétlése. (4 óra)

I. **A szavak és szófajok** (2 óra) Alsó tagozatban már tanultak a diákok a szófajokról. Felvezetjük az évi témát, átismételjük a már tanultakat.

II. **Ige** (8 óra) Az ige fogalmának ismertetése mellett visszautalva a 3. osztályos tananyagra felelevenítjük, hogy mit fejezünk ki az igealakokkal, gyakoroltatjuk az igemódokat és igeidőket, valamint az ige ragozását. Az ikés igék. Itt tanítjuk az igekötőket illetve a segédigét. A feladatokban az igék helyesírása is fontos szerepet kap.

III. **Névszók** (18 óra) A névszókról már tanultak a gyerekek alsó tagozatban, valójában ismétlés az anyagrész, azzal, hogy a nyelvtan rendszerében most már megtanulják elhelyezni a fogalmakat, a feladatok nehézsége (részletessége) pedig az adott korcsoportot célozza meg.

Itt tanulják (ismétlik): a *főnevet* (6 óra) (köznév és tulajdonnév, valamint a tulajdonnév alfajai), illetve a főnevek helyesírását gyakoroljuk be.

A *melléknév* (2 óra) fogalma, a melléknév fokozása, helyesírása a tananyag, emellett mutassunk rá a melléknévek sokszínűségére az irodalmi olvasmányokon keresztül. A tanulókat különböző nyelvi gyakorlatok elvégzése és feladatlapok kitöltése által sarkalljuk a szabatos, a nyelvi kifejezőmódot melléknévekkel színesebbé tevő élőbeszédre és írásra.

A *számnév* (2 óra) foglalma, a számnév felosztása (határozott, ezen belül a tőszámnév, törttszámnév valamint a sorszámnév fogalma/ és a határozatlan számnév), helyesírása.

A *névmások* (6 óra) A névmás fogalma. A személyes névmás, visszaható névmás, kölcsönös névmás, birtokos névmás, mutató névmás, kérdő névmás, vonatkozó névmás, az általános és a határozatlan névmás fogalma, szabályai, helyesírási tudnivalók.

IV. **Igenevek** (2 óra) A főnévi-, melléknévi- és számnévi igenevek.

V. **Határozószók** (2 óra) A hely-, idő-, mód- és állapot-határozószók.

VI. **Viszonyzó** (2 óra) A névelő, névutó, kötőszó és módosítószó (szóértékű) már tanult anyagrész az alsó tagozatból. Akár év közben is csatolni tudjuk egy-egy témához a viszonyzókat valamelyikét. Az igekötőket és segédigéket eleve az igék tanításakor vesszük át. Minden viszonyzó átvételekor nyelvi gyakorlatokkal tudatosítsuk használati körüket és szerepüket.

VII. **Mondatszók** (1 óra) Az indulatszók (mondatértékűek).

Félévi és évvégi összefoglalások+4 óra

Ellenőrzés+5 óra

Helyesírás

Az általános iskolában eddig szerzett jártasságok és készségek birtokában a tanulóknak további jártasságra kell szert tenniük helyesírási alapelveink érvényesítésében.

A közkeletű szókészlet leírásakor a készség fokára kell eljutniuk a tanulóknak a főnevek, melléknevek, számnevek, névmások, határozószók, igekötők, névutók, kötőszók és indulatszók írásában; a vessző használatában kötőszók előtt és indulatszók után.

A nyelvtani szabályok felismeréséig szövegeken alkalmazott gyakorlatokkal jussanak el a tanulók a fokozatosság elvét érvényesítve.

II. Irodalom (évi óraszám: 80 óra)

Irodalmi olvasmányok

Az irodalmi olvasmányok jegyzékében kiemelten megjelenő szövegek feldolgozása kötelező, a többi szöveg feldolgozásra, olvasásra, ismeretszerzésre javasolt.

I.

Az első csoportba tartozó olvasmányok átmenetet képeznek az V. osztályos népköltészeti tananyag és a VI. osztályos olvasmányanyag között.

Arany János balladái

Legendák a Képes Krónika nyomán

Helytörténeti monda (vidékünkről)

Monda Kinizsi Pálról (egyéb **történelmi személyről** szóló monda is lehetséges Toldi alakjának összehasonlításához)

Arany János: Toldi (a mű részletesebb feldolgozásával)

Jókai Mór: A legvitézebb huszár/ Székely asszonyok/ A két menyasszony

Heltai Gáspár fabulái

II.

A második csoportot Kosztolányi Dezső az adott korcsoportnak értelmezhető és elemezhető olvasmányai alkotják.

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány (regényrészlet),

A kulcs/ Házi dolgozat/ Esti Kornél **novella**

Nyelv és lélek c. kötetből válogatás

Bölcsőtől a koporsóig (akár mind a 4 fejezetéből)

A Kosztolányi család levelezéseiből

Versek: A szegény kisgyermek panaszából (A doktor bácsi, Már néha gondolok a szerelemre, Az iskolában hatvanan vagyunk, Este, este..., A játék, stb.; Pasztellek (Faszti); Magyar szonettek (a szonett forma).

Csacsi rímek (válogatás)

Esti Kornél rímei (válogatás)

Zsivajgó természetből: Fák beszéde, Állatok beszéde, Madarak beszéde.

III.

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk (a mű részletes feldolgozásával, a filmhez kapcsolódó címszavak tárgyalására is alkalmas)

Lázár Ervin: Csapda

Danilo Kiš: Korai bánat című kötetéből (részletek)

Mándy Iván: Kék dívány

Kinőttelek (versek kamaszoknak: Kányádi Sándor, Szabó Lőrinc, Tamkó Sirató Károly, Zelk Zoltán, Csorba Piroska...)

Szabó Lőrinc: Tücsökzene (részletek)

Szűcs Imre: Szerelemről komolyan

Böndör Pál: Regina és a szemtelen fiúk

Dušan Radović

Kortárs magyar gyermekirodalomból (pl. Friss tinta! c. antológiából)

Tandori Dezső, Kiss Ottó, Kukorelly Endre gyerekversei

Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen (Naptárvers)

Babits Mihály: Aranygaras (részlet)

Fekete István: A három uhu és más történetek (más természetleírás is lehetséges)

Tordon Ákos: Körülöttem forgott a világ (részlet)

Mészöly Miklós: Gyigyimóka (novella)

Gobby Fehér Gyula: Az ujjak mozgása (novella)

Németh István: Színötös (novella)

Molnár Ferenc/ Karinthy Frigyes/ Szép Ernő/ Heltai Jenő/ Fehér Klára **karcolatai** közül

Mikszáth Kálmán: A néhai bárány/ Az aranykisasszony

Lengyel József: A könyv, a kert és a gyermek

Juhász Gyula: Tiszai csönd

Ivo Andrić: Aska és a farkas

A tankönyv az illusztrációs anyag mellett tartalmazza még:

- Életrajzi lexikont a szerzőkről

- Irodalmi és irodalomelméleti fogalomtárat

- Kézikönyv ismertetőt

- Ismeretterjesztő olvasmányokat.

Kötelező olvasmány(2):

Arany János: Toldi

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk

A tanuló a felajánlott olvasmányok közül szabadon választhat 3-at:

Móra Ferenc: A rab ember fiai

Szász Imre: Kisanna Erdőországban

Németh István: Bűhüm meg a lotyogi

Fekete István: A koppányi aga testamentuma/ Csutak/Bogáncs/ Téli berek

Janikovszky Éva: Velem mindig történik valami/ Égig érő fű

Erich Kästner: A két Lotti

Kontra Ferenc: A halász fiai

Babits Mihály: Aranygaras

Bálint Ágnes: Hajónapló/ Szeleburdi család

Nagy Katalin: Szív a kerítésen/ Intőkönyvem története

Twain, Mark: Huckleberry Finn kalandjai/ Tom Sawyer kalandjai

Böszörmény Gyula: Gergő és az álomfogók

Varró Dániel: Szívdesszert

Ende, Michael: Momo/ A varázslóiskola

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem...

Lamb, Charles-Lamb, Mary: Shakespeare mesék

Fazekas Mihály: Lúdas Matyi

Irodalomelméleti ismeretek:

- a műfaji ismeretek megerősítése, szonett, karcolat, mint új műfaj,
- szóképek:metafora, szimbólum, illetve az 5. osztályban tanultak megerősítése,
- a költői nyelv sajátosságainak ismertetése (műelemzés),
- az ellentét és fokozás,
- a lírai én fogalma,

- az elbeszélő fogalma,
- tér és idő fogalma,
- a motívum,
- irónia,
- az irodalmi hős tulajdonságai, jellemzés.

Taneshközök:

Magyar irodalmi lexikon

Magyar értelmező kéziszótár

Rokon értelmű szavak szótára

Idegen szavak és kifejezések szótára

Irodalmi fogalomtárak

Enciklopédiák

Aktuális könyvajánlatok

A világháló

Napilapok, folyóiratok, a diákok által is olvasott magazinok

Oktató jellegű televíziós műsorok stb.

Fogalmazási gyakorlatok:

A fogalmazás szóban és írásban is világos mondatszerkesztésű, célratörő legyen. Az olvasott művekről értelmesen, világosan és összefüggően kell beszámolnia a tanulóknak.

- 4 írásbeli dolgozat- 4 óra megírásra, 8 óra javítás (4-közös, 4-egyéni)

Írásgyakorlatot bármikor végezhetünk iskolai óra ill. házi feladat keretében is.

Feladatok:

- a vázlatkészítés a hallott olvasmányról illetve az írandó fogalmazás vázlatának elkészítése.

- egy kiválasztott tanítási egység keretében ismertessük meg a tanulókat a filmkészítés szakszavaival. Nézzünk és elemezzünk közösen filmet!

Megtanulandó: 2 vers és egy epikus alkotás részlete.

Várható eredmények:

- a tanuló felismeri a szófajok fajtáit, helyesen használja őket szóban és írásban,

- a tanuló az ismeretlen szövegeket is folyamatosan tudja olvasni, ki tudja emelni a lényegi tartalmát, az epikus művek hőseit jellemezni tudja,

- következetesen tudja használni a megszerzett stilisztikai, verstani, műfajelméleti ismereteit,
- véleményt tud nyilvánítani a látott/halott/ olvasottakról,
- a tanuló önállóan is információkat tud szerezni a tananyaghoz, igazolva ezzel, hogy jártas a kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák és az internet világában,
- megtudja különböztetni az irodalmi alkotásokat formájuk és műnemük szerint, valamint a tanult műfajok jellemzőit,
- a tanuló továbbra is aktívan részt vesz az alkotás folyamatában (elemzésével, gyűjtéssel, párbeszédbe való bekapcsolódással, véleményének nyilvánításával, fogalmazásával).

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA-TANTERVI UTASÍTÁS

Az 6. osztályos tanterv (az 5. osztályos tantervvel összhangban) magába foglalja a Magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatási céljait, operatív feladatait, várható eredményeit. A tanterv különválasztja az irodalom és nyelvtan feladatrendszerét, ami nem jelenti az egységes kapcsolat gyengítését nyelvtan és irodalom között, csak lehetővé teszi a konkrétabb és részletesebb feladatok ismertetését.

A *nyelvtan* egységes folyamatként kapcsolódik az eddig tanultakhoz. A 6. osztályos nyelvtani tananyagot a szófajok rendszere alkotja. A szófajok tanítását-tanulását az igékkel kezdjük. Az igékről a tanulók már sok mindent megtanultak alsóban, nem jelent számukra nehézséget a személyragok felismerése, s az igemódok és igeidők megkülönböztetése, ezért a helyesírásra és a nyelvhelyességre helyezhetjük a fő hangsúlyt.

A névszók, mint nyelvtani fogalom sem ismeretlenek a tanulók számára. A főnév, melléknév, számnév rendszerezése, ismertetése mellett, itt is a helyesírásra fektethetjük a fő hangsúlyt.

A névmások, mint nyelvtani fogalom nem új a gyerekeknek, viszont rendszerezésük és felismerésük, begyakoroltatásuk, helyesírásuk megerősítése a 6. osztályos nyelvtan tanterv része.

A főnévi igenévvel már alsóban találkoztak a gyerekek a főnév tanításakor. A melléknévi igenevekkel és határozói igenevekkel most egészítjük ki ismereteiket.

A határozószók megismertetése talán a legnehezebb feladat, azonban minél több határozószót tanítunk meg velük, hozzájárulunk a tanulók szókincsének gyarapításához.

A viszonyszók rendszerében feltétlen említsük rendszerezéskor az igekötőt és a segédigét is, habár az igék tanításakor már gyakoroltathatjuk a tanulókkal, mert nem új ismereteket tartalmazó tananyagról van szó.

A mondatszók közül az indulatszókat tanítjuk, hiszen ezzel találkozhatnak leggyakrabban a mindennapi életben.

A helyesírás tanítására nincs külön tananyag előirányozva, de értelemszerűen minden szófaj tanításakor kitérünk a helyesírási szabályokra.

Az *irodalmi* tananyag törzs - és kiegészítő tananyagra tagolódik. A tanár tehát szabadon választhat, kiegészíthet, behelyettesíthet más szövegeket a kiegészítő irodalomjegyzékből. A kiválasztásnál figyelembe kell vennie az osztály fejlettségi szintjét, valamint ügyelnie kell, hogy a választott olvasmányok hatékonyan járuljon hozzá a tantervben megjelölt cél és feladatrendszer eléréséhez. Az is fontos, hogy a tanuló szabadon is választhasson a felkínált ajánlott és házi olvasmányok köréből.

Nem minden olvasmány szorítkozik teljes elemzésre, ragadjunk meg egy-egy lehetséges megközelítési szempontot, s csak néhány mű részletes elemzésébe bocsátkozzunk. Tegyük lehetővé a tanulók számára, hogy kifejtsék saját véleményüket az adott olvasmánnyal kapcsolatban, ily módon fejlessék érvelésmódjukat. A tanuló inkább legyen képes összefüggések rendszerében gondolkodni, párhuzamokat

vonni a hősök/művek között, tudja a mű lényegét kiemelni. Mindezek elsajátítása mellett meg kell tanítanunk a diákokat, hogy hogyan tudják ezen készségeiket más tantárgyak keretén belül kamatoztatni.

RUMUNSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activității instructive în clasa a VI-a este:

Însușirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și scris, însușirea exprimării orale și scrise, îmbogățirea vocabularului cu cuvinte și expresii noi și sesizarea sensului unităților lexicale noi în funcție de context, dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română, dezvoltarea capacității de exprimare, orală și scrisă, receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și în scris în limba română literară.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a VI-a elevii trebuie:

- să-și îmbogățească vocabularul cu expresii și cuvinte noi
- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut
- să aplice regulile de ortografie în scris
- să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris
- să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile
- să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral
- să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română
- să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar
- să alcătuiască rezumatul unui text literar
- să alcătuiască lucrări scurte pe o temă dată
- să respecte metodologia lucrărilor scrise
- să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare
- să înțeleagă semnificația limbii române în conturarea identității naționale
- formarea deprinderilor de muncă independentă și dezvoltarea creativității elevilor

CONȚINUTURI DE PROGRAM

LITERATURA

Lectură școlară

SUBIECTE PROPUSE PENTRU CLASA A ȘASEA

1. Ion Agârbiceanu, **Întâiul drum**
2. Vasile Alecsandri, **Iarna**
3. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie**, (fragment)
4. Balada populară, **Corbea**
5. Marin Sorescu, **La ce latră Grivei?**
6. **Doina**
7. Mihai Eminescu, **La mijloc de codru**
8. Mark Twain, **Print și cerșetor**, (fragment)
9. Grigore Vieru, **În limba ta**
10. Grigore Alexandrescu **Toporul și pădurea**
11. **Localitatea Marcovăț, satul lui Marcu ciobanul**
12. Frank Baum, **Vrăjitorul din Oz**, (fragment)
13. Otilia Cazimir, **A murit Luchi**
14. George Coșbuc, **Noapte de vară**
15. Barbu Ștefănescu Delavrancea, **Domnul Vucea**
16. Ștefan O. Iosif, **Furtuna**
17. Ljubivoje Ršumović - **Motanul Michelangelo și frumoasele Veronici**
18. A. Bassarabescu, **Duman**
19. I. L. Caragiale, **Bubico**
20. **Din creațiile populare** (cântece, proverbe, ghicitori, zicători, poezii ocazionale)
21. Dumitru Almaș, **Povestea frumoasei Dochia**
22. Alexandru Odobescu, **Pe plaiurile Bisocei**
23. Petre Dulfu, **Isprăvile lui Păcală** (fragment)
24. Mihail Sadoveanu, **Țara de dincolo de negură** (fragment)
25. Petar Kočić, **Jablan**
26. **Rebus**
27. Mihai Condali, **Florin și Florica**

Lectură școlară

Rudyard Kipling, **Cartea junglei**

Ferenc Molnar, **Băieții din strada Pàl**

Johanna Spyri, **Haydi, fetița munților**

Selecție din literatura română

Selecție din literatura popoarelor și naționalităților conlocuitoare

ANALIZA TEXTULUI

Stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice.

Delimitarea subiectului și motivului într-o operă literară.

Observarea și explicarea ideilor literar-artistice, funcția lor în compoziția operei literare și identificarea elementelor componente ale narațiunii.

Identificarea elementelor de bază ale acțiunii, ordinea lor (intriga, desfășurarea), personajele și trăsăturile lor (fizice, de caracter și morale), procedeele artistice de construire a personajelor (autocaracterizare, propriile mărturisiri, caracterizarea de către alte personaje).

Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu și figurat al cuvântului.

Formarea unor opinii personale despre opera analizată și identificarea noțiunilor de teorie literară.

Noțiuni literare

Narațiunea, descrierea, dialogul, monologul, metafora, alegoria, pastelul, personificarea, comparația, rima (tipurile), ritmul, doina, balada, romanul, oda, fabula, legenda, dramatizarea, nuvela, stilul.

LIMBA (gramatică, ortografie)

Repetarea și consolidarea materiei din clasa a V-a.

Noțiuni de fonetică, diftongii, triftongii (actualizare). Accentul. Despărțirea în silabe a cuvintelor derivate și a cuvintelor compuse.

Vocabularul limbii române. Familia lexicală - actualizare. Omonimele. Paronimele.

Sinonimele și antonimele (actualizare).

Arhaismele și regionalisme.

Procedeele interne de îmbogățire a vocabularului. Derivarea (actualizare).

Substantivul. Substantivele simple și compuse. Substantivele comune și proprii. Genul. Numărul. Cazurile substantivului și funcția sintactică.

Articolul. Articolul hotărât și articolul nehotărât.

Nominativul. Genitivul. Articolul posesiv-genitiv. Dativul. Acuzativul. Prepoziția și rolul ei în exprimarea acuzativului. Vocativul.

Declinarea substantivelor comune și proprii cu articol hotărât și nehotărât.

Articolul demonstrativ-adjectival. Acordul cu substantivul.

Adjectivul. Adjectivele variabile și invariabile. Acordul cu substantivul în gen, număr și caz.

Gradele de comparație.

Pronumele. Pronumele personal și categoriile lui gramaticale (persoană, gen, număr, caz)

Formele accentuate și neaccentuate ale pronumelui personal. Pronumele personal de politețe.

Pronumele de întărire. Pronumele reflexiv.

Pronumele și adjectivele pronominale: pronumele și adjectivul posesiv, pronumele și adjectivul demonstrativ.

Numeralul cardinal și ordinal. Numeralul colectiv, distributiv, multiplicativ și adverbial.

Scrierea corectă a numeralului.

Verbul. Categoriile gramaticale ale verbului: timpul, persoana, numărul, modul.

Conjugarea. Modurile personale și modurile nepersonale ale verbului.

Timpurile modului indicativ: prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfectul, viitor, viitor anterior.

Modurile: imperativ, conjunctiv, condițional-optativ.

Infinitiv. Gerunziu. Participiu. Supin.

Părțile de vorbire neflexibile. **Adverbul** - de loc, timp, mod. Gradele de comparație ale adverbului.

Conjuncția coordonatoare și subordonatoare. **Prepoziția.** **Interjecția.** Tipuri de interjecții.

Sintaxa propoziției.

Propoziția simplă și dezvoltată. **Subiectul.** Subiectul exprimat prin substantive și pronume. Subiectul multiplu. Subiectul neexprimat.

Predicatul. Predicatul verbal și predicatul nominal

Atributul. Atributul adjectival și substantival. Atributul substantival genitival și prepozițional. Atributul pronominal.

Complementul. Complementul direct și indirect. Complementele circumstanțiale de loc, de timp, de mod.

Sintaxa frazei. Fraza - noțiuni generale (actualizare). Propoziția principală și propoziția secundară. Delimitarea propozițiilor dintr-o frază.

Noțiuni de ortografie. Despărțirea cuvintelor în silabe (actualizare). Scrierea corectă a substantivelor proprii și a substantivelor în genitiv. Scrierea corectă a numeralilor și a pronumelui personal sau reflexiv din cadrul paradigmelor verbale compuse. Folosirea corectă a ortogramelor: *într-o, într-un, dintr-o, dintr-un*. Folosirea corectă a adverbului de negație *nu (n-)*. Semnele de punctuație (actualizare).

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Activarea cunoștințelor de limbă pentru a percepe și realiza fapte de comunicare, orală și scrisă.

Exprimarea în mod original, într-o formă accesibilă, a propriilor idei și opinii.

Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare.

Înțelegerea textului literar și comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale.

Determinarea sensului unor cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte.

Exerciții de însușire și definire a noțiunilor și cuvintelor - prin activități în ateliere.

Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri și proză).

Discuții pe marginea textelor literare și a subiectelor libere prin menționarea indicilor spațiali și temporali într-o narațiune.

Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale (propoziție sau frază), și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire.

Exerciții de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, a monologului în dialog, a textului narativ în text dramatic.

Exprimarea în scris

Dictări libere și de control.

Compunerea (narațiunea, descrierea, portretul, rezumatul).

Interpretarea liberă ale unor aspecte structurale ale unei opere literare.

Scrierea argumentată a impresiilor provocate de textele literare și interpretarea unor aspecte din operă.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog) în compunerile elevilor pe teme libere și teme date.

Narațiunea (narațiunea la persoana a III-a, la persoana I, subiectul operei literare, momentele subiectului, timpul și spațiul în narațiune)

Exerciții de înțelegere și explicare a noțiunilor de teorie literară.

Exerciții pentru dezvoltarea creativității elevilor.

Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice și semnele de punctuație.

Afișul, anunțul, corespondența, invitația.

Ase teme pentru acasă și analiza lor la oră.

Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere și o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru **Limba română ca limbă maternă** pentru clasa a VI-a se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activități: însușirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și scris, însușirea exprimării orale și scrise, dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română, dezvoltarea capacității de exprimare, orală și scrisă, receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și în scris în limba română literară.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor și sesizarea sensului unităților lexicale noi în funcție de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris, să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral, să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română, să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar, să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare și formarea deprinderilor de muncă independentă și dezvoltarea creativității elevilor

RUSINSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

РУСКИ ЈАЗИК

Циль

Циль воспитно-образовней работи то овладоване з руским литературним јазиком; преучоване књиовносци на тим јазуку; оспособйоване школярох за усне и писмене висловйоване, комуникацију и творене, а тиж так доживйоване, спознаване обачоване вредносних књиовних, уметніцких и других витвореньох култури; здобуване основних поняцох о јазикох књиовносцох и културох народох и народносцох; упознаване репрезентативних ділох шветовей књиовносци примераних возросту школярох; будоване свидомосци о улоги јазика и књиовносци у повязовану народох и їх културох; розвиване и пестоване позитивного становиска школярох гу јазиком, културному скарбу, шлебодолубивим традицијом својого и других народох, розвиване свидомосци о повязаносци, сотрудніцтву и заедніцким животу рижних народох и народносцох; розвиване свидомосци о јазуку и јазичней толеранцији; ширене духовних хоризонтох и розвиване критицкогo думаня и творчих способносцох; розвиване тирвацогo интересованя за јазик и књиовносц; воспитоване школярох за живот, роботу и медзилюдски одношеня у духу гуманизма, солидарносци и толеранцији.

Задатки:

- поступне и снстематичне упознаване рускогo литературногo јазика у розличних видох його усногo и писаногo хаснованя;
- пестоване култури усногo и писаногo висловйованя;
- оспособйоване школярох же би ше, успишно служели з руским јазиком у рижних комуникацијних ситуацијох (у улоги приповедача, слухача, собешедніка и читателя);
- уводзене школярох до самостойногo читаня и анализованя текста,
- розвиване интересованя и тирвацих навикнуцох на читане књиовних ділох; пестоване уметніцкогo сензибилитету и любви гу уметносци; оспособйоване школярох за самостойне хасноване библиотекох и жридлох информацијох;
- усвойоване основних теорийних поняцох зоз подруча јазика и књиовносци, уводзене до розуменя књиовногo діла, порушоване школярох на самостойне творене.

Язык

Морфологія

Файти словох. Премаенліви и непремаенліви слова.

Меновніки. Общи, збирни и власни меновніки; конкретни и абстрактни меновніки; меновніки хтори знача живе и неживе, материялни меновніки. Природни и граматични род; число; поняце припадку.

Деклинация меновнікох; основа и припадково закончене; деклинация меновнікох хлопского, женского и штреднього роду.

Творене меновнікох: невиведзени, виведзени и зложени меновніки; творене зоз суфיקсами.

Прикметніки. Описни и односни (присвойни, материялни и други) прикметніки. Компарация описних прикметнікох. Деклинация прикметнікох; сербски упліву деклинації. Творене прикметнікох.

Заменовніки. Особово, повратни, присвойни, указуюци, опитно-односни, одредзени, неодредзени, одрекаюци заменовніки; меновніцки и прикметніцки заменовніки. Заменовніки хтори хаснуєме под сербским уплівом.

Числовніки. Основни, збирни, порядково, неодредзени заменовніки, ламани числа.

Дієслова. Вид дієсловах: дієслова законченого и незаконченого виду. Преходни и неспреходни дієслова; повратни дієслова. Творене дієсловних формох: инфинитив, презент, футур прости и зложени, перфект, плусквамперфект, императив, потенциял, потенциял прешли; дієприсловнік презента, дієприкметнік пасивни перфекта. Сербски уплів у хаснованю даєдних дієсловних формох. Творене дієсловах.

Присловніки. Подзелене: присловніки за место, час, причину, цель, способ, миру.

Творене и компарация присловнікох.

Применовніки, злучніки, словка, викричніки.

Правопис

Писане общих и окремих назвох подприємствох.

Писане словох у хторих ше окончую гласово пременки. Писане общих меновнікох на *-зем, -зм, -ем, -м*. Пременки консонантох и уплів тих пременкох на способ їх записованя. Правописни правила котри чуваю етимологію словох.

Етимологіино-фонетични принцип руского правопису.

Писане дієсловних формох.

Писане з/зоз и под.

КНІЖОВНОСЦ

Школска лектира

И. Андрич *Аска и вовк*

М. Винай *При машини*

И. Г. Ковачевич *Любиме любени*

Ш. Гудак *Перши крочай*

М. Канюх *Єден окати облак*

М. Ковач *Бишалма*

Б. Нушич *Автобиография*

М. Колошняї *Вербово пруще*

М. Колошняї *Як цо и я*

Г. Костельник *Писня бачваня*

М. Рамач *Салаши*

С. Саламон *Кед зарно дахто найдзе*

М. Селимович *Дерегляр*

Р. Таґоре *Заградар*

Я. Фейса *Задуй витре*

Ш. Чакан *Сова и млади птички*

Ш. Чакан *Поуки курчатом*

Л. Хюз *Чарни*

Т. Шевченко *Сон*

Албанска нар. приповедка *Старик и леґинь*

Сербска нар. писня *Шмерц мацери Юґовичох*

Руска нар. писня *Венок*

Руска нар. писня *Треба у младосци робиц*

Домашня лектира

Д. Папгаргаї *Конєц швета*

Вибор поезиї на руским язичу

Вибор прози на руским язичу

Обробок лектири

Розвиванє фабули. Мирни и динамични цек дїї.

Улога пейзажу у композициї дїла.

Замерковйованє, розуменє и толкованє сущних мотивох у епских дїлох.

Вирне и имаґинарне описованє.

Морална (етична) характеристика подобох.

Замерковйоване техніки формованя подобох: поступки подоби, диялог и нукашні монолог, контекст у котрим ше зявює якия и реакція подоби. Множество прикметох подоби. Преплетане позитивних и негативних прикметох.

Поетична слика и ей толковане: виволана зоз чулами (конкретни мотиви), з роздумованьом и чувствованьом (абстрактни мотиви).

Одкриване основного чувства и других емоційох у лирскей писні.

Обачоване структури мотивох у писні: розвиване поєдиних мотивох до поетичних сликох и їх єдинство.

Дальше розвиване способносцох розликованя и хаснованя пренєшеного значеня словох, виразох, сликох.

Замерковйоване поетичних сликох витворених зоз гиперболу и контрастом.

Уводзенє школярох до анализи драмского текста: поняце драмскей дії, подоби, основни елементи композиції.

Читане

Ускладзоване читаня наглас зоз природу текста (уметніцкогo и иншакогo). Дальше преучоване текста як подлоги за виразне читане (условеносц ритма, темпа, павзи, фарби и интензитету гласа, логична наглашка и под.).

Вежбане читаня у себе зоз прецизним и напредок заданим цильом (одкриване композиційних целосцох, диялогу у характеристикі подоби, опису и подобних елементох; находзенє словох, поєдиносцох, доказох за даяке твердзенє у самим таксту (функціонална писменосц), правописних правилох и под.).

Вежбане швидкого читаня, диягоналне читане.

Поняца

Усвоюю ше шлїдуючи поняца: пременлїви и непременлїви слова (подзелене на файти, препознаване файти на тексту), пременка (деклинация, конюґация, компарация). Диялог, нукашні монолог, монолог, драма, комедия, автобиоґрафия, гипербола, контраст, социялна писня.

КУЛТУРА ВИСЛОВЙОВАНЯ

Усне висловйоване

Приповедане спрам заданей композиційней форми (увод, цек, ступньоване порядку главних и бочних мотивох, место и обсяг кульминації у викладаню, законченє).

Замерковйоване характеристикох хронологийного и ретроспективного приповеданя.

Описоване: динамичних и статичних зявеньох у природи; обачоване способу преплетаня статичних и динамичних сликох и преход єдних до других, сценох при описованю и приповеданю; вонкашнього и нукашнього простору, пейзаж у розличних рочних часцох и часцох дня, функция пейзажу у стваряню атмосфери за описоване події, пейзаж и опис атмосфери як подлога за контекст приповеданя и описованя.

Портретоване на основи анализи вибраних кнїжовних порттетох и портретох познатих особох зоз науково-популярней литературы; портретоване особох зоз непоштредней блїзкосци.

Идентитет: Виражоване подобности и розлики. Обачоване детальох и ниянсох у менованю и виражоване свойого и цудзого становиска зоз интонацию.

Комуникация: Виражоване припадности (мойо, твойо, нашо, вашо, дачийо, нічийо).

Звит - кратки звит о школскей або иншей акції, шветочности и других активносцох школярох.

Преприповедоване тексту и замерковйоване структури приповедки. Ретроспективне приповедане. Приповедане з наглашованьом єдного з можлївих приступох подїї о котрей ше приповеда, приповедане зоз напредок задатого угла патрєня на даяке зявенє.

Виборне приповедане: динамични и статични зявеня у природи.

Обачоване язично-стилских средствох похаснованих при описованю и портретованю.

Писане висловйоване

Приповедане (у писаней форми) о збуваньох и дожицох з хаснованьом напредок заданих елементох композиції - спрам самостойного плану у форми тезох.

Описоване нукашнього и вонкашнього простору як и динамичних и статичних зявеньох у природи - по плану и шлебодно.

Кратки писани звит, информация, призначка, здогаднік.

Вежбане технїки виробку писаного составу (вибор теми, компоноване, менши целосци, обєдиньоване приповеданя и описованя).

Синтаксично-стилистични вежби рижного змисту, а окреме: розлични розпорядок субектовей, предикатовой и обєктовей синтагми и їх зависних членох; замерковане ниянсованих розликох у значеню, контекст и значенє, буквалане и пренєшене значенє висловеного.

Писанє дньовнїка. Урядово и приватне дописованє.

Осем писани домашнї задатки и їх анализа на годзинох.

Штири писмени задатки (єдна годзина за писанє и два за виправок).

SLOVAČKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

SLOVENSKÝ JAZYK

Predmet slovenský jazyk ako materinský jazyk sa v základnej škole vo Vojvodine vyučuje v zhode s demografickým rozmiestnením príslušníkov slovenskej menšiny. Je to buď v školách so slovenským vyučovacím jazykom, alebo iba ako učebný predmet v školách so srbským vyučovacím jazykom. Pokiaľ ide o školy so slovenským vyučovacím jazykom, môže to byť úplná základná škola, alebo iba 1. stupeň základnej školy. Slovenský jazyk ako učebný predmet sa vyučuje v školách so srbským jazykom buď iba na 1. stupni a v ďalšom školení nepokračuje, alebo je možnosť vyučovania slovenského jazyka aj na 2. stupni.

Celkove vyučovanie slovenského jazyka ako materinského jazyka prebieha vo vojvodinskom prostredí za iných okolností než v materskom národnom spoločenstve. Skutočnosť, že v našom prostredí je slovenský jazyk materinským jazykom etnickej menšiny, určuje aj špecifické východiská a ciele a obsah vyučovania tohto učebného predmetu. Základnými špecifickými východiskami, podľa ktorých sa koncipuje vyučovanie slovenského jazyka sú: 1. slovenský jazyk sa v podmienkach etnickej menšiny enklávneho typu vyvíja v odlúčenosti od materského jazykového spoločenstva; 2. slovenská menšina vo Vojvodine neobýva kompaktné územie, ale je rozmiestnená v podobe etnických, a teda i jazykových ostrovov v prostredí, kde

má dominantné postavenie srbský jazyk; 3. mladé generácie príslušníkov slovenskej menšiny sa od začiatku formujú ako bilingvisti, pričom od funkcie slovenského i srbského jazyka v ich živote závisí, ktorý jazyk má prevahu; 4. vyučovanie slovenského jazyka ako materinského jazyka príslušníkov slovenskej menšiny je pevne včlenené do celkového štátneho systému školstva, čo znamená, že vedľa slovenčiny sa povinne vyučuje tiež srbský jazyk a že na tej istej škole môžu vedľa slovenských tried byť aj srbské triedy; 5. v podmienkach bilingvizmu a bez prirodzeného kontaktu so živým slovenským jazykom jazyková kompetencia v slovenčine je u našich žiakov v rozličnej miere oslabená; 6. učitelia slovenského jazyka a ostatných učebných predmetov ako členovia menšinového jazykového spoločenstva sú práve tak bilingvistami, takže aj ich jazykové vedomie je spravidla v rozličnej miere oslabené.

Ciele a obsah vyučovania predmetu slovenský jazyk sú vo všetkých prípadoch v zásade identické, ibaže v praxi sa maximálne prihliada na konkrétnu situáciu v konkrétnom slovenskom prostredí. Konkrétnej situácii sa prispôbuje aj sám proces vyučovania.

Vyučovanie slovenského jazyka v menšinovom slovenskom jazykovom spoločenstve nemá také pevné rámce, a teda ani také pevné ciele, ako je to v národnom spoločenstve. Má byť prispôbené podmienkam konkrétnej školy a v tom istom ročníku má byť diferencované so zreteľom na individuálne jazykové a intelektové predpoklady žiakov. Celkove platí didaktická požiadavka viesť žiakov k tomu, aby poznanie slovenského jazyka chápali ako súčasť svojej etnickej príslušnosti a nie ako osobitnú záťaž.

Aj napriek špecifickej jazykovej situácii vyučovanie slovenčiny ako materinského jazyka má za cieľ pestovať u žiakov pozitívny vzťah k slovenskému jazyku, posilňovať vedomie o našej príslušnosti k slovenskému národnému spoločenstvu a v tom kontexte aj o príslušnosti k slovenskej menšine vo Vojvodine. Pri oboznamovaní sa so slovenským jazykom, pri rozširovaní schopnosti komunikovať po slovensky ústne i písomne žiaci získavajú vedomosti o slovenskom jazyku a prostredníctvom týchto vedomostí nadobúdajú aj schopnosť uplatňovať ich vo vlastnej myšlienkovvej činnosti. Na školách so slovenským vyučovacím jazykom sa takto vytvárajú predpoklady aj na spoľahlivé jazykové zvládnutie ostatných učebných predmetov.

V podmienkach dvojazykovosti vyučovanie slovenského jazyka má za cieľ pestovať u žiakov úctu k obom jazykom: k slovenskému jazyku, ktorý nás spája so slovenským národom a s celkovou slovenskou kultúrou a k srbskému jazyku, ktorý nám umožňuje prirodzený kontakt s prostredím, v ktorom existujeme ako etnická menšina, ako aj s celkovou kultúrou, ktorú nám sprostredkúva srbský jazyk. Vyučovanie slovenského jazyka má okrem toho za cieľ i výchovu žiakov v duchu tolerancie k materinskému jazyku aj ostatných menšinových spoločenstiev v našom prostredí. Celkove žiakov vedieme k tomu, aby svoju schopnosť používať na dorozumievanie striedavo dva jazyky považovali za osobitnú výhodu a nie za prameň jazykovej neistoty.

V našich bilingvistických podmienkach vyučovanie slovenského jazyka má za cieľ nielen učiť o slovenskom jazyku, ale aj sám jazyk. Má tiež posilniť slovenské jazykové povedomie žiakov a vytvoriť u nich základné predpoklady na odlíšenie prvkov slovenského a srbského jazyka. Z týchto základných cieľov vyučovania slovenského jazyka vyplývajú potom i čiastkové ciele, ktoré majú žiaci dosiahnuť.

Slovenský jazyk pre 2. stupeň základnej školy

Učebný predmet slovenský jazyk má v školách s vyučovacím jazykom slovenským vo Vojvodine ústredné miesto, lebo vytvára predpoklady na zvládnutie ostatných predmetov. Toto tvrdenie je univerzálne - pedagógovia počnúc Komenským poukazovali na skutočnosť, že sa vo vzdelávaní najlepšie výsledky dosahujú vtedy, keď dieťa získava poznatky v materčine.

Slovenčina je vyspelý jazyk a možno v nej vyjadriť city a zložité myšlienky. Vo Vojvodine sa vyvíja za iných podmienok ako na Slovensku, ale jazyková norma platí pre všetkých Slovákov.

CIELE

Vo vyšších ročníkoch základnej školy vo Vojvodine je celkové vyučovanie v slovenskom jazyku zamerané na kvalitné poznanie a praktické zvládnutie zákonitostí slovenského jazyka ako podmienky na získanie zručnosti pohotovo, funkčne a kultivovane komunikovať v spisovnej slovenčine.

Cieľom vyučovania slovenského jazyka a literatúry je, aby žiaci zvládli a poznali materinský jazyk jednak kvôli posilneniu svojho jazykového vedomia, jednak aby sa prostredníctvom jazyka dostali aj k prameňom slovenskej literatúry a celkovej slovenskej kultúry a vedy.

Pri vyučovaní slovenského jazyka sa v našich podmienkach musí prihliadať nielen na vzťah spisovnej podoby slovenského jazyka a našich nárečí, ale tiež na vzťah slovenského a srbského jazyka, ktorý používame na mimoetnické dorozumievanie.

Aj vo vyšších ročníkoch základnej školy vyučovanie slovenského jazyka zahŕňa tri zložky: jazykovú, slohovú a literárnu. V učebných osnovách sa tieto zložky podávajú v osobitných kapitolách, ale v praxi sú pospletané. Sloh a kultúra vyjadrovania rovnako sa pertraktujú aj na hodinách jazyka, aj na hodinách literatúry.

Ciele vyučovania slovenského jazyka na 2. stupni základnej školy sa tak pre učiteľa, ako aj pre žiakov náročnejšie než na 1. stupni: poznatky o slovenskom jazyku získané na 1. stupni sa tu prehĺbujú a rozširujú. Základným cieľom vyučovania slovenského jazyka na 2. stupni základnej školy je:

- viesť žiakov k poznávaniu jazyka ako štruktúrovaného a uceleného systému;
- rozvíjať komunikačné schopnosti žiakov, aby získali kvalitnú jazykovú kompetenciu;
- pestovať u žiakov lásku k materinskému jazyku a vedomie jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocit jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami;
- prostredníctvom jazyka viesť žiakov k poznávaniu histórie a kultúry vlastného národa a k získavaniu iných poznatkov;
- prehľbovať estetické cítenie žiakov;
- rozvíjať etické cítenie žiakov;
- naučiť žiakov uplatňovať získane vedomosti v praxi.

Vyučovanie slovenského jazyka prispieva k odhaľovaniu základných funkcií jazyka: komunikatívnej, kognitívnej, reprezentatívnej a estetickej. V snahe dosiahnuť plánované výsledky učiteľ má v plnej miere rešpektovať:

- ročný povinný počet hodín,
- ciele vytýčené vo vyučovaní,
- obsah (jazykové javy a javy v slohovej výchove zamerané na komunikatívnosť).

Učiteľovi sa odporúča používať na hodinách: učebnice, pracovné zošity, cvičebnice, prístupné jazykové príručky, jazykovedné časopisy, encyklopédie, ďalšie učebné pomôcky.

JAZYK

Zhrnutie poznatkov z piateho ročníka.

Jazyk a jazykoveda

Základné informácie o slovenskom a srbskom jazyku. Spisovná slovenčina; slovenské nárečia.

Jazykoveda a jej členenie. Slovakistika na Slovensku a vo Vojvodine.

Jazyky národností vo Vojvodine.

Lexikológia

Formálna a významová stránka slova.

Slová podľa zloženia (neodvodené, odvodené a zložené).

Morfológia

Ohybné slovné druhy - opakovanie. (Zhrnutie poznatkov o skloňovaní.)

Slovesá. Slovesný vid - dokonavé a nedokonavé slovesá. Slovesá bezpredmetové a predmetové.

Neohybné slovné druhy. Základné charakteristiky prísloviek, predložiek, spojok, častíc a citoslovieč.

Syntax

Klasifikácia viet (podľa zloženia, podľa obsahu, podľa členitosti).

Veta jednoduchá (holá) a rozvitá. Vetné sklady (syntagmy) ako významové a gramatické celky (všetko na rovine evidenčnej a rozpoznávacej).

Vetné členy a členenie vetných členov na holé, rozvité a viacnásobné.

Hlavné vetné členy. Podmet a prísudok ako hlavné vetné členy.

Rozvíjacie vetné členy. Prívlastok (zhodný a nezhodný; holý, rozvítý a viacnásobný). Prístavok. Predmet (holý, rozvítý a viacnásobný). Príslovkové určenie času, miesta, spôsobu a príčiny (otázky: kedy?, kde?, ako?, prečo?).

Priraďovacie a podrad'ovacie súvetie. Čiarky v súvetí.

Pravopis

Nacvičovanie v písaní odvođených vybraných slov patriacich do aktívnej slovnej zásoby žiakov.

Písanie čiarky, bodkočiarky, dvojbodky a úvodzoviek.

Práca s *Pravidlami slovenského pravopisu* (najmä v písaní veľkých začiatočných písmen), s *Krátkym slovníkom slovenského jazyka* a so slovníkom E. Horáka *Srbochorvátsko - slovenským a slovensko - srbochorvátskym slovníkom*.

KULTÚRA VYJADROVANIA - SLOH

Ústne vyjadrovanie

Rozprávanie a jeho kompozícia: úvod k téme, jadro, gradácia, kulminácia v rozprávaní a záver. Chronologické a retrospektívne podanie príbehu. Priliehavý výber slov.

Rozprávanie s využitím priamej reči.

Spracovanie príbehu podľa danej osnovy.

Dramatizácia prozaického útvaru (napr. poviedky) s doslovnou reprodukciou replík.

Vypracúvanie osnovy (napr. práve spracúvané učivo z dejepisu, biológie a pod.)

Opisný slohový postup a jeho hlavné znaky. Opis dynamických a statických javov v prírode. Vnútoraná a vonkajšia charakteristika literárnej postavy (povahokresba) na základe rozboru literárnych postáv. Portrét (opis) osoby z bezprostredného okolia žiaka (sused, starec, herec a pod.).

Správa o udalosti v škole, o oslavách, o programe, o divadelnom predstavení a pod.

Súkromný list (členenie textu, formálna úprava, vypisovanie obálky). Využitie kontaktných prostriedkov v súkromnej korešpondencii (s vekovo rovnakou, mladšou a staršou osobou), ako aj so známou a neznámou osobou.

Poukazovanie na časté štylistické chyby v jazykových prejavoch: neadekvátne členenie, neprehľadnosť, nelogickosť, rozvláčnosť a pod. a na možnosť vyhnúť sa im.

Formy spoločenského styku

Oznámenie, pozvanie (na nejaké podujatie), inzerát, potvrdenie.

Písomné vyjadrovanie

Rozprávanie o udalosti alebo o zážitku s použitím prvkov kompozície (vypracovaná osnova v bodoch, konšpekt).

Opis prírody, miestnosti alebo literárnej postavy podľa danej osnovy.

Písomná správa o akcii v škole (úprava nádvorja, športový program, divadelné predstavenie a pod.)

Nácvičné a kontrolné diktáty.

Osem domácich slohových prác a ich rozbor na hodine.

Štyri školské slohové práce (v každom štvrtroku jedna) - písanie na jednej hodine a rozbor s opravou na dvoch hodinách.

LITERATÚRA:

Lyrika:

P. O. Hviezdoslav: Zuzanka Hraškovie

Ľudmila Podjavorinská: Čakanka

Vladimír Reisel: Leto

Paľo Bohuš: Sedliak

Ján Labáth: Na Dolnej zemi

Juraj Tušiak: Jednoduché slová

Milan Lasica: Vybrané slová

Daniel Hevier: Náušnica v uchu

Kamil Petraj: Školská lavica

Miroslav Antić: Raz v stredu, Láska

S. H. Vajanský: Malý drotár

Zo slovenských ľudových piesní

Z vojvodinských slovenských ľudových balád

Epika:

Soľ nad zlato - slovenská ľudová rozprávka

Príbeh o Európe (starogrécky mýtus spracovala M.Hlušíková)

Milan Ferko: Strieborná volavka Kinnari

Vincent Šikula: Heligon

Klára Jarunková: Strážo a Boj

Jela Mlčochová: Adrianin prvý prípad

Jaroslava Blažková: Zázrak života

Martin Kukučín: Z teplého hniezda

J. Rowlinsová: Harry Potter (úryvok)

Ján Čajak (výber)

Anna Papugová: Texasky a tenisky a Lena v nich

Miroslav Demák: Vranka Hanka a havran Ján

Tomáš Čelovský: Jabloň

Zoroslav Jesenský: Kúštik Števa

G. M. Petrovský: Baronica

Slovenská povesť

Malé formy ľudovej slovesnosti (porekadlá, príslovia, hádanky, pranostiky...)

Žarty, rébusy, detské hry.

Zo svetovej detskej literatúry (výber).

Výber zo srbskej literatúry.

Výber zo slovenskej súčasnej prózy.

Časopisy pre deti a mládež.

Náučná literatúra - encyklopédie, niektoré heslá z Encyklopédie zvierat, Dejín sveta.

Dráma:

Kratší dramatický text alebo úryvok

Viera Benková: Pusťte basu do rozhlasu, rozhlasová hra podľa motívov rozprávky

Norberta Frýda

Komiks (výber).

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu

Klára Jarunková: Brat mlčanlivého vlka

Vincent Šikula: Prázdniny so strýcom Rafaelom

Antoine de Saint - Exupéry: Malý princ

Zo slovenských ľudových balád

Kniha podľa voľného výberu žiakov

Literárno- teoretické pojmy

Poézia

- motív a idea (pozorovanie),
- city, ktoré básnik v básni prejavuje,
- prenesený význam slova, prirovnanie a básnický prívlastok (pozorovanie), personifikácia,
- verš, rým, rytmus,
- balada (identifikácia a rozdiely),
- krátke formy ľudovej tvorby - porekadlo, príslovie, hádanka, pranostika,
- ľudová a umelá báseň,
- detská lyrika.

Próza

- téma a idea,
- dej: časová postupnosť deja, identifikácia miesta konania deja, elementy fabuly: úvod, zápleť, rozuzlenie,
- členenie textu (kolektívne a jednotlivé),
- identifikácia najnapínavejšieho miesta,
- zovňajšok postáv a základné povahové vlastnosti, pohnútky a konania postáv,
- dialóg a monológ (pozorovanie a rozlišovanie),
- opis a rozprávanie - rozprávač (pozorovanie a identifikácia),
- detský román, komiks (základné vlastnosti),
- ľudová rozprávka- charakteristiky (túžba po pravde a spravodlivosti),

- druhy rozprávok: fantastické i zvieracie rozprávky (pozorovanie a identifikácia), ľudové a autorské rozprávky (identifikácia),

- nové slová a slovné spojenia- základný a prenesený význam slova- použitie slovníka,

- povesť, balada, poviedka (základné vlastnosti),

- staré grécke báje,

- práca s knihou- písanie záznamov a analýza- názov diela a autor.

Náučná literatúra:

- encyklopédie pre deti.

Dráma:

- divadelná hra pre deti,

- filmová a rozhlasová hra pre deti.

Dramatizácia

- Dramatizácia spracovaného textu, intonácia so zreteľom na citovú zložku prejavu, využívanie pohybu v priestore, mimiky a gestikulácie.

- Vypracovanie kostýmov a scény.

- Osvojovanie pojmov: scéna, scénograf, kostýmograf, režisér.

- Zvukové a svetelné prostriedky v divadle.

- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; slovenskú ľudovú rozprávku na kazete a pod.

FILMOVÁ A SCÉNICKÁ KULTÚRA

- Poznanie hlavných a vedľajších postáv.

- Pohyb vo filme a komikse.

- Základné poznatky o filme a scénickom umení: režisér, herec, scéna, scénograf, kostýmograf, šepkár.

- Samostatné vypracovanie scény a divadelné predvedenie alebo bábkové divadlo.

- Rozprávky v obrazoch - obraz v komikse; káder vo filme a scéna a výstup v divadelnej hre.

- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; detský hraný film alebo sfilmovanú slovenskú rozprávku. Využitie súčasných technických premietacích prostriedkov.

PROCES

Takto koncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka v základnej škole predpokladá zmenu práce učiteľa na vyučovacích hodinách, ale aj zmenu učebníc a učebných pomôcok.

Vo vyučovacom procese učiteľ má v každom ročníku povinne a v plnej miere dodržiavať: ročnú časovú dotáciu - povinný počet hodín, ciele, ktoré treba vo vyučovaní dosiahnuť, obsah vyučovania, t.j. upevniť

zručnosť v čítaní a písaní, sprostredkovať základné vedomosti o slovenskom jazyku, z kultúry vyjadrovania a z literatúry.

Učiteľ si podľa vlastného uváženia a s ohľadom na podmienky v danej triede volí: formy práce a metódy na dosahovanie stanovených cieľov, štruktúru vyučovacej jednotky a spôsob plánovania (voľnosť rozvrhovania učebnej látky a celkovej aktivity v rámci vyučovania materinského jazyka ako celku), má tiež voľnosť vo využívaní textov z literatúry, vo výbere spoločnej mimočítankovej literatúry a kníh domáceho čítania (po dohode so žiakmi).

Vo vyučovacom procese učiteľ má používať: učebnice a pracovné zošity, pracovné listy z rôznych cvičebníc, prístupné jazykové príručky, slovníky, encyklopédie, literárne časopisy, ako aj ďalšie učebné pomôcky: zvukové nahrávky, videokazety, obrazové súbory, internet, atď.

Novokoncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka zvyšuje nároky na samostatnosť, tvorivosť a organizáciu práce učiteľa.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v 6. ročníku má za cieľ umožniť žiakom komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky ako sú: pravopisné pravidlá písania *i, í, y, ý* po mäkkých, tvrdých a obojakých spoluhláskach, vo vybraných slovách, rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami a príponami; predpony *s-, z-, zo-, nad-, od-, ob-, roz-* a ich spisovná výslovnosť a pravopis. Má správne vymenovať slovenskú abecedu s cieľom vynachádzania sa v slovníku. Pri vyučovaní slovných druhov, treba správne líšiť jednotlivé slovné druhy, rozdiel medzi časovaním a skloňovaním. Vedomosti o slovesách treba prešíriť o vedomosti o zvratných a nezvratných slovesách, prehĺbovať vedomosti o neurčitku, slovesných časoch, určovanie osoby, čísla a času sloviess. Správne používať a písať tvary prítomného času slovesa *byť*. Nacvičovať rozkazovací spôsob a funkciu slovesa vo vete (prísudok). Pravopis slovesných koncoviek. Odporúča sa klasifikácia viet (podľa zloženia, podľa obsahu, podľa členitosti). Nacvičovať treba vetné sklady (syntagmy) ako významové a gramatické celky (všetko na rovine evidenčnej a rozpoznávacej), vetné členy a členenie vetných členov na holé, rozvité a viacnásobné. Osobitne treba venovať pozornosť podmetu a prísudku ako hlavným vetným členom, potom nacvičovať rozvíjacie vetné členy, prívlastok (zhodný a nezgodný; holý, rozvítý a viacnásobný), prístavok, predmet (holý, rozvítý a viacnásobný), príslovkové určenie času, miesta, spôsobu a príčiny (otázky: kedy?, kde?, ako?, prečo?).

Osobitne treba nacvičiť priradovacie a podradovacie súvetie a čiarky v súvetí.

Odporúča sa nacvičovanie identifikácie priamej reči, ako aj jej pozmenenia z priamej reči na nepriamu a opačne. Učivo o vete treba zdolať do miery líšenia holej, rozvitej vety a súvetia; jednoduché vety a súvetia; nacvičovať základné vetné členy (holý a rozvítý podmet a holý a rozvítý prísudok).

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodneným paralelne so spracovaním učiva z jazyka používajúc literárne texty z učebníc, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie *i, í, y, ý* po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných časoch, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a čísloviek. Žiakov treba nacvičovať písať správne interpunkčné znamienka. Dbať na pravopis zámen: *vy, Vy, ty, Ty* a tvary *my, mi*. Venovať sa nacvičovaniu čiarky v súvetí. Správne vyslovovať a písať slová s predponami a príponami, ako aj správna výslovnosť a písanie predložky s podstatným menom.

Odporúča sa so žiakmi diktáty nacvičovať s odôvodňovaním pravopisných javov a len potom písať kontrolné diktáty a autodiktáty.

LITERATÚRA

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov, môžeme ponúkať žiakom texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských a mládežníckych časopisov, novín, encyklopédií a iných tvarov literatúry, ktorá im je vekovo primeraná. V tomto veku sa odporúča odpozerat' najmenej dve divadelné predstavenia pre deti a film pre deti, ako aj televízne vysielanie pre deti. Podľa možnosti, žiakom treba dať počúvať aj detské rozhlasové hry a umelecké prednesy básní. S cieľom podnecovania kreativity u detí, treba vypracovať spoločne s deťmi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni triedy (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostýmov). U žiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu učiteľa a žiakov. Žiakov treba zaúčať analyzovať literárne dielo: názov, autora, miesto a čas konania, hlavná postava a jej vlastnosti, vedľajšie postavy, odkaz, téma, idea diela. Treba ich zvykať podať stručnú reprodukciu.

Literárno-teoretické pojmy (poézia a próza): Plánované literárno-teoretické pojmy v tomto veku deťom treba podať informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte líšili.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka ako v ústnom tak aj v písomnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Žiakov treba zaúčať výstižne rozprávať na základe osnovy, obrázku alebo série obrázkov, viesť úspešne sled udalostí, vedieť vyrozprávať svoj zážitok alebo vymyslieť ho podľa svojej fantázie; pri opise predmetu, javu, osoby, zvieratá, prírody, mať na zreteli výrazné charakteristiky na základe pozorovania. Od žiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednoduchých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmu, divadelnej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti tohoto veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zveľaďovania slovnej zásoby a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehľbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Líšiť monológ od dialógu.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. Uviesť mimiku a správnu dikciu a gestá. Ako vzor sledovať detské divadelné predstavenie.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole, treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú zažívané v našom spoločenskom systéme. Žiakom treba pravidelne tlmočiť zažívané frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade treba v tomto veku žiakov naučiť správne, s porozumením čítať; prihliadať na rýchlosť pri čítaní, správnu výslovnosť, tempo, dôraz, správne dýchanie. Pestovať tiché čítanie s osobitnými úlohami, ako podmienku pre samostatné učenie, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu, ako aj čítanie značiek a skratiek, poznanie jednotlivých symbolov.

Písomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých znakov písania s čiastočným formovaním vlastného čitateľného rukopisu u žiakov s prihliadnutím na pravopis. Zvyšuje sa požiadavka plynulého písania a automatizácie písacieho pohybu. Aj naďalej môžeme dať žiakom odpísať nejaký text s danou úlohou, napísať vety alebo súvislý text s danou úlohou; opis osoby, predmetu, javu, prírody, zážitku, ilustrácie so zreteľom na výrazné charakteristiky na základe predchádzajúceho rozboru. Od žiakov treba žiadať

dodržavanje forme pri pisaní (úvod, glavna část, záver). Školské slohové práce sa môžu robiť podľa danej osnovy, ale aj po rozборе a spoločnej analýze, ako má práca vyzerat' a čo má obsahovat'. Písomné odpovede na otázky podľa obrázkov, vlastných skúseností a čítankového čítania a tvorenie otázok na dané odpovede. Odporúča sa analýza 8 domácich slohových prác na hodine a 4 školské slohové práce - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú jednu alebo dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. Diktáty odporúčame: nácvičné: s dopĺňaním, s upozornením, zrkový, sluchový; kontrolný diktát a autodiktát.

HRVATSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

HRVATSKI JEZIK

Svrha je nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi višestruka:

- a) stjecati svijest o potrebi upoznavanja, učenja i njegovanja hrvatskoga jezika; stjecati ljubav za hrvatski jezik i književnost te spoznaje o bití i posebnim značajkama hrvatskoga jezika kao sredstva priopćavanja i umjetničkog izražavanja;
- b) razvijati jezične i književne sposobnosti; razvijati kulturu čitanja književnih i neknjiževnih tekstova, kulturu gledanja scenskih i filmskih ostvarenja, kulturu slušanja i gledanja;
- c) na razini: osnovnoškolskog općeg obrazovanja osposobiti učenike za uporabu hrvatskoga standardnoga jezika u svim tekstovnim vrstama, funkcionalnim stilovima i sredstvima priopćavanja.

Cilj

Cilj nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi jest ovladavanje hrvatskim standardnim jezikom na razini 6. razreda, razvijanje jezičnih sposobnosti u govornoj i pisanoj uporabi jezika u svim funkcionalnim stilovima. Osvješćivanje važnosti znanja hrvatskoga jezika kao općeg kulturnog dobra. Razvijanje ljubavi prema jeziku, književnosti i kulturi, razvijanje literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i čitateljske kulture, razvijanje interesa i potreba za sadržajima filma i kazališta.

Zadaće

Zadaće su nastave hrvatskoga jezika mnogobrojne, ostvaruju se u trima nastavnim područjima: hrvatski jezik, jezično izražavanje, književnost. Prema načelu unutarpredmetnoga povezivanja sadržaja i zadaće tih triju nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju, a prema načelu međupredmetnoga povezivanja funkcionalno se povezuju i s ostalim nastavnim predmetima.

Nastava hrvatskoga jezika također treba:

- osposobljavati učenike za odgovornost u životu u sadašnjosti i budućnosti, prema sebi, svojim bližnjima i okolišu;
- upućivati učenike na traganje za smislom vrijednostima i važnostima ljudske egzistencije te na otkrivanje i pronalaženje vlastite osobnosti i smisla življenja;
- razvijati s učenicima osjećaje poštovanja osnovnih ljudskih i životnih vrijednosti, vrijednosti rada i svijesnoga djelovanja na svim razinama (u obitelji, školi, društvu), samostalnosti i spremnosti na pomaganje i suradnju, na zajedništvo, u skladu s tim na demokraciju i toleranciju;
- razvijati u učenicima svijest o vlastitim korijenima i identitetu, kulturi, običajima i tradiciji da bi na taj način mogli razvijati druge narode i njihove kulture, u skladu s potrebama višejezičnoga i višekulturalnoga društva;

- osposobljavati učenike za istraživački i stvaralački način učenja koji će razvijati u skladu s potrebama za trajnim obrazovanjem;
- osposobljavanje za slušanje, govorenje, čitanje i pisanje;
- upoznavanje, bogaćenje i usvajanje rječnika; usvajanje temeljnih pravogovornih i pravopisnih normi hrvatskoga jezika;
- upoznavanje i usvajanje glasovnoga/fonološkog, pisanoga/grafemskog, slovničkoga/gramatičkog, morfološkoga, tvorbenoga, sintaktičkog sustava hrvatskoga jezika;
- spoznaja funkcije riječi u različitim priopćajnim sredstvima i funkcionalnim stilovima (pjesničkom, razgovornom, poslovnom, znanstvenom...);
- upoznavanje književnih djela hrvatske i svjetske književnosti;
- upoznavanje, čuvanje, poštivanje i razvijanje vlastitoga nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališta, filma i drugih priopćajnih sredstava;
- razvijanje književne osjetljivosti i učeničkih interesa potrebnih za spoznaju i prihvaćanje trajnih ljudskih, jezičnih i književnih vrijednosti;
- osposobljavanje učenika za govornu i pisanu komunikaciju;
- razvijanje usmenog i pismenog izražavanja vlastitog odnosa prema životu;
- osposobljavanje za vrijednosnu raščlambu/analizu, posudbu/refleksiju, vrednovanje/valorizaciju poruka (umjetničkih i znanstvenih);
- upoznavanje i prosudba neknjiževnih tekstova koji obogaćuju raznolikošću gledišta i situacija nužnih za shvaćanje sveukupne zbilje koja učenike okružuje, za promišljanje odnosa: ja i drugi.

SADRŽAJI PROGRAMA

Rječnik:

- riječ (značenje, oblik i uloga riječi);
- riječ u standardnom i nestandardnom jeziku (narječjima);
- pisana i usmena riječ;
- jednoznačnost i višeznačnost riječi;
- riječi za imenovanje pripadnosti mjestu, kraju, zemlji, narodu;
- riječi za oponašanje zvukova (onomatopeje).

Gramatika:

- obnavljanje gradiva o jeziku od prvog do četvrtog razreda;
- rečenica kao komunikacija jedinica;
- jednostavna rečenica; neproširena i proširena;
- glagolski i imenski predikat;

- rečenica s izrečenim subjektom;
- rečenica s više subjekata;
- rečenica bez subjekta;
- rečenični dodaci (pojam);
- promjenljive riječi: imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli;
- nepromjenljive riječi: prilozi, prijedlozi, veznici; čestice; usklici;
- promjenljive riječi: osnova i nastavak;
- deklinacija: funkcija i značenje padeža; padežna pitanja, osnovna značenja padeža;
- imenice: opće, vlastite, zbirne, deklinacije imenica;
- zamjenice: lične, povratne, posvojne, povratno-posvojna, upitne, odnosne, pokazne, neodređene; deklinacija zamjenica;
- pridjevi - značenje i vrste, rod i broj, određeni i neodređeni oblik;
- deklinacija pridjeva;
- komparacija pridjeva;
- brojevi: osnovni, redni i zbirni; brojevnica imenica;
- deklinacija brojeva;
- prilozi (pojam);
- prijedlozi (pojam);
- veznici i usklici (pojam);
- samoglasnici i suglasnici;
- slog, dužina sloga;
- akcent: razlikovanje dugih i kratkih slogova;
- glasovne promjene u deklinaciji imenica i komparaciji pridjeva (palatalizacija, sibilizacija, jotacija, prijeglas, nepostojano a).

Pravogovor i pravopis:

- rečenični i pravopisni znakovi;
- veliko početno slovo u imenima mjesta, krajeva, zemalja i naroda;
- veliko početno slovo u imenima građevina, vozila, administrativnih jedinica;
- usustavljanje pisanja velikog slova u višestrukim imenima;
- sastavljeno i rastavljeno pisanje imenica, zamjenica, pridjeva i brojeva (uvježbavanje);

- pisanje *ne* uz imenice, pridjeve i glagole;
- izgovor i pisanje izgovornih cjelina uz zamjениčke enklitike;
- pisanje superlativa;
- pisanje brojeva.

Povijest jezika:

- hrvatski standardni jezik;
- hr. narj. štokavsko, čakav. i kajkavsko.

KNJIŽEVNOST

Školska lektira:

Hans Christian Andersen, *Majka*

Italo Calvino, *Košulja sretnog čovjeka*

Dobriša Cesarić, *Slavonija*

Jack London, *Zov divljine* (ulomak)

Pere Ljubić, *Podne*

Ivana Brlić Mažuranić, *Šuma Striborova* (ulomak)

Ivan Goran Kovačić, *Pada snijeg, pada snijeg*

Krilov, *Pčele i muve*

Gustav Krklec, *Val*

Ivan Kušan, *Uzbuna na zelenom vrhu*

Dositej Obradović, *Basne*

Luko Paljetak, *Stonoga u trgovini*

Veljko Petrović, *Jabuka na drumu*

Dušan Radović, *Kapetan Džo Pipfoks* (odlomak)

Dinko Šimunović, *Srna*

Dragutin Tadijanović, *Nosim sve torbe a nisam magarac*

Grigor Vitez, *Ptičja pjevanka*

Krešimir Zimonić, *Šuma Striborova* (strip)

Usmena književnost: *Ero s onoga svijeta; Ive vara duždeva sina.*

Domaća lektira

Ivan Kušan, *Koko u Parizu*

Mark Twain, *Tom Sojer*

Grigor Vitez, *Pjesme*

Balint Vujkov, *Zlatni prag*

Književnoteorijski pojmovi:

Poezija

- kompozicija: suodnos dijelova - stihova i kitica;
- motiv;
- akustički i vizulani elementi pjesničke slike;
- ritmičko ustrojstvo pjesme;
- vrste stihova: peterac, šesterac, sedmerac, osmerac, deseterac, dvanaesterac;
- vrste strofa: dvostih, trostih, četverostih;
- vezani i slobodni stih;
- epitet (pojam, određenje);
- usporedba (pojam, određenje);
- onomatopeja (pojam, određenje);
- epska pjesma (osnovna obilježja);
- lirska pjesma (osnovna obilježja);
- pejzažna i rodboljubna lirska pjesma;
- himna (osnovna obilježja);
- usmeno i pisano pjesništvo.

Proza

- pripovjedač u prvom i trećem licu;
- dijelovi fabule: uvod, zaplet; vrhuna, rasplet;
- opis vanjskog i unutarnjeg prostora;
- glavni i sporedni likovi;
- etička karakterizacija lica; odnos prema drugima;
- portret kao sredstvo karakterizacije;
- crtica - mali epski oblik

- roman za mladež (osnovna obilježja)

Drama

- igrokaz (osnovna obilježja)

- vrste igrokaza (kazališni, televizijski, radijski)

- likovi u dramskom djelu

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje:

- prepričavanje;

- stvaralačko prepričavanje;

- razgovor (spontani, humoristični, telefonski);

- izvješćivanje prema planu;

- usmeni dijalog i monolog;

- objašnjavanje;

- raspravljanje.

Slušanje:

- razvijanje kulture slušanja različitih vrsta tekstova.

Čitanje:

- govorne vrednote pri čitanju lirskog, proznog i dramskog teksta;

- pravilna intonacija izjavne, upitne i usklične rečenice;

- glasno čitanje;

- čitanje po ulogama;

- usmjereno čitanje;

- čitanje u sebi sa određenom zadaćom.

Pisanje:

- pismeno prepričavanje,

- stvaralačko prepričavanje,

- opisivanje (prema planu);

- pisanje pisma (intimno, poslovno);

- objašnjavanje;

- dokazivanje;

- četiri školske pismene zadaće sa ispravicima tijekom školske godine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Jezik je najopsežniji predmet osnovnoškolskoga obrazovanja, a ujedno i osnovno sredstvo sporazumijevanja pa je stoga vrlo bitno ovladavanje ovim predmetom kako bi se što uspješnije ovladalo svim nastavnim predmetima.

Predmet se tijekom osam godina ostvaruje u nastavnim područjima: hrvatskom jeziku, književnosti i jezičnom izražavanju.

Prema načelu unutarpredmetnog povezivanja, sadržaji i zadaće svih nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju, a prema načelu međupredmetnog povezivanja povezuju se s ostalim nastavnim predmetima.

HRVATSKI JEZIK

U nastavnom području *hrvatski jezik* poučavaju se sadržaji rječnika, gramatike, pravopisa i pravogovora. Učenici se osposobljavaju za samostalnu uporabu glasovnoga i pisanoga sustava hrvatskoga jezika. Učeći gramatiku učenici razvijaju sposobnost apstraktnog mišljenja i logičkog zaključivanja. Uvježbavajući pravilno pisanje, razvijaju osjećaj za točnost i urednost. Gradivo petoga razreda obuhvaća vrste riječi, deklinaciju promjenjivih vrsta, glasovne promjene (palatalizaciju, sibilizaciju, jotaciju, prijeglas, nepostojano a...) Pravogovor i pravopis obuhvaća pravopisna pravila o uporabi velikog i malog slova, sastavljenog i rastavljenog pisanja riječi, izgovor i pisanje izgovornih cjelina.

U izvedbi nastavnik rabi različite metode i oblike rada.

KNJIŽEVNOST

U nastavnome području *književnost* razvijaju se literarne i jezične sposobnosti. Učenici sudjeluju u školskim interpretacijama književnih tekstova različitih vrsta i tema. Razvijaju osjetljivost za književnu riječ, za njezine vrijednosti u životu čovjeka i za trajne ljudske vrijednosti. Za samostalan rad kod kuće preporučuje se razvijanje učenikova stvaralaštva u jezičnome izražavanju.

Učenici se osposobljavaju za samostalno čitanje književne lektire, za prosudbu i vrjednovanje pročitanih djela. Učenici se susreću s umjetničkim vrijednim djelima iz hrvatske, srpske, europske i svjetske književnosti. Učenici trebaju naučiti osnovne književnoteorijske pojmove predviđene za peti razred (npr. vrsta stihova, ritam pjesme, stilska sredstva: usporedba, onomatopeja, epitet, i dr.).

U nastavi se treba koristiti različitim metodama rada:

- metodom čitanja (na glas, u sebi, logičkog čitanja, usmjernog čitanja, kritičkog čitanja)
- metodom razgovora (usmjereni, slobodni, motivacijski, heuristički, raspravljački...)
- metodom igre (razgovorne igre npr. pokvareni telefon i sl., usmena dramatizacija, asocijacije i sl.)
- metodom pisanja (sastavljanje, opisivanje, preoblikovanje, istraživačko pisanje i dr.)

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Temeljna je zadaća *jezičnog izražavanja* razvijati učenikovu komunikacijsku sposobnost u svim funkcionalnim stilovima, učenikove jezične sposobnosti u govorenju i pisanju te njegovo jezično stvaralaštvo. Nastava jezičnog izražavanja upućuje učenika na kvalitetnu komunikaciju, u kojoj će poštivati pravila kulturnog razgovora, te mu omogućuje spoznaju da je sloboda govora osnovno ljudsko pravo svake osobe. Vrlo je važno razvijati kulturu pisanja i usmenog izražavanja osobnih doživljaja i osjećaja te

objektivnog i subjektivnog pripovijedanja o sebi i svijetu oko sebe. Učenike treba osposobiti u područjima govorenja, slušanja, čitanja i pisanja.

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

(3 časa nedeljno, 108 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici produktivno ovladaju srpskim jezikom u okviru predviđene jezičke i leksičke građe, da upoznaju elemente kulture naroda koji govore tim jezikom i osposobe se za sporazumevanje, druženje i zbližavanje sa pripadnicima većinskog naroda i drugih nacionalnosti.

Zadaci nastave srpskog jezika jesu da učenici:

- produktivno ovladaju govornim jezikom u okviru osnovnih jezičkih struktura i rečnika od oko 2000/3000¹ frekventnih reči i izraza;
- razumeju sagovornika i usmena izlaganja o temama iz svakodnevnog života;
- usvajaju pravilan izgovor i intonaciju pri usmenom izražavanju i čitanju;
- osposobljavaju se za razgovor o temama iz svakodnevnog života;
- savladaju dva srpska pisma i osnove pravopisa radi korektnog pismenog izražavanja u granicama usvojenih jezičkih struktura i leksike;
- upoznaju elementarne zakonitosti srpskog jezika;
- razumeju tekstove različitog žanra u okviru predviđene tematike;
- upoznaju se sa osnovnim karakteristikama kulture naroda čiji jezik uče;
- stiču navike samostalnog korišćenja rečnika i jezičkih priručnika i osposobe se za informisanje, obrazovanje i samoobrazovanje na srpskom jeziku;
- razviju interesovanja i motivaciju za učenje srpskog jezika i tako steknu veću komunikativnu kompetenciju i sposobnost razmišljanja na njemu.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- usvoje nove jezičke strukture i oko 250/400 novih reči i izraza radi daljeg razvijanja govornih sposobnosti;
- razumeju na sluh novi tekst u okviru usvojene leksike;
- koriguju greške koje čine na svim nivoima srpskog jezika;
- osposobe se za samostalno čitanje u sebi dužih tekstova, u odnosu na prethodni razred, različitog žanra sa upoznavanjem elemenata kulture koje tekstovi sadrže;
- osposobe se za analizu tekstova;
- osposobe se za pismeno izražavanje u okviru obrađenih tema uz dalje savladavanje osnovnih pravopisnih pravila; pisanje pisma, kraćih izveštaja i dr.;

- nastavom gramatike usvajaju nova zvanja o srpskom jeziku koja će produktivno primenjivati;
- osposobe se za korišćenje jezičkih priručnika i dvojezičnih rečnika.

SADRŽAJI PROGRAMA

TEMATIKA

Škola: susedne škole (u mestu ili bližoj okolini); međusobni susreti učenika (saradnja, takmičenje, dopisivanje); vrste sportova; doživljaji učenika iz svakodnevnog života, sa letovanja i zimovanja.

Svakodnevni život: aktuelni događaji uže zajednice; poseta sportskoj priredbi (rezultati, ponašanje, navijanje); radio, televizija, dečja štampa; poseta pozorištu; posebna interesovanja.

Društvo i priroda: iz života značajnih ličnosti, naučno-popularne teme; izleti u prirodu, prirodne lepote naše zemlje.

Aktuelne teme: ljudska solidarnost, zaštita prirodne sredine, društvene organizacije.

Komunikativne funkcije: obraćanje nepoznatom, molba, prihvatanje i neprihvatanje molbe i izvinjenja, iskazivanje žaljenja, utehe, saosećanja; izražavanje i prenošenje zapovesti, zabrane.

JEZIČKA MATERIJ

Imenovanje predmeta i bića

Dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda. U funkciji subjekta uvežbavati imenice sa osnovnim brojevima.

Obrasci:

Dva dečaka su bili košarkaši.

Dve devojčice su bile balerine.

/Uz imenice u funkciji imenskog dela predikata treba uvežbavati atribut koji se sa imenicama ne slaže formalno u rodu, broju i padežu.

Obrazac:

To su knjige moje sestre.

Ovo je knjiga sa lepim ilustracijama.

Ovo je devojka sa dugom kosom./

Iskazivanje radnje

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Uvežbavati slaganje predikata sa brojnom konstrukcijom u službi subjekta.

Obrasci:

Ti i oni ste putovali.

Dva učenika su stigli.

Dve devojčice su pričale.

Pet mladića su pevali.

Sedam učenica su putovale.

Deset dečaka su se takmičili.

/Uvežbavati i druge mogućnosti slaganja predikata sa brojnom konstrukcijom u funkciji subjekta.

Razlikovanje glagolskog vida koji se realizuje prozodijskim i glasovnim alternacijama.

Obrasci:

Dva učenika su stigla.

Njih petorica su putovala.

Njih petoro je radilo.

Dva plivača i četiri plivačice su trenirali.

On je kupio patike.

Pavle je kupio šljive sa zemlje.

On je bacio loptu.

Dragan je često bacaio loptu u koš./

Iskazivanje osobine predmeta i bića

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Obrasci:

Ti si mirnija od moje sestre.

/U funkciji imenskog dela predikata treba uvežbavati komparativ u značenju superlativa.

Obrasci:

Ivanka je bila vrednija od svih devojčica.

Dragan je brži od svih učenika./

Iskazivanje objekta

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Uz imenice u funkciji objekta (akuzativ, lokativ) treba uvežbavati atribut koji se sa njima slaže u rodu, broju i padežu.

Obrasci:

Vi ste čitali o njemu (o njima);

Vi ste govorili o njoj (o njima);

Poslali smo joj ga.

Ja sam čitao o hrabrom vojniku (o hrabrim vojnicima).

Mi smo organizovali lepu svečanost (lepe svečanosti).

Treba uvežbavati kazivanje objekta uz brojeve od pet pa nadalje; /uz priloge i imenice za količinu. Imenice određivati atributom.

Korišćenje imenica na - **lac**, - **ac**.

Obrasci:

Dragana je donela deset žutih krušaka.

Skupio je mnogo starih maraka.

Nabrao je korpu zrelih višanja.

Video je čitaoca (čitaoce).

Pozdravio je novog rukovodioca (nove rukovodioce)./

Iskazivanje prostornih odnosa

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Za iskazivanje mesta treba uvežbavati akuzativ s predlogom **kroz**. Uz imenicu **u** funkciji odredbe za mesto (lokativ, akuzativ, genitiv) upotrebljavati i attribute koji se sa njima slažu u rodu, broju i padežu.

Obrasci:

Ide kroz šumu.

Voz prolazi kroz mračne tunele.

Deca se igraju na zelenoj livadi.

Otišao je u susedno veliko dvorište.

On stanuje pored našeg prvog suseda.

/Za iskazivanje mesta vršenja radnje koristi se instrumental bez predloga i sa predlozima **pod**, **pred**, **nad** i akuzativ sa predlozima **uz**, **niz**. Imenice određivati atributom.

Obrasci:

Milan ide putem.

Mačka je pod stolom.

Dečak stoji pred kućom.

Planinari su se penjali strmom stazom.

Sačekali su nastavnika pred školskim dvorištem.

Nad visokim dimnjakom kružile su rode.

On ide uz (niz) strme stepenice./

Iskazivanje molbe, zapovesti

Upotreba negiranog imperativa i konstrukcije nemoj + infinitiv, odnosno prezent s veznikom **da**.

Obrazac:

Ne govori tako glasno!

Ne ulazite u učionice pre zvona!

Nemoj obrisati (da obrišeš) tablu.

Nemojte putovati (da otputujete) danas.

Iskazivanje vremenskih odnosa

Dalje korišćenje obrazaca iz prethodnih razreda.

Za iskazivanje vremena treba koristiti konstrukcije koje odgovaraju na pitanje: Koliko dugo?, genitiv s predlozima **od** i **do** i konstrukcije za približno određivanje vremena.

Obrasci:

Oni idu svake nedelje na izlet.

Sneg je padao nekoliko dana.

Kiša nije padala više meseci.

Ja sam ostao do kraja priredbe.

Jelena je slušala od početka do kraja časa.

Petar odlazi (dolazi) oko 8 časova.

/Za iskazivanje vremena treba uvežbavati instrumental bez predloga i vremenske rečenice s veznikom **dok**.

Obrazac:

Dok sam ja čitao, Saša se igrao.

Danima (satima, nedeljama) trenira./

Iskazivanje načina uslova radnje

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Obrasci:

Jasna dobro pliva.

Petar bolje pliva.

Gordana veoma dobro piše.

/Uvežbavati uslovne rečenice sa veznikom **da** i **kad**.

Obrasci:

Da je naučio, ne bi dobio jedinicu.

Da zna, rekao bi.

Rekao bi kad bi znao./

Iskazivanje uzajamne i zajedničke radnje

Dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Obrasci:

Otac nije dugo radio zbog teške bolesti.

On nije dugo radio, jer (zato što) je bio veoma bolestan.

/Za iskazivanje uzroka treba uvežbavati i oblike genitiva s predlozima **od** i **iz**.

Obrazac:

Nije mogao da uči od galame.

Umorio se od učenja.

Ne vidi od dima.

Ne može da priđe obali od dece.

Jelena je to uradila iz ljubavi.

Petar je to učinio iz neznanja./

GRAMATIKA

Struktura proste i proširene rečenice. Glagolska sintagma, bliži i dalji objekat (ukazivati i na upotrebu naglašanih i nenaglašanih oblika ličnih zamenica), iskazivanje mesta, vremena, načina, sredstva, društva, uzroka, prilozima i padežima, odnosno padeškim konstrukcijama. Imenička sintagma: atribut uz imenicu u navedenim sintaksičkim funkcijama.

Red reči.

TVORBA REČI

Tvorba etnika: Srbin - Srpkinja, Hrvat - Hrvatica, Mađar - Mađarica, Slovak - Slovakinja, Rumun - Rumunka, Rusin - Rusinka, Slovenac - Slovenka, Makedonac - Makedonka, Čeh - Čehinja, Grk - Grkinja, Rus - Ruskinja, Kanađanin - Kanađanka.

Tvorba deminutiva: **-ić** (nož - nožić, prst - prstić, nos - nosić, komad - komadić, zub - zubić); **-čić** (prozor - prozorčić, kamen - kamenčić, stan - stančić); **-ica** (glava - glavica, zvezda - zvezdica, reka - rečica, majka - majčica, knjiga - knjižica); **-čica** (grana - grančica, cev - cevčica); **-ce** (jezero - jezerce, zvono - zvonce, selo

- seoce, - selce). /Ukazati na obrazovanje pomoću prefiksa: **na-** (nagluv, nakiseo, natruo); **o-** (omalen, onizak); **pro-** (prosed)/.

/Tvorbina augmentativa: -ina (komad - komadina, rep - repina, nos - nosina, trbuh - trbušina, junak - junačina, breg - brežina, crep - crepina); **-čina** (lažov - lažovčina, šamar - šamarčina, prozor - prozorčina); **-etina** (baba - babetina, jama - jametina, torba - torbetina, ruka - ručetina, noga - nožetina); **-urina** (kosa - kosurina, trava - travurina, knjiga - knjižurina, glava - glavurina)/.

Tvorba prisvojnih prideva: -ski (grad - gradski, škola - školski, zima - zimski, klub - klupski, Bosna - bosanski, mladić - mladički, Srbin - srpski, Jugoslavija - jugoslovenski (jugoslavenski), Beograd - beogradski); **-čki** (socijalizam - socijalistički, turist, turizam - turistički); **-ački** (Dubrovnik - dubrovački, Srem - sremački); **-ji** (-i) (koza - kozji, pas - pasji, bog - božji, vuk - vučji, lisica - lisičji) /-inji (pčela - pčelinji, zver - zverinji) / **-ači** (kupati - kupaći, pisati - pisaći, šivati (šiti - šivaći)/.

PRAVOPIS

Pisanje velikog slova u nazivima pokrajina, zemalja, država, kontinenta; veliko slovo u nazivima knjiga, listova, časopisa.

Skraćenice tipa: TV, Tanjug, OUN, SAN, Nolit i sl.

Pisanje zapete u nabranju reči i uz vokativ.

Pisanje prideva i priloga u komparaciji.

Pisanje proklitike i enklitike.

Ukazivanje na principe fonološkog pravopisa u okvirima usvojene jezičke građe.

GOVORNE VEŽBE

Preporučavanje obrađenog teksta na osnovu plana i slobodno sa izmenom završetka.

Sažimanje i proširivanje teksta.

Preporučavanje odslušanog odlomka, radio i TV - emisija po planu i slobodno.

Sastavljanje plana (u vidu podnaslova, teza).

Pričanje na osnovu datog početka, o doživljajima učenika i događajima iz neposredne i šire okoline.

Opisivanje pejzaža.

Razgovor o samostalno pročitanoj tekstu.

Analiza obrađenog teksta.

Dalje osposobljavanje učenika za analizu učeničkih izlaganja.

Obaveštavanje i izveštavanje.

PISMENE VEŽBE

Pismene vežbe vezuju se za sadržaje i oblike obrađene na časovima govornih vežbi.

Preporučavanje obrađenog teksta: na osnovu plana i slobodno, sa promenom stanovišta (lice, broj, rod, vreme).

Skraćivanje i proširivanje teksta.

Zajedničko prepričavanje kolektivnog doživljaja.

Pisanje kraćih izveštaja, telegrama, beleženja telefonskih poruka.

Četiri pismena zadatka u toku školske godine.

ČITANJE

Pitanje tekstova na oba srpska pisma u skladu sa tematikom. Dalje osposobljavanje učenika za samostalno čitanje tekstova različitog žanra i težih tekstova u odnosu na prethodni razred. Upoznavanje kulturnog konteksta koji tekstovi sadrže.

Dalje navikavanje i uvežbavanje učenika za efikasno služenje jezičkim priručnicima i dvojezičnim rečnicima.

LEKTIRA

Narodna pesma: *Najveća je žalost za bratom*

Miroslav Antić: *Plava zvezda*

Veljko Petrović: *Ratar*

Dobrica Erić: *Čudesni svitac*

Stevan Raičković: *Hvala suncu, zemlji, travi*

Narodna pesma: *Smrt majke Jugovića*

Narodna pripovetka: *Mala vila*

Ivo Andrić: *Aska i vuk*

Branko Ćopić: *Čudesna sprava*

Stevan Raičković: *Bajka o dečaku i mesecu*

Grozdana Olujić: *Zlatoprsta*

Kosta Trifković: *Izbiračica*

Vuk Stefanović Karadžić: *Život i običaji naroda srpskog* (izbor)

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za decu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program sadrži: cilj, vaspitno-obrazovne zadatke, operativne zadatke, tematiku sa osnovnim oblicima komunikacije, jezičku materiju, govorne vežbe, čitanje (od II razreda). Svi elementi programa su međusobno povezani i tako ih treba realizovati.

Zadaci nastave sadrže: opšte zahteve koji se odnose na kvalitet znanja, posebne zahteve za razvijanje i sticanje jezičkih umenja i vaspitne zadatke. Svi delovi programa su u skladu sa zadacima nastave i treba da doprinesu njihovoj realizaciji.

Operativnim zadacima formulisani su zahtevi u pogledu obima programske građe koju učenici treba da savladaju u svakom razredu.

Tematika je data po razredima sa temama i situacijama u kojima se usvaja jezik. Ona sadrži nekoliko tematskih oblasti: **škola, porodica i dom, bliže i šire okruženje, priroda i društvo, aktuelne teme, slobodno vreme učenika, iz života mladih** i dr. Tematika je data okvirno da bi u izvesnoj meri usmeravala nastavnike i pisce udžbenika prilikom izbora najfrekventnije leksike u okviru datih područja.

Uz tematiku su date forme ophođenja (pozdravljanje, obraćanje, predstavljanje, molba, zahvaljivanje) počev od najjednostavnijih do složenijih koje su potrebne za učenje autentičnog jezika, odnosno ostvarivanje prirodne komunikacije.

Jezička materija data je u vidu rečeničnih modela koji su konkretizovani. U njima je izdvojena ona jezička materija koja pokriva veći deo govornog jezika. Ona je kumulativna jer se nova građa uvek naslanja na prethodnu. Jezički modeli se iz razreda u razred iskazuju drugim jezičkim i leksičkim sredstvima. Jednostavni iskazi postepeno se šire i međusobno kombinuju.

U odeljku **Gramatika** izdvojena je jezička građa koja je u funkciji bržeg savladavanja jezika na produktivnom nivou. U gramatici se pošlo od sintakse, zatim morfologije da bi u završnim razredima (VII i VIII) došlo do sistematizacije znanja o jezičkom sistemu.

Pravopis sadrži one pravopisne norme koje se, manje ili više, razlikuju od onih u pravopisu maternjeg jezika učenika.

U programu je dat i **prošireni deo** koji se prevashodno tiče sadržaja u odeljku *Jezička materija*, a u zavisnosti od karakteristika pojedinih kategorija. Za njegovu realizaciju u celini ili fragmentarno, opredeljuju se škole na predlog predmetnog nastavnika. Obim realizacije ovog dela programa može da varira od škole do škole, od generacije do generacije, od odeljenja u istoj školi, u zavisnosti od nivoa predznanja učenika na koji utiče:

- nacionalni sastav sredine u kojoj učenici žive,
- srodnost nematernjeg jezika i jezika učenika,
- uslovi rada u školi i dr.

Organizacija vaspitno-obrazovnog rada

U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika težište rada prenosi se na učenika: on aktivno učestvuje u radu, postaje subjekt nastave, a svojim zalaganjem i radom treba da stiče i razvija jezička umenja, da usvaja jezik i usvojeno znanje primenjuje u komunikaciji.

Nastavnik planira, vodi i organizuje nastavni proces (odabira sadržinu rada, leksiku, nastavne metode, oblike rada, tipove i broj vežbi itd.), koordinira radom učenika da bi se što uspešnije ostvarivali postavljeni zadaci.

Nastava mora biti postavljena tako da se svakom učeniku omogući što češće verbalne aktivnosti jer se samo govorenjem može produktivno ovladati jezikom. Neobično je važno da se poštuje princip individualizacije u radu, s obzirom na to da je znanje jezika veoma heterogeno i među učenicima jednog odeljenja.

Program je jedinstven za sve nacionalnosti. To, međutim, ne znači da pri njegovom ostvarivanju nastavnik ne treba da vodi računa o odnosu srpskog jezika i jezika učenika. Mađa ne uvek, teškoće će biti veće ukoliko su i strukturne razlike između dva jezika veće. Poželjno je da nastavnik poznaje strukturu jezika učenika, kako bi težište rada (intenzivnijim vežbama) usmerio na one elemente koji ne postoje u jeziku učenika, a pri čijem usvajanju učenici najviše greše. Naime, pri učenju srpskog jezika javlja se interferencija maternjeg jezika jer formirani mehanizam maternjeg jezika učenika "teži da gotovo neprimetno naturi šablone akcenta, izgovora i rečenične strukture svojstvene maternjem jeziku ukorenjene još u najranijem

detinjstvu". Da bi se uticaj maternjeg jezika isključio, nastava srpskog jezika organizuje se bez učešća maternjeg jezika, **direktnom metodom**, što znači da je jezik komunikacije na časovima srpski.

U realizaciji svih zadataka nastavnik treba maksimalno da motiviše učenike koristeći odgovarajuća AV - nastavna sredstva, kompakt-diskove, magnetofonske trake i kasete, aplikacije za flanelograf, ilustracije u udžbeniku, slajdove, dija-film, film, slike, fotografije, grafolije, slojevite folije, TV - emisije i dr. Nastavnik mora podsticati učenike da se i oni angažuju na prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje (razglednice, keširane slike, članci iz dnevne i nedeljne štampe i sl.).

Nastavu nematernjeg jezika treba povezivati sa nastavom jezika učenika, poznavanjem prirode i društva, istorije, geografije, muzičke i likovne kulture, tehničkog obrazovanja i drugih nastavnih predmeta. Uspostavljanje korelacije među ovim predmetima neophodno je jer omogućuje ostvarivanje obostrano efikasnijih rezultata. Nastavnik, naravno, mora voditi računa o tome da nove pojmove učenik najpre treba da usvoji u nastavi predmeta na svom maternjem jeziku.

Nastavni program od I do VIII razreda čini celinu, ali se u njemu mogu izdvojiti tri etape: I-II, III-VI, VII-VIII razred. Svaka etapa ima svoje specifičnosti.

U I etapi (I i II razred) pristup u nastavi ovog predmeta je u osnovi oralan. Učenici usvajaju osnovne fonetsko-fonološke odlike jezika, artikulaciju novih glasova, akcenat - mesto, kvalitet i kvantitet akcenta, ritam i intonaciju, izjavne, upitne i odrične rečenice, osnovne rečenične strukture i osnovni rečenični fond od oko 500 do 600 (u zavisnosti od realizacije i proširenog dela programa) leksičkih jedinica u okviru predviđene tematike; osposobljavaju se da razumeju na sluh jednostavne iskaze, da korektno i osmišljeno reaguju na imperativne iskaze i pitanja, osposobljavaju se za korišćenje i variranje usvojenih struktura i leksike u kraćim dijalozima vezanim za poznatu situaciju, za samostalno opisivanje slika i situacija na osnovu usvojenih elemenata i da usvoje i pravilno upotrebljavaju najosnovnije oblike komunikacije predviđene programom. Nastavnik mora podsticati učenike da se spontano stvaraju što prirodnije situacije u učionici koje se tematski uklapaju u predviđene sadržaje, a koje će biti podsticajne za njihovo verbalno uključivanje.

U II etapi (III-VI razred) nastavlja se rad na razvijanju govornih sposobnosti učenika: savladavaju se elementi izgovora, jezički modeli, koji se proširuju novim elementima, kombinuju se i variraju i nova leksika (900/1600 leksičkih jedinica); koriguju se greške na svim jezičkim nivoima; **razvijaju se još dva jezička umenja** - čitanje i pisanje (prvo pismo, čiji se grafemi manje razlikuju od grafema maternjeg jezika učenika, usvaja se u III razredu, a drugo se usvaja u IV razredu); stiču se jezička znanja (gramatika od IV razreda) koja su u funkciji bržeg savladavanja jezika, odnosno u funkciji sticanja jezičke kompetencije; učenici se osposobljavaju da koriste usvojene jezičke modele i leksiku u dužoj dijaloškoj i monološkoj formi u odnosu na prethodnu etapu; osposobljavaju se za pismeno izražavanje, da razumeju na sluh komplikovanije jezičke iskaze u skladu sa zahtevima programa, da usvoje i pravilno koriste komunikativne funkcije, osposobljavaju se za samostalno čitanje lektire (od V razreda), upoznaju se sa elementima kulture naroda koji govore srpski, upoznaju se sa najfrekventnijim sufiksima i pravopisnim normama srpskog jezika (od V razreda).

Treća etapa (VII i VIII razred) je završna za učenike koji ne produžuju školovanje, ali je istovremeno i osnova za uspešno izučavanje jezika u okviru srednje škole. U ovoj etapi treba da se formiraju komunikativne sposobnosti učenika. U tom cilju nastavlja se rad na sticanju jezičke i komunikativne kompetencije učenika, usvajaju se komplikovaniji jezički modeli (VII razred), sistematizuje se jezička građa i upoređuje sa maternjim jezikom učenika, intenzivnije se koriguju greške intralingvalnog (u okviru istog jezičkog sistema) i interlingvalnog karaktera (pod uticajem jezika učenika) na svim jezičkim nivoima, usvaja se nova leksika i frazeološki izrazi karakteristični za srpski jezik; razvija se pismeno izražavanje učenika, osposobljava se za analizu teksta i sistematizuje se pravopisna građa (VIII).

Uvežbavanje jezičkih modela. Da bi se učenici osposobili za pravilnu komunikaciju potrebno je da savladaju predviđene jezičke modele. Učenik treba da prepozna zvučnu sliku predložene iskaza koji ilustruje jezički model, da ga razume, imitira, reprodukuje, da ga dugotrajnim raznovrsnim vežbama sa različitim sadržajem automatizuje. Nakon automatizacije jezičkog modela, učenik će moći samostalno da sastavi sopstvene iskaze, odnosno u normalnom govornom tempu moći će da gradi analogne strukture sa novim konkretnim sadržajem, steći će komunikativnu kompetenciju, što je i cilj učenja jezika.

Proces uvežbavanja jezičkih modela treba sprovesti planski uz dosledno poštovanje principa postupnosti. Jezički modeli se najpre uvežbavaju u čistom obliku jer učenici treba da usvoje osnovne modele u okviru ograničenog vokabulara.

Modeli se usvajaju na poznatoj leksici. U određeni jezički model unosi se samo jedan novi element jer bi istovremeno unošenje dva nepoznata elementa (npr. futur glagola i namenu iskazanu dativom imenice i zamenice) stvaralo nepotrebne teškoće i usporilo bi usvajanje određenog jezičkog modela. Kasnije se jezički modeli proširuju, kombinuju i uvode se u rad novi, složeniji.

Ilustrovaćemo to na jezičkom modelu **imenovanje predmeta i bića**. Na primer, u obrascu **Petar je učenik**, koji je jedan od konkretnih realizacija navedenog modela, može se predikativ **učenik** zameniti drugom imenicom u nominativu - **dečak, mladić, fudbaler, stolar** i sl, već prema stvarnoj situaciji. U normalnom iskazu te vrste akcenat je na predikativu jer se njime otkriva ono što je novo, njime se imenuje lice, a to znači da subjekt i glagolska kopula moraju biti poznati učenicima od ranije da bi shvatili ovu konstataciju, odnosno da bi shvatili informaciju u celini. U praktičnom radu predikativ će se veoma često menjati jer se na početnom stupnju učenja veoma često vrši imenovanje bića i predmeta kad god je potrebno savladati neku novu imenicu (npr. **Ovo je stolica, ovo je knjiga, a to je olovka** i sl.).

Ako se u tom jezičkom modelu želi savladati nova (leksički i morfološki) kopula, subjekt i predikativ treba da su poznati npr.:

je bio,

će biti,

...Petar želi postati učenik,

mora biti.

Subjekt je takođe promenljiv element u obrascu. Mesto imena **Petar** može se upotrebiti svako drugo ime ili zamenica u nominativu, već prema objektivnoj situaciji. Ako subjekt u obrascu promeni rod, po pravilu menja rod i predikativ i zato ovaj obrazac može poslužiti ne samo za uvežbavanje novih imenica, zamenica i pomoćnih glagola, nego i za uvežbavanje slaganja rodova.

Neposredni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste usvajanje novih reči (imenica, pomoćni glagol) i novih oblika (prezent, perfekt i futur pomoćnih glagola) i nekih glagolskih konstrukcija u službi glagolske kopule (**želi postati, mora biti, hoće da bude i sl.**).

Konačni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste da učenici steknu sposobnosti da u novoj govornoj situaciji od novih reči stvore iskaz analogan uvežbanom obrascu.

Kad god se pojavi potreba da se imenuje neko biće ili predmet, učenici će automatski aktivirati u svesti jezički model imenovanja predmeta i bića, koji se može izraziti formulom $S = P$, gde je P glagolska kopula + imenica dakle uslovnom formulom.

$S = P / = k + im.$

Subjekt, kopula i predikativ su obavezni elementi ovog jezičkog modela. Oni moraju biti iskazani da bi iskaz bio potpun.

Ali ovakav iskaz može imati i neobavezne elemente, npr. atribut. Pošto se u obrascu mogu javiti dve imenice, obe mogu imati atribut ili čak svaka i po više atributa. Tako se početni obrazac popunjava novim elementima kako bi iskaz bio potpuniji, precizniji.

Atribut uz imenice u službi predikativa ima tu osobinu da povlači na sebe logički akcenat (npr. **Petar je dobar učenik** - u svesti i govornog lica i sagovornika ima u prvom redu kvalitativnu ocenu koju daje pridev **dobar**) i zato ne treba žuriti sa dodavanjem atributa predikativu ako nije automatizovano iskazivanje početnog obrasca.

U tome i jeste prednost ovakvog rada što se početna struktura koja je sintaksičko-semantički i leksičko-morfološki određena, obeležena, posle automatizovanja navike građenja osnovnog obrasca "otvara" i prima "neobavezne" elemente, to se na taj način proširuje, zasićuje se potrebnim semantičkim kvantitetom i ulazi u govorni proces, zauzima mesto u mehanizmu jezika.

Reč je o najprostijoj rečeničkoj strukturi koja služi za imenovanje bića i predmeta, ali treba imati na umu da se njome ne savlađuje samo sintaksička struktura $S = P / = k + p /$, niti se njome savlađuje samo nova leksika (imenice, pokazne i lične zamenice, pomoćni glagoli sa nepotpunim značenjem), nego se savlađuju i morfološke kategorije (nominativ imenica i zamenica, tri osnovna glagolska vremena i imperativ, brojna konstrukcija u službi subjekta i predikata, kategorija roda i kategorija broja i neki izuzeci od opštih morfoloških i sintaksičkih pravila).

Dakle, shematizovanje, uprošćavanje i ukalupljivanje izraza samo je prividno jer se obrazac u početnom obliku javlja samo na početku vežbanja, dok se ne postigne automatizacija, a kasnije se popunjava drugim elementima, dok se ne postigne bogatstvo potpunog iskaza. Za usvajanje jezičke materije koriste se raznovrsni **tipovi vežbi manipulativnog karaktera**. Funkcija tih vežbi je uvežbavanje, učvršćivanje i automatizacija jezičkih modela da bi se učenici osposobljavali da ih samostalno koriste sa različitim sadržajem u svakodnevnoj komunikaciji.

Manipulativne vežbe su strogo kontrolisane, što znači da pri uvežbavanju pojedinih jezičkih elemenata, nastavnik ispravlja učenika ako greši i ponovo uvežbava nesavladanu jezičku materiju dok je učenik ne usvoji.

U I etapi to su, na primer, vežbe razumevanja na sluh, oralno ponavljanje, odgovori na pitanja, postavljanje pitanja, vežbe supstitucije, vežbe dopunjavanja, vežbe transformacije rečenica (vreme, lice, broj, rod), vežbe sastavljanja rečenica od datih elemenata i datih reči prema modelu, vežbe povezivanja rečenica i dr.

Vežbe odgovora na pitanja i postavljanja pitanja zauzimaju centralno mesto pri uvežbavanju jezičkog modela i doprinose sticanju komunikativne kompetencije. Od ovih vežbi treba razlikovati pitanja i odgovore koji se koriste za proveru razumevanja teksta, razumevanja situacije i leksičkih jedinica.

Kod ovih prvih vežbi svako pitanje i odgovor sadrži obrazac jezičkog modela koji se uvežbava. Zbog toga odgovori učenika moraju biti potpuni, celoviti, što se pri proveru razumevanja teksta ne zahteva uvek.

U skladu sa obimnijim jezičkim gradivom i predznanjem učenika u II etapi, pored navedenih, koriste se složeniji tipovi govornih vežbi. Na primer, variranje modela (dodavanje sintagmatskih veza) pretvaranje u drugi model, transformacija niza rečenica (vreme, lice, rod, broj), integracija rečenica i njihovo proširivanje (skraćivanje i dr.).

S obzirom na to da učenici u III razredu usvajaju prvo pismo srpskog jezika i u prvom polugodištu IV razreda usvajaju drugo, u ovoj etapi koriste se i **pismene vežbe manipulativnog karaktera** kojima se, takođe, usvajaju pojedini jezički elementi.

Pismene vežbe se vezuju za prethodno oralno usvojenu sadržinu. Pored vežbi, kraćih diktata, dopunjavanja, supstitucije, koriste se i druge. Od IV razreda organizuju se vežbe uvođenja učenika u korišćenje rečnika. Postupno se, u ovoj i sledećoj (III) etapi, uvode i složenije pismene vežbe: sastavljanje rečenica od datih reči prema modelu, diktati lakšeg/težeg teksta na osnovu usvojenih jezičkih modela i leksičkih jedinica, ali sa novim sadržajem, transformacije rečenice, transformacije niza rečenica, sastavljanje rečenica od datih reči prema supstitucionoj tabeli sa novim sadržajem, pravopisne vežbe, leksičke vežbe, korišćenja rečnika i priručnika i dr.

Koliko će se vremena posvetiti uvežbavanju jednog jezičkog modela zavisi, pre svega, od toga da li postoji velika razlika u određenoj jezičkoj konstrukciji u odnosu na maternji jezik. Onim jezičkim modelima koji predstavljaju problem zbog interferencije maternjeg jezika, posvećuje se više pažnje i više vremena da bi i oni prešli u automatizovanu naviku. Neopravdano je preći na uvežbavanje novog jezičkog modela ako nije usvojen prethodni.

Tematika i leksika. Svi delovi programa: tematika, jezička materija, govorne i pismene vežbe i dr. ne čine poseban deo nastave, nego su sastavni delovi celokupnog rada kome je osnovni cilj formiranje i razvijanje govornih sposobnosti učenika.

Jedinstvo ovih oblasti, koje su u programu izdvojene samo zbog preglednosti, ogleda se u tome što se određena sintaksička konstrukcija - jezički model uvežbava na tematski najpogodnijoj materiji, a u radu se koriste oblici govornih i pismenih vežbi. Prema tome, predviđena tematika treba da obezbedi usvajanje jezičkih modela, kao i usvajanje određene leksike. Iste tematske oblasti javljaju se u više razreda, ali se ostvaruju drugom sadržinom, koja je primerena poznavanju jezika i interesovanju učenika. Tema o porodici, na primer, u I razredu može se ograničiti na pet osnovnih jezičkih struktura: imenovanje predmeta i bića, iskazivanje osobine, iskazivanje radnje, iskazivanje objekta i iskazivanje prostornih odnosa.

Zadatak sve tri etape jeste i savlađivanje određenog fonda reči. Međutim, broj reči u početnoj nastavi nije tako bitan. Minimalni produktivni fond mnogo će uspešnije doprineti savlađivanju mehanizama na maternjem jeziku, nego leksička rezerva u kojoj se učenik (i učitelj) na kraju izgubi, pa u kasnijim godinama zna samo reči, a ne zna da ih upotrebi. U prvoj etapi je osnovni cilj koristiti leksički minimum koji će omogućiti da se savlađuju bitni elementi jezika, a kada se oni savladaju, prirodno je i tako savladati potreban fond reči jer bogaćenje rečnika ide uporedo sa opštim razvojem, kao i sa razvojem izražavanja na maternjem jeziku. I reči svoga jezika uče se do kraja života, ali je mehanizam jezika savladan na početku. U detinjstvu su automatizovane navike sklapanja rečenica radi postizanja određenog cilja u procesu komunikacije.

Usvajanje leksičkih jedinica obuhvata semantizaciju i asimilaciju reči. Semantizacija se vrši korišćenjem predmeta ili predmeta na slici, odnosno vizuelnih sredstava. Asimilacija reči vrši se u kontekstu, u rečenici i vezuje se za određene govorne situacije. Pored produktivnog leksičkog fonda učenici treba da savladaju i receptivno izvesne reči, rečenice i izraze.

Govorne i pismene vežbe. Osnovni cilj u toku celokupne nastave od I do VIII razreda jeste da se izađe izvan okvira receptivno-reproduktivne nastave i da se ne ostane na nerazvijenom, stešnjenom i siromašnom odgovaranju na pitanja, nego da učenici steknu sposobnost i razvijaju naviku dužeg izlaganja povezanih misli, što je moguće samo ako misle na srpskom jeziku.

Govorne sposobnosti se stiču i razvijaju govorenjem. Zbog toga treba odabrati metodičke postupke koji će učenike staviti u situaciju da **pitaju, odgovaraju**, izražavaju neslaganje ili slaganje sa određenom akcijom ili pojavom, kazuju mogućnost ili nemogućnost izvršenja određene radnje, itd.

Treba stvoriti situaciju koja stvarno odgovara realnoj govornoj komunikaciji.

Da bi se učenici osposobili da produktivno usvoje predviđene elemente govornog i pisanog jezika, pored navedenih manipulativnih vežbi, koriste se i komunikativne vežbe. **Komunikativne (govorne) vežbe** obuhvataju one tipove vežbi u kojima se jezik koristi samostalno, funkcionalno u određenoj govornoj situaciji. U situacionim vežbama učenici treba da usvajaju i pravilno koriste komunikativne funkcije koje su date uz tematiku. **Tipovi komunikativnih pismenih vežbi** dati su po razredima u programu u odeljku pismene vežbe.

U prvoj etapi preovladavaće pitanja i odgovori, ali treba nastojati da učenici postepeno iskazuju odgovore sa više rečenica. U II etapi odgovori na pitanja ne mogu biti samo prepričavanje, nego i komentar ili vezivanje svojih iskustava sa obrađenom temom. Osim raznih oblika prepričavanja učenici treba da, u ovoj etapi sve češće samostalno, pričaju lične ili zajedničke doživljaje, a u III etapi treba da preovladava slobodno pričanje.

Sa učenicima koji realizuju prošireni deo programa, nastavnik koristi, osim navedenih, i različite oblike usmenog i pismenog izražavanja koji su prethodno uvežbani na časovima jezika učenika.

U odeljku **Pravopis** izdvojene su samo one kategorije gde postoje manje ili veće razlike u odnosu na pravopisnu normu maternjeg jezika. Stoga se, na primer, ne ističu kao posebni zahtevi: veliko slovo na početku rečenice, tačka na kraju rečenice, upitnik, uzvičnik, pisanje upravnog i neupravnog govora, pisanje dveju tačaka, tačka i zapeta itd.

Paralelno sa usvajanjem jezičke građe, učenici moraju sticati navike primene, principa fonološkog pravopisa.

Izdvojene su prvenstveno one kategorije u kojima postoje drukčija rešenja u dva pravopisna uzusa (pravopisu jezika učenika i pravopisu srpskog jezika), što ne isključuje i poneka identična rešenja u njima. Međutim, i njih treba uvežbavati jer će se samo tako ukloniti mnogobrojne greške koje su evidentirane u pismenim zadacima učenika.

Za obradu pravopisne građe potrebno je izdvojiti 2-3 časa godišnje, ali se preporučuje da se predviđeno vreme razvije na 10-12 vežbi koje će se uklapati u druge časove gramatike i pismene vežbe.

Usvojenost svakog elementa pravopisnih normi može se povremeno proveravati kratkim diktatima koji su sastavljeni od poznate strukture i leksike. Kada učenici savladaju pisma, mogu se proveravati pojedinačni elementi. Na primer, upotreba velikih slova može se proveravati na taj način što se učenicima daju nastavni listići sa kratkim tekstom koji je napisan malim slovima. Za pisanje negacije glagola učenicima se daju nastavni listići sa tekstom u kome se izostavljeni glagoli. Nastavnik čita polako ceo tekst, uključujući i ispuštene glagole. Učenici prate tekst i upisuju glagole.

Domaći zadaci predstavljaju važnu komponentu nastavnog procesa. Njima se ne proverava samo koliko su učenici savladali određeno gradivo i njihova osposobljenost da to znanje primene, nego su pogodni za razvijanje jezičkih umenja (informativno čitanje i pisanje) i za pismeno uvođenje učenika u samostalni rad i samoobrazovanje. Oni se daju učenicima redovno sa osmišljenim ciljem. Zadaci treba da budu raznovrsni, a po težini treba da su odmereni, u skladu sa znanjem i sposobnostima učenika. Nastavnik na času pregleda 2-3 domaća zadatka detaljnije, a po određenom planu pregleda i ocenjuje domaće zadatke svih učenika.

Školski pismeni zadaci su oblik provere usvojenosti programske materije, tj. sinteze veće etape (tromesečja, polugodišta ili godine). Za svaki školski pismeni zadatak u godišnjem planu nastavnik treba da odvoji tri časa. Na jednom času učenici pišu, na drugom nastavnik obrazlaže svakom učeniku ocene, analizira sa učenicima najčešće greške i zajedno sa učenicima ih ispravlja, a na trećem času učenici ispravljaju svoje zadatke.

Rad na tekstu. U III razredu učenici razvijaju još jedno jezičko umenje - čitanje koje se realizuje identično kao i u nastavi maternjeg jezika učenika. **Savladavanje čitanja može započeti u II polugodištu II razreda**, posle savladanih lekcija u slikovnici, sa učenicima koji savladaju prošireni deo programa **samo ako po proceni nastavnika** postoje realne mogućnosti i interesovanja učenika. Na primer, ako u odeljenju ima učenika koji pokušavaju ili mogu da pročitaju naslove iz listova za decu i sl. ti učenici savladavaju čitanje, grupnim ili individualnim radom, globalnom metodom. To znači da se čitaju cele reči i kratke rečenice koje učenici usmeno već dobro znaju. Nastavnik treba da koristi grafoskop, plakat, kartice, aplikacije ili slike sa ispisanim rečima koje se sastavljaju u rečenice poznate učenicima i sl. Vežbe u čitanju realizuju se prvo na osnovu zvučnog modela (nastavnik ili zvučni snimak), a kasnije i bez toga.

Upotreba rečnika je sastavni deo čitanja. Uvođenje učenika da se služe rečnikom (tehnika nalaženja reči) počinje IV razredu. Od V do VII razreda koriste se dvojezični i jednojezični rečnici te je potrebno da učenici savladaju tehniku nalaženja i biranja značenja reči.

Tekst u nastavi srpskog jezika pruža osnovu za savladavanje jezika na nivou sistema i na nivou komunikacije. Tekst ima najspecifičniji položaj u III razredu jer se posle dvogodišnje oralne nastave prelazi na nastavu koja se temelji na udžbeniku, odnosno polazi se od teksta.

Rad na tekstu u III i IV razredu sadrži sledeće faze:

a) **obrada teksta** (uvodni razgovor sa semantizacijom novih reči, čitanje teksta, provera razumevanja pročitano);

b) **korišćenje jezičkih i sadržinskih elemenata teksta za sticanje jezičke kompetencije** (dalje savlađivanje jezičkog sistema);

c) **vođenje razgovora o tekstu i povodom teksta uključujući i kulturni kontekst koji tekstovi sadrže.**

Od V do VIII razreda, pored navedenih elemenata, rad na tekstu obuhvata:

a) analizu teksta sa učenicima koji savladavaju proširen program; sa ostalim učenicima, u skladu sa njihovim mogućnostima i prema proceni nastavnika, analiza teksta vrši se u VII i VIII razredu i

b) rad na bogaćenju leksike.

Gramatika. Iskustva su pokazala da uvežbavanje određene jezičke materije bez gramatičkih objašnjenja i uputstava, bez funkcionalne sistematizacije, ne obezbeđuje produktivno znanje određenog jezika. Stoga gramatika mora naći svoje mesto u nastavnom procesu i u skladu sa psihofizičkim mogućnostima učenika datog uzrasta. Imajući u vidu ovaj momenat opravdano je da se sa nastavom gramatike otpočne u IV razredu da bi njen udeo iz razreda u razred bio sve veći. Drugi momenat koji opravdava uvođenje gramatike od IV razreda jeste i to što je jezički sistem u određenom obimu globalno savladan.

U učenju drugog jezika nemoguće je osloniti se isključivo na intuitivno usvajanje njegove gramatike. Kada je u pitanju ova nastava, mora se govoriti o didaktičkoj gramatici kojom se izgrađuju sposobnosti koje se uopšteno mogu nazvati jezičkim sposobnostima. Ovakva nastava gramatike podrazumeva nužno pojednostavljivanje pravila, definicije (definicije je moguće dati učenicima koji su bolje savladali jezik). Krajnji cilj didaktičke gramatike jeste da izgradi poimanje o funkcionisanju jezičkih pojava u sistem i razvijanje sposobnosti da učenik sam ispravlja greške.

Nastava gramatike je sredstvo da se uči jezik, a ne da se stiču znanja o jeziku. Od učenika ne treba zahtevati da nauči napamet različita gramatička pravila i paradigme, da ih ilustruje odgovarajućim primerima, već da se osposobe za njihovu upotrebu u komunikaciji.

Nastava gramatike ne predstavlja izolovanu nastavnu oblast ovog predmeta, već njen čvrsti integralni deo i pretpostavlja nekoliko faza:

a) davanje većeg broja primera vezanih za govornu situaciju i obrađeni tekst koji ilustruje jezičku pojavu;

b) navođenje učenika, individualnim putem, da shvate jezičku pojavu, da uoče njene karakteristike, da dođu do jezičke zakonitosti i pravila po kojima ona funkcioniše u sistemu, odnosno da dođe do zaključaka vlastitom misaonom delatnošću;

v) davanje objašnjenja - kratkih uputstava o tome čemu služi određena gramatička građa, šta se njome izražava, kada i u kojim okolnostima se upotrebljava, odnosno funkcioniše i princip po kojem funkcioniše u sistemu i

g) vežbanje.

Redosled usvajanja određenih jezičkih kategorija određuje kontrastivni odnos između jezika učenika i maternjeg jezika. U nastavi, dakle, treba obezbediti kontrastivni pristup.

Za građu koja ne postoji u jeziku učenika, nego samo u maternjem jeziku, nastavnik preciznije objašnjava osobinu i funkciju tih pojava primereno uzrastu učenika.

Jezička građa sistematizuje se frontalno, dok se u uvežbavanju primenjuje i grupni i individualni rad sa učenicima.

Za realizaciju gramatičke građe, gde god za to postoje uslovi koriste se šeme i tabele da bi se jezičke pojave bolje razumele.

Izbor, broj, vrsta vežbi zavisi od jezičke građe i njenog odnosa prema jeziku učenika. Gde su razlike izraženije, koristi se veći broj različitih vežbi.

I u gramatici predviđen je prošireni deo za učenike koji brže napreduju u savladavanju srpskog jezika.

Lektira je, takođe, domaći rad. Ona je predviđena u nastavnom programu od V do VIII razreda. Funkcija lektire je da se učenici osposobljavaju i navikavaju za čitanje u sebi, da samostalno dolaze do saznanja koja ih interesuju, na srpskom jeziku.

U toku školske godine, za lektiru u svakom razredu, učenici treba da pročitaju određeni broj tekstova po sopstvenom izboru ili po izboru nastavnika. Izbor se vrši iz literarnih tekstova i listova za decu, odnosno omladinu (u VII i VIII razredu), iz naučno popularnih tekstova.

Nastavnik može da zada isti tekst po svom izboru svim učenicima: duži tekst može da podeli na delove, iste ili različite koji čine celinu; da zada grupi učenika ili se za različite tekstove individualno opredeljuju učenici. Bilo da tekstove bira nastavnik ili učenik, nastavnik daje potrebna uputstva učenicima.

Prilikom određivanja časa lektire potrebno je motivisati učenike. Čitanjem, na primer, odabranog odlomka podstiće se radoznalost i motivisanost učenika da pročitaju lektiru. Za bolje razumevanje teksta učenicima se mogu podeliti pripremljeni nastavni listići sa zadacima koji će ih usmeravati da bolje razumeju tekst i da se pripreme za razgovor.

Provera pročitane lektire vrši se dijaloškom metodom. Učenici koji ne savladavaju prošireni deo programa odgovaraće na pitanja nastavnika, samostalno će prepričavati tekst i sl; učenicima koji bolje znaju jezik i koji savladavaju prošireni deo programa postavljaju se veći zahtevi: da pročitaju ceo tekst, na primer, da daju više odgovora na postavljeno pitanje, samostalno prepričaju i komentarišu tekst i dr. Ovi učenici se postupno, iz razreda u razred, uvode u analizu teksta lektire kao i na časovima jezika učenika.

STRANI JEZIK

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Zajednički deo programa

Cilj

Cilj nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju zasniva se na potrebama učenika koje se ostvaruju ovladavanjem komunikativnim veštinama i razvijanjem sposobnosti i metoda učenja stranog jezika.

Cilj nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju stoga jeste: razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova, sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika. Tokom osnovnog obrazovanja, učenik treba da usvoji osnovna znanja iz stranog jezika koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugog stranog jezika.

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznavajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika.

Standardi

Razumevanje govora

Učenik razume i reaguje na usmeni tekst u vezi sa temama¹, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom.

¹Teme predviđene nastavnim programom obuhvataju i one teme koje su obrađene tokom prethodnih godina učenja stranog jezika.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom.

Usmeno izražavanje

Učenik samostalno usmeno izražava situacije i komunikativne funkcije u vezi sa temama predviđenim nastavnim programom.

Pisano izražavanje

Učenik se u pisanoj formi izražava u vezi sa temama i situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, poštujući pravila pisanog koda.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i sa sagovornikom razmenjuje informacije u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, poštujući sociokulturne norme interakcije.

Medijacija

U komunikativnim kontekstima koji uključuju govornike učenikovog prvog jezika (L1) i ciljnog jezika (L2) prenosi i prevodi kratke poruke (u usmenoj i pisanoj formi) u skladu sa potrebama komunikacije.

Znanja o jeziku²

Učenik prepoznaje principe gramatičke i sociolingvističke kompetencije uočavajući značaj razvijanja ličnih strategija učenja stranog jezika.

² Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Operativni zadaci po jezičkim veštinama

Operativni zadaci po jezičkim veštinama se postepeno proširuju i usložnjavaju. Istovremeno se kontinuirano primenjuju i operativni zadaci iz prethodnih razreda.

Razumevanje govora

Učenik treba da:

- razume dijaloge (do 10 replika / pitanja i odgovora), priče, druge vrste tekstova i pesme o temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, koje čuje uživo, ili sa audio-vizuelnih zapisa;
- razume opšti sadržaj i izdvoji ključne informacije iz prilagođenih tekstova posle 2-3 slušanja;
- razume i reaguje na odgovarajući način na usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času (poziv na grupnu aktivnost, zapovest, uputstvo, događaj iz neposredne prošlosti, planovi za blisku budućnost, svakodnevne aktivnosti, želje i izbori, itd.).

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- razume tekstove (do 150 reči), koji sadrže pretežno poznate jezičke elemente, a čiji sadržaj je u skladu sa razvojnim i saznavnim karakteristikama, iskustvom i interesovanjima učenika;

- razume i adekvatno interpretira sadržaj ilustrovanih tekstova (stripovi, TV program, raspored časova, bioskopski program, red vožnje, specijalizovani časopisi, informacije na javnim mestima itd.) koristeći jezičke elemente predviđene nastavnim programom;

- pronalazi i izdvaja predvidljive informacije u tekstovima iz svakodnevnog okruženja (pisma, kraći novinski članci, uputstva o upotrebi) i iz kraćih književnih formi (pripovetke, poezija, dramski tekstovi) primerenih uzrastu i interesovanju učenika;

- može da izvede zaključak o mogućem značenju nepoznatih reči oslanjajući se na opšti smisao teksta sa temom iz svakodnevnog života.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- usklađuje intonaciju, ritam i visinu glasa sa sopstvenom komunikativnom namerom i sa stepenom formalnosti govorne situacije;

- pored informacija o sebi i svom okruženju opisuje ili izveštava u nekoliko rečenica o licima, događajima i aktivnostima u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture);

- prepričava, upoređuje i interpretira u nekoliko rečenica sadržaj pisanih, ilustrovanih i usmenih tekstova na teme, sadržaje i komunikativne funkcije predviđene nastavnim programom, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture);

- u nekoliko rečenica daje svoje mišljenje i izražava stavove u skladu sa predviđenim komunikativnim funkcijama, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture).

Interakcija

Učenik treba da:

- u stvarnim i simuliranim govornim situacijama sa sagovornicima razmenjuje iskaze u vezi s kontekstom učionice, kao i o svim ostalim temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom (uključujući i razmenu mišljenja i stavova prema stvarima, pojavama, koristeći poznate morfosintaksičke strukture i leksiku);

- učestvuje u komunikaciji i poštuje sociokulturne norme komunikacije (traži reč, ne prekida sagovornika, pažljivo sluša druge, itd).

- da odgovori na direktna pitanja koja se nadovezuju uz mogućnost da mu se ponove i pruži pomoć pri formulisanju odgovora.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- piše rečenice i kraće tekstove (do 70 reči) čiju koherentnost i koheziju postiže koristeći poznate jezičke elemente u vezi sa poznatim pisanim tekstom ili vizuelnim podsticajem;

- izdvaja ključne informacije i prepričava ono što je video, doživeo, čuo ili pročitao;

- koristi pisani kod za izražavanje sopstvenih potreba i interesovanja (šalje lične poruke, čestitke, koristi elektronsku poštu, i sl.).

Medijacija

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koje ne mogu da se sporazumeju, učenik treba da:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na ciljni jezik i sa ciljnog na maternji;
- pismeno prenosi jednostavne poruke i objašnjenja.

Doživljaj i razumevanje književnog teksta

- Može da izrazi utiske i osećanja o kratkom prilagođenom književnom tekstu (pesma, skraćena verzija priče, muzička pesma), koristeći verbalna i neverbalna sredstva izražavanja (ilustracije i izrada namenskih rekvizita, gluma).

Znanja o jeziku i strategije učenja³

³ Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Učenik treba da:

- prepoznaje i koristi gramatičke sadržaje predviđene nastavnim programom;
- poštuje osnovna pravila smislenog povezivanja rečenica u šire celine;
- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);
- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima;
- uočava sličnosti i razlike između maternjeg i stranog jezika i stranog jezika koji uči;
- razume značaj upotrebe internacionalizama;
- primenjuje kompenzacione strategije i to tako što:
 1. usmerava pažnju, pre svega, na ono što razume;
 2. pokušava da odgonetne značenje na osnovu konteksta i proverava pitajući nekog ko dobro zna (druga, nastavnika, itd);
 3. obraća pažnju na reči / izraze koji se više puta ponavljaju, kao i na naslove i podnaslove u pisanim tekstovima;
 4. obraća pažnju na razne neverbalne elemente (gestovi, mimika, itd. u usmenim tekstovima; ilustracije i drugi vizuelni elementi u pismenim tekstovima);
 5. razmišlja da li određena reč koju ne razume liči na neku koja postoji u maternjem jeziku;
 6. traži značenje u rečniku;
 7. pokušava da upotrebi poznatu reč približnog značenja umesto nepoznate (npr. **automobil** umesto **vozilo**);
 8. pokušava da zameni ili dopuni iskaz ili deo iskaza adekvatnim gestom / mimikom;

9. uz pomoć nastavnika kontinuirano radi na usvajanju i primeni opštih strategija učenja (generalizacija, indukcija, dedukcija i pozitivni transfer).

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	Javno	Obrazovno
<ul style="list-style-type: none"> - zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje (izlasci, dogovori, preuzimanje odgovornosti u dogovorenoj situaciji) - dogovor i uzajamno poštovanje među članovima porodice - privatne proslave (rođendan, godišnjice i dr.) - priprema, planiranje, organizacija, podela poslova - obaveze u kući, uređenje prostora u kojem se živi, promene u sopstvenom kutku (poster, nove boje...) - izražavanje obaveze, zabrane, nedostataka 	<ul style="list-style-type: none"> - razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (opisivanje vremena, prognoza) - tradicija i običaji u kulturama zemalja čiji se jezik uči (karneval...) - obroci (sličnosti i razlike sa ishranom u zemljama čiji se jezik uči), naručivanje hrane, saveti o higijeni u kuhinji - stambena naselja - kako stanujemo (blok, naselje, kuća) - spomenici i znamenitosti u velikim gradovima (u zemljama čiji se jezik uči) - kupovina na jednom mestu (velike robne kuće, olakšice) - razvijanje kritičkog stava prema negativnim elementima vršnjačke kulture (netolerancija, agresivno ponašanje itd.) 	<ul style="list-style-type: none"> - tematske celine i povezanost sadržaja sa drugim predmetima - snalaženje u biblioteci/medioteci - upotreba informacija iz medija - obrazovni sistem u drugim zemljama

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Program za šesti razred podrazumeva komunikativne funkcije kao i u prethodnom razredu. One se uslozjavaju sa leksičkim i gramatičkim sadržajima predviđenim nastavnim programom.

Sadržaj komunikativnih funkcija može biti jednostavan ili složen u zavisnosti od ciljne grupe (uzrast, nivo jezičkih kompetencija, nivo obrazovanja). U nastavi stranih jezika sadržaj komunikativnih funkcija zavisice od nastavnog programa. Komunikativne funkcije su kao i u prethodnom razredu, ali su strukturalno i leksički u skladu sa programom za strane jezike za šesti razred osnovne škole.

1. Predstavljanje sebe i drugih
2. Pozdravljanje
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja
6. Molbe i izrazi zahvalnosti
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri / grupnoj aktivnosti
8. Izražavanje dopadanja / nedopadanja
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (*Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...*)
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima
13. Traženje i davanje obaveštenja
14. Opisivanje lica i predmeta
15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu
16. Izražavanje pripadanja i posedovanja

17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku
18. Skretanje pažnje
19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja / neslaganja
20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja
21. Negodovanje i iskazivanje protesta
22. Prenošenje trećoj osobi osnovnog značenja iskazanog u okviru nabrojanih komunikativnih funkcija

GRAMATIČKI SADRŽAJI SA PRIMERIMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

Engleski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - receptivno i produktivno

a) Brojive i nebrojive imenice: *rain, water, money, time, food,*

b) Složenice: *make-up, tracksuit, sweatshirt*

v) Imenice izvedene od glagola, najčešći sufiksi: *-ation, -ment, -y*

- Brojive i nebrojive imenice uz determinatore *some, any, no, a lot of*

- Imenice uz postmodifikatore: *the man in / the woman with*

- Imenice kao direktni i indirektni objekat: *He gave John the book. He gave the book to John.*

2. Član

a) Razlika u upotrebi određenog i neodređenog člana

- u širem kontekstu: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team.*

- prvopomenuti, drugi put pomenut *He lives in a big house. The house is new.*

- poznat iz konteksta *This is a nice house - the garden is big.*

- u imeničkoj frazi sa imenicom koju prati postmodifikator *The man in a blue sweatshirt.*

b) Nulti član:

- u izrazima: *in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch*

3. Pridevi - receptivno i produktivno

a) Pridevi sa nastavcima *-ed* i *-ing* (*interesting - interested*).

b) Opisni pridevi, pridevi za iskazivanje stava, mišljenja i emocija

v) Sufiksi za građenje prideva od imenica i glagola (*danger - dangerous, beauty - beautiful, west - western, comfort - comfortable, health - healthy, expense - expensive*)

g) Najčešći negativni prefiksi (*known - unknown, happy - unhappy*)

d) Pridevi kao delovi predikata, najfrekventnije kolokacije: *good at, bad at, interested in*

4. Zamenice - receptivno i produktivno

a) Neodređene zamenice *somebody, something, somewhere, everybody, everything, everywhere, nobody, nothing, nowhere, anybody, anything, anywhere*

b) *one, ones, another, another one,*

5. Determinatori *some, any, no, much, many, a lot of*

6. Predlozi - receptivno i produktivno:

a) Različita značenja najfrekventnijih predloga u kontrastu: *from, in, of, to, at, on, in*

b) pravac kretanja: *into, off, on, through, along, past, over, left, right, around, down,*

v) pozicija u prostoru: *between, inside, in the middle of, next to, outside, around*

7. Glagoli:

a) razlika između *The Present Simple Tense* i *The Present Continuous Tense*.

b) *The Simple Past Tense* pravilnih glagola i najčešćih nepravilnih glagola, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

v) *The Past Continuous Tense*, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

g) Upotreba vremena u prošlom narativu, *The Simple Past Tense* i *The Past Continuous Tense*

d) *The Present Perfect*, razlika između *The Present Perfect* i *The Simple Past Tense*

đ) *The Future Simple*

- Predviđanje

- Prvi kondicional

e) Iskazivanje namere i planova pomoću *BE GOING TO* i *The Present Continuous Tense*

ž) Modalni glagoli

- *can, can't,*

- *have to, don't have to*

- *should, shouldn't*

- *will* - ponuda - *I'll do that for you.*

z) Kolokacije sa *have* (*have a shower, have dinner*) i *get* (*get nervous, get scared, get angry*)

i) Prepozicionalni glagoli *get together, get on, get into, get down*; frazalni glagoli *put on, put off, dress up, take off*

j) Upotreba infinitiva posle glagola *decide, start, want*

7. Prilozi i priloške odredbe (i receptivno i produktivno)

a) za vreme: *yesterday, last week/year, ago; tomorrow.*

b) za mesto i pravac kretanja: *beside, by, upstairs/ downstairs; to.*

v) za način (*well*).

g) za učestalost, sa posebnim naglaskom na poziciju ove vrste priloga u rečenici: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually.*

8. Brojevi

Prosti brojevi preko 1000, redni brojevi do 30 i godine.

9. Upitne rečenice (i receptivno i produktivno):

a) *How + pridev; How much - how many*

b) Građenje pitanja sa prepozicionim glagolima (*Who is she looking at? Who are you waiting for?*)

10. Veznici

a) *because, so, too, for example, like*

b) Veznici i veznički izrazi u prošlom narativu: *one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when*

Italijanski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - vlastite i zajedničke, odgovarajući rod, broj, sa determinativom: *Signora/Signor Rossi, Maria, Anna, Federica, Giovanni, Riccardo, Belgrado, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa.*

2. Određeni član ispred datuma: *Oggi è il 31 gennaio*; ispred imena dana: *La domenica non studio.*

3. Partitivni član: *Ho comprato un'etto di prosciutto. Voglio delle mele. Non mangio pane.*

4. Zamenice za direktni i indirektni objekat: *Marco e Ana sono tuoi amici? Non, non li conosco. Il libro? Scusi, lo porto domani. E tu Marco, hai scritto a tua sorella? No, non le ho scritto, non ho avuto tempo.*

5. Prideve - odgovarajući rod, broj, mesto, poređenje: *un ragazzo grande, una ragazza grande, le persone simpatiche, un piovoso, Giovanna è più alta della sua sorella, noi siamo meno veloci di voi. Giorgio è il più grande chiacchierone di noi tutti.*

6. Brojeve: osnovne preko 1000, redne do 20: *E' un libro di cento pagine! Abito al settimo piano. Faccio la quinta.*

7. Pitanja: *Puoi venire a casa mia domani? Conosci la mia cugina? Che cosa aspettate? Dove andate? A che ora tornate a casa? E quando torni? Abiti qui? C'è qui il tuo indirizzo? Perché? Chi torna domani?*

8. Negaciju: *Io non mangio frutta. Tu non lo vedi domani.*

9. Zapovedni način: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me.*

10. Kondicional glagola *potere* i *volere*: *Vorrei un gelato alla frutta, per piacere. Potresti portarmi domani il tuo quaderno di matematica?*

11. Glagolska vremena:

- *Presente Indicativo* frekventnih glagola, računajući i povratne (*alzarsi, lavarsi*) i bezličnih glagola (*piovere, nevicare*);

- *Passato prossimo* i *Imperfetto* - građenje i kontrastiranje upotrebe: *Dormivo quando è tornato Marco. L'ho conosciuto al mare, tanti anni fa, quando avevo appena cinque anni!*

- *Futuro*: *Ragazzi, domani andremo tutti insieme a teatro. Giulia tornerà fra quattro mesi.*

12. Predloge i sažete članove: *Vivo a Kragujevac, in Serbia; in luglio andiamo in vacanza a Belgrado; ieri siamo andati allo Zoo; ritorni dalla scuola a quest'ora? E' in macchina, arriva a casa fra poco. Non faremo tardi al cinema, lo spettacolo inizia alle otto, ci aspetteranno a casa di Marco, ci andiamo tutti a piedi.*

13. Priloge za vreme, mesto, način, količinu: *prima, dopo, oggi, domani, sempre, qui, lì, là, davanti, dietro, bene, male, poco, molto, tanto, troppo, più, meno.*

14. Veznike *e, o, ma*.

Nemački jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - u nominativu, akuzativu, dativu i genitivu (za izražavanje posesivnih odnosa: *das Haus meiner Eltern*).

Množina često korišćenih imenica na *-en, -e, -er, -s, -ø* (sa preglasom - umlautom i bez njega): *Freundinnen, Schuhe, Kinder, -Kinos, -Schüler*.

Supletivnu množinu: *die Schneefälle, die Sportarten*.

a) vlastite imenice, posebno imena ljudi i geografski nazivi nemačkog govornog područja

Martin, Klaus, Jürgen, Maraike, Elke, Saskia etc.; Europa, Österreich, der Rhein, die Alpen.

b) zajedničke imenice muškog, ženskog i srednjeg roda: *der Schüler, die Lehrerin, das Kind*

v) brojive i nebrojive imenice: *die Rose, der Kakao*

2. Član: određeni, neodređeni i nulti

a) Određeni član:

- razlika između neodređenog i određenog člana u širem kontekstu (neodređeno i nepoznato: određeno i poznato): *Klaus hat eine neue Jacke. Die Jacke ist gelb.*

- kontrahovani (sažeti) član:

- uz glagole kretanja: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*

- uz godišnja doba: *im Sommer*

- uz strane sveta: *im Norden*

- uz doba dana: *am Vormittag*

- uz datume: *am 6. März*

b) Neodređeni član u izrazima: *einen Spaziergang machen, eine Frage stellen*

g) Nulti član:

- uz nazive sportova: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*

- uz nazive muzičkih instrumenata: *Klavier spielen*

- u izrazima: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*

3. Pokazne, prisvojne, upitne i najfrekventnije neodređene determinative: *diese Stadt, mein Ball, welches Haus, einige Schüler, manche Lehrer.*

4. Prideve u slaboj, jakoj i mešovitoj promeni (*ein hübsches Kind, das hübsche Kind, hübsche Kinder*)

Prideve u komparativu i superlativu:

- pravilne poredbene oblike: *billig, billiger, der (die, das) billigste*

- nepravilne poredbene oblike (*gut/besser/der (die, das) beste; lang/länger/der (die, das) längste*).

a) Izvedene prideve sa nastavcima *-bar, -lich i -ig*: *lesbar; sommerlich, windig* (receptivno).

b) Prideve koji izražavaju nacionalnu pripadnost i to najfrekventnije (*Serbisch, Österreichisch*)

v) Prideve izvedene od imena grada (*Belgrader, Hamburger*).

3. Lične zamenice u nominativu, akuzativu i dativu: *ich, mir, mich.*

4. Prisvojne zamenice: *meiner, deiner*

5. Frekventne predloge:

a) za označavanje položaja u prostoru: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber.*

b) za pravac kretanja: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*

v) za vreme, za doba dana i godine: *um 10.00 Uhr, am Abend, am 3. Oktober, im März, im Frühjahr.*

g) za poreklo: *aus der Schweiz*

d) za sredstvo: *mit dem Taxi*

đ) za namenu: *für Kinder*

6. Glagole (potvrdne, upitne i odrične oblike) u sledećim vremenima:

a) prezent slabih i jakih glagola; prezent najfrekventnijih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksima

b) preterit pomoćnih i modalnih glagola

v) perfekt slabih i najfrekventnijih jakih glagola; perfekt najfrekventnijih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksima

g) futur

d) konjunktiv preterita za postavljanje učtivih pitanja i izražavanje želje (bez gramatičkih objašnjenja):

Möchtest du einen Apfel? Möchtest du heute mit mir ins Kino gehen?

Ich würde nach Japan fahren.

- glagoli sa predložnom dopunom: *warten auf, hoffen auf, sich freuen über/auf.*

- povratni glagoli: *sich waschen*

7. Priloge i priloške odredbe (i receptivno i produktivno)

a) za vreme: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen.*

b) za mesto i pravac kretanja: *da hinten, geradeaus, nach links.*

v) za način: *zufällig.*

g) za učestalost: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich.*

8. Brojeve

Proste brojeve preko 1000. Redne brojeve do 30. Godine.

9. Upitne rečenice:

a) koje zahtevaju odgovore *Ja/Nein*;

b) sa upitnim rečima na *w-*: *wer, was, wann, wo, warum, womit, wie oft, wie viel.*

10. Veznike za naporedne rečenice (receptivno i produktivno): *und, aber, oder, denn.*

Veznike za zavisno-složene rečenice (receptivno); relativne zamenice i priloge (receptivno): *weil, ob, dass.*

11. Redosled elemenata u potvrdnim, odričnim, upitnim i složenim rečenicama: *Ich fahre morgen nach Berlin. Ich fahre nicht nach Berlin. Fährst du auch nach Berlin? Wer fährt nach Berlin? Ich weiß nicht, ob ich nach Berlin fahre.*

Ruski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Obeležja suglasničkog i samoglasničkog sistema ruskog jezika: izgovor glasova koji se beleže slovima *ж, ш, ч, щ, л*; pisanje samoglasničkih slova posle suglasnika *к, г, х, ж, ш, ч, щ*; izgovor i beleženje parnih tvrdih i mekih, zvučnih i bezzvučnih suglasnika; izgovor glasova u grupama *чт, чн; сч, зч; см, зш; тся, ться; стн, здн, вств.* Načini beleženja glasa *ј.*

Tipovi uzvičnih intonacionih konstrukcija. - (Sva navedena obeležja trebalo bi usvojiti receptivno i produktivno).

2. Slaganje subjekta (imenica, zamenica) i složenog glagolskog predikata: *Олег начинает рисовать. Я умею играть на гитаре. Аня, иди спать!* (receptivno i produktivno)

3. Slaganje subjekta i predikativa u adverbijalnoj rečenici: *Сестре скучно. За окном светло.* (receptivno)

4. Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida: *Мальчик всю ночь читал книгу, и наконец ее прочитал.* (receptivno)

Upotreba oblika prostog i složenog budućeg vremena i njihova povezanost sa glagolskim vidom: *Я напишу тебе. Что ты сегодня будешь делать?* (receptivno)

5. Upotreba sadašnjeg i prošlog vremena glagola *жить, вставать, сидеть, петь, пить, класть, ставить* u funkciji predikata: *Я сижу за столом. Ты сидишь на скамейке. Он сидел дома ...* (receptivno i produktivno)

6. Slaganje broja i imenice: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пять парт; один год, два (три, четыре) года, пять лет* (receptivno i produktivno).

7. Iskazivanje posesivnosti: *мой (твой, наш, ваш) дом, моя (твоя, наша, ваша) мама* (receptivno i produktivno); *тетрадь Ани, мамина блузка* (receptivno i produktivno); *его (ее, их) дом* (receptivno).

8. Iskazivanje vremenskih odnosa: *Который час? Ровно час; пять минут второго; половина второго; без пяти два.* (receptivno i produktivno)

Какое сегодня число? Первое февраля. (receptivno i produktivno)

9. Iskazivanje dopadanja i nedopadanja: *я люблю... я не люблю...; мне нравится... мне не нравится...* (receptivno i produktivno)

10. Iskazivanje prostornih odnosa: *до стола, со стола, по столу, на стол, о стол, на столе; над столом, под столом, за столом; от дома, у дома, вокруг дома, за домом.* (receptivno i produktivno).

11. Konstrukcije sa osnovnim glagolima kretanja: *Я иду домой. Вова каждый день ходит в школу. Мы едем на машине за город. Мы часто ездим на море.* (receptivno i produktivno)

Francuski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Presentative *c'est/ce sont/ce n'est pas/ce ne sont pas; voici/voilà ; il y a/il n'y a pas (de/d') : C'est ma soeur. Ce sont mes parents. C'est la ferme de mes grands-parents. Ce sont leurs poules. Ce ne sont pas leurs vaches. Voici Miki, notre chien. Voilà nos chats. Il y a cinq chats, mais il n'y a pas de souris !*

2. Sredstva koja ukazuju na lice:

a) lične zamenice u funkciji subjekta (i ispred glagola koji počinju samoglasnikom): *J'habite Novi Sad. Nous avons des amis en France. Ils ont des jeux de société. Le jeu qu'elles adorent, c'est*

b) naglašene lične zamenice (usamljene): *Qui veut effacer le tableau ? - Moi ! Qui a trouvé ce chaton ? - Elles ! Qui ira au supermarché ? Pas nous !*

v) lične zamenice u funkciji direktnog i indirektnog objekta (nenaglašene lične zamenice za prvo i drugo lice): *Tu m'écoutes ? Elles vous connaissent bien. Je te donnerai mon devoir.*

(za treće lice): *Tu l'aimes beaucoup ? Vous pouvez le dire à Marta ? Nous les voyons souvent. Il lui fait des misères, puis il lui donne des bonbons ! Je leur écris tous les jours.*

3. Aktualizatorne imenice (član - određeni/neodređeni/nulti, demonstrative, posesive, kvantifikatore): *Le pays où nous avons passé nos vacances, c'est la Suisse. C'est un très beau pays. Il y a des lacs et des montagnes. Sur cette photo, c'est mon copain Pierre: il est guide. Ces deux filles sont ses soeurs: Marie est infirmière, elle a 23 ans; Sophie est étudiante, elle a 20 ans.*

4. Modalitete rečenice: afirmaciju, negaciju, interogaciju (koja sadrži afirmaciju i negaciju, kao i potvrdni odgovor si): *ne/n'....pas/personne/jamais/rien*, gubljenje *ne/n'* u familijarnom govoru): *On va au cinéma ce soir. Je t'invite Je ne veux pas venir avec toi/Je veux pas.... Je n'aime pas tes amis/ J'aime pas... Je ne vois personne... Ils ne font jamais ce que je propose Tu ne veux rien me dire ? Vous êtes toujours à ... ? Vous ne devez pas prendre le train de midi ? Si ! Est-ce que vous connaissez X ? Savez-vous où je peux trouver X, s'il vous plaît ? Quand est-ce qu'il revient ? Pourquoi partez-vous si tôt ?*

- Totalno indirektno pitanje i indirektni govor (izjavne rečenice), sa glagolom glavne rečenice u prezentu indikativa (*demander si, dire que, ajouter que, écrire que*): *Elle demande si on peut fermer la fenêtre. Elle dit qu'il fait froid.*

5. Sredstva za iskazivanje prostornih odnosa: *ici/là/là-bas; en haut/en bas; à gauche/à droite/en face/tout droit.*

6. Kvalifikaciju

- pomoću komparativa superiornosti/inferiornosti/jednakosti i superlativa: *Je suis plus fort que toi! Il est moins rapide que sa soeur. Ils sont aussi intelligents que leurs parents. C'est ma meilleure ami. C'est le plus grand musée du monde.*

- pomoću komparativnog *comme*: *Je suis comme toi !*

Determinaciju pomoću relativnih rečenica (relativne zamenice *qui, que, où*): *Le village que nous avons visité s'appelle ... ; le village qui se trouve au bord du Danube s'appelle... ; le village où est né mon père s'appelle....*

7. Sredstva za iskazivanje vremenskih odnosa:

- vremenske indikatore *hier, demain, en ce moment/à ce moment-là ; aujourd'hui/ce jour-là,*

- veznike *quand, lorsque* i veznički izraz *pendant que*.

8. Glagolske načine i vremena:

- prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, progresivni prezent, bliska prošlost: *Je lis beaucoup: ce livre, je suis en train de le lire maintenant; ce roman, je viens de le finir; cette BD, je vais la lire pendant les vacances;*

- prezent subjunktiva glagola prve grupe (posle *il faut que*): *Il faut que tu racontes ça à ton frère*, kao i receptivno: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- prezent kondicionala (u izražavanju sugestije/saveta): *On pourrait lui montrer ma bibliothèque !*

- imperativ *sois, soyez.*

9. Lične glagolske oblike i bezlične glagolske oblike sa infinitivnom dopunom, direktnom i prepozicionalnom: *Ils veulent aller au cinéma. Il faut travailler plus. Je dois travailler. Je peux travailler. Il apprend à parler français.*

- Upotrebu glagolskih izraza *avoir la permission de, avoir le temps de*: *Nous avons la permission de rester jusqu'à minuit ! Je n'ai pas le temps de ranger ma chambre, je suis en retard.*

10. Sredstva za iskazivanje logičkih odnosa:

- uzrok: *Pourquoi tu ne viens pas avec nous? Parce que je n'ai pas fini mon travail. Il part car il est fatigué. J'ai compris cette phrase grâce à ta mère !*

- posledica: *Il ne fera pas beau, il faut donc organiser la fête dans un restaurant.*

- opozicija: *Je sais chanter, mais pas danser. Ma soeur, au contraire, adore la danse.*

Španski jezik

1. Imenice - receptivno i produktivno

a. Vlastite imenice, posebno imena ljudi i geografski nazivi hispanskog govornog područja

Miguel, María, Pedro, Elena, Juan, etc.; España, América Hispánica/Latina, etc.

b. Zajedničke imenice s promenom u članu i drugim determinativima - (*el libro, este libro, mi libro, los libros, estos libros, mis libros*)

2. Pridevi - receptivno i produktivno

a. Poređenje prideva: *comparativo y superlativo relativo: más bonito que, el más bonito*

b. Pridevi sa apokopom: *un gran actor, un buen amigo*

3. Lične zamenice - receptivno i produktivno

a. u funkciji subjekta: *yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, Usted, Ustedes*

b. u funkciji objekta, nenaglašene: *me, te, le, la, lo, nos, os, les, las, los*

v. u funkciji objekta, naglašene: *a mí, a ti, a él, a ella, a nosotros, a vosotros, a Usted, a Ustedes*

g. zamenice: *se* (povratni glagoli i glagoli sa "leksičkim *se*"): *lavarse; tratarse de...*

4. Predlozi (i receptivno i produktivno)

de, a, sin, con, conmigo, contigo, sobre/encima de, bajo/debajo de, cerca de, lejos de, etc.

5. Glagoli:

a. Sadašnje vreme pravilnih glagola *-ar, -er, -ir* i najfrekventnijih glagola sa promenom u osnovi: *decir, traer, poner, etc. Presente del indicativo* - i receptivno i produktivno u svim glagolskim licima

b. *Estar + gerundio* - i receptivno i produktivno u svim glagolskim licima (- *¿Qué estás haciendo? - Estoy leyendo el periódico.*)

v. *Imperativo* i *presente del subjuntivo* gore navedenih glagola (u negiranim imperativnim konstrukcijama i u formalnom stilu obraćanja: *habla/hable/hablado/hablen/no hables/no hablen/no habléis*) - i receptivno i produktivno

g. Prošla vremena (samo u indikativu): *Pretérito perfecto simple (pretérito indefinido); Pretérito imperfecto; Pretérito perfecto compuesto*: - frekventni pravilni glagoli i određeni broj najfrekventnijih nepravilnih glagola u svim glagolskim licima (*hablar, comer, beber, pensar, trabajar, escribir, leer, vivir, jugar, viajar, estudiar// ser, estar, tener, ir, traer, decir, venir, etc...*) - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze

El fin de semana pasado visité a mis abuelos.

Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.

Cuando era pequeña, me gustaba jugar con las muñecas.

¿Has terminado la tarea?

d. Modalni glagoli (u gore navedenim glagolskim vremenima) - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze, u konstrukcijama sa infinitivom i sa imenskim dodacima: *poder, querer, saber, tener que, gustar*

Me gusta este libro.

¿Puedo salir?

Quiero viajar a México.

Tengo que estudiar mucho.

đ. Bezlične konstrukcije sa subjunktivom (samo receptivno)

Es importante que estudies lenguas extranjeras.

Es necesario que duermas bien.

e. Lične konstrukcije sa prezentom subjunktiva (samo receptivno)

Te recomiendo que viajes a España.

ž. Futur (i receptivno i produktivno) samo pravilnih glagola

Este verano viajaré a España.

z. Osnovni glagolski izrazi (i receptivno i produktivno)

tener que + infinitivo/, deber + infinitivo, hay que + infinitivo, hay + imenica (hay mucha gente aquí)

i. Osnovni glagolski izrazi za uvođenje zavisnih rečenica u procesu medijacije: *Pienso que, Dice que, ...*

Pienso que le gusta esta película.

Dice que te va a prestar el libro.

6. Prilozi (i receptivno i produktivno)

a. Formiranje priloga pomoću sufiksa - *mente* (iz osnovnog rečnika).

b. Prilozi za vreme: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...*

v. Prilozi za količinu: *mucho, poco, bastante, suficiente(mente).*

g. Prilozi za način: *bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente.*

d. Prilozi i predložki izrazi za mesto i pravac kretanja: *aquí, allí, en la calle, en casa, a casa, a clase, etc.*

7. Brojevi: osnovne preko 1000, redne do 5 (*primer(o(s))/primera(s), etc.*)

8. Upitne rečenice (i receptivno i produktivno):

a. sa upitnom reči (*¿Quién?, ¿Cuándo?, ¿Cómo?, ¿Dónde?, etc.*),

b. koje zahtevaju odgovora da/ne (*sí/no*)

9. Negacija (i receptivno i produktivno)

No trabaja hoy.

No quiero ir al cine esta tarde.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- i u šestom razredu očekuje se da nastavnik učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim **relativnim** kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da unapredi kvalitet i obim jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, odgovarajući časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;
- i u šestom razredu nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa;
- svi gramatički sadržaji uvode se bez detaljnih gramatičkih objašnjenja, osim, ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;
- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto.

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake
2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)
3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)
4. Vežbe slušanja i povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili imenovanje naslova (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)
5. Igre primerene uzrastu
6. Pevanje u grupi
7. Klasiranje i upoređivanje
8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, dogovori i mini-projekti
9. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj / dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)
10. Razumevanje pisanog jezika:
 - uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)
 - uočavanje ključnih reči i informacija u tekstu
 - odgovaranje na pitanja u vezi sa tekstom, tačno / netačno, višestruki izbor
 - povezivanje iskaza sličnih značenja
 - davanje i odabir naslova kraćim tekstovima
11. Pismeno izražavanje:
 - pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično) povezivanje teksta sa slikama/ilustracijama
 - popunjavanje formulara
 - pisanje čestitki, razglednica i kratkih poruka (SMS)
 - pisanje kraćih tekstova
12. Uvođenje književnosti za mlade i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

Medijacija

Jezička medijacija podrazumeva objektivno preoblikovanje usmenog ili pisanog teksta za potrebe trećeg lica kojem taj tekst nije dostupan ili koje ga ne može razumeti. Jezička medijacija - usmena i pismena - podrazumeva (spontano) prenošenje jednostavnih poruka i informacija, sažimanje i parafraziranje tekstova i njihovo prevođenje i tumačenje (uključujući i profesionalno).

U šestom razredu učenici se veoma postupno uvode u aktivnosti jezičke medijacije. Te aktivnosti moraju se odvijati u okviru jasno definisanih komunikativnih situacija (što isključuje, na primer, prevođenje lekcije iz udžbenika).

Tehnike (aktivnosti)

- Sažimanje teksta radi usmenog prenošenja najvažnijih delova poruke / dogovora na maternji ili na ciljni jezik.

Primer prenošenja poruke sa maternjeg na ciljni jezik:

Integralna poruka na maternjem jeziku	Osnovni elementi poruke na ciljnom jeziku
<i>Profesorka: Reci svojoj drugarici da će proslava biti danas posle podne u šest. Ako želi, neka ponese svoje diskove, pa da slušamo muziku koju vole mladi i</i>	<i>Učenik/ca: Profesorka je rekla u šest. Danas. Ponesi diskove.</i>

Primer prenošenja poruke sa ciljnog na maternji jezik:

Integralna poruka na ciljnom jeziku	Osnovni elementi poruke na maternjem jeziku
<i>Gost/gošća iz inostranstva: O, hvala na pozivu. Doći ću, ali možda malo kasnije. Poneću diskove.</i>	<i>Učenik/ca: Doći će. Mislim da ne može baš u šest. Poneće diskove.</i>

- Sažimanje teksta radi pismenog prenošenja najvažnijih delova poruke/dogovora na maternji ili na ciljni jezik.

Primer prenošenja poruke sa maternjeg na ciljni jezik:

Integralna poruka na maternjem jeziku	Osnovni elementi poruke na ciljnom jeziku
<i>Roditelj: Napiši poruku gostu/gošći da putuje sutra. Na aerodrom krećemo u 13,00 časova. Neka dođe na vreme.</i>	<i>Zapis učenika/ce: Aerodrom: sutra, 13,00 časova. Dođi kod nas.</i>

Primer prenošenja poruke sa ciljnog na maternji jezik:

Integralna poruka na ciljnom jeziku	Osnovni elementi poruke na maternjem jeziku
<i>Gost/gošća iz inostranstva: Imam problem za sutra, H me vodi u Ne mogu da stignem kod vas do 13,00!</i>	<i>Učenik/ca: Moraćemo drugačije da se dogovorimo. Ne može da stigne kod nas do 13,00.</i>

- Usmeno proširivanje poruke/objašnjavanje u različitim situacijama.

Primer prenošenja poruke sa maternjeg na ciljni jezik:

Integralna poruka na maternjem jeziku	Osnovni elementi poruke na ciljnom jeziku
<i>Konobar/ica: Od domaćih specijaliteta imamo roštilj, pite, proju, prebranac, kiseli kupus... Mogu da vam preporučim čevapčiče...</i>	<i>Učenik/ca: Ima mnogo toga. Hoćeš da probaš čevapčiče?</i>

Primer prenošenja poruke sa ciljnog na maternji jezik:

Integralna poruka na ciljnom jeziku	Osnovni elementi poruke na maternjem jeziku
-------------------------------------	---

Gost/gošća iz inostranstva: Šta je to "ćevapčići"? Je li to ima kod nas?

Učenik/ca: Ćevapčići su naš specijalitet. To je meso. Ukusno je.

STRATEGIJE ZA UNAPREĐIVANJE I UVEŽBAVANJE JEZIČKIH VEŠTINA

S obzirom na to da su operativni zadaci nastave stranih jezika koncipirani prema zadacima po jezičkim veštinama, važno je i da se u nastavi stranih jezika permanentno i istovremeno uvežbavaju sve jezičke veštine. Samo tako učenici mogu da steknu jezičke kompetencije koje su u skladu sa zadatim ciljem.

Stoga je važno razvijati strategije za unapređivanje i uvežbavanje jezičkih veština.

VRSTE ČITANJA

1. Orijentaciono čitanje. Uočiti glavni tok teksta da bi se dobio opšti utisak, da bi se odlučilo za šta i kako upotrebiti tekst. Postupci:

- Brzo čitanje po poglavljima.
- Pratiti raspodelu delova teksta, pre nego njegov linearni tok.
- Ciljati na prepoznavanje suštine: ključnih reči, sadržaja, početaka paragrafa, konektora, elemenata tekstualne kohezije.

2. Intenzivno, odnosno fokusirano čitanje. Razumeti temu i sadržaj teksta. Otkriti šta autor ima nameru da saopšti. Postupci:

- Načiniti smisaonu analizu teksta.
- Postupati po uputstvima (ako ih tekst sadrži)
- Čitati pažljivo i promišljeno sledeći linearni tok teksta, čitati i po sekvencama.
- Uočiti različite elemente teksta (uključujući: jezičke; grafičke; kulturološke; itd.).

3. Pretraživanje teksta. Pronaći specifičnu informaciju u tekstu. Postupci:

- Brzo pretraživanje teksta se smenjuje sa pažljivijim ispitivanjem delova teksta.
- Nije neophodno pratiti linearni tok teksta.
- Tražiti: specifičnu reč, rečenicu, datum, formulu, broj.

4. Čitanje da bi se naučilo pročitano. Usvojiti sadržaj teksta, odnosno shvatiti odnose između ideja; zapamtiti informaciju i biti u stanju da je reprodukuješ. Postupci:

- Čitati polako, analitički, na produbljen način, sa čestim vraćanjem na prethodne sadržaje.
- Korisni su postupci raznovrsnog obeležavanja/ekstrahovanja teksta (podvlačenje, vođenje beleški i sl.).

5. Sažimajuće čitanje, odnosno čitanje sa sintezom. Utvrditi sadržaje i pojmove da bi se informacija razjasnila i zapamtila. Postupci:

- Ponovljeno brzo čitanje po pasusima, s pažnjom usmerenom više na pojedine delove teksta nego na čitav tekst.
- Korisno je ispisivanje osnovnog koncepta, glavnih teza i sl.

- Posebnu pažnju obratiti na: bitne informacije, ključne reči, elemente koji podvlače koherentnost teksta.

6. Čitanje iz zadovoljstva. Tekst je podsticaj za refleksivno, relaciono i kreativno razmišljanje. Postupci:

- Tekst se čita u celosti, pažljivo i usredsređeno. Moguće je vraćati se na pročitano.

Jezička produkcija

A. OPŠTA STRATEGIJA PRIPREME ZA JEZIČKU PRODUKCIJU GOVOR I PISANJE⁴

1. Osmišljavanje teme. - *O čemu bih govorio / pisao? Šta biram za predmet svog govora / teksta? O čemu je reč?*

- izbor teme, predmet govora / teksta (u okolnostima kada tema nije zadata, a poznat je povod, cilj, auditorijum)

- upoznavanje sa temom govora (u okolnostima kada je tema konkretizovana, zadata).

2. Uočavanje već poznatog. - *Šta o tome već znam (ja i/ili auditorijum)?*

3. Traganje za građom. - *Kako da saznam više o temi kojom se bavim?*

- sticanje novih saznanja o predmetu - strategije pretraživanja različitih izvora informacija

- beleženje prikupljenih informacija

- analiza prikupljene građe.

4. Zauzimanje stava. - *Šta ja o tome mislim?*

- aktivno razmišljanje o temi, opredeljenje za pristup temi.

5. Postavljanje rezolucije iskaza. - *Čemu težim? Šta mi je najbitnije?*

- određenje cilja govora/teksta

- selekcija i strukturiranje prikupljene građe u skladu sa ciljem.

6. Izrada skice (plana). - *Kako da iskažem ono što želim? Kako da to argumentujem?*

- formulisanje glavne teze - poente govora/teksta

- selekcija i strukturiranje podteza

- formulisanje argumentacije koja potkrepljuje izneto mišljenje/stav (argumenti za i protiv).

7. Strukturiranje govora/teksta (u skladu sa temom, koncepcijom i ciljem). - *Kojim redosledom da izložim svoje iskaze kako bi moj govor/tekst bio jasan, razložen i efektan?*

- uvodni deo govora/teksta

- izlaganje teme; izlaganje činjeničnog stanja

- iskazivanje poente govora/teksta

- iskazivanje sopstvenog stava i iznošenje argumentacije za njega

- zaključak.

4

B. STRATEGIJE SPECIFIČNE ZA GOVORNU PRODUKCIJU⁵

1. Jezičko uobličavanje govora; stil govora. - *Kako da što bolje iskažem ono što sam zamislio?*

- adekvatan izbor reči
- jasno, izražajno, skladno, primereno izražavanje
- dobro strukturiranje rečenice
- sugestivnost govora
- ritmičnost govora
- sažetost izlaganja
- duhovitost
- adekvatne stilske intervencije (korišćenje stilskih figura), i sl.

2. Memorisanje govora. - *Kako to da zapamtim?*

- pamćenje skice govora
- memorisanje uporišnih tačaka besede (formulacija poente) i najlepše osmišljenih iskaza.

3. Priprema za čin izlaganja. - *Kako da moje izlaganje bude tečno i efektno?*

- tehnika i ritam disanja pri govoru
- modulacija glasa (obim, boja, jačina)
- pravilna artikulacija
- dikcija (pravilno akcentovanje, logički akcenat, melodija i ritam govora).

4. Izraz lica, gestikulacija, držanje i stav tela - *Gde da gledam? Šta ću sa rukama?*

- usmerenost pogleda
- prikladni prateći gestovi
- odgovarajuće držanje.

5

C. JEZIČKO UOBLIČAVANJE TEKSTA

Jezičko uobličavanje teksta obuhvata: poštovanje pravopisnih konvencija, ispravnu upotrebu morfoloških oblika reči, poštovanje sintaksičkih pravila, uspostavljanje koherentnosti i kohezije u tekstu, kao i upotrebu odgovarajućih leksičkih i stilskih sredstava.

1. Pravopis. Obratiti pažnju na dosledno poštovanje pravopisnih konvencija.

2. Morfologija. Obratiti pažnju na ispravnu upotrebu različitih morfoloških oblika

3. Sintaksa. Obratiti pažnju na:

- slaganje reči (kongruenciju)
- pravilnu upotrebu glagolskih vremena
- pravilno strukturiranje rečenice
- jasnost, nedvosmislenost rečenice
- adekvatnu upotrebu zavisnih rečenica
- adekvatan red reči u rečenici
- ispravnu upotrebu korelativa i veznika unutar jedne rečenice, kao i između rečenica.

4. Koherentnost. Obratiti pažnju da se različiti delovi teksta dobro "uklope" jedni sa drugima i da ne stvaraju probleme u razumevanju:

- informacije i argumente iznositi postepeno i u logičnom sledu
- tekst oblikovati tako da predstavlja semantičku celinu i da svi njegovi delovi doprinesu uspostavljanju te celine.

5. Kohezija. Poštovati logičko-semantičke veze između različitih delova teksta. Obratiti pažnju na:

- adekvatnu upotrebu zamenica i zameničkih reči
- adekvatnu upotrebu veznika i konektora
- ispravnu upotrebu reči i izraza kojima se upućuje na neki drugi deo teksta.

6. Leksička prikladnost. Obratiti pažnju na:

- odabir leksike koja treba da bude u saglasnosti sa registrom (formalnim, neformalnim, itd.)
- primernu upotrebu ustaljenih metafora
- odgovarajuću upotrebu kolokacija i frazeologizama
- semantičko-lexičko nijansiranje
- sigurnu i pravilnu upotrebu terminologije.

7. Stilska prikladnost. Obratiti pažnju na:

- izbor registra (treba da odgovara nameni teksta)
- **skladno korišćenje različitih jezičkih sredstava, kako pri oblikovanju neutralnih iskaza, tako i pri oblikovanju iskaza različitog stepena ekspresivnost.**

Tipovi i vrste tekstova (govornih i pisanih)

TIP TEKSTA:	VRSTA TEKSTA:
- Deskriptivni tekst (opis viđenog, doživljenog, zamišljenog, sanjanog). Predstavlja detalje u vezi sa jednim središnjim subjektom. Preovlađuje prostorna nad vremenskom percepcijom.	kratka priča, pripovetka; novinski članak, esej; stručni/naučni članak; reklamni tekst, letak; katalog; itd.
- Narativni tekst (o stvarnom, istorijskom, imaginarnom). Prati sled činjenica, preovlađuje vremenska percepcija.	bajka, basna, pripovetka, novela, roman; novinski članak; izveštaj; dnevnik; hronika; privatno pismo; itd.
- Informativni tekst Osnovna svrha mu je pružanje informacija.	telegram, vest, izjava, komentar; obaveštenje, poruka; pozivnica; zapisnik; poslovno pismo; oglas tipa "traži se"; reklamni tekst, letak; karta (vozna, bioskopska, ...); red vožnje, letenja; recept (lekarski, kulinarski); biografija (CV); bibliografija; itd.
- Argumentativni tekst Pruža argumente, sa ciljem da dokaže ili opovrgne neku ideju/hipotezu/stav.	diskusija, debata; referat, seminarski, maturalni, diplomski rad; stručni/naučni članak; naučna rasprava; novinski članak; reklama; propoved; itd.
- Regulativni tekst Planira i/ili uređuje aktivnost ili ponašanje; propisuje redosled procesa	uputstva i pravila (za upotrebu aparata, igranje igara, popunjavanje obrazaca, i sl.); ugovor; zakoni i propisi; upozorenja, zabrane; zdravica, pohvala, pokuda, zahvalnica; itd.

Medijacija

Medijacija je istovremeno i receptivna i produktivna jezička aktivnost. U okviru medijacije primenjuju se strategije za unapređenje i uveštavanje razumevanja govora, razumevanja pisanog teksta, usmenog izražavanja i pismenog izražavanja - u skladu sa vrstom zadatka.

U šestom razredu učeniku treba ukazati na specifičnosti ove jezičke aktivnosti, to jest na potrebu da uoči/izdvoji:

- najbitnije odlike situacije u kojoj se medijacija ostvaruje;
- osnovne karakteristike teksta i njegove najbitnije elemente;
- osnovne karakteristike primaoca poruke.

Kada je cilj jezik u pitanju, učenik može na objektivna načina da prenese najbitnije elemente poruke ukoliko se osloni na:

- prethodno stečena jezička znanja;
- znanja iz oblasti maternje i ciljne kulture;
- znanja iz drugih jezika i kultura;
- iskustvo stečeno u sličnim situacijama;
- značenje neverbalnih elemenata komunikacije, i slično.

Korisno je, takođe, uputiti ga da proveriti:

- da li je on sam dobro razumeo poruku;
- da li je njegov sagovornik/treće lice dobro razumelo njega.

U slučaju nesigurnosti, učenik treba da na to skrene pažnju (*Nisam siguran/sigurna, ali mislim da je rekao/rekla ...; Mislim da me nisi dobro razumeo/razumela; pokušaću da objasnim drugačije:*). Može, takođe, da zamoli sagovornika da ponovi, ukoliko je prisutan (*Nisam razumeo/razumela, možeš li da ponoviš?*).

U slučaju zastoja u komunikaciji, učenik treba da potraži pomoć ili da konsultuje rečnike i druge izvore znanja. Preporučuje se da nastavnik uputi učenike u način korišćenja rečnika i druge priručne literature.

Gramatički sadržaji u šestom razredu

U prvom i drugom razredu osnovne škole učenici su *usvajali* strani jezik. Učenje je na tom uzrastu bilo pretežno intuitivno: odgovarajućim nastavnim aktivnostima učenici su dovođeni u situaciju da slušaju strani jezik u okviru određenih, njima bliskih i razumljivih situacija, a zatim da naučene iskaze kombinuju da bi se usmeno izrazili u sličnim kontekstima.

U trećem i četvrtom razredu učenici su počeli da uočavaju prva jezička pravila koja su im olakšavala početno opismenjavanje.

Počev od petog razreda, paralelno sa *usvajanjem*, počinje i *učenje* stranog jezika; reč je o svesnom procesu koji posmatranjem relevantnih jezičkih (i nejezičkih) fenomena i razmišljanjem o njima omogućuje uočavanje određenih zakonitosti i njihovu konceptualizaciju.

Gramatički sadržaji predviđeni u petom i šestom razredu dati su, dakle, sa dvostrukim ciljem: da bi učenici mogli da unaprede svoju komunikativnu kompetenciju, ali i da bi stekli osnovna znanja o jeziku kao složenom sistemu. Savladavanje gramatičkih sadržaja, stoga, nije samo sebi cilj, te se autorima udžbenika i nastavnicima predlaže da:

- ohrabruju učenike da posmatranjem sami pokušavaju da otkriju jezičke zakonitosti i pravila;
- otkrivene jezičke zakonitosti i pravila prikažu na shematizovan način;
- u primerima i vežbanjima koriste što je moguće više poznatu leksiku;
- primere i vežbanja kontekstualizuju;
- dodatna objašnjenja - samo najneophodnija - zasnuju na analizi najčešćih gramatičkih grešaka svojih učenika;
- ukazuju učenicima na nerazumevanje ili nesporazum kao moguće posledice gramatičke nepreciznosti / netačnosti.

Budući da se na tom uzrastu stižu tek početna gramatička znanja koja će se dalje utvrđivati i proširivati (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti pre svega u okviru formativne evaluacije, to jest kroz kratke usmene/pismene vežbe kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugođa i školske godine), to jest u pismenim zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnika trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, trebalo bi da budu poznati i jasni učenicima.

Elementi koji se ocenjuju ne treba da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi sa akcentom na proveru postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama.

Načini provere moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora
- razumevanje kraćeg pisanog teksta
- usmeno izražavanje
- pismeno izražavanje
- usvojenost leksičkih sadržaja
- usvojenost gramatičkih struktura
- pravopis
- zalaganje na času
- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi)
- u šestom razredu nije predviđeno ocenjivanje sposobnosti medijacije.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

[Sledeći](#)

[Prethodni](#)

LIKOVNA KULTURA

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- razvijanje sposobnosti učenika za opažanje kvaliteta svih likovnih elemenata;
- stvaranje uslova da učenici na časovima u procesu realizacije sadržaja koriste različite tehnike i sredstva i da upoznaju njihova vizuelna i likovna svojstva;
- razvijanje sposobnosti učenika za vizuelno pamćenje i povezivanje opaženih informacija kao osnove za uvođenje u vizuelno mišljenje;
- razvijanje osetljivosti za likovne i vizuelne vrednosti, koje se stiču u nastavi, a primenjuju u radu i životu;
- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika i navike za lepo pisanje;
- podsticanje interesovanja i stvaranje potrebe kod učenika za posećivanjem muzeja, izložbi, kao i za čuvanje kulturnih dobara i estetskog izgleda sredine u kojoj učenici žive i rade;

- stvaranje uslova da se upoznavanjem likovnih umetnosti bolje razumeju prirodne zakonitosti i društvene pojave;
- omogućavanje razumevanja i pozitivnog emocionalnog stava prema vrednostima izraženim i u delima različitih područja umetnosti;
- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje osnovnih svojstava tradicionalne, moderne i savremene umetnosti.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- razvijaju likovno-estetski senzibilitet (osetljivost) za spontani ritam bojenih mrlja, linija, teksturu, svetlinu, boju i čulnu osetljivost i osećajnost za vizuelno sporazumevanje i svet uobrazilje u likovnim delima;
- pokažu interese i sposobnosti za samostalno otkrivanje vizuelnih pojava i zakonitosti sveta oblika: svetlo-tamno, oblik-boja, prostor, kompozicija;
- posmatraju i estetski doživljavaju dela likovnih umetnosti;
- razvijaju ljubav prema likovnom nasleđu;
- osposobljavaju se za stvaralačko prenošenje vizuelno-likovnih iskustava u prirodno-društveno naučna područja i tako razvijaju interesovanje za oplemenjivanje i zaštitu prirode i smisao za unapređivanje kulture življenja;
- razvijaju sposobnosti za kreativno i apstraktno mišljenje;
- razvijaju sposobnosti saradnje i samopouzdanja u timskom radu;
- razvijaju individualno istraživanje odnosa likovnih elemenata na primerima nacionalnog i svetskog likovnog umetničkog nasleđa.

Struktura: 1. Sadržaji programa 2. Kreativnost 3. Medijumi
--

SADRŽAJI PROGRAMA

SLOBODNO RITMIČKO IZRAŽAVANJE BOJENIM MRLJAMA, LINIJAMA SVETLINAMA, OBLICIMA I VOLUMENIMA (2+1+1)

Slobodno ritmičko izražavanje bojenim mrljama, linijama, svetlinama, oblicima i volumenima (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje i vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Slobodno ritmičko izražavanje bojenim mrljama, linijama, svetlinama, oblicima i volumenima

Vežbanje (1)

Estetska analiza (1)

VIZUELNO SPORAZUMEVANJE (2+1)

Vizuelno sporazumevanje (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, odgovarajuća sredstva

Materijali

Vizuelno sporazumevanje vežbanje (1)

TEKSTURA (4+1+1)

Teksturalne i taktilne vrednosti površine i oblika (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Materijali (tradicionalni i savremeni) i vrste materijala (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Svojstva i vrste teksture (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Tekstura - vežbanje (2)

SVETLINA (5+2+1)

Tonske razlike (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Svetlo-tamno (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Stepen svetline i zatamnjenost (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Gradacija svetlosti u odnosu na određenost izvora (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Iluzija zaobljenosti i plastičnosti volumena (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Svetlina (vežbanje) u raznim tehnikama i materijalima (2)

Estetska analiza (1)

BOJA (8+3+1)

Hromatski (osnovne i izvedene) i ahromatski skup (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, tempera, boje i ostala didaktička sredstva

Tople i hladne boje (1)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, tempera, boje i ostala didaktička sredstva

Komplementarne boje (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, tempera, boje i ostala didaktička sredstva

Kontrast tonaliteta (1)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali.

Slojevito slikanje (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Boja - vežbanje (3)

Estetsko procenjivanje

SVET UOBRAZILJE U DELIMA LIKOVNE UMETNOSTI (2+1)

Svet uobrazilje u delima likovne umetnosti (snovi, bajke, mitovi) (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Svet uobrazilje u delima likovne umetnosti - vežbanje (1)

I CELINA: SLOBODNO RITMIČKO IZRAŽAVANJE BOJENIM MRLJAMA, LINIJAMA SVETLINAMA, OBLICIMA I VOLUMENIMA

- Frederik Stead, 1958, Grejs Hartigan (1922)
- Svuda Kapetinzi, 1954, Žorž Matje (1921)
- Monturi Diskus I A, 1953, Vili Baumajster (1898-1955)
- Igra Konkuran, Senegal
- "Besni Ronaldo", Eduard Sangvineti

II CELINA: VIZUELNO SPORAZUMEVANJE

- Reklama za računar
- Ilustracija, Stjuart Mek Kej
- Kompjuterska grafika u boji

III CELINA: TEKSTURA

- Bizon urezan na kosti irvasa, Magdalen
- Poklopac na kovčegu Tutankamona, oko 1360. godina pre nove ere
- Idok iz Kličevca, 100. godina pre nove ere
- Srebrni novac iz Niksona i Sirakuze, V vek pre nove ere
- Tapiserija, Jagoda Bujčić (1930)
- Radovanov portal, Trogir, XIII vek
- Ples mrtvaca, Hrastovlje
- Mozaik iz Herakleje Linkestis, detalj, V vek
- Porodica, Henri Mur (1898.)
- Intervju, 1955. Robert Raušemberg (1925)
- Violina i grožđe, 1912, Pablo Pikaso (1881-1973)
- Slika XXI, 1962, Janez Bernik (1933)
- Br-cu-dni, Paul Kle (1879-1960)

IV CELINA: SVETLINA

- Treći maj, Francisko Goja (1746-1828)
- Mrtva priroda, Simeon Šarden (1699-1779)
- Noćna straža, 1642, Rembrant van Rijn (1606-1669)

- Planina Sent-Viktoar, 1904-1906, Pol Sezan (1839-1906)
- Devojka u plavom, 1855, Đura Jakšić (1932-1878)
- Enterijer, Ljubomir Ivanović (1882-1945)
- Ljubavna pesma, 1956, Miljenko Stančić (1926)
- Mrtva priroda s bocom i jabukama, 1972, Ljubica Sokić (1914)
- Dubrovačke letnje igre, 1965, Predrag Milosavljević (1908-1987)
- Ribe, Lazar Ličenoski (1901-1964)
- Crvena kula, 1911, Robert Delone (1885-1941)
- Dinamički hijeroglif Bal Tabarina, 1912, Đino Severini (1883-1966)
- mrtva priroda, 1960, Marko Čelebonović (1902-1986)

V CELINA: BOJA

- Podne, 1960, Antoni Karo (1925)
- Autoportret, 1907, Nadežda Petrović (1873-1915)
- Aran, 1964, Viktor Vazareli (1908)
- Akt u crvenoj fotelji, 1932-34, Sava Šumanović (1896-1942)
- Kompozicija, 1961, Petar Lubarda (1907-1974)
- Vino, 1935, Ignjat Job (1895-1936)
- Violinist, 1932, Jovan Bijelić (1886-1964)
- Dum Andre, 1935, Petar Dobrović (1890-1942)
- Pesak i pepeo, 1959, Ordan Petlevski (1930)
- Ples, 1910, Anri Matis (1869-1954)
- Mužjak i ženka, 1942, Džekson Polok (1912-1956)
- Broj 8, 1952, Franc Kline (1910-1962)
- Anđeo na Hristovom grobu, Mileševa 1228. godine

VI CELINA: SVET UOBRAZILJE U LIKOVNIM DELIMA

- Plastika portala i prozora, Dečani, 1328-1335. godine
- Slikanje, 1946, Francis Bekon (1910)
- Torzo s rukavicama, 1967, Fernandez Arman (1928).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Koncepcija programa posebnu važnost pridaje nastavniku koji metodske postupke i oblike rada koncipira usaglašavajući vaspitno-obrazovne zadatke (likovne probleme) sa pobuđenim interesovanjem učenika da ove zadatke prihvate na nivou samoinicijative, odnosno u skladu sa vlastitom izraženom potrebom. Različitim primerenim metodama u radu s učenicima treba tumačiti sadržaje programa kako bi učenici postupno i spontano usvajali nova saznanja. U tom smislu uloga nastavnika naglašena je u fazi izbora i didaktičke pripreme motivacionog sadržaja, a izbor teme zavisi od suštine likovnog zadatka, odnosno konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema. Problemski zahtevi ovog programa imaju karakter nastavnog sadržaja, a teme su u službi realizacije predviđenih zadataka. U procesu pripremanja za rad, temama treba posvetiti posebnu pažnju kako ne bi preovladale nad sadržajima. Stoga je nastavniku data mogućnost da u skladu sa individualnim sposobnostima bude slobodan u izboru didaktičke pripreme.

Osim *sadržaja* i *kreativnosti*, u strukturi programa predviđeni su i *medijumi*, rezervisani za maksimalnu slobodu i korišćenje svih mogućnosti potencijalne kreativnosti nastavnika. U tom kontekstu primerena je različita i neponovljiva metodička priprema. Sadržaji programa za šesti razred baziraju se na neposrednom opažanju ritma svetlina, boja, teksture i čulne osetljivosti i osećajnosti za vizuelno sporazumevanje i svet uobrazilje u likovnim delima. Prvom celinom *Slobodno ritmičko izražavanje bojenim mrljama, linijama, svetlinama, oblicima i volumenima* naglašeno je poimanje pravilnosti u ritmičkom kretanju elemenata, ali i mogućnost da se slobodno, bez geometrijske strogosti, tumači ritam. U ovoj celini unet je nedovoljno zastupljen pojam *volumen* kojim treba ravnopravno insistirati na vežbanju vajanja.

Imajući u vidu veliki značaj vizuelnih komunikacija i potrebe razvijanja kritičke svesti kod dece, drugom celinom *Vizuelno sporazumevanje* naznačena je važnost stvaranja i dekodiranja vizuelne šifre. Treba predočavati deci da je vizuelno sporazumevanje ishod neposrednog opažanja svakodnevnog okruženja i da ima obrazovno-vaspitni karakter.

Čitav svet pojava vrednosti uslovljen vizuelnom percepcijom manifestuje se dejstvom svetlosti. Osim što vidimo predmete usled osvetljenosti, svetlina postoji kao likovni problem. Stoga je neophodno sistematično obrađivati specifičnosti svake tematske jedinice. Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta, primereno je na svakom času tematsku jedinicu ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom kako bi se vežbanjem odgovarajućim sredstvima kvalitetno usvajala znanja povezana sa praktičnim radom.

Zadatak *teksture* je da se postigne materijalizacija oblika, njome se ističe osobenost materijala i ona učestvuje kao i drugi elementi u kompoziciji dela. Kao česti nosilac kompozicije, *tekstura* je utisak vizuelne i taktilne percepcije. Dodirrom, odnosno pipanjem, može se utvrditi da li je predmet u neposrednom okruženju gladak ili hrapav. Predmete koji su sjajni ili mat možemo vizuelno opažati.

Svakako da je najsloženija celina *Boja*, koju treba tumačiti u skladu sa uzrastom dece. Učenje po modelu iz prirode i putem umetničke recepcije kao metode u kome nas priroda i umetničko delo uvode u oblik otkrivanja (opažanjem) u ovoj celini najviše može doći do izražaja. Podela na boje i neboje odnosno na hromatski skup (osnovne i izvedene boje) i ahromatski skup, otvara mogućnost ostalih podela. Svaku tematsku jedinicu treba sistematski obrađivati metodom razgovora i vežbanjem, a tumačenju komplementarnih boja, kao ishodu razumevanja ovog likovnog elementa, treba posvetiti posebnu pažnju. Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja, ovu celinu treba na svakom času ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom da bi učenici vežbanjem odgovarajućim sredstvima usvajali kvalitetna znanja povezana sa praktičnim radom.

Celinu *Svet uobrazilje u likovnim delima* treba metodom razgovora tumačiti uz neophodnu ilustraciju umetničkih dela sa fantastičnim, religijskim, mitološkim likovima. U tom kontekstu, nastava mora biti povezana sa ostalim predmetima kroz traganje za zajedničkim motivima, zbog čega treba insistirati na povezanosti sa predmetima kako bi se zajednički pojmovi jasnije i spontanije usvajali. Neophodno je uspostaviti korelaciju sa predmetima: srpski jezik, muzička kultura, istorija. Preporučuje se korišćenje savremenih tehnologija i traganje za savremenim likovno-tehničkim sredstvima.

Programski sadržaji podstiču vizuelnu radoznalost, otvorenost za nova saznanja na osnovama prethodnih iskustava. Istraživanjem neposredne okoline i umetničkog dela, stvaralačkom preradom informacija, podstiču se saznajni procesi. Sadržaji daju mogućnost permanentne otvorenosti za originalno rešavanje problema korišćenjem savremenih likovno-tehničkih sredstava i savremenih medijuma. Njima se podstiče razvoj svih nivoa divergentnog mišljenja u oblasti likovne kulture. U cilju procesa apstrahovanja, izdvajanja bitnih i suštinskih obeležja objekta (fenomena) važno je ozbiljno pojmovno i terminološko određenje.

Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta, neophodno je na svakom času svaku tematsku jedinicu ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom. Umetnička dela učenike uvode u tajne različitosti jer razumevanje različitosti kultura, kao i većitih promena u prirodi, uslovljava adekvatan odnos prema svom umetničkom nasleđu.

Treba, međutim, imati u vidu da umetničko delo nije u funkciji ilustracije motiva, nego je ono rešenje ili primer ilustracije rešenja problema. Detetu je likovno-umetničko delo mogućnost sagledavanja tekovina i poimanja postojećih ostvarenja i mogućnost oslanjanja na svetsko i svoje umetničko nasleđe. Pored toga, delo iz umetničkog nasleđa je mogućnost sagledavanja vertikalne i horizontalne korelacije, kojom učenici imaju mogućnost interdisciplinarnog pristupa. Konkretna demonstracija umetničkog dela podstiče vizuelni doživljaj, objašnjava i razlaže likovni problem. Različitim pristupom učeniku se nudi raznoliko viđenje i doživljaj. Pored toga, delo nudi referentan nivo likovnog mišljenja omogućujući korelaciju sa sadržajima drugih nastavnih predmeta i utiče na motivaciju učenika. U tom pogledu, treba imati u vidu da je poželjno da znanje treba ponavljati, ali ne na isti način, već u različitim oblicima, drugačijim rečima, u drugačijem kontekstu, u drugačijem žanru i u drugačijem simboličkom medijumu od početne verzije (rečju, slikom, grafički, šematski). U prirodi predmeta likovna kultura moguće je ovaj način često primenjivati jer se sadržaji prožimaju. Takva strukturalna veza obrazovno-vaspitno uslovljava razumevanje strukture prirode i sveta.

Treba, takođe, pridavati veliku važnost selektivnosti, kojom se insistira na smislu neke vrednosti. Metodom razgovora treba navoditi učenika da razume zašto nešto treba da zna. Kod učenika treba insistirati na pitanju zašto se uči i koji je smisao nastave likovne kulture. Treba, takođe, težiti otkrivanju suštine putem selekcije i apstrahovanja. Selekcijom sadržaja na principu egzemplarnosti moraju se uzeti oni segmenti modela koji najadekvatnije predstavljaju problem za potencijalni izraz. Nastavnik navodi učenika da vrši selekciju (odvaja bitno od nebitnog) kako bi ostvario mogućnost pretpostavke razmišljanja u pravcu rešavanja zadatka. Cilj je odvajanje bitnog od nebitnog kako bi se racionalno koristilo vreme školskog časa, koje uglavnom nije dovoljno za velike zahteve. Stoga, priprema nastavnika (pismena, vizuelna) mora biti jasna i izvesna kako bi se ostvario postavljeni cilj.

U okviru postojećih nastavnih sadržaja, a u vezi sa savremenom tehnologijom u kontekstu vizuelnih informacija u likovnoj kulturi, treba insistirati kod dece na sticanju utisaka bliskosti sa sadržajima koji se oslanjaju na njihova spontana prethodna znanja, koja se zatim transformišu u buduća znanja. Od dece se ne očekuje da samo budu konzumenti, već se likovnom kulturom i njenom obrazovno-vaspitnom funkcijom razvijaju i motoričke sposobnosti, estetsko mišljenje, kritička svest. Permanentan zadatak treba da bude afirmacija deteta kao aktera stvaraoca u skladu sa njegovim preferencijama.

Problemski postavljeni nastavni sadržaji likovne kulture vertikalno se razvijaju od prvog do osmog razreda i proizilaze jedan iz drugog. Polazeći od uzrasnih mogućnosti učenika, vodilo se računa o prilagođenosti i spiralnim krugovima sadržaja obrazovnog karaktera za svaki razred posebno, što je i određeno u operativnim zadacima. Takvi sadržaji kao osnov imaju teoriju oblikovanja, a informativnost se stiče u praktičnom, delimično i teorijskom radu putem analiza umetničkih dela i učeničkih radova. Nivo obrazovanosti je u skladu sa specifičnošću ove nastavne oblasti, što podrazumeva i odgovarajuće instrumente za praćenje znanja učenika po razredima. Iz toga proizilazi da učenicima treba pružiti informacije na nivou programa, što podrazumeva i usvajanje znanja. Paralelno sa tim treba ih usmeravati u kreativnom praktičnom radu i procesima igara, gde ponuđene informacije nisu okviri delovanja i definitivne vrednosti.

Sadržaji nastave likovne kulture u osnovnom vaspitanju i obrazovanju mogu da se podvedu pod sledeću šemu informativne strukture:

1. opaziti
2. primiti
3. razumeti
4. postupiti.

Nivo prve dimenzije (opažanja) podrazumeva tri osnovna faktora:

1. kvalitet opažanja u sadržajnom pogledu;
2. brzinu i tačnost percepcije;
3. tačnost opažanja pojedinačnih elemenata u određenoj situaciji.

Nivo druge dimenzije obuhvata elemente razumevanja opaženih i primljenih likovno-vizuelnih kvaliteta.

Nivo treće dimenzije je razumevanje opažene i primljene informacije, tj. neophodno je vođenje razgovora o struktuiranju određene informacije.

Nivo četvrte dimenzije podrazumeva primenu (postupanje) u praktičnom i teorijskom radu.

Ova struktura je orijentacija nastavnicima za vrednovanje nivoa znanja, a odnosi se na sve metodске celine u programu od četvrtog do osmog razreda. Tokom realizacije zadataka u svim metodskim celinama po razredima, gde se nastavnik pojavljuje u ulozi prenosioca znanja i animatora dečjeg stvaralaštva, moguće je proveravati i pratiti nivo i kvalitet procesa i rada učenika po navedenim standardima. Zatim treba imati u vidu činjenicu da se svaki od navedenih nivoa (počev od opažanja preko primanja, razumevanja pa do postupanja) može ocenjivati ocenom od dva do pet. Iz toga proizilazi napomena o kompleksnosti ocene i sugestija za sledeći pristup: dovoljan (2) - usvojenost sadržaja na nivou opažanja; dobar (3) - usvojenost sadržaja na nivou opažanja i primanja; vrlo dobar (4) - usvojenost sadržaja na nivou opažanja, primanja i razumevanja; odličan (5) usvojenost sadržaja na nivou opažanja, primanja, razumevanja i postupanja.

Prilikom ocenjivanja treba imati u vidu da nisu svi učenici na istom nivou opažanja, primanja, razumevanja i postupanja. To su činjenice koje nastavnika upućuju na budnost i realnost polazeći od zahteva programa i psihofizičkih mogućnosti učenika i treba da budu zastupljeni svi nivoi ocenjivanja sa različitim stepenima.

Dodatni rad

Za dodatni rad od V do VIII razreda opredeljuju se daroviti učenici sa posebnim interesovanjima za oblasti iz predmeta likovna kultura, odnosno za produbljivanje i proširivanje znanja i razvijanje stvaralačkog mišljenja. To su učenici čija se darovitost izrazitije ispoljava već u I, II i III razredu. Takve učenike prate i podstiču nastavnici razredne nastave i pedagoško-psihološka služba škole sve do V razreda kada se prvi put organizuje dodatni rad. Važno je da se dodatni rad izvodi tokom cele godine, sve dok traje realizacija utvrđenog programa. Iako se povremeno, iz objektivnih razloga, ne organizuje ova nastava, važno je da se rad sa darovitom decom ne prekida. U tom slučaju treba da se podstiču na samostalni rad u drugim formama (pojačanom individualizacijom rada u redovnoj nastavi, davanjem posebnih zadataka i angažovanjem u slobodnim aktivnostima).

Dodatni rad je zasnovan na interesovanjima učenika za proširivanje i produbljivanje umenja i veština. Neposrednije aktivira učenike i osposobljava ih za samoobrazovanje, razvija njihovu maštu, podstiče ih na stvaralački rad i upućuje na samostalnost u traganju različitih izvora saznanja. Pod rukovodstvom nastavnika, učenici u dodatnom radu samostalno biraju odgovarajuće medijume, sredstva za rad i neposrednije izlažu svoj kritičan stav prema vrednostima. Angažovane učenike stoga treba stimulisati (pohvale, nagrade, stipendije za dalje školovanje) i postepeno ih uvoditi u oblasti profesionalne orijentacije ka širokom polju likovnih delatnosti. Programom rada obuhvaćeni su segmenti orijentacionih sadržaja programa (zavisno od mogućih interesovanja). Nastavnik u saradnji sa učenicom (eventualno roditeljima i školskim pedagogom-psihologom) sastavlja program dodatnog rada. U realizaciji programa nastavnik vodi razgovor, pronalazi i primenjuje najpogodnije oblike i metode rada, pre svega one koje motivišu učenike. Učenici se samostalno opredeljuju za rad i neophodno je proceniti motive koji su uticali na njihovu odluku. Nastavnik treba da prati konkurse, smotre, takmičenja, obaveštava i motiviše u pravcu određenog likovnog problema i afirmiše dečje stvaralaštvo. Podržava ih u radu insistirajući na formiranju zbirke radova (mape) i u saradnji sa roditeljima u vreme nastave vodi dnevnik i prati razvoj deteta. Očuvanjem težnje darovitih učenika ka kreativnom izražavanju, zajedno sa ovladavanjem materijalom (razvoj tehničke spretnosti i senzibiliteta), doprinosi daljem likovnom obrazovanju.

U tom cilju predložene su oblasti koje će se realizovati u dodatnoj nastavi.

Postepeno obogaćivanje pojedinostima na osnovu opserviranja ili prethodnim vežbama rada po prirodi.

SLIKANJE

Uvođenje u bojene vrednosti procesom rada po prirodi i ilustrovanju.

GRAFIKA

Obogaćivanje linearnog izraza grafičkih površina, sa postepenim svesnijim kompozicionim rešenjima.

UMETNIČKO NASLEĐE

Starohrišćanska umetnost. Umetnost u doba seobe naroda, romanska i gotska umetnost. Vizantijska umetnost, arhitektura i slikarstvo. Srpska umetnost kraja XII i XIII veka. Postvizantijska umetnost na tlu Srbije XV-XVII vek. Islamska umetnost - karakteristike i spomenici u Srbiji. Renesansa u Italiji i drugim evropskim zemljama.

FILM

Teorija filma

Specijalnost filmskog jezika i načina filmskog izražavanja; način snimanja - kadar, gro-plan, uglovi snimanja, kretanje kamere; montaža; tehnički problemi filma; tehnologija razvijanja filma; idejna strana filma; kratka istorija filma; praktični zadaci - lakši zadaci u realizaciji.

Praktičan rad

Animiranje kolaž-tehnikom, animiranje pomoću crteža, izrada kraćih dokumentarnih filmova.

ARHITEKTURA

Teorija, potreba za oblikovanjem prostora; namena zgrada, materijali i tehnike gradnje, najosnovniji oblici u arhitekturi - stilovi u arhitekturi; savremena arhitektura i urbanizam u realizaciji arhitektonskih ideja, upoznavanje sa tehničkim crtanjem - perspektiva.

OBLIKOVANJE I ZAŠTITA SREDINE

Čovek radom menja prirodu radi zadovoljavanja svojih potreba. Korišćenje energije i oblikovanje materijala dovodi do otpadaka gasovite, tečne i čvrste prirode koje zagađuju čovekovu sredinu. Ergonomija, kao nauka o prilagođavanju čoveka koji radi i njegovog rada, ima za cilj, putem projektovanja, inženjeringa i tehnologije, uzajamno prilagođavanje čoveka i njegovog rada. Razumevanje zakonitosti u ekologiji, u pogledu biološke ravnoteže permanentan je cilj obrazovanja dece. U skladu sa ovim poimanjem odnosno razumevanjem prirode jedan je od ciljeva likovne kulture da se učenici osposobe za stvaralačko prenošenje vizuelno-likovnih iskustava u prirodno-društvena naučna područja i tako razviju interesovanje za zaštitu prirode i smisao za unapređivanje kulture življenja.

VAJANJE

Teorijske poruke

Volumen i prostor su opšta orijentacija u vajarskim oblastima, odnosno funkcija plastike u arhitekturi, eksterijeru i enterijeru.

Sadržaji i ideje u vajarskim delima su nezamenljiv didaktički materijal kao primer rešenja likovnog problema koga je moguće realizovati u različitim varijantama.

Meki materijal - glina, gips, priprema i izrada konstrukcija i modelovanje pune plastike glinom ili gipsanom kašom.

Nanošenje gline ili gipsa.

Gipsana kaša sa usporenim vezivanjem.

Finalna obrada i sušenje radova.

Izrada jednostavnih alata za rad.

Opremanje i čuvanje izvajanih radova.

Pečenje glinenih predmeta.

Korišćenje primerenih tvrdih materijala koji se obrađuju postupkom oduzimanja.

Drvo i vajarski radovi od drveta, puna plastika u drvetu, reljef, upotreba raznovrsnih dleta, noževa, struga i alata za glačanje.

Izbor drveta i njegova obrada.

Kuvanje drveta, sečenje, struganje, glačanje, lakiranje i patiniranje.

Opremanje i konzerviranje vajarskih radova.

Vajanje u metalu, kovačka obrada metala, vajanje metala, obrada metalnih listića i lima.

Sečenje metala, spajanje (zakivanjem, lepljenjem i varenjem), bušenje, izvlačenje i poliranje.

Zaštita od korozije i patiniranje. Opremanje vajarskih radova.

Vajanje u vezanom gipsu, tvrdj glini ili odgovarajućem kamenu.

Izrada svih oblika plastike koji dozvoljava krt materijal (glina, gips, kamen). Korišćenje dleta, sekača, noža i čekića, brušenje, glačanje i patiniranje. Oprema i čuvanje vajarskih radova.

PLASTIČNE MASE

Odlivci (gips, plastika, metal) i umnožavanje vajarskih radova. Priprema kalupa, pravljenje mase za odlivke i skidanje kalupa.

Oblikovanje u peščanom kalupu i oblikovanje u kalupu za plastiku. Finalna obrada odlivaka, patiniranje i opremanje odlivaka.

KERAMIKA

Uvod u keramiku, svojstva keramičke gline. Istorija keramike, keramički proizvodi, tehnologija keramike.

Sticanje prvog iskustva u radu sa glinom.

Mešanje, gnječenje, dodavanje i oduzimanje mase gline.

Plastične forme.

Ispupčenje i udubljenje forme, puni i prazni prostor u raznim funkcijama (opeka sa šupljinama i slično).

Elementarno upoznavanje reljefa i razlika između reljefa i pune plastike u prostoru.

Obrada površina, upoznavanje crta i utiskivanjem drugih oblika ili reljefnim dodacima.

Izrada dekorativnih i funkcionalnih predmeta.

Proces sušenja i kontrola sušenja, slaganje - punjenje peći predmetima, nadglednje pečenja, hlađenje i pražnjenje peći.

Slikanje pečenih predmeta. Pečenje i kontrolisanje pečenja i slikanje glaziranih predmeta.

Oslikavanje keramičkih pločica emajlom i glazurom.

Izrada kalupa i livenje keramičkih predmeta (broševi, medaljoni, pepeljare i vaze za ikebanu).

PRIMENJENA GRAFIKA

Osnovi primenjene grafike.

Korišćenje reproduktivne grafike u industriji.

Grafika u jednoj boji - nacrt za etiketu.

Grafika u dve boje - nacrt za plakat.

Grafika u više boja - nacrt za naslovnu stranu knjige (skica u kolažu).

Grafika i grafički slog (korišćenje grafike letraset-slova).

Grafika - skica za poštansku marku.

Grafika i ambalaža (kutije - nacrt i finalni rad).

Plakat - izvođenje visokom štampom. Plakat - nacrt - skica kolažom.

TAPISERIJA

Istorija tapiserije: tapiserija u srednjem veku.

Tapiserija u 18. i 19. veku.

Savremena tapiserija.

Izražajna sredstva tapiserije.

Tehnika tapiserija.

Materijali za tkanje; način tkanja.

Boje (biljne i mineralne) i načini bojenja.

Praktični rad. Izrada nekoliko manjih tapiserija u raznim tehnikama.

SLOBODNE AKTIVNOSTI

Crtanje, slikanje, vajanje, primenjena grafika; scenografija; kostim; keramika; tapiserija; zidno slikarstvo; vizuelne komunikacije; pantomima; istorija umetnosti i teorijsko izučavanje kulturnog nasleđa; praćenje savremenog likovnog života (izložbe i druge likovne manifestacije).

Formiranje i čuvanje zbirki (individualnih ili zajedničkih kolekcija): crteža, slika, grafika, figura (originala ili reprodukcija), vrednih stvari (delovi nošnje, stare pegle, stari satovi itd), interesantnih oblika iz prirode (korenje, kamen itd), umetničkih fotografija (crno-belih i u boji).

U toku školske godine članovi likovne sekcije učestvuju u estetskom uređivanju škole i njene okoline i u pripremanju i opremi izložbi i raznih drugih manifestacija u vaspitno-obrazovnoj organizaciji u okviru kulturne i javne delatnosti. Uloga nastavnika je veoma značajna u podsticanju, okupljanju i angažovanju učenika.

MUZIČKA KULTURA

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj:

- razvijanje interesovanja za muzičku kulturu;
- razvijanje muzikalnosti i kreativnosti;
- negovanje smisla za zajedničko muziciranje u svim oblicima vaspitno-obrazovnog rada sa učenicima;
- upoznavanje muzičke tradicije i kulture svoga i drugih naroda.

Zadaci:

- negovanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje);
- sticanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzike;
- podsticanje kreativnosti u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje muzike);
- upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti;
- pripremanje programa za kulturnu i javnu delatnost škole;
- upoznavanje zanimanja muzičke struke.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju po sluhu i iz notnog teksta pesme naših i drugih naroda (narodne, umetničke, dečje, starogradske);
- upoznaju osnovne pojmove iz muzičke pismenosti;
- upoznaju muzičke dela uz osnovne informacije o delu i kompozitoru;
- razvijaju stvaralačke sposobnosti.

SADRŽAJI PROGRAMA

Izvođenje muzike

Pevanje, sviranje i osnove muzičke pismenosti

Obraditi i pevati narodne, dečje, umetničke pesme, kanone i pesme naših i stranih kompozitora.

Na dečjim ritmičkim i melodijskim instrumentima izvoditi pesme odgovarajuće težine (obnavljanje cele note, polovine, četvrtine, osmine, šesnaestine u grupi i odgovarajućih pauza; obrada osminske triole i sinkope).

Kroz obradu pesama upoznati *F-dur*, *D-dur* i *d-moll* lestvicu.

Slušanje muzike

Slušati vokalne, vokalno-instrumentalne i instrumentalne kompozicije naših i stranih kompozitora.

Posebnu pažnju obratiti na solo i horsku pesmu uz osnovne informacije o delu i kompozitoru.

Učenike osposobiti da prepoznaju i upoznaju zvuk instrumenta u primerima koje slušaju, predstavljati im izgled i mogućnosti instrumenta.

Stvaranje muzike

Podsticanje muzičke kreativnosti kroz improvizaciju na dostupnim instrumentima.

Improvizovanje dijaloga na instrumentima Orfovog instrumentarija.

Stvaranje dečjih pesama.

ZAHTEVI PROGRAMA PO AKTIVNOSTIMA

Izvođenje muzike

Pesma koju učenik uči po sluhu ili iz notnog teksta ima najviše udela u razvoju njegovog sluha i muzičkih sposobnosti uopšte. Pevanjem pesama učenik stiče nova saznanja i razvija muzički ukus. Kroz izvođenje muzike učenik treba da savlada pojmove iz osnova muzičke pismenosti. Nastava ima zadatak da kod učenika razvija ljubav prema muzičkoj umetnosti i smisao za lepo, da pomogne u svestranom razvoju ličnosti učenika, da učenika oplemeni i da mu ulepša život.

Pri izboru pesama nastavnik treba da pođe od psihofizičkog razvoja učenika, od njima bliskih sadržaja, šireći pri tom njihova interesovanja i obogaćujući dotadašnja znanja novim sadržajima. Potrebno je, takođe, da oceni glasovne mogućnosti razreda pre odabira pesama za pevanje.

Detaljnou analizom potrebno je obraditi tekst i utvrditi o čemu pesma govori, kao i u kojoj je lestvici napisana. Za upoznavanje narodne pesme važno je razumeti njeno etničko i geografsko poreklo, ulogu pesme u narodnim običajima ili svakodnevnom životu. Jedna od karakteristika narodnih pesama je i završetak koji odudara od onoga što je učenik saznao kroz osnove muzičke pismenosti - završetak na drugom stupnju. Na ovu karakteristiku treba skrenuti pažnju, a ona će ujedno biti i orijentir za prepoznavanje narodne pesme.

Nastavnik bira od predloženih pesama, ali mora voditi računa da u njegovom radu budu zastupljene umetničke, narodne, prigodne pesme savremenih dečjih kompozitora, kao i kompozicije sa festivala dečjeg muzičkog stvaralaštva koje su stvarala deca. Radi aktuelizacije programa, nastavnik, takođe, može naučiti učenike da pevaju i poneku pesmu koja se ne nalazi među predloženim kompozicijama ako to odgovara cilju i zadacima predmeta i ako odgovara kriterijumu vaspitne i umetničke vrednosti.

Posebnu pažnju treba posvetiti izražajnosti interpretacije - dinamici, fraziranju, dobroj dikciji.

Sviranje

U svakom odeljenju postoji jedan broj učenika koji ima veće ili manje poteškoće u pevanju. Takvim učenicima treba dati mogućnost afirmacije kroz sviranje na dečjim muzičkim instrumentima da bi učestvovali u grupnom muziciranju.

U radu koristiti ritmičke i melodijske instrumente. Pošto su učenici opismenjeni, sviranje na melodijskim instrumentima biće olakšano jer se mogu koristiti notni primeri pojedinih pesama koje su solmizaciono obrađene.

Potrebno je razvijati dečje predispozicije za muzičko oblikovanje i omogućiti im da dožive radost sviranja, čime se bogati ličnost u osetljivom periodu emocionalnog sazrevanja.

Slušanje muzike

Slušanje muzike je aktivni psihički proces koji obuhvata emocionalno doživljavanje i misaonu aktivnost. Uloga nastavnika u organizovanju pravilnog pristupa slušanju muzike je od presudne važnosti za estetski odnos prema muzici, za tumačenje muzičkog dela i njegov doživljaj.

Kompozicije koje se slušaju moraju svojim trajanjem, sadržajem i muzičkim izrazom da odgovaraju mogućnostima percepcije učenika i organizacije časa. One treba da budu kratke, a ravnopravno treba da budu zastupljene vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne. Kod slušanja dečjih pesama potrebno je da učenici: uočavaju i objašnjavaju tekst, razumeju funkciju instrumentalne pratnje i načina na koji muzika dočarava tekst.

Pre slušanja treba obnoviti znanja iz oblasti muzičkih izražajnih sredstava koja se stavljaju u funkciju izabranog primera. Treba izbegavati utvrđene methodske postupke i tragati za novim pristupom u skladu sa delom koje se obrađuje. Analizu slušanog primera treba raditi kroz dijalog sa učenicima podstičući slobodno izražavanje. Ličnost stvaraoca se predstavlja najuopštenije, sa osnovnim hronološkim podacima, s merom odabranim anegdotama i uz nastojanje da se učenikova znanja iz različitih oblasti povežu i stave u funkciju razumevanja slušanog dela.

U izboru instrumentalnih kompozicija treba koristiti primere najpopularnijih dela, onih koja će svojom upečatljivošću privući pažnju i lako biti prihvaćena.

Elementi muzičkog oblika ne smeju se obrađivati na formalistički način. Objašnjenja u vezi sa formom dela moraju biti u funkciji olakšavanja praćenja muzičkog toka.

Muzičko stvaralaštvo

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti, koje se stiču u svim muzičkim aktivnostima, a kao rezultat kreativnog odnosa prema muzici. Ono ima veliku vaspitnu i obrazovnu vrednost: podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih reproduktivnih i stvaralačkih aktivnosti i znanja.

Stvaralaštvo može biti zastupljeno kroz:

- muzička pitanja i odgovore;
- komponovanje melodije na zadati tekst;
- sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva;
- improvizacija pokreta na određenu muziku.

Ove aktivnosti treba vrednovati prema stvaralačkom angažovanju učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela jer su i najskromnije muzičke improvizacije pedagoški opravdane.

Praćenje i vrednovanje učenika

Da bi se ostvario proces praćenja napredovanja i stepena postignuća učenika u nastavi muzičke kulture, neophodno je da nastavnik prethodno upozna i identifikuje muzičke sposobnosti svakog učenika.

Ocenjivanje učenika u nastavi mora se sprovoditi organizovano. Ono treba da obuhvati i prati poseban razvoj svakog učenika, njegov rad, zalaganje, interesovanje, stav, umešnost, kreativnost i slično. Nastavnik treba da prati razvoj ličnosti u celini i da objektivno procenjuje koliko je učenik savladao programske zahteve.

Smisao ocenjivanja u nastavi muzičke kulture ne treba da bude isključivo vezan za ocenu muzičkih sposobnosti, mada njih treba istaći, već i u funkciji nagrade za zalaganje, interesovanje, ljubav prema muzici. Ocenu treba koristiti kao sredstvo motivacije: ona treba da učenike motiviše na muzičke aktivnosti i na bavljenje muzikom u skladu s njihovim stvarnim sposobnostima i potrebama.

Domaći pismeni zadaci ili pisani tekstovi, kontrolni zadaci i slično ne zadaju se za ovaj predmet ni u jednom razredu. Celokupno nastavno gradivo ostvaruje se samo u školi.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE U ŠESTOM RAZREDU

Himne

Državna himna

Himna svetom Savi

Himna škole

Narodne pesme

Izbor narodnih pesama iz različitih krajeva Srbije

Pesma iz Japana - Šušti, šušti bambusov list

Narodna iz Indonezije - Kočija

Pesme drugih naroda

Dečje pesme

Z. Vauda - Bržimir i Bržimirka

Z. Vauda - Leptirova uspavanka

S. Mokranjac - Povala je Jela

S. Mokranjac - Oj, za gorom

V. A. Mocart - Čežnja za prolećem

K. Babić - Konjski rep

J. S. Bah - Zima

J. S. Bah - Ah, što volim

Đ. B. Pergolezi - Gde je onaj cvetak žuti

D. Kabalevski - Spokojno spavaj

Pesme čiji su stvaraoci deca

Nagrađene kompozicije sa dečjeg konkursa.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE U ŠESTOM RAZREDU

Himne

Državna himna

Himna svetom Savi

Himna škole

Narodne pesme i igre

Izbor pesama iz različitih krajeva Srbije

Domaći kompozitori

S. Mokranjac - Peta rukovet

S. Mokranjac - Osma rukovet

J. Marinković - Otče naš

S. Binički - Marš na Drinu

M. Milojević - Muha i komarac

M. Tajčević - Sedam balkanskih igara (izbor)

K. Babić - Gimnastika za dva cvancika

D. Radić - Gungulice (izbor)

R. Petrović - Svatovske šaljivke

Izbor iz dostupnih instrumentalnih dela savremenih kompozitora

Strani kompozitori

J. S. Bah - Druga svita za flautu i orkestar, poslednji stav, Badinera

Vivaldi - koncerti iz ciklusa Godišnja doba - Zima

Tartini - Đavolji triler, sonata za violinu i klavir, prvi stav

V. A. Mocart - duet Papagena i Papagene iz opere Čarobna frula

Betoven - Prvi stav Pete simfonije

F. Šubert - Divlja ružica

F. Mendelson - Violinski koncert, prvi stav

J. Brams - Mađarske igre (izbor)

P. I. Čajkovski - odlomci iz baleta Uspavana lepotica

A. Borodin - Polovecke igre iz opere Knez Igor

E. Grig - Prva svita iz muzike za dramu Per Gint, Jutro (prvi stav) i U dvoru planinskog kralja (četvrti stav)

N. Rimski-Korsakov - odlomci iz svite Šeherezada

Izbor iz dostupnih dela kompozitora XX veka

Dodatni rad

HOR I ORKESTAR

Svaka osnovna škola je obavezna da organizuje rad horova, i to: hor mlađih razreda i hor starijih razreda. U svakoj školi u kojoj postoje uslovi treba da se osnuje školski orkestar. Časovi hora i orkestra se izvode kontinuirano od početka do kraja školske godine. Časovi hora i orkestra kao redovna nastava ulaze u fond časova nastavnika muzičke kulture:

hor nižih razreda, 111 časova godišnje.

hor viših razreda, 136 časova godišnje.

Časovi rada sa horom i orkestrom (koji su identični sa trajanjem školskog časa - 45 minuta) unose se u raspored škole i deo su radne obaveze učenika koje odabere nastavnik. Učenici koji već pohađaju muzičku školu ne uključuju se u hor ili orkestar.

Hor

Repertoar školskih horova obuhvata odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha.

U toku školske godine potrebno je sa horom izvesti najmanje deset kompozicija.

Orkestar

Školskim orkestrom se smatra instrumentalni ansambl sa najmanje deset instrumentalista koji izvode kompozicije u najmanje tri deonice. Orkestri mogu biti sastavljeni od instrumenata koji pripadaju istoj porodici (blok flaute, mandoline, tambure, harmonike, Orfov instrumentarijum itd.) ili mešovitog sastava prema raspoloživim instrumentima. Repertoar školskog orkestra čine dela domaćih i stranih kompozitora raznih epoha, u originalnom obliku ili prilagođena za postojeći školski sastav.

U toku godine orkestar treba da izvede najmanje osam dela, od kojih neka zajedno sa horom.

Ako postoji orkestar u školi, fond časova je kao i za hor viših razreda, tj. 136 časova godišnje.

U svim školama u kojima rade nastavnik ili nastavnici koji vladaju nekim instrumentima organizuje se dodatna nastava za darovite i zainteresovane učenika u sviranju na pojedinim instrumentima.

Zadaci instrumentalne nastave su:

- da kod učenika razvija muzičke sposobnosti i želju za aktivnim muziciranjem i sudelovanjem u školskim ansamblima;
- da uporedo sa instrumentalnom nastavom učenicima daje i potrebna teorijska znanja;
- da i ovom nastavom podstiče kod učenika njihove kreativne sposobnosti i smisao za kolektivno muziciranje.

Nastava se odvija u grupi do četiri učenika, odnosno od pet do devet učenika kada se radi o blok flautama, tamburama, mandolinama ili Orfovom instrumentarijumu. Zavisno od mogućnosti i interesovanja učenika, u dodatnoj nastavi se formiraju mali muzički sastavi.

Programom i sadržajima dodatne nastave obuhvatiti odgovarajuće udžbenike, priručnike i zbirke za pojedine instrumente, kao i dela (u originalnom obliku ili prilagođena sastavima učenika dotične škole) domaćih i stranih kompozitora iz raznih epoha, dostupna izvođačkim mogućnostima učenika.

Učenici prikazuju svoja individualna i grupna dostignuća iz dodatne muzičke nastave na školskim i drugim priredbama i takmičenjima.

Za dodatnu nastavu se određuje 1 čas nedeljno. Dodatna nastava je deo radne obaveze nastavnika i izabranih učenika. Učenici koji pohađaju muzičku školu ne uključuju se u dodatnu nastavu.

Slobodne aktivnosti

U svakoj osnovnoj školi ima muzički obdarene dece, čije se interesovanje i ljubav za muziku ne mogu zadovoljiti samo onim što im pruža nastava u razredu. Za takvu decu koja ne pohađaju muzičku ili baletsku školu može se organizovati dodatna nastava i tako se mogu uključiti u razne grupe ili školski orkestar.

Mogu se osnovati grupe pevača vokalnih solista i solista instrumentalista sa kojima se uvežbavaju solo pesme, mali komadi, dueti, terceti, kvarteti, mali kamerni instrumentalni sastavi, sekcija ljubitelja slušanja muzike - koji će slušati razna muzička izvođenja u školi ili van nje (koncerte, radio i televizijske emisije, muzičke filmove i sl.). Osim sekcija vokalnih solista, instrumentalnih solista i ljubitelja slušanja muzike moguće je organizovati sekciju mladih kompozitora sa kojima se radi individualno na razvoju muzičke kreativnosti. Moguće je, takođe, osnovati sekciju mladih etnomuzikologa koji će prikupljati malo poznate ili gotovo zaboravljene pesme sredine u kojoj žive. Broj i vrsta muzičkih sekcija koje je moguće osnovati u osnovnoj školi u odnosu na sposobnosti i interesovanja učenika određeni su samo afinitetom nastavnika i njegovim entuzijazmom.

Za slobodne aktivnosti se određuje 1 čas nedeljno.

Rad formiranih sekcija odvija se kontinuirano tokom cele školske godine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U programu muzičke kulture istaknuto mesto ima slušanje muzičkih dela i aktivno muziciranje (pevanje i sviranje). Osnove muzičke pismenosti i muzičko-teorijski pojmovi u ovakvom pristupu planirani su u funkciji boljeg razumevanja muzike i muzičkog dela.

Osnovni princip u ostvarivanju cilja i zadataka treba da bude aktivno učešće učenika na času. Pri tome na jednom času treba obuhvatiti različita područja predviđena za taj razred i kombinovati razne metode u nastavi. Čas posvećen samo jednom području i izvođen samo jednom metodom ne može biti ni koristan ni zanimljiv za učenike, što vodi ka osiromašivanju sadržaja i smisla predmeta.

Nastava muzičke kulture ostvaruje se kroz:

- pevanje, sviranje i sticanje osnova muzičke pismenosti;
- slušanje muzike;
- dečje muzičko stvaralaštvo.

Grupnim i pojedinačnim pevanjem ili sviranjem razvija se interesovanje učenika da aktivno učestvuju u muzičkom životu svoje sredine.

Preporuke za ostvarivanje programa u šestom razredu

Slušanje muzike

- Usmeravanje pažnje učenika na analitičko slušanje muzike stimulisanjem aktivnog praćenja primera.

- Razlikovanje zvučnih boja muzičkih instrumenata, upoznavanje njihovih karakteristika (osnovne grupe, građa, tehničko-izvođačke mogućnosti).

- Podsticanje različitih vidova izražavanja učenika u vezi sa slušanjem muzike i muzičkim doživljajem. Ovo se ne sme svoditi na pasivizaciju uloge nastavnika i pomeranje akcenata sa aktivnog slušanja na druge aktivnosti, obično likovne ili literarne, za koje nastavnik nema pravu kompetenciju tumačenja i ocenjivanja.

- Upoznavanje muzičkih dela, stvaralaca i izvođača.

Osnove muzičke pismenosti

- snizilica, razrešilica, obnavljanje povisilice;

- upoznavanje klavijature;

- obnavljanje prostih parnih i neparnih taktova sa četvrtinskom i osminskom jedinicom brojanja (utvrđivanje odnosa naglašanih i nenaglašanih delova takta, objašnjenje taktiranja i dirigovanja);

- upoznavanje ala breve takta (polovina kao jedinica brojanja);

- obnavljanje znakova repeticije, učenje oznaka prima i sekunda volta;

- upoznavanje korone;

- obnavljanje oznaka za dinamiku (*p*, *mp*, *f*, *mf*, *crescendo*, *decrescendo*) i tempo (*adagio*, *andante*, *moderato*, *allegro*), učenje novih: *pp* i *ff*, *vivo*, *presto*. Objašnjenje značenja termina *molto*, *poco*, *meno*, kao i oznake karaktera *cantabile*;

- objašnjenje značenja lukova: luk trajanja i luk legata, oznaka za stakato i glisando;

- ponavljanje starih i obrada novih lestvica *F-dur*, *D-dur* i *d-moll* obnavljanje značenja termina stupanj, stepen i polustepen, upoznavanje akorda na prvom stupnju (poređenje mola i dura, objašnjenje tonaliteta).

Pevanje pesama po sluhu i iz notnog teksta

- neophodni su redovno ukazivanje na značaj pravilne higijene glasa, stalna briga o položaju tela pri pevanju, vežbe za pevačko disanje, vežbe artikulacije, raspevavanje uz instrumentalnu pratnju i bez nje, pevanje kadence;

- učenje pesme počinje uvođenjem u tematiku, zatim sledi nastavnikovo tumačenje literarnog teksta sa naglašavanjem vaspitnih elemenata;

- kod učenja pesama po sluhu prvo se demonstrira originalni vid pesme (u tempu, sa dinamikom), zatim radi jednostavna analiza pesme zbog razumevanja forme (zajedničko uočavanje ponavljanja i kontrasta);

- kod učenja pesama iz notnog teksta prvo se radi analiza zapisa pesme (uočavaju se: ključ, predznaci, takt uz probu taktiranja, dinamičke i artikulacione oznake, dužine i imena tonova), zatim se notni tekst iščitava parlato (sa ponavljanjima dok se tekst ne utvrdi), uradi se vežba raspevavanja i prelazi na pevanje dok nastavnik svira melodiju;

- osmišljavanje početne intonacije pesme najbolje je dati kroz instrumentalni uvod;

- pesma se uči po delovima i frazama uz instrumentalnu pratnju koja se u početku svodi na melodiju (aranžmane dodati tek pošto je pesma naučena);

- teže ritmičke figure i melodijski skokovi se obrađuju kroz ponavljanja;

- tokom učenja neprekidno se insistira na izražajnom i doživljenom pevanju.

Sviranje

- Ponavljanje kraćeg zadatog melodijskog motiva.
- Uvođenje većeg broja raznovrsnih instrumenata Orfovog instrumentarijuma.
- Sviranje na frulici, melodici, tamburi, gitari i drugim dostupnim instrumentima.

Muzičko stvaralaštvo

- Ritmičkim i zvučnim efektima kreirati pratnje za pesme, stihove, koristeći pri tom različite izvore zvuka.
- Kreiranje pokreta uz muziku koju učenici pevaju ili slušaju.
- Smišljanje muzičkih pitanja i odgovora, ritmička dopunjalka, melodijska dopunjalka sa potpisanim tekstom, sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva.
- Improvizacija melodije na zadati tekst.
- Improvizacija dijaloga na melodijskim instrumentima Orfovog instrumentarijuma.

Didaktičko-metodička uputstva

Preporučeni sadržaji ovog nastavnog predmeta učenicima treba da pruže znanja i informacije kako bi razumeli, pratili, razlikovali, doživljavali i što bolje procenjivali muzičke vrednosti.

Za uspešnu realizaciju nastave muzičke kulture neophodno je ostvariti osnovni preduslov: kabinet sa nastavnim i očiglednim sredstvima. Nastavna sredstva su: klavir, komplet Orfovog instrumentarija za sve učenike, tabla sa linijskim sistemima, kvalitetni uređaj za slušanje muzike, a poželjni su i kompjuter, uređaj za emitovanje DVD sa pratećom opremom. Očigledna sredstva uključuju: slike pojedinačnih instrumenata, gudačkog i simfonijskog orkestra, slike stranih i domaćih kompozitora i izvođača, kvalitetne snimke primera.

Sadržaji muzičke kulture treba da pruže učenicima dovoljno znanja i obaveštenosti koja će im omogućiti da razlikuju stvarne vrednosti i kvalitete u svetu muzike koja ih okružuje u svakodnevnom životu od onih sadržaja koje ne razvijaju njihov ukus i ne doprinose njihovom estetskom vaspitanju.

Usvajanje znanja učenika zavisi od organizacije časa, koji mora biti dobro planiran, osmišljen i zanimljiv. Učenik treba da bude aktivan na času, a čas muzičke kulture treba da bude doživljaj za učenike. Raznim oblicima rada, tehnikama i očiglednim sredstvima učenicima se prenose znanja i kombinuju razne metode u nastavi. Nastavnik je ravnopravni učesnik u svim aktivnostima.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati ni u jednom razredu.

Nastavu treba uvek povezivati sa drugim predmetima, muzičkim životom društvene sredine i učestvovati na takmičenjima i muzičkim priredbama.

ISTORIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj izučavanja nastavnog predmeta *istorija* je kulturni razvoj i humanističko obrazovanje učenika. Cilj nastave istorije je i da doprinese razumevanju istorijskog prostora i vremena, istorijskih procesa i tokova, kao i razvijanju nacionalnog i evropskog identiteta i duha tolerancije kod učenika.

Zadaci nastave istorije su da učenici, uočavajući uzročno-posledične veze, razumeju istorijske procese i tokove, ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva i da poznaju nacionalnu i opštu istoriju (političku, ekonomsku, društvenu, kulturnu...), kao i istoriju susednih naroda i država.

Operativni zadaci:

- razumevanje pojma "srednji vek" i osnovnih odlika tog istorijskog perioda;
- razumevanje osnovnih odlika feudalnog društva;
- sticanje znanja o najznačajnijim državama srednjovekovne Evrope;
- sticanje znanja o srpskim srednjovekovnim državama;
- sticanje znanja o ličnostima koje su obeležile srednji vek u opštoj i nacionalnoj istoriji;
- razumevanje uloge religije u društvu srednjeg veka;
- upoznavanje kulturnih i tehničkih dostignuća srednjovekovne Evrope;
- upoznavanje kulturnog nasleđa Srba u srednjem veku;
- korišćenje istorijskih karata za period srednjeg veka;
- podsticanje učenika na korišćenje istorijskih izvora;
- razvijanje kritičkog odnosa prema istorijskim izvorima.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Osnovne odlike srednjeg veka (pojam "srednji vek", hronološki i prostorni okviri, svetske civilizacije u periodu srednjeg veka).

Osnovni istorijski izvori za istoriju srednjeg veka (pisani - povelje, pisma, zapisi, natpisi, hronike, letopisi, žitija svetih, biografije vladara...; materijalni - predmeti, novac, pečati, likovna umetnost, arhitektura...).

EVROPA I SREDOZEMLJE U RANOM SREDNJEM VEKU

Velika seoba naroda i Franačka država (germanske države na teritoriji Zapadnog rimskog carstva, hristijanizacija Germana, Karlo Veliki, uloga Vikinga).

Hrišćanska crkva (crkvena organizacija, monaštvo, manastiri kao središta ranosrednjovekovne kulture i pismenosti, procesi pokrštanja, Veliki raskol i njegove posledice).

Vizantija do XII veka (grčko i rimsko nasleđe, Konstantin Veliki, osnivanje Carigrada, Justinijan I i pokušaji obnove Rimskog carstva, uspon carstva u doba Makedonske dinastije i u doba Komnina; privredni, kulturni i verski uticaj na susedne narode - Bugare, Srbe, Ruse...).

Islamski svet u ranom srednjem veku (Muhamed - pojava islamske religije, nastajanje muslimanske države u Arabiji i arapska osvajanja, osobenost državnog i društvenog uređenja, raspad jedinstvene države, arapsko-islamska kultura i njen uticaj na kulturu naroda Evrope).

Nastanak feudalnog društva (formiranje feudalne društvene strukture - vitezovi i kmetovi, piramidalna hijerarhija vlasti, vazalni odnosi, ruralno društvo).

SRBI I NJIHOVO OKRUŽENJE U RANOM SREDNJEM VEKU

Sloveni i njihovo naseljavanje Balkanskog poluostrva (život Starih Slovena u prapostojbini, slovenski običaji i verovanja, uzroci i pravci seobe, naseljavanje Balkanskog poluostrva).

Južni Sloveni prema starosedeočima i susedima (Avari, Franačka i Vizantija, odnos prema starosedeočima, formiranje plemenskih saveza, naseljavanje Bugara i Mađara i nastanak njihovih država, Prvo bugarsko carstvo, Samuilova država).

Srbi od VII do XII veka (doseljavanje Srba i Hrvata, srpske zemlje, Srbija između Vizantije i Bugarske, uspon i pad Duklje).

Pokrštavanje Srba i drugih Južnih Slovena i njihova rana kultura (začeci hristijanizacije, značaj misije Ćirila i Metodija i njihovih učenika, počeci pismenosti, karakter rane srednjovekovne kulture kod Srba i drugih Južnih Slovena).

EVROPA U POZNOM SREDNJEM VEKU

Razvoj i struktura feudalnih država (srednjovekovne monarhije - primeri Francuske, Engleske i Nemačke, odnos države i crkve).

Krstaški ratovi (hodočašća - sveta mesta, najznačajniji pohodi i najpoznatiji učesnici - Ričard Lavovo Srce, Saladin, Fridrih Barbarosa, Luj IX Sveti; viteški redovi, uloga Mletačke republike u četvrtom krstaškom pohodu, sudari i susreti civilizacija).

Postanak i razvoj srednjovekovnih gradova (privredni napredak u doba razvijenog feudalizma, razvitak gradova, zanatstva i trgovine, začeci robne privrede, borba gradova za samoupravu, gradovi kao kulturna i prosvetna središta).

Svakodnevni život u srednjem veku (vladar, dvor i dvorski život, svakodnevni život na selu i gradu, položaj žene u srednjem veku).

Opšte odlike srednjovekovne kulture (verski karakter kulture, kulturne oblasti, škole i univerziteti, pronalasci, opšte odlike umetnosti i književnosti).

SRBI I NJIHOVO OKRUŽENJE U POZNOM SREDNJEM VEKU

Srbija u XII i početkom XIII veka (Raška između Vizantije i Ugarske, borba za osamostaljivanje države - Stefan Nemanja, Stefan Prvovenčani, autokefalnost srpske crkve - sveti Sava).

Uspen srpske države u XIII i početkom XIV veka i Vizantija Paleologa (privredni razvoj - Uroš I, širenje države - Milutin, Stefan Dečanski i bitka kod Velbužda, značaj Dubrovnika u privrednom i kulturnom životu srpskih zemalja).

Srpsko carstvo (Dušanova osvajanja, uspostavljanje patrijaršije i proglašenje carstva, uređenje države).

Društvo u državi Nemanjića (podela društva, društveni slojevi i odnosi, veze srpske i vlastele okolnih država - povezivanje po društvenoj horizontali).

Kraj srpskog carstva (slabljenje carstva u vreme cara Uroša, oblasni gospodari i njihovi sukobi).

Postanak i razvoj srednjovekovne bosanske države (Kulin ban, borba sa Ugarskom, Crkva bosanska, uspon i proglašenje kraljevstva - Tvrtko I).

Srednjovekovna kultura Srba (jezik i pismo, značaj Mirosavljevog jevanđelja, književnost - sveti Sava, Teodosije, monahinja Jefimija...; najznačajnije zadužbine, heraldika, pravni spomenici - Svetosavski nomokanon i Dušanov zakonik i njihov istorijski značaj).

SRPSKE ZEMLJE I NJIHOVO OKRUŽENJE U DOBA OSMANLIJSKIH OSVAJANJA

Turci Osmanlije i njihova osvajanja na Balkanu (društveno i državno uređenje osmanske države, nemoć Vizantije, Srbije i Bugarske, bitka na Marici, ličnost kralja Marka).

Moravska Srbija i njena uloga u borbi protiv Osmanlija (knez Lazar, boj na Kosovu, kosovska legenda - istorijski i legendarni likovi Vuka Brankovića i Miloša Obilića).

Država srpskih despota i okolne zemlje (kneginja Milica, knez i despot Stefan Lazarević, odnosi prema Osmanskom carstvu i Ugarskoj, despot Đurađ Branković i slabljenje Srbije, pad Carigrada i propast Vizantije, pad Smedereva, seobe Srba u Ugarsku, slabljenje i pad Bosne, Zeta za vreme Balšića i Crnojevića, ličnosti Vlada Cepeša Drakule i Đurađa Kastriota Skenderbega i njihov otpor Osmanlijama).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Dužina i značaj perioda srednjeg veka, koji se izučava u šestom razredu, a obuhvata hiljadu godina ljudske istorije, zahtevaju veliku pažnju u izboru nastavnih sadržaja. U programu se nalaze relevantni događaji, ličnosti i pojave za to istorijsko razdoblje, a ključni sadržaji u okviru nastavnih tema dati su u zagradama koje se nalaze iza naziva nastavnih jedinica. Ovakva struktura programa pomaže nastavniku u planiranju neposrednog rada sa učenicima jer mu olakšava određivanje obima i dubine obrade pojedinih sadržaja. Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu uvažavajući ciljeve i zadatke predmeta.

Nastavni program se može dopuniti sadržajima iz lokalne srednjovekovne prošlosti, čime se kod učenika postiže jasnija slika o tome šta od kulturne baštine njihovog kraja potiče iz ovog perioda.

U školama na nastavnom jeziku neke od nacionalnih manjina mogu se, osim sadržaja iz njihove srednjovekovne istorije koji su dati u programu, obraditi i prošireni nastavni sadržaji iz prošlosti tog naroda. Pri tome, nastavnici će nastojati da učenicima pruže istorijsku sliku dotičnog naroda i njegove države u srednjem veku, ali i sliku sredine u kojoj žive: kako su i zašto naselili te prostore, kakav je bio način života u srednjem veku i koje su značajne ličnosti obeležile to razdoblje njihove prošlosti.

Savlađujući nastavni program istorije učenici šestog razreda, osim što stiču znanja o događajima iz srednjovekovne prošlosti, dobijaju i podsticaje za svoj intelektualni razvoj. Oni se kroz istoriju vežbaju u logičkom zaključivanju i shvatanju uzročno-posledičnih veza. *Istorija* je izuzetno pogodan nastavni predmet za podsticanje razvoja kritičkog mišljenja, odnosno za razlikovanje činjenica od pretpostavki, podataka od njihove interpretacije i bitnog od nebitnog. Zbog toga je od velikog značaja kojim će metodskim pristupom da se obrađuju nastavni sadržaji.

Istorija kao narativni predmet, u kome su usmeno izlaganje, opis, razgovor, objašnjenja, tumačenja, argumentovanje nastavnika i učenika glavna aktivnost, pruža velike mogućnosti za podsticanje učeničke radoznalosti koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao "priča" bogata informacijama i detaljima, ne zato da bi opteretili pamćenje učenika, već da bi im istorijski događaji, pojave i procesi bili opisani jasno, detaljno, živo i dinamično. Nastava ne bi smela biti statistička zbirka podataka i izveštaj o tome šta se nekada zbilo, već treba da pomogne u stvaranju što jasnije slike kod učenika ne samo o tome šta se tada desilo, već i zašto se to desilo.

Posebno mesto u nastavi *istorije* imaju pitanja, kako ona koja postavlja nastavnik učenicima, tako i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta "pričom" koju su čuli tokom nastave ili van nje. Pitanja nastavnika nemaju funkciju samo u fazi utvrđivanja i sistematizacije gradiva, već i u samoj obradi nastavnih sadržaja. Dobro postavljena pitanja, kao poziv na razmišljanje i vođeni proces traganja za odgovorom, obezbeđuju razumevanje, a samim tim i uspešno pamćenje. U zavisnosti od toga šta nastavnik želi da postigne, pitanja mogu imati različite funkcije, kao što su: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem, procena mogućih posledica...

Nastavnik, pored toga što kreira svoja predavanja, osmišljava i planira na koji način će se učenici uključiti u pedagoški proces. Nije bitno da li je učenička aktivnost organizovana kao individualni rad, rad u paru, maloju ili velikoj grupi, kao radionica ili domaći zadatak, već koliko i kako "uvodi" u prošle događaje, odnosno koliko podstiče učenike da se decentriraju od sadašnjosti i sopstvenog ugla gledanja, što je za dvanaestogodišnjake težak zadatak.

Da bi shvatio događaje koji su se zbili u prošlosti, učenik mora da ih oživi u svom umu, u čemu veliku pomoć pruža upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski eksponati, ilustracije, kao i obilasci kulturno-istorijskih spomenika). Istorijske karte su odličan spoljni "oslonac" za misao koja nije još u stanju da se odvoji od konkretnog nivoa, što je karakteristično za učenike šestog razreda. One omogućavaju učenicima ne samo da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome se neki od događaja odvijao, već im i pomažu da prate promene na određenom prostoru kroz vreme.

Nastava istorije ima uticaja i na razvijanje jezičke i govorne kulture jer istorijski sadržaji bogate jezički fond učenika. Naravno, potrebno je da se sve reči i pojmovi koji su nepoznati ili nedovoljno dobro poznati učenicima precizno objasne. Gde god je moguće, treba izbegavati pojmove visokog nivoa apstraktnosti. Kako nisu svi učenici sa jednakim darom za verbalno izražavanje, nastavnik će pozitivno vrednovati kada se učenik dobro snalazi na istorijskoj karti, postavlja promišljena pitanja ili vešto argumentuje u diskusiji, čak i onda kada je njegovo izražavanje, posmatrano po broju reči, siromašno.

U radu sa učenicima treba imati u vidu integrativnu funkciju istorije, koja u obrazovnom sistemu gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da postignu celovito shvatanje o povezanosti i uslovljenosti bioloških, geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka kroz prostor i vreme. Treba se čuvati fragmentarnog, izolovanog znanja istorijskih činjenica jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja. Postoji prirodna veza *istorije* sa drugim obaveznim i izbornim nastavnim predmetima (*geografija, srpski jezik, likovna kultura, muzička kultura, narodna tradicija, svakodnevni život u prošlosti, verska nastava, građansko vaspitanje...*) i zato je poželjna saradnja između predmetnih nastavnika, koja se može ostvarivati na različite načine (redovna nastava, dodatni rad, slobodne aktivnosti, izleti i ekskurzije...).

GEOGRAFIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave geografije je usvajanje znanja o prirodnogeografskim i društvenogeografskim objektima, pojavama i procesima i njihovim međusobnim vezama i odnosima u geoprostoru. Nastava geografije treba da doprinese stvaranju realne i ispravne slike o svetu kao celini i mestu i ulozi naše države u svetu.

Zadaci nastave geografije su višestruki. Njihovim ostvarivanjem učenici se osposobljavaju da stiču i razvijaju znanja i razumevanja, umenja i stavove prema svetskim i nacionalnim vrednostima i dostignućima.

Nastava geografije treba da doprinese:

- sticanju znanja o osnovnim objektima, pojavama i procesima u vasioni;
- kartografskom opismenjavanju, upotrebi geografskih karata i drugih izvora informacija u procesu učenja i istraživanja i u svakodnevnom životu;
- sticanju znanja o objektima, pojavama i procesima u geografskom omotaču Zemlje i u neposrednom okruženju;
- razumevanju uzročno-posledične povezanosti pojava i procesa u geografskom omotaču;
- razvijanju geografskog mišljenja zasnovanog na povezanosti i međuuslovljenosti geografskih pojava i procesa u prostoru i vremenu;
- razvijanju estetskih opažanja i osećanja proučavanjem i upoznavanjem prirodnih i drugih fenomena u geoprostoru;
- sticanju znanja o osnovnim pojmovima o stanovništvu, naseljima i privredi i uočavanju njihovog prostornog razmeštaja;

- razumevanju uticaja prirodnih i društvenih faktora na razvoj i razmeštaj stanovništva, naselja i privrednih delatnosti;
- sticanju znanja o osnovnim geografskim odlikama Evrope, njenim regijama i državama;
- sticanju znanja o osnovnim geografskim odlikama vanevropskih kontinenata i njihovih regija;
- upoznavanju uloge i značaja međunarodnih organizacija za rešavanje ekonomskih, socijalnih, kulturnih i humanitarnih problema u savremenom svetu;
- sticanju znanja o osnovnim geografskim odlikama Republike Srbije i njenim regionalnim celinama;
- razvijanju stavova o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine;
- razvijanju tolerancije, nacionalnog, evropskog i svetskog identiteta;
- sticanju znanja, razvijanju veština i stavova iz geografije kroz samostalno učenje i istraživanje i njihovu primenu u svakodnevnom životu;
- razvijanju opšte kulture i obrazovanja učenika.

Operativni zadaci:

Učenici treba da:

- upoznaju osnovne pojave, procese i fenomene u hidrosferi i geografski razmeštaj hidrografskih objekata, kao i njihove odlike;
- shvate značaj voda za život na Zemlji;
- upoznaju biljni i životinjski svet, uticaj prirodnih faktora i čoveka na njihov razvoj, horizontalni i vertikalni raspored, kao i međusobnu uslovljenost i značaj;
- upoznaju ljudske aktivnosti koje utiču na kvalitet životne sredine i shvate neophodnost njenog očuvanja, unapređivanja i zaštite;
- upoznaju osnovne pojmove iz geografije stanovništva i naselja, shvate značaj i ulogu prirodnih, društvenih i privrednih činilaca i njihovo jedinstvo;
- shvate pojmove prirodne i geografske sredine i pojam geografske regije;
- steknu osnovna znanja o privredi, njoj podeli i faktorima razvoja;
- upoznaju najvažnije međunarodne organizacije i integracijske procese u Evropi i svetu, kao i njihov značaj za politički, ekonomski i kulturni razvoj;
- razumeju značaj i domete međunarodnih organizacija u očuvanju mira i bezbednosti i razvijanju prijateljskih odnosa među narodima;
- upoznaju najvažnije prirodne, društvene i ekonomskogeografske odlike Evrope i specifičnosti njenih regija i država;
- samostalno koriste geografsku kartu kao izvor geografskih informacija u procesu sticanja novih znanja i istraživanja i u svakodnevnom životu;
- se osposobe za korišćenje geografske literature i različitog ilustrativnog materijala radi lakšeg savlađivanja nastavnog gradiva i osposobljavanja za samostalni rad;

- poseduju osećanje socijalne pripadnosti i privrženosti sopstvenoj porodici, naciji i kulturi, poznaju tradiciju i učestvuju u njenom očuvanju;

- poznaju i poštuju tradiciju i identitet drugih naroda, zajednica i socijalnih grupa.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (1)

Uvod u programske sadržaje

PLANETA ZEMLJA (8)

Vode na Zemlji (5)

Svetsko more i njegova horizontalna podela: svojstva morske vode (slanost, temperatura, boja, providnost), kretanje morske vode (talasi, plima i oseka, morske struje), razučdenost obala.

Vode na kopnu: izdan i izvori, reke, rečna mreža, rečni slivovi, jezera - podela prema postanku jezerskih basena.

Zagađivanje mora i kopnenih voda i značaj njihove zaštite. Problem nestašice vode na Zemlji.

Biljni i životinjski svet na Zemlji (3)

Biljne zajednice na Zemlji: uticaj reljefa, klime, zemljišta i čoveka na rasprostranjenost biljnog sveta.

Životinjski svet na Zemlji: uticaj klime, biljnog sveta i čoveka na rasprostranjenost životinjskog sveta.

Značaj, zaštita i unapređivanje biljnog i životinjskog sveta.

STANOVNIŠTVO I NASELJA NA ZEMLJI (5)

Ekumena: broj stanovnika na Zemlji, gustina naseljenosti, prirodni priraštaj svetskog stanovništva.

Struktura svetskog stanovništva (rasna, nacionalna, starosna, polna, verska, profesionalna...).

Migracije svetskog stanovništva: uzroci, vrste i posledice migracija.

Naselja: vrste i tipovi; povezanost naselja u konurbacije i megalopolise.

GEOGRAFSKA SREDINA I LJUDSKE DELATNOSTI (3)

Prirodna i geografska sredina; pojam geografske regije.

Privreda: podela na privredne delatnosti i grane; uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvoj privrede.

REGIONALNA GEOGRAFIJA EVROPE (52)

Opšte geografske odlike Evrope (8)

Osnovni geografski podaci o kontinentu: ime, geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razučdenost evropskog kontinenta, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, migracije), naselja.

Prirodna bogatstva i privreda.

Regionalna i politička podela, integracijski procesi u Evropi i svetu (EU, NATO, UN, G8...).

Južna Evropa (14)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Južne Evrope, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države na Balkanskom poluostrvu

Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Slovenija, Makedonija, Albanija, Bugarska i Grčka.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Prirodnogeografske odlike.

Društvenoekonomske odlike.

Države na Apeninskom poluostrvu

Italija.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Prirodnogeografske odlike.

Društvenoekonomske odlike.

Države na Pirinejskom poluostrvu

Španija i Portugalija

Geografski položaj, granice i veličina država.

Prirodno geografske odlike.

Društvenoekonomske odlike.

Geografski pregled ostalih država Južne Evrope

Andora, Monako, Vatikan, San Marino i Malta, geografski položaj i značaj.

Srednja Evropa (10)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Srednje Evrope, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države Srednje Evrope

Nemačka, Poljska, Češka, Slovačka, Švajcarska, Austrija, Mađarska i Rumunija.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Osnovne prirodnogeografske odlike.

Osnovne društvenoekonomske odlike.

Zapadna Evropa (8)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Zapadne Evrope, klima, biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države Zapadne Evrope

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske, Francuska.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Osnovne prirodnogeografske odlike.

Osnovne društvenoekonomske odlike.

Severna Evropa (4)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Severne Evrope, klima, biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države Severne Evrope

Švedska, Norveška.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Osnovne prirodnogeografske odlike.

Osnovne društvenoekonomske odlike.

Istočna Evropa (8)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Istočne Evrope, klima, biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države Istočne Evrope

Ruska Federacija, Ukrajina.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Osnovne prirodnogeografske odlike.

Osnovne društvenoekonomske odlike.

GODIŠNJA SISTEMATIZACIJA GRADIVA (3)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni program geografije za šesti razred osnovnog vaspitanja i obrazovanja oslanja se na savremena dostignuća i na perspektive razvoja geografske nauke, a primeren je interesovanjima i potrebama učenika. Stečena znanja i veštine učenici će primenjivati u istraživanju i analiziranju određenih geografskih pojava i procesa, koji se odnose na nastavne sadržaje predviđene programom. Neophodno je zainteresovati učenike da, u skladu sa svojim uzrasnim sposobnostima, istražuju i lokalnu sredinu, da pronalaze i koriste različite izvore informacija i da se osposobljavaju za samostalno učenje.

Osnovu za izradu ovog programa činili su: opšti ciljevi i zadaci osnovnog obrazovanja i vaspitanja, obrazovni, vaspitni i funkcionalni zadaci savremene nastave geografije, potreba za postizanjem bolje ravnoteže između uzrasnih sposobnosti učenika, njihovih potreba i interesovanja, preporuke Geografskog fakulteta i Srpskog geografskog društva.

Program je koncipiran tako da se zasniva na: postepenom uvođenju i razvijanju geografskih pojmova, pojava i procesa u okviru programskih sadržaja spiralno raspoređenih u drugom obrazovnom ciklusu, značajnih za uspješnije razumevanje ukupnih sadržaja koji su neophodni u procesu daljeg učenja, dosadašnjim nastavnim programima u Republici Srbiji i rezultatima praćenja primene dosadašnjih programa.

U šestom razredu osnovne škole program geografije koncipiran je tematski. Ukupan godišnji fond časova nije promenjen. Nastavnicima se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama, kao i nastavni sadržaji koje bi trebalo obraditi. Prema svojoj kreativnosti nastavnik ima slobodu da kroz samostalno planiranje odredi tipove časova, oblike rada, nastavne metode, tehnike i aktivnosti i odabere didaktička sredstva i pomagala.

Programsku strukturu čini pet nastavnih tema:

1. Uvod
2. Planeta Zemlja
3. Stanovništvo i naselja na Zemlji
4. Geografska sredina i ljudske delatnosti
5. Regionalna geografija Evrope

Na prvom nastavnom času nastavnik upoznaje učenike sa ciljevima, zadacima i programskim sadržajima geografije za šesti razred i daje im jasna uputstva za rad. Posebno naglašava zašto i kako se obrađuju sadržaji opšte fizičke i društvene geografije i ističe njihov značaj za uspješnu obradu regionalne geografije evropskog kontinenta i njegovih država i sveta u celini.

Programom je predviđena obrada geografskih sadržaja koji se odnose na vode i biljni i životinjski svet na Zemlji u okviru tematske celine *Planeta Zemlja*. Kroz ovu tematsku celinu potrebno je istaći oblike pojavljivanja, osnovne odlike i rasprostranjenost voda na Zemlji, kao i njihov značaj, odlike biljnog i životinjskog sveta, njihovu horizontalnu i vertikalnu rasprostranjenost, osnovne biljne zajednice na Zemlji i značaj biljaka i životinja za čoveka.

Prirodna sredina je u suštini splet tesno povezanih i međusobno uslovljenih komponenata koje predstavljaju jedinstvenu celinu. Imajući u vidu narušavanje ravnoteže u prirodnoj sredini, potrebno je ukazivati na prevenciju i na zaštitu prirode.

Nastavna tema *Stanovništvo i naselja na Zemlji* koncipirana je tako da se njenom obradom ukaže na najvažnije demografske i demogeografske probleme čovečanstva. Težište treba da bude na osnovnim odlikama stanovništva, vrstama i tipovima naselja. Preporuka je da se statistički podaci prikazuju samo ilustrativno (tabele, dijagrami, starosna piramida) ili komparativno, a da se ne insistira na njihovom zapamćivanju.

Kroz obradu sadržaja nastavne teme *Geografska sredina i ljudske delatnosti* učenicima je potrebno ukazati na različitost prirodne i geografske sredine na osnovu koje se izdvajaju geografske regije, kao i na složenost i podelu ljudskih delatnosti, pri čemu treba naglasiti uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvoj privrede.

U šestom razredu je nastavnim programom, sa najvećim brojem časova, planirana obrada *Regionalne geografije Evrope*. U okviru regionalne geografije predviđena je obrada Evrope u celini, koja treba da pruži mogućnost sagledavanja opštih odlika kontinenta da bi se na osnovu toga jasnije mogle uočiti osobenosti pojedinih regionalnih celina i pojedinih država Evrope.

Prilikom obrade regija potrebno je da se, na osnovu poznavanja kontinenta kao celine, istaknu njihove bitne fizičkogeografske odlike i njihov uticaj na proizvodnju i razmeštaj stanovništva. Svaki činilac treba da bude istaknut tako da se odmah mogu uočiti specifičnosti svake regije. Kroz političku podelu treba istaći kako je do nje došlo radi boljeg razumevanja današnjeg stanja. Prilikom obrade ovih sadržaja moguća je korelacija sa sadržajima iz nastavnog predmeta istorije.

Kod obrade pojedinih država treba koristiti prethodno stečena znanja o kontinentu u celini i o pojedinim regijama, a istaći samo bitne odlike prirode i stanovništva, a pre svega njegovu profesionalnu strukturu, kulturni nivo, što može da pomogne objašnjenju razvijenosti i strukturi privrede.

Treba, takođe, ukazati na postojeće razlike u stepenu razvijenosti privrede država Evrope, kao i na protivurečnosti koje postoje između prirodnih bogatstava i nivoa razvijenosti njihove privrede. Države su, međutim, međusobno različite i u svakoj od njih su zastupljene određene privredne delatnosti i grane specifične za tu zemlju, koje treba posebno naglasiti.

Pri izlaganju sadržaja o državama treba ukazati na neophodnost saradnje zemalja i na integracijske procese u regionu, Evropi i svetu, kao i na potrebu uvažavanja različitosti i tolerancije na svim nivoima.

U kontinuiranom radu sa geografskom kartom učenicima se pruža mogućnost da savladaju veštinu praktičnog korišćenja i poznavanja geografske karte. Stalnom upotrebom geografske karte znanja se proširuju i produbljuju i usavršava se njena praktična primena.

Korišćenje geografskih karata različitog razmera i sadržine pri upoznavanju regija i država Evrope, geoprostora i lokalne sredine je neophodno i obavezno na svim časovima.

FIZIKA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Opšti cilj nastave *fizike* jeste da učenici upoznaju prirodne pojave i osnovne prirodne zakone, da steknu osnovnu naučnu pismenost, da se osposobe za uočavanje i raspoznavanje fizičkih pojava u

svakodnevnom životu i za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama kroz istraživanje, oforme osnovu naučnog metoda i da se usmere prema primeni fizičkih zakona u svakodnevnom životu i radu.

Ostali ciljevi i zadaci nastave fizike su:

- razvijanje funkcionalne pismenosti;
- upoznavanje osnovnih načina mišljenja i rasuđivanja u fizici;
- razumevanje pojava, procesa i odnosa u prirodi na osnovu fizičkih zakona;
- razvijanje sposobnosti za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama kroz istraživanje;
- razvijanje radoznalosti, sposobnosti racionalnog rasuđivanja, samostalnosti u mišljenju i veštine jasnog i preciznog izražavanja;
- razvijanje logičkog i apstraktnog mišljenja;
- shvatanje smisla i metoda ostvarivanja eksperimenta i značaja merenja;
- rešavanje jednostavnih problema i zadataka u okviru nastavnih sadržaja;
- razvijanje sposobnosti za primenu znanja iz fizike;
- shvatanje povezanosti fizičkih pojava i ekologije i razvijanje svesti o potrebi zaštite, obnove i unapređivanja životne sredine;
- razvijanje radnih navika i sklonosti ka izučavanju nauka o prirodi;
- razvijanje svesti o sopstvenim znanjima, sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji.

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- kroz veći broj zanimljivih i atraktivnih demonstracionih ogleda, koji manifestuju pojave iz različitih oblasti fizike, shvati kako fizika istražuje prirodu i da je materijalni svet pogodan za istraživanje i postavljanje brojnih pitanja;
- ume da rukuje merilima i instrumentima za merenje odgovarajućih fizičkih veličina: metarska traka, lenjir sa milimetarskom podelom, hronometar, menzura, vaga, dinamometar;
- samo upozna pojam greške i značaj relativne greške, a da zna šta je apsolutna greška i kako nastaje greška pri očitavanju skala mernih instrumenata;
- koristi jedinice SI sistema za odgovarajuće fizičke veličine: m, s, kg, N, m/s, Pa...;
- usvoji osnovne predstave o mehaničkom kretanju i zna veličine koje karakterišu ravnomerno pravolinijsko kretanje i srednju brzinu kao karakteristiku promenljivog pravolinijskog kretanja;
- na osnovu pojava uzajamnog delovanja tela shvati silu kao meru uzajamnog delovanja tela koja se određuje intenzitetom, pravcem i smerom;
- usvoji pojam mase i težine i pravi razliku između njih;
- ume da odredi gustinu čvrstih tela i gustinu tečnosti merenjem njene mase i zapremine;
- usvoji pojam pritiska, shvati prenošenje spoljnog pritiska kroz tečnosti i gasove i razume Paskalov zakon.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (2+0+0)

Fizika kao prirodna nauka i metode kojima se ona služi (posmatranje, merenje, ogled...). Ogledi koji ilustruju različite fizičke pojave. (2+0)

KRETANJE (7+7+0)

Kretanje u svakodnevnom životu. Relativnost kretanja. (1+0)

Pojmovi i veličine kojima se opisuje kretanje (putanja, put, vreme, brzina, pravac i smer kretanja). (2+1)

Podela kretanja prema obliku putanje i brzini tela. Zavisnost pređenog puta od vremena kod ravnomernog pravolinijskog kretanja. (3+2)

Promenljivo pravolinijsko kretanje. Srednja brzina. (1+2)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi. Kretanje kuglice po Galilejevom žljebu. Kretanje mehura vazduha (ili kuglice) kroz vertikalno postavljenu dugu providnu cev sa tečnošću.

SILA (6+8+0)

Uzajamno delovanje dva tela u neposrednom dodiru i posledice takvog delovanja: pokretanje, zaustavljanje i promena brzine tela, deformacija tela (istezanje, sabijanje, savijanje), trenje pri kretanju tela po horizontalnoj podlozi i otpor pri kretanju tela kroz vodu i vazduh. (1+1)

Uzajamno delovanje dva tela koja nisu u neposrednom dodiru (gravitaciono, električno, magnetno). Sila kao mera uzajamnog delovanja dva tela, pravac i smer delovanja. (3+2)

Procena intenziteta sile demonstracionim dinamometrom. (1+1)

Sila Zemljine teže (težina tela). (1+2)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi. Istezanje i sabijanje elastične opruge. Trenje pri klizanju i kotrljanju. Slobodno padanje. Privlačenje i odbijanje naelektrisanih tela. Privlačenje i odbijanje magneta.

MERENJE (4+4+7)

Osnovne i izvedene fizičke veličine i njihove jedinice. Međunarodni sistem mera. (1+1)

Merenje dužine, zapremine i vremena. Pojam srednje vrednosti merene veličine i greške pri merenju. Merni instrumenti. (3+3)

Demonstracioni ogledi. Merenje dužine (metarska traka, lenjir), zapremine (balon, menzura) i vremena (časovnik, hronometar, sekundmetar). Prikazivanje nekih mernih instrumenata (vaga, termometri, električni instrumenti).

Laboratorijske vežbe

1. Merenje dimenzija malih tela lenjirom sa milimetarskom podelom. (1)

2. Merenje zapremine čvrstih tela nepravilnog oblika pomoću menzure. (1)

3. Određivanje srednje brzine promenljivog kretanja tela i stalne brzine ravnomernog kretanja pomoću staklene cevi sa mehurom. (2)

4. Merenje elastične sile pri istezanju i sabijanju opruge. (1)

5. Kalibrisanje elastične opruge i merenje težine tela dinamometrom. (1)

6. Merenje sile trenja pri klizanju ili kotrljanju tela po ravnoj podlozi. (1)

MASA I GUSTINA (5+7+3)

Inertnost tela. Zakon inercije (Prvi Njutnov zakon mehanike). (1+0)

Masa tela na osnovu pojma o inertnosti i o uzajamnom delovanju tela. (1+0)

Masa i težina kao različiti pojmovi. (1+1)

Merenje mase tela vagom. (0+1)

Gustina tela. Određivanje gustine čvrstih tela. (1+2)

Određivanje gustine tečnosti merenjem njene mase i zapremine. (1+1)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi. Ilustrovanje inertnosti tela. Sudari dveju kugli (a) iste veličine, od istog materijala, (b) različite veličine, od istog materijala, (v) iste veličine, od različitog materijala. Merenje mase vagom. Tečnosti različitih gustina u istom sudu - "tečni sendvič".

Laboratorijske vežbe

1. Određivanje gustine čvrstih tela pravilnog i nepravilnog oblika. (2)

2. Određivanje gustine tečnosti merenjem njene mase i zapremine. (1)

PRITISAK (5+6+1)

Pritisak čvrstih tela. (1+1)

Pritisak u mirnoj tečnosti. Hidrostatički pritisak. Spojeni sudovi. (2+1)

Atmosferski pritisak. Toričelijev ogled. Zavisnost atmosferskog pritiska od nadmorske visine. Barometri. (1+1)

Prenošenje spoljnog pritiska kroz tečnosti i gasove u zatvorenim sudovima. Paskalov zakon i njegova primena. (1+1)

Sistematizacija i sinteza gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi. Zavisnost pritiska od veličine dodirne površine i od težine tela. Staklena cev sa pokretnim dnom za demonstraciju hidrostatičkog pritiska. Prenošenje pritiska kroz tečnost (staklena cev s membranom, Heronova boca, spojeni sudovi). Hidraulična presa. Ogledi koji ilustruju razliku pritiska vazduha (kako se vazduh može "videti", kako sveća može da gori pod vodom ...)

Laboratorijska vežba

1. Određivanje zavisnosti hidrostatičkog pritiska od dubine vode (1)

Dodatni rad

1. Videozapis ili simulacija na računaru različitih vrsta kretanja u svakodnevnom životu.
2. Relativna brzina pravolinijskog kretanja.
3. Rešavanje problema u vezi sa izračunavanjem brzine pravolinijskog kretanja.
4. Rešavanje problema u vezi sa izračunavanjem puta i srednje brzine.
5. Tablično i grafičko prikazivanje pređenog puta i brzine u zavisnosti od vremena. Korišćenje grafika.
6. Videozapis ili simulacija na računaru različitih oblika međusobnih delovanja tela.
7. Rezultujuća sila koja deluje na telo (oprugu).
8. Rešavanje problema u vezi sa istežanjem elastične opruge (dinamometra) i težinom tega, odnosno sa kalibrisanjem opruge.
9. Videozapis ili simulacija rada različitih merila i mernih instrumenata na računaru.
10. Međunarodni sistem mera (SI) i njegovo korišćenje.
11. Apsolutna i relativna greška merenja. Rezultat merenja. Zapisivanje rezultata merenja (tablično, grafički).
12. Videozapis ili simulacija na računaru merenja vremena, puta, brzine i sile.
13. Videozapis ili simulacija na računaru primera za inertnost tela.
14. Rešavanje problema u kojima se koriste veličine (masa, težina, gustina).
15. Videozapis ili simulacija na računaru različitih primera pritiska tela, kao i pritiska u tečnosti i gasu.
16. Hidrostatički pritisak (princip rada vodovoda, fontane).
17. Kretanje tela u fluidima (kretanje podmornice, vazdušnog balona). Primena Paskalovog zakona. Hidraulična presa.
18. Poseta nekoj laboratoriji (kabinetu) za fiziku na fakultetu, naučno istraživačkom institutu, elektrani, fabrici, kabinetu u gimnaziji i dr.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Pri izradi programa uzete su u obzir primedbe i sugestije nastavnika fizike osnovnih škola izrečene na stručnim skupovima i seminarima u okviru razgovora o programima i nastavi fizike u osnovnim i srednjim školama. One se mogu sažeti u sledećem:

- smanjiti ukupnu opterećenost učenika;
- rasteretiti važeći program svih sadržaja koji nisu primereni psihofizičkim mogućnostima učenika;
- "vratiti" eksperiment u nastavu fizike;
- metodski unaprediti izlaganje programskih sadržaja;

- izvršiti bolju korelaciju redosleda izlaganja sadržaja fizike sa matematikom i predmetima ostalih prirodnih nauka.

Novi program je po sadržaju, obimu i metodskom prezentovanju prilagođen učenicima osnovne škole.

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa fizike

Pri izradi programa fizike dominantnu ulogu imale su i sledeće činjenice:

- osnovno obrazovanje je obavezno za celokupnu populaciju učenika;
- kod učenika osnovne škole sposobnost apstraktnog mišljenja još nije dovoljno razvijena;
- fizika je apstraktna, egzaktna i razučena naučna disciplina čiji se zakoni često iskazuju u matematičkoj formi koja je učeniku osnovne škole potpuno nepristupačna;
- u nastavi fizike je zapostavljen ogled (iako je fizika eksperimentalna nauka), a laboratorijske vežbe učenici sve ređe izvode.

Navedene činjenice uticale su na *izbor programskih sadržaja i metoda logičkog zaključivanja*, kao i na uvođenje jednostavnih eksperimenata, tzv. "*malih ogleda*", koji ne zahtevaju skupu i složenu opremu za demonstriranje fizičkih pojava.

1. Izbor programskih sadržaja

Iz fizike kao naučne discipline odabrani su samo oni sadržaji koje na određenom nivou mogu da usvoje svi učenici osnovne škole. To su, uglavnom, sadržaji iz osnova klasične fizike, dok su u osmom razredu uzeti i neki sadržaji atomske i nuklearne fizike. Obim odabranih programskih sadržaja prilagođen je godišnjem fondu časova fizike u osnovnoj školi. I na ovako suženim sadržajima učenici mogu da upoznaju egzaktnost fizičkih zakona i raznovrsnost fizičkih pojava u makrosvetu, ali i u mikrosvetu koji nije direktno dostupan našim čulima. Pošto su makrofizičke pojave očiglednije za proučavanje, one dominiraju u nastavnim sadržajima šestog i sedmog razreda. U osmom razredu, pored njih, date su i tematske celine u kojima se obrađuju i neki procesi u mikrosvetu (omotač i jezgro atoma).

2. Izbor metoda logičkog zaključivanja

Od svih metoda logičkog zaključivanja koje se koriste u fizici kao naučnoj disciplini (induktivni, deduktivni, zaključivanje po analogiji itd.), učenicima osnovne škole najpristupačniji je induktivni metod (od pojedinačnog ka opštem) pri pronalaženju i formulisanju osnovnih zakona fizike. Zato program predviđa da se pri proučavanju makrofizičkih pojava pretežno koristi induktivni metod.

Na ovako izabranim poglavljima fizike može se u potpunosti ilustrovati suština metodologije koja se i danas koristi u fizici i u svim prirodnim naukama u *početnoj etapi* naučnog istraživanja, tj. u procesu sakupljanja eksperimentalnih činjenica i na osnovu njih formulisanja osnovnih zakona o pojavama koje treba da se prouče. Ova etapa sazajnog procesa obuhvata: posmatranje pojave, uočavanje bitnih svojstava sistema na kojima se pojava odvija, zanemarivanje manje značajnih svojstava i parametara sistema, merenje u cilju pronalaženja međuzavisnosti odabranih veličina, planiranje novih eksperimenata radi preciznijeg formulisanja fizičkih zakona i sl. Sa nekim naučnim rezultatima, do kojih se došlo deduktivnim putem, treba da se upoznaju i učenici starijih razreda, ali na informativnom nivou. Zato program predviđa da se neka znanja do kojih se došlo deduktivnim putem koriste pri objašnjavanju određenih fizičkih procesa u makro i mikrosvetu.

3. Jednostavni eksperimenti

Uvođenje jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava ima za cilj vraćanje ogleda u nastavu fizike, razvijanje radoznalosti i interesa za fiziku i istraživački pristup prirodnim naukama.

Jednostavne eksperimente mogu da izvode i sami učenici na času ili da ih ponove kod kuće, koristeći mnoge predmete i materijale iz svakodnevnog života.

Način prezentovanja programa

Programski sadržaji dosledno su prikazani u formi koja zadovoljava osnovne methodske zahteve nastave fizike:

Postupnost (od prostijeg ka složenijem) pri upoznavanju novih pojmova i formulisanju zakona.

Očiglednost pri izlaganju nastavnih sadržaja (uz svaku tematsku celinu pobrojano je više demonstracionih ogleđa).

Induktivni pristup (od pojedinačnog ka opštem) pri uvođenju osnovnih fizičkih pojmova i zakona.

Povezanost nastavnih sadržaja (horizontalna i vertikalna).

Stoga, prilikom ostvarivanja ovog programa bilo bi poželjno da se svaka tematska celina obrađuje onim redosledom koji je naznačen u programu. Time se omogućuje da učenik lakše usvaja nove pojmove i spontano razvija sposobnost za logičko mišljenje.

Program predviđa da se unutar svake veće tematske celine, posle postupnog i analitičnog izlaganja pojedinačnih nastavnih sadržaja, kroz sistematizaciju i obnavljanje izloženog gradiva, izvrši sinteza bitnih činjenica i zaključaka i da se kroz njihovo obnavljanje omogući da ih učenici u potpunosti razumeju i trajno usvoje. Veoma je važno da se kroz rad u razredu ispoštuje ovaj zahtev programa jer se time naglašava činjenica da su u fizici sve oblasti međusobno povezane i omogućuje se da učenik sagleda fiziku kao koherentnu naučnu disciplinu u kojoj se početak proučavanja nove pojave naslanja na rezultate proučavanja nekih prethodnih.

Uz naslov svake tematske celine naveden je (u zagradi) zbir tri broja. Na primer, *Merenje (4+4+7)* - prva cifra označava broj časova predviđenih za neposrednu obradu sadržaja tematske celine i izvođenje demonstracionih ogleđa, druga cifra određuje broj časova za utvrđivanje tog gradiva i ocenjivanje učenika, dok treća cifra označava broj časova za izvođenje laboratorijskih vežbi.

Svaka tematska celina razbijena je na više tema koje bi trebalo obrađivati onim redosledom koji je dat u programu. Iza teksta svake teme, u zagradi, naveden je zbir dve cifre: prva označava optimalni broj časova za obradu teme i izvođenje demonstracionih ogleđa, a druga daje optimalni broj časova za utvrđivanje sadržaja teme. Pri tome, na primer, zbir (1+1) ne treba shvatiti bukvalno, tj. da se jedan čas koristi samo za izlaganje novog sadržaja, a sledeći čas, samo za obnavljanje i propitivanje. Naprotiv, pri obradi sadržaja skoro svake teme, na svakom času deo vremena posvećuje se obnavljanju gradiva, a deo vremena se koristi za izlaganje novih sadržaja.

Iza naziva svake laboratorijske vežbe nalazi se, u zagradi, cifra koja označava broj časova predviđenih za njeno ostvarivanje.

Redosled izlaganja gradiva fizike usaglašen je s redosledom gradiva iz matematike. Kako program matematike za osnovnu školu ne obuhvata sadržaje iz vektorske algebre, u okviru programa fizike nije predviđeno da se fizičke veličine, koje imaju vektorsku prirodu (brzina, sila itd.), eksplicitno tretiraju kao vektori, već kao veličine koje su jednoznačno određene sa tri podatka: brojnomo vrednošću, pravcem i smerom.

Osnovni oblici nastave i methodska uputstva za njihovo izvođenje

Ciljevi i zadaci nastave fizike ostvaruju se kroz sledeće osnovne oblike:

1. izlaganje sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione ogleđe;
2. rešavanje kvalitativnih i kvantitativnih zadataka;
3. laboratorijske vežbe;

4. korišćenje i drugih načina rada koji doprinose boljem razumevanju sadržaja teme (domaći zadaci, čitanje popularne literature iz istorije fizike i sl.);

5. sistematsko praćenje rada svakog pojedinačnog učenika.

Veoma je važno da nastavnik pri izvođenju prva tri oblika nastave naglašava njihovu objedinjenost u jedinstvenom cilju: otkrivanje i formulisanje zakona i njihova primena. U protivnom, učenik će steći utisak da postoje tri različite fizike: jedna se sluša na predavanjima, druga se radi kroz računске zadatke, a treća se koristi u laboratoriji. Ako još nastavnik ocenjuje učenike samo na osnovu pismenih vežbi, učenik će s pravom zaključiti: *U školi je važna samo ona fizika koja se radi kroz računске zadatke*. Nažalost, često se dešava da učenici osnovne i srednje škole o fizici kao nastavnoj disciplini steknu upravo takav utisak.

Da bi se ciljevi i zadaci nastave fizike ostvarili u celini, neophodno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa. Imajući u vidu da svaki od navedenih oblika nastave ima svoje specifičnosti u procesu ostvarivanja, to su i metoda uputstva prilagođena ovim specifičnostima.

Metodska uputstva za predavanja

Kako uz svaku tematsku celinu idu demonstracioni ogledi, učenici će spontano pratiti tok posmatrane pojave, a na nastavniku je da navede učenika da svojim rečima, na osnovu sopstvenog rasuđivanja, opiše pojavu koju posmatra. Posle toga nastavnik, koristeći precizni jezik fizike, definiše nove pojmove (veličine) i rečima formuliše zakon pojave. Kada se prođe kroz sve etape u izlaganju sadržaja teme (ogled, učenikov opis pojave, definisanje pojmova i formulisanje zakona), prelazi se, ako je moguće, na prezentovanje zakona u matematičkoj formi. Ovakvim načinom izlaganja sadržaja teme nastavnik pomaže učeniku da potpunije razume fizičke pojave, trajnije zapamti usvojeno gradivo i u drugi plan potisne formalizovanje usvojenog znanja. Ako se insistira samo na matematičkoj formi zakona, dolazi se nekada do besmislenih zaključaka.

Na primer, drugi Njutnov zakon mehanike $F = ma$ učenik može da napiše i u obliku $m = F/a$. S matematičke tačke gledišta to je potpuno korektno. Međutim, ako se ova formula iskaže rečima: *Masa tela direktno je srazmerna sili koja deluje na telo, a obrnuto srazmerna ubrzanju tela*, tvrđenje je s aspekta matematike tačno, ali je s aspekta fizike potpuno pogrešno.

Veliki fizičari, Ajnštajn na primer, naglašavali su da u makrosvetu koji nas okružuje svaka novootkrivena istina ili zakon prvo su formulisani rečima, pa tek zatim prikazani u matematičkoj formi. Čovek, naime, svoje misli iskazuje rečima, a ne formulama. Majkl Faradej, jedan od najvećih eksperimentalnih fizičara, u svom laboratorijskom dnevniku nije zapisao ni jednu jedinu formulu, ali je zato sva svoja otkrića formulisao preciznim jezikom fizike. Ti zakoni (zakon elektromagnetne indukcije, zakoni elektrolize) i danas se iskazuju u takvoj formi iako ih je Faradej otkrio još pre 170 godina.

Metodska uputstva za rešavanje računskih zadataka

Pri rešavanju kvantitativnih (računskih) zadataka iz fizike, u zadatku prvo treba na pravi način sagledati fizičke sadržaje, pa tek posle toga preći na matematičko formulisanje i izračunavanje. Naime, rešavanje zadataka odvija se kroz tri etape: fizička analiza zadatka, matematičko izračunavanje i diskusija rezultata. U prvoj etapi uočavaju se fizičke pojave na koje se odnosi zadatak, a zatim se nabrajaju i rečima iskazuju zakoni po kojima se pojave odvijaju. U drugoj etapi se, na osnovu matematičke forme zakona, izračunava vrednost tražene veličine. U trećoj etapi traži se fizičko tumačenje dobijenog rezultata. Ako se, na primer, primenom Džulovog zakona izdvoje različite količine toplote na paralelno vezanim otpornicima, treba protumačiti zašto se na otporniku manjeg otpora oslobađa veća količina toplote. Tek ako se od učenika dobije korektan odgovor, nastavnik može da bude siguran da je sa svojim učenicima zadatak rešavao na pravi način.

Metodska uputstva za izvođenje laboratorijskih vežbi

Laboratorijske vežbe čine sastavni deo redovne nastave i organizuju se na sledeći način: učenici svakog odeljenja dele se u dve grupe, tako da svaka grupa ima svoj termin za laboratorijsku vežbu. Oprema za svaku laboratorijsku vežbu umnožena je u više kompleta, tako da na jednoj vežbi (radnom mestu) može da radi dva do tri učenika. Vežbe se rade frontalno.

Čas eksperimentalnih vežbi sastoji se iz: uvodnog dela, merenja i zapisivanja rezultata merenja.

U uvodnom delu časa nastavnik:

- obnavlja delove gradiva koji su obrađeni na časovima predavanja, a odnose se na datu vežbu (definicija veličine koja se određuje i metod koji se koristi da bi se veličina odredila),
- obraća pažnju na činjenicu da svako merenje prati odgovarajuća greška i ukazuje na njene moguće izvore,
- upoznaje učenike s mernim instrumentima i obučava ih da pažljivo rukuju laboratorijskim inventarom,
- ukazuje učenicima na mere predostrožnosti, kojih se moraju pridržavati radi sopstvene sigurnosti, pri rukovanju aparatima, električnim izvorima, raznim uređajima i sl.

Dok učenici vrše merenja, nastavnik aktivno prati njihov rad, diskretno ih nadgleda i, kad zatreba, objašnjava im i pomaže.

Pri unošenju rezultata merenja u đlačku svesku, procenu greške treba vršiti samo za direktno merene veličine (dužinu, vreme, električnu struju, električni napon i sl.), a ne i za veličine koje se posredno određuju (električni otpor određen primenom Omovog zakona). Procenu greške posredno određene veličine nastavnik može da izvodi u okviru dodatne nastave.

Ako nastavnik dobro organizuje rad u laboratoriji, učenici će se ovom obliku nastave najviše radovati.

Metodska uputstva za druge oblike rada

Jedan od oblika rada sa učenicima su domaći zadaci. Nastavnik planira domaće zadatke u svojoj redovnoj pripremi za čas. Pri odabiru zadataka, nastavnik težinu zadatka prilagođava mogućnostima prosečnog učenika i daje samo one zadatke koje učenici mogu da reše bez tuđe pomoći. Domaći zadaci odnose se na gradivo koje je obrađeno neposredno na času (1-2 zadatak) i na povezivanje ovog gradiva sa prethodnim (1 zadatak).

O rešenjima domaćih zadataka diskutuje se na sledećem času kako bi učenici dobili povratnu informaciju o uspešnosti svog samostalnog rada.

Praćenje rada učenika

Nastavnik je dužan da kontinuirano prati rad svakog učenika kroz neprekidnu kontrolu njegovih usvojenih znanja, stečenih na osnovu svih oblika nastave: demonstracionih oglada, predavanja, rešavanja kvantitativnih i kvalitativnih zadataka i laboratorijskih vežbi. Ocenjivanje učenika samo na osnovu rezultata koje je on postigao na pismenim vežbama neprimereno je učenikom uzrastu i fizici kao naučnoj disciplini. Nedopustivo je da nastavnik od učenika, koji se prvi put sreće s fizikom, traži samo formalno znanje umesto da ga podstiče na razmišljanje i logičko zaključivanje. Učenik se kroz usmene odgovore navikava da koristi preciznu terminologiju, razvija sposobnost da svoje misli jasno i tečno formuliše i ne doživljava fiziku kao naučnu disciplinu u kojoj su jedino formule važne.

Budući da je program, kako po sadržaju, tako i po obimu, prilagođen psihofizičkim mogućnostima učenika osnovne škole, stalnim obnavljanjem najvažnijih delova iz celokupnog gradiva postiže se da stečeno znanje bude trajnije i da učenik bolje uočava povezanost raznih oblasti fizike. Istovremeno se obezbeđuje da učenik po završetku osnovne škole zadrži u pamćenju sve osnovne pojmove i zakone fizike, kao i osnovnu logiku i metodologiju koja se koristi u fizici pri proučavanju fizičkih pojava u prirodi.

Dopunska nastava i dodatni rad

Dodatna nastava iz fizike organizuje se u šestom razredu sa po jednim časom nedeljno. Programski sadržaji ove nastave obuhvataju:

- izabrane sadržaje iz redovne nastave koji se sada obrađuju kompleksnije (koristi se i deduktivni pristup fizičkim pojavama, rade se teži zadaci, izvode preciznija merenja na složenijim aparatima itd.),
- nove sadržaje, koji se naslanjaju na program redovne nastave, ali se odnose na složenije fizičke pojave ili na pojave za koje su učenici pokazali poseban interes.

Redosled tematskih sadržaja u dodatnoj nastavi prati redosled odgovarajućih sadržaja u redovnoj nastavi. Ukoliko u školi trenutno ne postoje tehnički uslovi za ostvarivanje nekih tematskih sadržaja iz dodatne nastave, nastavnik bira one sadržaje koji mogu da se ostvare. Pored ponuđenih sadržaja, mogu se realizovati i teme za koje učenici pokažu posebno interesovanje. Korisno je da nastavnik pozove istaknute stručnjake da u okviru dodatne nastave održe popularna predavanja.

Dopunska nastava se takođe organizuje sa po jednim časom nedeljno. Nju pohađaju učenici koji u redovnoj nastavi nisu bili uspešni. Cilj dopunske nastave je da učenik, uz dodatnu pomoć nastavnika, stekne minimum osnovnih znanja iz sadržaja koje predviđa program fizike u osnovnoj školi.

Slobodne aktivnosti učenika, koji su posebno zainteresovani za fiziku, mogu se organizovati kroz razne sekcije mladih fizičara.

MATEMATIKA

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave matematike u osnovnoj školi jeste: da učenici usvoje elementarna matematička znanja koja su potrebna za shvatanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu; da osposobi učenike za primenu usvojenih matematičkih znanja u rešavanju raznovrsnih zadataka iz životne prakse, da predstavlja osnovu za uspešno nastavljanje matematičkog obrazovanja i za samoobrazovanje; kao i da doprinose razvijanju mentalnih sposobnosti, formiranju naučnog pogleda na svet i svestranom razvitku ličnosti učenika.

Zadaci nastave matematike jesu:

- sticanje znanja neophodnih za razumevanje kvantitativnih i prostornih odnosa i zakonitosti u raznim pojavama u prirodi, društvu i svakodnevnom životu;
- sticanje osnovne matematičke kulture potrebne za sagledavanje uloge i primene matematike u različitim područjima čovekove delatnosti (matematičko modelovanje), za uspešno nastavljanje obrazovanja i uključivanje u rad;
- razvijanje učenikovih sposobnosti posmatranja, opažanja i logičkog, kritičkog, analitičkog i apstraktnog mišljenja;
- razvijanje kulturnih, radnih, etičkih i estetskih navika učenika, kao i pobuđivanje matematičke radoznalosti;
- sticanje sposobnosti izražavanja matematičkim jezikom, jasnost i preciznost izražavanja u pismenom i usmenom obliku;
- usvajanje osnovnih činjenica o skupovima, relacijama i preslikavanjima;
- savlađivanje osnovnih operacija s prirodnim, celim, racionalnim i realnim brojevima, kao i usvajanje osnovnih svojstava tih operacija;
- upoznavanje najvažnijih geometrijskih objekata: linija, figura i tela i razumevanje njihovih uzajamnih odnosa;
- osposobljavanje učenika za preciznost u merenju, crtanju i geometrijskim konstrukcijama;

- priprema učenika za razumevanje odgovarajućih sadržaja prirodnih i tehničkih nauka;
- izgrađivanje pozitivnih osobina učenikove ličnosti kao što su: sistematičnost, upornost, tačnost, urednost, objektivnost, samokontrola i smisao za samostalni rad;
- sticanje navika i umešnosti u korišćenju raznovrsnih izvora znanja.

Operativni zadaci

Učenike treba osposobiti da:

- shvate potrebu uvođenja negativnih brojeva, upoznaju strukture skupova celih i racionalnih brojeva, pojmove suprotnog broja, recipročnog broja i apsolutne vrednosti broja;
- upoznaju i savladaju osnovne računске operacije u skupovima **Z** i **Q** i potpuno uvežbaju izvođenje tih operacija, uz korišćenje njihovih svojstava;
- mogu da čitaju i sastavljaju razne jednostavnije izraze sa racionalnim brojevima i izračunaju njihovu brojevnú vrednost;
- upoznaju i umeju da rešavaju jednostavnije jednačine i nejednačine u skupu racionalnih brojeva;
- razumeju procentni način izražavanja i umeju da taj račun primenjuju u praksi;
- upoznaju klasifikaciju trouglova i četvorouglova i znaju njihova osnovna svojstva;
- shvate relaciju podudarnosti i njena svojstva i umeju da je primenjuju u izvođenju osnovnih konstrukcija trougla i četvorougla;
- shvate jednakost površina geometrijskih figura i nauče pravila o izračunavanju površina trouglova, paralelograma i drugih četvorouglova;
- primenjuju pravila za izračunavanje površine trougla i četvorougla u raznim praktičnim zadacima;
- usvajaju elemente deduktivnog zaključivanja (pravilno formulisanje tvrđenja; pravilno korišćenje svih veznika "i", "ili", a naročito "ako ... onda ..." i "ako i samo ako"; osete potrebu za izvođenjem dokaza i umeju da to rade u jednostavnijim slučajevima).

SADRŽAJI PROGRAMA

Celi brojevi

Pojam negativnog broja. Skup celih brojeva (**Z**). Celi brojevi na brojevnoj pravoj.

Suprotan broj. Apsolutna vrednost celog broja. Upoređivanje celih brojeva.

Osnovne računске operacije s celim brojevima i njihova svojstva.

Racionalni brojevi

Skup racionalnih brojeva (**Q**). Prikazivanje racionalnih brojeva na brojevnoj pravoj. Uređenost skupa **Q**.

Računske operacije u skupu **Q** i njihova svojstva.

Izrazi s racionalnim brojevima.

Jednačine i nejednačine poznatih oblika - rešavanje i primena.

Procenat i primene.

Trougao

Trougao; odnos stranica, vrste trouglova prema stranicama. Uglovi trougla, zbir uglova, vrste trouglova prema uglovima. Odnos između stranica i uglova trougla.

Konstrukcije nekih uglova (60° , 120° , 30° , 45° , 75° , 135°).

Podudarnost trouglova (interpretacija). Osnovna pravila o podudarnosti trouglova; zaključivanje o jednakosti analognih elemenata. Osnovne konstrukcije trouglova.

Opisana kružna linija oko trougla i upisana u njega, visina i težišna duž. Četiri značajne tačke u trouglu i njihova konstrukcija.

Četvorougao

Četvorougao; vrste četvorouglova (kvadrat, pravougaonik, paralelogram, romb, trapez, deltoid); uglovi četvorougla.

Paralelogram, svojstva; pojam centralne simetrije. Vrste paralelograma; pravougli paralelogrami. Konstrukcije paralelograma.

Trapez, svojstva, srednja linija; vrste trapeza, jednakokraki trapez. Osnovne konstrukcije trapeza.

Površina četvorougla i trougla

Pojam površine figure - površina pravougaonika.

Jednakost površina figura. Površina paralelograma, trougla, trapeza. Površina četvorougla s normalnim dijagonalama.

Napomena: Obavezna su četiri jednočasovna školska pismena zadatka godišnje (sa ispravkama ukupno 8 časova).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama po modelu (ukupan broj časova za temu; broj časova za obradu, broj časova za ponavljanje i uvežbavanje)

Celi brojevi (24; 9 + 15)

Racionalni brojevi (45; 17 + 28)

Trougao (30; 13 + 17)

Četvorougao (20; 8 + 12)

Površina četvorougla i trougla (17; 7 + 10)

Celi brojevi. Proširivanjem sistema N_0 , prirodnih brojeva sa nulom, nastaje sistem celih brojeva Z , kao skup koji je proširen negativnim celim brojevima i na koji se, sa N_0 , takođe proširuje značenje operacija i relacija. Didaktička motivacija da se krene sa ovim proširenjem kao prvim, a ne da se odmah ide na proširenje do skupa Q racionalnih brojeva, sastoji se u tome što je to proširenje jednostavnije i što su interpretacije na brojevnoj pravoj jasnije. S druge strane, prsten Z celih brojeva je značajna matematička struktura sama po sebi, pa i tu njegovu autonomnost treba imati u vidu.

Prvi korak u ovom proširenju čini dodavanje negativnih celih brojeva skupu N_0 , a prirodni brojevi u tom širem skupu slove kao pozitivni celi brojevi. Uz to treba istaći značenje tih brojeva koje oni imaju na raznim skalama (termometarskoj, tabli lifta, itd.). Kad je n oznaka za prirodne brojeve, $-n$ biće oznaka za negativne brojeve i pri tom:

n i $-n$ čine *par suprotnih brojeva*,

n je *apsolutna vrednost* za oba broja: n i $-n$.

Poređenje celih brojeva oslanja se intuitivno na njihovom predstavljanju tačkama na brojevnoj pravoj i prati predstavu o rasporedu tih tačaka. Uz tu predstavu ide i ona o usmerenoj duži kao "hodu" od tačke nula do tačke koja predstavlja taj broj. Termin "usmerena duž" ne treba koristiti u aktuelnoj nastavi jer to predstavljanje ostaje na nivou grafičkih tehnika.

Sabiranje u skupu Z interpretira se kao nastavljanje "hodova" tj. nastavljanje usmerenih duži. Posle rada sa konkretnim primerima (koji bi bili sistematski grupisani i zapisivani, kao na primer, $(-7) + 4$, $(-3) + (-5)$ itd. prelazi se na definisanje zbira:

<p>1. $m > n$: $m + (-n) = m - n$, $(-n) + m = m - n$, $(-m) + (-n) = -(m + n)$ $(-n) + (-m) = -(m + n)$,</p> <p>2. $m < n$: $m + (-n) = -(n - m)$, $(-n) + m = -(n - m)$, $(-m) + (-n) = -(n + m)$ $(-n) + (-m) = -(n + m)$.</p>

Ovo raščlanjivanje je izdvajanje tipičnih slučajeva u kojima postupak sabiranja uvek ima nešto specifično i kako, u stvari, izvodimo sabiranje konkretnih brojeva.

Iz gornje definicije neposredno sledi zakon komutativnosti. Asocijativnost sabiranja je odmah prihvatljiva kad se vidi kao slaganje "hodova", ali se može i dokazati u jednom broju slučajeva (a u svim ostalim dokazivanje dati kao vežbanja svrstana među zadatke). Oduzimanje u sistemu Z definiše se kao sabiranje sa suprotnim brojem, pa je potrebno istaći da je sad, u ovom sistemu, ta operacija uvek izvodljiva.

Posle izgradnje sistema $(Z, +)$ - aditivne grupe celih brojeva, prelazi se na uvođenje množenja i izgradnju sistema $(Z, +, \cdot)$ - prstena celih brojeva. Prvo se definiše množenje sa pozitivnim brojem (koje se shvata kao ponovljeno sabiranje):

$$n \cdot (-m) = -n \cdot m$$

(Znak ostaje isti, ali se apsolutna vrednost povećava n puta). Zatim se osmišljava množenje sa -1 , kao preusmeravanje duži (tj. kao simetrija u odnosu na tačku 0). Po definiciji je:

$$(-1) \cdot a = -a.$$

Množenje sa $-n$ uzima se kao preusmeravanje i povećanje apsolutne vrednosti n puta:

$$(-n) \cdot m = -n \cdot m, \quad (-n) \cdot (-m) = n \cdot m$$

(Pozitivne brojeve ne treba pisati kao: $+n$, niti natrpavati zagrade sem gde se menja smisao ili gde bi dva znaka stajali jedan uz drugi).

Svojstva komutativnosti i asocijativnosti množenja izvode se na osnovu ove definicije (opet u slučaju par primera, a ostali slučajevi se uvrste među zadatke). Svuda prvo dolaze konkretni primeri množenja, pa se posle njih daju gore navedene opšte formulacije. Na sličan način treba izvesti distributivni zakon.

Uvrstimo i ovu važnu **napomenu**: narativno izražavanje definicija i svojstava je didaktički vrlo opravdano, ali ono mora da sledi iza matematički preciznih formulacija, a ne da im prethodi. Na kraju ove teme treba dati pregled osnovnih svojstava (koja ističu strukturu uređenog prstena) koristeći a , b , c , itd. kao oznake za promenljive (a ne one kojima se ističe znak celog broja).

Racionalni brojevi. Proširenje skupa Q_+ pozitivnih racionalnih brojeva teče na potpuno analogan način kao i proširenje skupa N_0 , pri čemu se treba pozivati na odgovarajuće postupke primenjene u slučaju konstrukcije sistema Z i time skraćivati izlaganje. Kad je $r \in Q_+$, negativne racionalne brojeve treba označavati pišući $-r$ i takođe izbegavati nepotrebno natrpavanje zagrada. Deljenje u sistemu racionalnih brojeva Q osmišljava se kao množenje recipročnim brojem, pa treba istaći da je sad ta operacija uvek izvodljiva (sem deljenja sa 0, kad treba reći da takvo deljenje nema smisla). Na kraju, sistematizuju se osnovna svojstva karakteristična za sistem Q kao za strukturu koja je uređeno polje.

Temu **rešavanje jednačina i nejednačina** obrađivati posle proširenja brojevnih sistema do skupa Q racionalnih brojeva. Tek sa ovim skupom to rešavanje je izvodljivo bez poznatih ograničenja (a uz proširenje Z , dovoljno je navesti rešivost jednačina oblika $x + b = c$ u tom skupu). Jednačina $ax + b = c$ rešava se u dva koraka: $ax = b - c$ (veza sabiranja i oduzimanja), $x = (b - c) : a$ (veza množenja i deljenja). Pošto se lako dokazuje da izraz ax raste sa x , ako je $a > 0$, a opada ako je $a < 0$ (iz $x_1 > x_2$ sledi da je razlika $ax_1 - ax_2 = a(x_1 - x_2)$ pozitivna za $a > 0$, a negativna za $a < 0$), rešavanje nejednačine $ax + b > c$ izvodi se tako što se prvo reši jednačina $ax + b = c$ i nađe njeno rešenje x_0 , pa je tada rešenje ove nejednačine $x > x_0$ za $a > 0$, a $x < x_0$ za $a < 0$. Dakle, primenjuje se ista metoda koju su učenici upoznali u prethodna dva razreda. Slično se rešava i nejednačina $ax + b < c$. S jedne strane, ovakav postupak je instruktivniji jer se ističe jedno važno svojstvo koje kasnije slovi kao monotonost linearne funkcije, a s druge strane rešenje se "lovi", a ne postupa se formalnije isticanjem ekvivalentnih uslova. Kad se biraju nešto složeniji primeri jednačina i nejednačina, promenljiva x treba da samo jedanput figuriše (npr. $3 \cdot (7x - 4) = 25$ i sl.). Rešavajući tekstualne probleme sastavljanjem i rešavanjem odgovarajućih jednačina i nejednačina, koristi se ova vrsta matematike u slučaju praktičnih zadataka i tako sagledava njena primena.

Pojmu **procenta** treba posvetiti posebnu pažnju kao načinu iskazivanja količinskih odnosa koji se javljaju u svakodnevnoj upotrebi. Međutim, ne treba od tog stvarati "procentni račun", izvodeći i pamteći posebna pravila i obrasce. Jednostavno, procenite treba shvatiti kao razlomke sa imeniocem 100, a učenici treba da nauče značenje izraza kao što su "čini 60%", "sniženo za 7%", "proizvodnja je povećana za 12,5%" itd.

Geometrija. U ovom periodu nastave matematike daju se definicije geometrijskih figura: trougla, kvadrata, pravougaonika, romba, paralelograma, trapeza i četvorougla iskazane isticanjem njihovih karakterističnih svojstava (i u terminima stranica i uglova). Treba isticati i logičku klasifikaciju klasa ovih figura (kvadrat je pravougaonik, pravougaonik je paralelogram). U klasi trouglova, osmisliti relaciju podudarnosti izražavajući je preko jednakosti elemenata - strana i uglova trougla. Izvesti jednostavna tvrđenja o zbiru uglova u trouglu i spoljašnjem uglu trougla, o visini kao simetrali jednakokrakog trougla, o odnosu strana i uglova trougla.

Zapaziti da se četvorougao razlaže na trouglove, pa odnos podudarnosti koristi i za izvođenje nekih lakih svojstava pojedinih vrsta četvorouglova: jednakost dijagonala pravougaonika, normalnost dijagonala kod romba, uzajamno polovljenje dijagonala paralelograma i sl. Pošto će ovo biti prvi primeri deduktivnog zaključivanja, dokaze treba izvoditi po jasnom planu i sa jasno istaknutim pretpostavkama i procedurama dokazivanja. Ne treba koristiti pojam podudarnosti primenjujući ga na proizvoljne figure (sem, moguće, u slučaju paralelograma i trapeza, kad može imati smisao razložive podudarnosti).

Treba se oslanjati na karakteristična (i izvedena) svojstva pri izvođenju jednostavnijih konstrukcija pomenutih geometrijskih figura i konstrukcije sa njima povezanim elementima (značajnim tačkama, dužima, uglovima). Konstrukcije u geometriji imaju veliki obrazovno-razvojni značaj jer se time, na ovom nivou nastave, dokazuje egzistencija geometrijskih objekata čiji su elementi zadati.

Jednačenje površina geometrijskih figura osmišljava se na klasični način, oslanjajući se na pojmove razložive i dopunske jednakosti. Sama površina figure shvata se kao magnituda (veličina) tj. postoji samim postojanjem date figure i ne izražava se kao odnos prema datoj jediničnoj magnitudi, sem kad je tako to posebno formulisano (dajući dužine u centimetrima i sl.). Pri tom se uzima da su površine podudarnih trouglova jednake, a za pravougaonik čije su dužine stranica izražene sa a i b , uzima se da je njegova površina $a \cdot b$. Kad su stranice a i b izražene mernim brojevima, relativno data dužinska jedinica, izraz $a \cdot b$ shvata se kao proizvod brojeva kojim se površina izražava preko odgovarajuće jedinice za površinu. Polazeći od površine pravougaonika, dopunjavanjem i razlaganjem, izvode se formule za površinu paralelograma, trougla i trapeza.

Svakako treba uključiti praktične primene računanja površina realnih objekata na što, uostalom, asocira sami naziv "geometrija".

Dodajmo kao opštu napomenu da je instruktivno da se uz sve sadržaje navode istorijski podaci, ukazujući na vreme, prilike i značajne stvaraoce u tim dalekim vremenima, ali dodajući i komentare kojima se ukazuje na prednost savremenog izlaganja matematike.

Dodatni rad

Sadržaji dodatnog rada moraju, pre svega, biti vezani za sadržaje ovog razreda i na taj način biti njihova intenzivnija obrada. Uz to, mogu da se izaberu i sve druge zanimljive teme vodeći računa da su bitno sadržajne. Preporučuje se da rukovodioci stručnih veća kontaktiraju dobro afirmisane stručne institucije, kao što su Društvo matematičara Srbije, Matematička gimnazija, KMM "Arhimedes", itd.

BIOLOGIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave *biologije* jeste da učenici usvajanjem obrazovno-vaspitnih sadržaja steknu osnovna znanja o životnom prostoru, načinu života, osnovnoj građi, raznovrsnosti i značaju životinjskog sveta.

Zadaci nastave biologije su:

- razvijanje ljubavi prema prirodi i osećanja dužnosti da je očuvaju za sebe i buduće generacije;
- razvijanje osnovne naučne pismenosti, logičkog rasuđivanja, objektivnosti i kritičkog mišljenja;
- upoznavanje spoljašnje i osnovne unutrašnje građe praživotinja;
- upoznavanje spoljašnje i osnovne unutrašnje građe životinja;
- postupno i sistematično upoznavanje raznovrsnosti životinjskog sveta;
- razvijanje odgovornog odnosa prema životinjama;
- razumevanje evolutivnog razvoja živog sveta;
- razvijanje higijenskih navika i zdravstvene kulture.

Operativni zadaci:

Učenici treba da:

- uoče potrebu za klasifikovanjem živog sveta zbog njegove velike raznovrsnosti;
- uočavaju sličnosti i razlike u građi i načinu života biljaka, gljiva i životinja;
- upoznaju osnovne pojmove o prirodnom sistemu životinja;
- upoznaju životni prostor, način života, građu, raznovrsnost i značaj praživotinja;
- upoznaju životni prostor, način života, spoljašnju građu i osnove unutrašnje građe, raznovrsnost i značaj suđera, dupljara, crva, mekušaca, zglavkara i bodljokožaca;
- shvate ulogu insekata u prirodi;
- upoznaju bolesti koje izazivaju ili prenose životinje, način prenošenja i prevenciju;

- upoznaju životni prostor, način života, građu, raznovrsnost i značaj riba, vodozemaca, gmizavaca, ptica i sisara;
- shvate značaj brige o potomstvu ptica i sisara;
- shvate značaj odgovornog odnosa prema životinjama;
- saznaju osnovne naučne činjenice o toku i razvoju života na Zemlji i etape zemljine istorije;
- znaju da život na Zemlji ima istoriju sa kojom se mogu upoznati na osnovu fosilnih ostataka (zapisa);
- razumeju evoluciju živog sveta i shvate njen značaj u formiranju savremenog biološkog mišljenja.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (3)

Raznovrsnost živog sveta.

Osnovne razlike između biljaka, gljiva i životinja.

PRAŽIVOTINJE (9)

Praživotinje - heterotrofni protisti, jednoćelijska organizacija, raznovrsnost.

Amebe - životni prostor, način života, građa. Raznovrsnost i značaj.

Bičari - životni prostor, način života, građa, kolonijalnost. Raznovrsnost i značaj.

Trepljari - životni prostor, način života, građa. Raznovrsnost i značaj.

Parazitske praživotinje (dizenterična ameba, malarični parazit, izazivač bolesti spavanja) - načini prenošenja, mere prevencije.

Uporedni pregled građe praživotinja - korelacija sa funkcijom i životnom sredinom (tabelarni ili ilustrativni prikaz).

Vežba: Život u kapi vode - posmatranje slatkovodnih praživotinja pod mikroskopom.

CARSTVO ŽIVOTINJA (48)

Svet životinja - nastanak i razvoj životinja.

Raznovrsnost životinja - pregled glavnih grupa.

Sunđerari - životni prostor, način života, građa na nivou opšte organizacije.

Raznovrsnost i značaj.

Dupljari - životni prostor, način života, građa na nivou opšte organizacije.

(hidra). Raznovrsnost (hidre, koralni, morske sase, meduze), značaj.

Pljosnati crvi - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe. Raznovrsnost (planarije, metilji, pantljičare), značaj. Parazitske vrste, načini prenošenja i mere prevencije.

Valjkasti crvi - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe (čovečija glista). Raznovrsnost i značaj.

Parazitske vrste, načini prenošenja i mere prevencije.

Člankoviti crvi - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe (kišna glista). Raznovrsnost (morski člankoviti crvi, kišne gliste, pijavice), značaj.

Mekušci - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe (školjka). Raznovrsnost (puževi, školjke i glavonošci), značaj.

Vežba: razvrstavanje puževa i školjki na osnovu izgleda ljuštura.

Zglavkari - opšte odlike i raznovrsnost (rakovi, pauzi, skorprije, krpelji, stonoge, insekti).

Rakovi - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe (rečni rak). Raznovrsnost i značaj.

Pauzi - životni prostor, način života i spoljašnja građa. Raznovrsnost i značaj. Zanimljivosti iz života pauka.

Skorprije - životni prostor, način života i spoljašnja građa. Raznovrsnost i značaj.

Krpelji - životni prostor, način života, spoljašnja građa i raznovrsnost.

Bolesti koje prenose i mere prevencije.

Stonoge - način života, spoljašnja građa i raznovrsnost.

Insekti - životni prostor, način života, spoljašnja građa, i raznovrsnost.

Uloga insekata u prirodi i značaj za čoveka. Zanimljivosti iz života insekata.

Vežba: Izrada školske zbirke insekata.

Bodljokošci - životni prostor, način života, spoljašnja građa. Raznovrsnost (morske zvezde, morski ježevi, morske zmijuljice, morski krastavci, morski krinovi), značaj.

Uporedni pregled građe sunđeraca, crva, mekušaca, zglavkara, bodljokožaca - tabelarni ili ilustrativni prikaz.

Hordati - osnovne odlike hordata na primeru kopljače - komparacija sa prethodnim grupama životinja. Raznovrsnost hordata, značaj.

Kičmenjaci - građa i raznovrsnost.

Ribe - način života, građa i korelacija sa staništem (šaran). Raznovrsnost (ajkule, raže, štitonoše, košljoribe), značaj.

Vežba: disekcija ribe.

Prelazak na kopneni način života.

Vodozemci - način života, građa i korelacija sa staništem (žaba).

Razmnožavanje i razviće. Raznovrsnost (žabe, daždevnjaci, mrmoljci), značaj.

Gmizavci - način života, građa i korelacija sa staništem (gušter).

Razmnožavanje, regeneracija. Raznovrsnost (gušteri, zmije, kornjače, krokodili), značaj. Izumrli gmizavci.

Ptice - način života, građa i korelacija sa staništem. Razmnožavanje, briga o potomstvu. Seoba ptica. Raznovrsnost (patke, guske, rode, čaplje, koke, detlići, grabljivice, sove, golubovi, pevačice), značaj.

Sisari - način života, građa i korelacija sa staništem. Razmnožavanje i razviće, briga o potomstvu. Migracije i zimski san. Raznovrsnost (torbari, bubojedi, slepi miševi, majmuni, glodari, zečevi, perajari, slonovi, zveri, kitovi, kopitari, papkari), značaj.

Uporedni pregled građe glavnih grupa kičmenjaka (tabelarni ili ilustrativni prikaz).

UGROŽENOST I ZAŠTITA ŽIVOTINJA (6)

Raznovrsnost carstva životinja i biodiverzitet.

Faktori ugrožavanja i značaj zaštite životinja.

Suživot ljudi i životinja.

Odgovoran odnos prema životinjama (životinje za društvo - ljubimci, domaće životinje, ogledne životinje, krznašice).

UVOD U EVOLUCIJU ŽIVOG SVETA (6)

Život na Zemlji.

Dokazi evolucije.

Geološka doba, kalendar života.

Borba za opstanak - Čarls Darwin.

Aktivnosti:

Izlasci u prirodu, upoznavanje lokalne faune, poseta zoološkom vrtu, poseta prirodnjačkom muzeju.

Pravljenje akvarijuma, terarijuma, kućica za ptice, kućica za pse i mačke.

Posmatranje aktivnosti životinja i briga o njima tokom cele školske godine.

Saradnja sa zdravstvenim i veterinarskim institucijama.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Izbor i sistematizacija programskih sadržaja nastavnog predmeta biologija odnose se na naučnu disciplinu - zoologija i rezultat su zahteva vremena i najnovijih dostignuća u nauci. Nastavne teme obrađuju sadržaje iz zoologije i logički su raspoređene u pet tematskih celina: Uvod, Praživotinje, Carstvo životinja, Ugroženost i zaštita životinja i Uvod u evoluciju živog sveta (evolucija čoveka i nasleđivanje izučavaće se u osmom razredu). Ovako koncipiran program pruža učenicima osnovna znanja, a radi lakšeg razumevanja i usvajanja gradiva, nastavnik ne treba da insistira na detaljnoj građi, već da stavi akcenat na životni prostor, način života, raznovrsnost i značaj pojedinih grupa u okviru carstva životinja.

Prilikom izrade planova rada (globalnog i operativnog) treba predvideti 50% časova za obradu novog gradiva i 50% za druge tipove časova.

Koncepcija programa pruža široke mogućnosti za primenu različitih nastavnih metoda, kao i upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija. Verbalno-tekstualne metode treba da budu manje zastupljene, a prednost treba dati demonstrativno-ilustrativnim metodama, metodama praktičnog rada i aktivnostima van učionice. Izbor nastavnih metoda zavisi od cilja i zadataka nastavnog časa i opremljenosti kabineta. Izbor oblika rada prepušten je nastavniku. Za časove vežbi treba koristiti grupni oblik rada, ali ako to vežba

zahteva i postoje uslovi, može se primeniti rad u parovima ili individualni oblik rada. Vežbe treba realizovati uz maksimalno korišćenje prirodnog materijala, preparata i laboratorijskog pribora. Veoma su korisni časovi u prirodi i posete prirodnjačkom muzeju i zoološkom vrtu... Preporučuje se saradnja sa zdravstvenim i veterinarskim institucijama, njihovo angažovanje i organizovanje predavanja - tribina sa temama iz programskih sadržaja biologije.

Nastavnik za pripremu rada na času treba da koristi odobreni udžbenik i najnoviju stručnu literaturu.

Sledeći

Prethodni

TEHNIČKO I INFORMATIČKO OBRAZOVANJE

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave tehničkog i informatičkog obrazovanja u osnovnoj školi jeste da se učenici upoznaju sa tehničko-tehnološkim razvijenim okruženjem, kroz sticanje osnovne tehničke i informatičke pismenosti, razvojem tehničkog mišljenja, tehničke kulture, radnih veština i kulture rada.

Ostali ciljevi i zadaci predmeta su da učenici:

- steknu osnovno tehničko i informatičko vaspitanje i obrazovanje,
- stiču osnovna tehničko-tehnološka znanja, umenja, veštine i osposobljavaju se za njihovu primenu u učenju, radu i svakodnevnom životu,
- shvate zakonitosti prirodnih i tehničkih nauka,
- saznaju osnovni koncept informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT), saznaju uloge ICT u različitim strukama i sferama života,
- upoznaju rad na jednom od operativnih sistema i nekoliko najčešće korišćenih korisničkih programa i steknu navike da ih koristi u svakodnevnim aktivnostima,
- nauče upotrebu računara sa gotovim programima za obradu teksta, za grafičke prikaze, interfejs i internet,
- razvijaju stvaralačko i kritičko mišljenje,
- razvijaju sposobnost praktičnog stvaranja, odnosno da realizuju sopstvene ideje prema sopstvenom planu rada i afirmišu kreativnost i originalnost,
- razvijaju psihomotorne sposobnosti,
- usvoje pretpostavke za svesnu primenu nauke u tehnici, tehnologiji i drugim oblicima društveno korisnog rada,
- savladavaju osnovne principe rukovanja različitim sredstvima rada, objektima tehnike i upravljanja tehnološkim procesima,
- razvijaju preciznost u radu, upornost i istrajnost prilikom rešavanja zadataka,
- stiču radne navike i osposobljavaju se za saradnju i timski rad,
- komuniciraju na jeziku tehnike (tehnička terminologija, crtež),

- steknu znanja za korišćenje mernih instrumenata,
- na osnovu fizičkih, hemijskih, mehaničkih i tehnoloških svojstava odaberu odgovarajući materijal za model, maketu ili sredstvo,
- prepoznaju elemente (komponente) iz oblasti građevinarstva, mašinstva, elektrotehnike, elektronike i da ih komponuju u jednostavnije funkcionalne celine (grafički i kroz modele, makete ili predmete),
- razumeju tehnološke procese i proizvode različitih tehnologija,
- prepoznaju prirodne resurse i njihovu ograničenost u korišćenju,
- prilagode dinamičke konstrukcije (modele) energetsom izvoru,
- odaberu optimalni sistem upravljanja za dinamičke konstrukcije (modele), izrade ili primene jednostavniji program za upravljanje preko računara,
- upoznaju ekonomske, socijalne, tehničko-tehnološke, ekološke i etičke aspekte rada i proizvodnje i njihov značaj na razvoj društva,
- primenjuju mere i sredstva za ličnu zaštitu pri radu,
- znaju mere zaštite i potrebu za obnovu i unapređenje životnog okruženja,
- na osnovu znanja o vrstama delatnosti i sagledavanja svojih interesovanja pravilno odaberu svoju buduću profesiju i dr.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- upoznaju vrste građevinskih objekata i njihove namene;
- upoznaju tehnike građenja;
- upoznaju karakteristike građevinskog tehničkog crtanja i osnovne građevinske simbole;
- nauče da čitaju i koriste jednostavnije građevinske crteže - dokumentaciju za izgradnju, adaptaciju i uređenje stana, odgovarajuće prospekte;
- nauče da koriste gotove jednostavne softverske alate za crtanje;
- nauče kako se koristi CD-rom, fleš memorija i štampač;
- upoznaju osnovne vrste, karakteristike i primenu građevinskih materijala;
- stiču navike za racionalno korišćenje materijala i energije;
- stiču i razvijaju kulturu stanovanja u savremenim uslovima;
- upoznaju funkcionisanje kućne instalacije (vodovodne, toplotne i kanalizacione);
- steknu predstavu o funkcionisanju i organizaciji saobraćaja u saobraćajnim objektima;
- steknu znanja o primeni i bitnim karakteristikama građevinskih mašina;
- upoznaju osnovne procese u poljoprivrednoj proizvodnji;

- nauče da primenjuju jednostavnije tehničke crteže u projektovanju modela ili maketa prema sopstvenom izboru: građevinskih ili saobraćajnih objekata; građevinskih ili poljoprivrednih mašina i uređaja; detalja iz uređivanja stana i dr.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD U ARHITEKTURU I GRAĐEVINARSTVO (4)

Istorija arhitekture (stilovi gradnje: grčki, rimski, etruski, renesansni...). Vrste građevinskih objekata (visokogradnja, niskogradnja, hidrogradnja). Konstruktivni elementi građevinskog objekta (temelj, zid, stub, međuspratna konstrukcija, krov, stepenice). Sistemi gradnje u građevinarstvu.

TEHNIČKO CRTANJE U GRAĐEVINARSTVU (8)

Postupci i faze u realizaciji građevinskih objekata, tehnička dokumentacija (pojam, vrste i primena projekata). Tehnički crtež kao osnov za izradu projekata - razmera, kotiranje, simboli i oznake u građevinarstvu. Grafičko predstavljanje predmeta - objekata priborom.

INFORMATIČKE TEHNOLOGIJE (16)

Program za jednostavno crtanje. Rad sa CD-om i fleš memorijom. Snimanje crteža. Rad sa štampačem. Korišćenje Interneta.

GRAĐEVINSKI MATERIJALI (4)

Podela i vrste građevinskih materijala. Prirodni građevinski materijali - svojstva i primena. Veštački građevinski materijali - svojstva i primena.

ENERGETIKA (4)

Energetika u građevinarstvu. Mere za racionalno korišćenje toplotne energije u građevinarstvu: toplotna izolacija zgrade, korišćenje sunčeve energije.

TEHNIČKA SREDSTVA U GRAĐEVINARSTVU (4)

Alati i mašine u građevinarstvu. Mere zaštite pri izvođenju objekata.

SAOBRAĆAJNI SISTEMI (2)

Građevinski objekti u saobraćaju: auto-putevi, železničke stanice, luke, aerodromi.

KULTURA STANOVANJA (4)

Etika stanovanja (ponašanje stanara u stanu, stambenoj zgradi, na ulici i na drugim javnim mestima). Izrada plana stana. Predlog za njegovo uređenje. Uređenje eksterijera i enterijera.

KONSTRUKTORSKO MODELOVANJE - MODULI (22)

Samostalan rad na sopstvenom projektu: Izrada tehničke dokumentacije, izbor materijala, obrada materijala, sastavljanje delova, oblaganje površina i površinska zaštita. Izrada modela raznih mašina i uređaja u građevinarstvu iz konstruktorskih kompleta. Izrada makete stana na osnovu plana i predlog za njegovo uređenje. Modelovanje mašina i uređaja u poljoprivrednoj proizvodnji. Popravke na kućnim instalacijama i sanitarnim uređajima. Mogućnost rada na računaru.

TEHNIČKA SREDSTVA U POLJOPRIVREDI (4)

Organizacija rada i primena savremenih sredstava u poljoprivrednoj proizvodnji. Tehnička sredstva u poljoprivredi. Mašine i uređaji u poljoprivrednoj proizvodnji. Modelovanje mašina i uređaja u poljoprivrednoj proizvodnji

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Uvod u arhitekturu i građevinarstvo. Na interesantan način, uz pomoć medija, prikazati razvoj građevinarstva i arhitekture od praistorije do danas (samo na informativnom nivou). Slikom pokazati reprezentativne objekte iz svakog perioda gradnje. Na izabranim primerima iz istorije građevinarstva učenici mogu da shvate veličinu ljudskog uma koji praktično nema granica. U delu koji se odnosi na podelu građevinarstva pojmove visokogradnje, niskogradnje i hidrogradnje objasniti pomoću karakterističnih građevinskih objekata koji su njihovi reprezentanti. Na primer, za visokogradnju slikom učenicima pokazati jednu stambenu zgradu, društvenu (bioskop, pozorište, školu...) i privrednu (preduzeće, industrijsku halu). Za predstavnike niskogradnje slikom pokazati most, put, železnicu i aerodromsku pistu; a brane, luke i kanali za navodnjavanje kao ugledne primere objekata u hidrogradnji. Na jednostavnom primeru kuće (putem slajdova, makete ili putem računara u 3D prikazu) pokazati osnovne konstruktivne elemente iz kojih se sastoji građevinski objekat. Pored toga, ukazati i na ostale elemente koji čine celinu građevinskog objekta (prozori, vrata, dimnjački kanali...). Za realizaciju ove tematske celine uspostaviti korelaciju sa nastavnim predmetima istorija i likovna kultura.

Tehničko crtanje u građevinarstvu. U obradi ove nastavne teme, u uvodnom delu učenicima jasno definisati osnovne faze u realizaciji jednog građevinskog objekta. Te faze su: faza prepoznavanja potreba za gradnjom u kojoj značajnu ulogu ima investitor; faza projektovanja građevinskog objekta u kojoj se traga za funkcionalnim, konstruktivnim i estetskim rešenjima objekta i faza izvođenja objekata u kojoj se jasno prepoznaju osnovni (zidarski, tesarski, betonski...), završni (molerski, keramičarski...) i instalaterski radovi (vodovod, kanalizacija...). Posebnu pažnju treba obratiti na specifičnosti tehničkog crteža u građevinarstvu (*vrste crteža, razmere koje se primenjuju, kotne strelice i kose crte, kotni brojevi, visinske kote, simboli: prikaz vrata, prozora, konstruktivnih elemenata u osnovi i preseku i prikaz elemenata nameštaja u osnovi i preseku*). Kao vežbu za primenu znanja iz ovog dela učenici mogu da nacrtaju horizontalni presek - osnovu i vertikalni presek jedne prostorije (izabrana prostorija može biti radna soba učenika, učionica u okviru škole tako da sva merenja mogu da se izvrše na licu mesta i prenesu na crtež) u razmeri 1:100. Kod učenika treba insistirati da: pravilno ispisuju tekst, koriste razne vrste i debljine linija, budu strpljivi i precizni u merenju prilikom crtanja.

Informatička tehnologija. Cilj uvođenja informatičke tehnologije u šesti razred je da se ostvari kontinuitet primene računara u nastavi tehničkog obrazovanja. Ova nastavna tema se realizuje posle nastavne teme tehničko crtanje u građevinarstvu. Razlog tome je što postoje jednostavni softveri koji se mogu koristiti za crtanje i projektovanje bez programiranja (*Google SketchUp, Envisioneer Express 3.0, Microsoft Office Visio 2003*). Na taj način će učenici upoznavati primenu računara na konkretnim sadržajima i rad sa CD-romom, fleš memorijom i štampačem. Primenu računara prilagoditi konfiguraciji računara kojom škola raspolaže.

Građevinski materijali. Na nivou obaveštenosti proširiti znanja o materijalima koji se koriste u građevinarstvu. Ne ulaziti u detalje o proizvodnji i preradi materijala. Preporučljivo je učenicima pokazati ugledne primere građevinskih materijala koji se obrađuju (pesak, cement...) ili njihove modele (opeka, armatura...). Izlaganje potkrepiti prospektima, katalogima i pretraživanjima na Internetu. U realizaciji ove tematske celine uspostaviti korelaciju sa istorijom naročito u delu koji se odnosi na razvoj građevinskih materijala.

Energetika. Ukazati na značaj vrste izabranog materijala za gradnju građevinskih objekata, na mogućnost štednje energije i korišćenja nekonvencionalnih izvora energije, kako pri projektovanju novih objekata, tako i mogućnost dogradnje termo-izolacije na postojećim objektima.

Tehnička sredstva u građevinarstvu. Alate i mašine u građevinarstvu obraditi tako da se u prvom koraku napravi gruba podela mehanizacije i za svaku od njih nabroje karakteristični predstavnici. Izlaganja potkrepiti slikom i po mogućstvu modelima. U delu koji se odnosi na zaštitu na radu kod učenika razvijati svest o potrebi očuvanja ličnog zdravlja, ali i očuvanja životne sredine. Insistirati na poznavanju zaštitne opreme, obezbeđivanju gradilišta, kao i okoline. Ovu nastavnu temu realizovati u kontinuitetu sa nastavnim temom konstruktorsko modelovanje. Tako će učenici moći stečena znanja o mašinama u građevinarstvu

primenjivati u radu sa konstruktorskim elementima. Na sličan način realizovati i nastavnu temu Tehnička sredstva u poljoprivredi.

Saobraćajni sistemi. U odnosu na prethodnu godinu, gradivo proširiti sa aspekta saobraćajnih objekata, njihove namene, funkcionisanja i organizacije saobraćaja. Za ove nastavne sadržaje koristiti aktuelne medije.

Kultura stanovanja. Uvesti učenike u ovu nastavnu jedinicu putem posmatranja i analize svojih stanova. Učenici treba da zaključe iz kojih se delova stan sastoji, koje su njihove funkcije, koji je najpovoljniji raspored prostorija sa aspekta funkcionalnosti i mogućnosti uštede i korišćenja alternativnih izvora energije. Koristeći plan stana učenici treba da nauče kako se određuje funkcija svake prostorije i kako se vrši izbor nameštaja imajući u vidu funkcionalnost i ekonomičnost prostora. Na osnovu posmatranja planova, maketa, slika naselja gradskih i seoskih, treba objasniti značaj okoline stana sa higijenskog i estetskog stanovišta.

Konstruktorsko modelovanje u građevinarstvu - moduli. Realizacija modula omogućava diferencijaciju u nastavi s obzirom da se učenici mogu opredeljavati za područje za koje imaju više afiniteta: modelovanje građevinskih objekata visokogradnje, niskogradnje, izrada modela raznih mašina i uređaja u građevinarstvu iz konstruktorskih kompleta, uređenje stana, popravke na kućnim instalacijama i sanitarnim uređajima, rad na računaru. Obaveza svih, bez obzira na izbor aktivnosti je da izrade svoj "projekat" po kome izvode modelovanje: izrada tehničke dokumentacije, izbor materijala, obrada materijala, sastavljanje delova, oblaganje površina i površinska zaštita.

Tehnička sredstva u poljoprivredi. Tehnička sredstva u poljoprivredi, Organizacija rada i primena savremenih sredstava u poljoprivrednoj proizvodnji, Mašine i uređaji u poljoprivrednoj proizvodnji. Modelovanje mašina i uređaja u poljoprivrednoj proizvodnji.

FIZIČKO VASPITANJE

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj fizičkog vaspitanja jeste da raznovrsnim i sistematskim motoričkim aktivnostima, u povezanosti sa ostalim vaspitno-obrazovnim područjima, doprinese integralnom razvoju ličnosti učenika (kognitivnom, afektivnom, motoričkom), razvoju motoričkih sposobnosti, sticanju, usavršavanju i primeni motoričkih umenja, navika i neophodnih teorijskih znanja u svakodnevnim i specifičnim uslovima života i rada.

Opšti operativni zadaci:

- podsticanje rasta, razvoja i uticanje na pravilno držanje tela;
- razvoj i usavršavanje motoričkih sposobnosti;
- sticanje motoričkih umenja koja su kao sadržaji utvrđeni programom fizičkog vaspitanja i sticanje teorijskih znanja neophodnih za njihovo usvajanje;
- usvajanje znanja radi razumevanja značaja i suštine fizičkog vaspitanja definisanog ciljem ovog vaspitno-obrazovnog područja;
- formiranje moralno-voljnih kvaliteta ličnosti;
- osposobljavanje učenika da stečena umenja, znanja i navike koriste u svakodnevnim uslovima života i rada;
- sticanje i razvijanje svesti o potrebi zdravlja, čuvanja zdravlja i zaštiti prirode i čovekove sredine.

Posebni operativni zadaci:

- usmereni razvoj osnovnih motoričkih sposobnosti, prvenstveno brzine i koordinacije;
- usmereno sticanje i usavršavanje motoričkih umenja i navika predviđenih programom fizičkog vaspitanja;
- primena stečenih znanja, umenja i navika u složenijim uslovima (kroz igru, takmičenje i sl.);
- zadovoljavanje socijalnih potreba za potvrđivanjem, grupnim poistovećivanjem i sl;
- estetsko izražavanje pokretom i kretanjima i doživljavanje estetskih vrednosti;
- usvajanje etičkih vrednosti i podsticanje voljnih osobina učenika.

ORGANIZACIONI OBLICI RADA

Cilj fizičkog vaspitanja ostvaruje se putem sledećih organizacionih oblika rada:

- časova fizičkog vaspitanja;
- korektivno-pedagoškog rada;
- slobodnih aktivnosti;
- kroseva;
- logorovanja;
- zimovanja;
- sportskih aktivnosti od značaja za društvenu sredinu;
- školskih i drugih sportskih takmičenja;
- priredbi i drugih društvenih aktivnosti škole na planu fizičke kulture.

SADRŽAJI PROGRAMA

Programski sadržaji ovog vaspitno-obrazovnog područja usmereni su na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti;
- usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika;
- teorijsko obrazovanje.

I. RAZVIJANJE FIZIČKIH SPOSOBNOSTI

Na svim časovima kao i na drugim organizacionim oblicima rada, posvećuje se pažnja:

- razvijanju fizičkih sposobnosti brzine, snage, izdržljivosti i gipkosti - u pripremnom delu časa u okviru vežbi oblikovanja ili u drugim delovima časa putem onih oblika i metoda rada koji polaze od individualnih mogućnosti učenika i primereni su deci školskog uzrasta i specifičnim materijalnim i prostornim uslovima rada u kojima se nastava fizičkog vaspitanja izvodi;
- učvršćivanju pravilnog držanja tela.

II. USVAJANJE MOTORIČKIH ZNANJA, UMENJA I NAVIKA

ATLETIKA

1. Usavršavanje tehnike sprinterskog trčanja (rad nogu i ruku, položaj trupa i glave); Tehnika niskog starta i startnog ubrzanja; Trčanje deonica do 50 m.
2. Štafetno trčanje - Izmena štafete u različitim formama (parovi, četvorke i dr.) i pri različitim brzinama kretanja (hodanje i trčanje).
3. Trčanje na srednjim distancama i krosa (učenice 1000 m, učenici 1200 m)
4. Skok u dalj - Varijanta tehnike "uvinuće"
5. Skok u vis - Prekoračna ("makaze") tehnika
6. Bacanje loptice od 200 gr. Bacanje kugle (Iz mesta i zaleta i sa rekvizitima težine do 3 kg).

VEŽBE NA SPRAVAMA I TLU

Pre realizovanja programa preporučuje se podela učenika na grupe prema nivou prethodnih umenja (diferenciran pristup). Učenici, koji nisu savladali pojedine vežbe iz programa do šestog razreda, prvo uče vežbe koje nisu usvojili. Posle toga uče program šestog razreda. Za ostale učenike predviđa se nadgradnja na sadržaje petog razreda. Sve vežbe na pojedinim spravama treba naučiti pojedinačno, a zatim ih povezivati u kombinacije.

Tlo (učenici i učenice):

1) ponoviti vežbe i kombinacije iz petog razreda; 2) premet strance uporom u obe strane; 3) dva premeta strance povezano; 4) stav na glavi uz pomoć; 5) stav na šakama uz pomoć; 6) kolut napred leteći sa izrazitim fazom leta na sunđer strunjače; 7) pripremne vežbe za prekopit i prekopit napred na sunđer strunjače (salto napred zgrčenim telom). **Za naprednije učenike i učenice:** stav na šakama, kolut napred uz pomoć; **učenice:** stav na šakama, most napred uz pomoć.

Preskok (učenici i učenice):

Kozlić: 120 cm: raznoška i zgrčka - usavršavanje (udaljenija daska i izrazitije otvaranje u fazi drugog leta). **Za naprednije učenike i učenice:** kozlić, konj, švedski sanduk: pripremne vežbe za sklonku i sklonka.

Greda (učenice):

Niska greda: 1) ponoviti vežbe iz petog razreda; 2) skok sunožnim odskokom, doskok na jednu nogu, druga je u prenoženju; 3) skok sunožnim odskokom, doskok na jednu nogu, druga je u zanoženju; 4) "valcer korak" 5) "galop"; 6) u sredini grede, iz položaja bočno saskok pruženim telom sa okretom za 180°.

Visoka greda: 1) naskok u upor prednji; premah odnožno desnom (levom); 2) okret za 90° udesno, preхват bočno (palčevi su okrenuti jedan prema drugom); 3) zamahom ili osloncem obema nogama iza tela preći u upor čučajući i spojeno čučanj, predručiti, usprav, odručiti; 4) vežbe iz programa petog razreda na niskoj gredi izvesti na srednjoj ili visokoj gredi; 5) vaga pretklonom i zanoženjem.

Učenici: hodanjem, trčanjem, okretima i izdržajima u određenom položaju treba da razvijaju osećaj za ravnotežu. Hodanje na visokoj gredi i saskok pruženim telom sa okretom za 180°.

Paralelni razboj (učenici):

1) ponoviti vežbe iz petog razreda; 2) njih u potporu, prednjim upor do seda raznožno; 3) susedom snožiti i zanjihom saskok. **Za naprednije učenike:** iz seda raznožno za rukama kolut napred do seda raznožno - uz pomoć.

Vratilo (učenici):

dočelno vratilo: 1) uzmak vučenjem; 2) kovrtljaj nazad u uporu prednjem 3) premah odnožno desnom (levom); 4) spad nazad zavesom o potkoleno i spojeno naupor jašući;

doskočno vratilo: njihanje sa povećanim amplitudama i spojeno saskok u zanjihu.

Za naprednije učenike kovrtljaj napred u uporu jašućem.

Dvovisinski razboj - ili neka druga sprava za vežbe u visu i uporu

1) ponoviti vežbe iz petog razreda;

vežbe u uporu: 2) zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor prednji; 3) kovrtljaj nazad u uporu prednjem; 4) upor prednji, premah odnožno desnom /levom/ do seda jašućeg; premah odnožno levom /desnom/ do upora stražnjeg; 4) upor stražnji: zamahom nogama unapred saskok - uz pomoć.

vežbe u visu: 5) klimom uspostaviti njih, njihanje sa većom amplitudom i sp. saskok u zanjihu; 2) klim i /ukoliko škola ima dvovisinski razboj/ trećim klimom premah raznožno

Za naprednije učenice: kovrtljaj napred u uporu jašućem.

Krugovi

dohvatni krugovi (učenici i učenice): prednjim vis uzneto (uz pomoć)

doskočni krugovi (učenici): vis prednji, prednjim zgib, njih u zgibu, opružanjem ruku njih u visu i spojeno saskok u zanjihu - uz pomoć.

Konj sa hvataljkama (učenici):

1) naskok u upor prednji; 2) premah odnožno u upor jašući (naznačiti); 3) njih u uporu jašućem; 4) iz upora jašućeg premah zanožnom u upor stražnji; 4) upor stražnji, zamahom nogama unapred saskok. **Za naprednije učenike:** povezati navedene vežbe bez međuzamaha i međunjihova.

Na svim spravama kombinacije vežbi iz petog dopuniti vežbama iz šestog razreda, kao i delovima iz obaveznih sastava iz sistema školskih sportskih takmičenja Srbije (program za mlađe pionire i pionirke: peti i šesti razred) - diferencirano prema sposobnostima učenika.

Organizovati međuodjeljska takmičenja prema programu stručnog veća.

KOŠARKA

Osnovni stavovi u napadu i odbrani

- *Osnovni stav u napadu sa loptom* (frontalno) - zauzimanje stava: u mestu; iz podbacivanja lopte napred i u stranu u jednom i dva kontakta; nakon kretanja* po prijemu lopte od dodavača; akcenat na položaj u odnosu na koš.

- *Vežbe kontrole lopte* (frontalno) - manipulacija loptom u mestu; u kretanju. *Osnovni stav u odbrani-paralelni i dijagonalni* (frontalno) - zauzimanje stava: u mestu; iz kretanja*.

* priprema za kretanja: hodanje, lagano trčanje, na znak zaustavljanje, "stepovanje" i opet trčanje. Jednonožni i sunožni poskoci.

Tehnika pivotiranja

- *Pivotiranje* (frontalno i grupno) - u mestu; nakon zaustavljanja (akcenat na pravilnom stavu i na ograničenju pravila igre - stajna noga); 1:1 sa zaštitom lopte; 2:1 (2:2) sa otvaranjem linije dodavanja.

Hvatanje i dodavanje lopte

- *Hvatanje lopte* (frontalno) - u mestu i kretanju (hvatanje lopti koje dolaze: visoko, srednje i nisko)
- *Dodavanje sa dve ruke sa grudi - direktno i od pod; dodavanje sa jednom rukom ispred ramena - direktno i od pod; dodavanje sa dve ruke iznad glave* (frontalno i grupno) - u mestu (u parovima, u trouglu, u četvorouglu); u mestu i nakon dodavanja sledi kretanje; u kretanju (u kolonama; u parovima i trojkama dužinom terena).
- "Igre dodavanja".

Dribling

- *Dribling u mestu* (frontalno) - jednom rukom u stavu; prebacivanje lopte iz ruke u ruku na različite načine (povezati sa zauzimanjem stava).
- *Polazak u dribling* (frontalno i grupno) - ukršteni polazak u dribling; pravolinijski dribling sa promenom ritma sa i bez zaustavljanja; prednja promena pravca
- "Igre driblinga".

Kretanje u odbrani

- *Kretanje "u paralelnom stavu"* (frontalno i grupno) - po širini;
- *Kretanje "u dijagonalnom stavu"* (frontalno i grupno) - po dubini sa promenom pravca i odstupajućim korakom; 1:1 dirigovano u cik - cak kretanju, napadač vežba dribling, odbrana kretanje.

Šutiranje

- *Prodor dvokorakom sa polaganjem lopte u koš* - "gornje" i donje polaganje iz prodora dvokorakom, desni i levi dvokorak (iz dodavanja i iz driblinga)
- *Skok šut ili šut skok (šut sa impulsom)* - iz mesta; podbacivanjem lopte; iz jednog i više driblinga; iz dodavanja (obratiti pažnju na rastojanje sa kojeg se šutira).
- "Igre sa prodorom dvokorakom" i "igre šutiranja"

Povezivanje napadačkih elemenata u akcione celine

- *Polazak u dribling - dribling - prodor dvokorakom (ili šut sa distance)*
- *Dodavanje - kretanje bez lopte - prijem lopte u kretanju - prodor dvokorakom (ili šut sa distance)*
- *Dribling sa promenom pravca - prodor dvokorakom (ili šut sa distance)*
- *Dribling sa promenom pravca - dodavanje - utrčavanje - prijem lopte - prodor dvokorakom (ili šut sa distance)...*

Kretanje bez lopte u napadu

- *Tehnike promene smera i pravca u kretanju bez lopte* - pravolinijsko kretanje sa promenom smera i ritma kretanja, prednja promena pravca, leđna promena pravca
- *Demarkiranje* - sa promenom smera kretanja; "ve" demarkiranje

Igra 1 na 1 sa i bez lopte

- *Igra 1 na 1 sa loptom* (grupno) - napadač koristi finte (finta prodora i finta šuta); odbrambeni korektno reaguje na finte napadača; akcentat na napadu; akcentat na odbrani, skok u odbrani. Dirigovano i situaciono. Primena u igri.

- *Igra 1 na 1 bez lopte* (grupno) - napadač radi demarkiranje; odbrambeni - pravilno čuvanje napadača bez lopte koji je blizu lopte; igra u situaciji: **1 na 1 + 1**, dirigovano i situaciono; skok u odbrani. Primena u igri.

Kontranapad

- *Kontranapad sa 2 i 3 igrača* (grupno) - akcentat na skoku, na prvom dodavanju, transportu lopte dužinom terena i završnici (2 na 0; 2 na 1; 3 na 0; 3 na 1).

Pozicioni napad i odbrana

- *Saradnja 2 i 3 igrača u napadu* (grupno) - saradnja na principima: "dodaj i utrči" i zadržavanje rastojanja među napadačima; 2 na 0, 2 na 2, 3 na 0, 3 na 3 - dirigovano i situaciono.

- *Saradnja 2 i 3 igrača u odbrani* (grupno) - pritisak na loptu; pritisak na prva dodavanja; odbrana od utrčavanja

- 2: 2 u pozicionoj igri.

- 3: 3 u pozicionoj igri.

RITMIČKA GIMNASTIKA, PLES I NARODNE IGRE

Osmice **vijačom** u bočnoj i horizontalnoj ravni. Kotrljanje **lopte** po telu (duž jedne ruke). Vrtenje **obruča** oko ruke spojeno sa bacanjem i hvatanjem. Kraći sastavi vijačom i loptom uključivanjem novonaučenih kretanja. **Plesni koraci**: valcerov korak (trokorak) bez i sa okretom. **Narodne igre**: druga varijanta igre *Moravac* i povezivanje sa prethodnom varijantom, *Kolo vodi Vasa* i jedna igra iz kraja u kojem se nalazi škola.

III. TEORIJSKO OBRAZOVANJE

Teorijsko obrazovanje podrazumeva sticanje određenih znanja putem kojih će učenici upoznati suštinu procesa vežbanja i zakonitosti razvoja mladog organizama, kao i sticanje higijenskih navika kako bi shvatili krajnji cilj koji fizičkim vaspitanjem treba da se ostvari. Sadržaji se realizuju na redovnim časovima i na vančasovnim i vanškolskim aktivnostima uz praktičan rad i za to se ne predviđaju posebni časovi. Nastavnik određuje teme shodno uzrasnom i obrazovnom nivou učenika.

Minimalni obrazovni zahtevi (provera)

Atletika:

Prikaz sprinterskog trčanja i tehnike niskog starta. Prikaz izmene štafetne palice u parovima. Prikaz tehnike skoka u dalj - varijanta "uvinuće". Prikaz tehnike skoka u vis varijanta "makaze".

Višeboj - troboj: 50 m, skok u dalj i bacanje loptice od 200 gr.

Vežbe na spravama i tlu:

Vežbe na tlu: stav na šakama uz pomoć.

Preskok: zgrčka.

Greda: skok sunožnim odskokom i doskokom na isto mesto; vaga pretklonom i zanoženjem; saskok zgrčeno (čeono ili bočno).

Vratilo- niža pritka razboja: kovrtljaj nazad u uporu prednjem.

Košarka:

3:3 u pozicionoj igri.

Ritmička gimnastika i narodni ples:

Prikaz osnovne tehniku rada vijačom i loptom. Odigrati jednu narodnu igru uz muziku.

KOREKTIVNO-PEDAGOŠKI RAD

Korektivno-pedagoški rad organizuje se sa učenicima smanjenih fizičkih sposobnosti, oslabljenog zdravlja, sa telesnim deformitetima i lošim držanjem tela, i to:

- sa učenicima smanjenih fizičkih sposobnosti radi se na savladavanju programskih sadržaja, u skladu sa propisanim programom, ali i njihovim individualnim mogućnostima, kao i na razvijanju fizičkih sposobnosti, uglavnom gipkosti, snage, brzine i izdržljivosti;

- sa učenicima oslabljenog zdravlja rad se organizuje u saradnji sa lekarom - specijalistom, koji određuje vrstu vežbe i stepen opterećenja;

- sa učenicima koji imaju loše držanje tela ili deformitete rad sprovodi nastavnik u saradnji sa lekarom-fizijatrom koji utvrđuje vrstu i stepen odstupanja od normalnog držanja tela i lakših slučajeva telesnih deformiteta i, s tim u vezi, vežbe koje treba primeniti; teži slučajevi telesnih deformiteta se tretiraju u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama.

Svi učenici, koji se upućuju na korektivno-pedagoški rad, prema posebnom programu vežbaju na redovnim časovima i najmanje jedanput nedeljno na časovima korektivno-pedagoškog rada. Program, koji je primeren zdravstvenom stanju učenika, sačinjavaju nastavnik i lekar-specijalista. **Na taj način praktično nema učenika koji su oslobođeni nastave fizičkog vaspitanja, već se njihovo vežbanje prilagođava individualnim mogućnostima.**

SLOBODNE AKTIVNOSTI

Dodatni rad organizuje se za učenike koji ispoljavaju posebnu sklonost i interesovanje za sport.

Rad se odvija u sportskim sekcijama koje se formiraju prema interesovanju, sposobnostima i polu učenika. Nastavnik sačinjava *poseban program*, uzimajući pri tom u obzir materijalne i prostorne uslove rada, uzrasne karakteristike i sposobnosti učenika, kao i takmičarski program za školsku populaciju.

AKTIVNOSTI U PRIRODI

Iz fonda radnih dana, predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u prirodi i kursne oblike rada:

obavezni program:

- dva krosa - jesenji i prolećni (dužinu staze određuje stručno veće);

program koji se preporučuje

- zimovanje - organizuje se za vreme zimskog raspusta: obuka smučanja, klizanja, kraći izleti na smučkama ili sankama

KURSNI OBLICI

Iz fonda časova za zajednički programski sadržaja i radnih dana predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u časovnoj, školskoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada.

Kurs skijanja

U šestom razredu organizuje se jedan kurs skijanja u trajanju od najmanje sedam dana od ukupnog fonda planiranih radnih dana.

SPORTSKA AKTIVNOST OD ZNAČAJA ZA DRUŠTVENU SREDINU

Iz ukupnog fonda časova za zajednički programski sadržaj škola može da, kao kursni oblik rada, planira 12 časova za onu sportsku aktivnost koja nije obuhvaćena ovim zajedničkim programom, a za koju sredina u kojoj škola radi ima interesovanja (stoni tenis, borilački sportovi, veslanje i kajakarenje i drugo).

ŠKOLSKA I DRUGA TAKMIČENJA

Škola organizuje i sprovodi sportska takmičenja kao integralni deo procesa fizičkog vaspitanja, prema planu stručnog veća i to:

Obavezna unutarškolska i međuodjeljska takmičenja u:

- gimnastici (u zimskom periodu),
- atletici (u prolećnom periodu),
- najmanje u jednoj sportskoj igri (u toku godine).

Stručno veće sačinjava plan i program unutar-školskih i sportskih takmičenja učenika Srbije, kao mogući deo plana rada škole, na početku školske godine i sprovodi ga tokom cele godine, u skladu sa materijalnim i prostornim uslovima rada.

Plan i program vančasovnih i vanškolskih aktivnosti se, na predlog stručnog veća, usvaja kao deo godišnjeg programa rada škole.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

I. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROGRAMA

- Programska koncepcija fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi zasniva se na jedinstvu nastavnih, vančasovnih i vanškolskih organizacionih oblika rada, kao osnovne pretpostavke za ostvarivanje cilja fizičkog vaspitanja.
- Program fizičkog vaspitanja pretpostavlja da se kroz razvijanje fizičkih sposobnosti i sticanje mnoštva raznovrsnih znanja i umenja, učenici osposobljavaju za zadovoljavanje individualnih potreba i sklonosti, u krajnjem, za korišćenje fizičkog vežbanja u svakodnevnom životu. Iz tih razloga, u programu su precizirani operativni zadaci s obzirom na pol i uzrast učenika, a program se ostvaruje kroz sledeće etape: utvrđivanje stanja; određivanje radnih zadataka za pojedince i grupe učenika; utvrđivanje sredstava i metoda za ostvarivanje radnih zadataka; ostvarivanje vaspitnih zadataka; praćenje i vrednovanje efekata rada; ocenjivanje.
- Programski zadaci ostvaruju se, osim na redovnim časovima, i kroz vančasovne i vanškolske organizacione oblike rada, kao što su izlet, kros, kursni oblici, slobodne aktivnosti, takmičenja, korektivno-pedagoški rad, dani sporta, priredbe i javni nastupi.
- Da bi fizičko vaspitanje bilo primereno individualnim razlikama učenika, koji se uzimaju kao kriterijum u diferenciranom pristupu, nastavnik će svakog učenika ili grupe učenika, usmeravati na smanjene ili proširene sadržaje, koji su predviđeni nastavnim planom i programom, u časovnoj vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada.

- Program polazi od činjenice da se cilj fizičkog vaspitanja ne može ostvariti bez aktivnog i svesnog učešća učenika u nastavnim i drugim oblicima rada, te se predviđa sticanje određenih teorijskih znanja, koja omogućavaju učeniku da shvati zakonitosti procesa na kojima se zasniva fizičko vežbanje. Teorijsko obrazovanje treba da bude usklađeno sa nivoom intelektualne zrelosti i znanjima koje su učenici stekli u drugim nastavnim predmetima. Za obradu pojedinih tema ne predviđaju se posebni časovi, već se koriste razne mogućnosti da se u toku vežbanja učenicima pružaju potrebne informacije u vezi sa konkretnim zadatkom.

- Učenicima koji, usled oslabljenog zdravlja, smanjenih fizičkih ili funkcionalnih sposobnosti, lošeg držanja tela i telesnih deformiteta, ne mogu da prate obavezni program obezbeđen je i korektivno-pedagoški rad, koji se realizuje u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

- Programski sadržaji odnose se na one vežbe i motoričke aktivnosti koje čine osnov za sticanje trajnih navika za vežbanje i za koje škola ima najviše uslova da iz realizuje (prirodni oblici kretanja, vežbe oblikovanja, atletika, vežbe na tlu i spravama, ritmička gimnastika, igre). Kako su za ostvarivanje postavljenog cilja pogodne i one motoričke aktivnosti koje nisu obuhvaćene obaveznim programom, predviđaju se kursni oblici nastave. To su skijanje, plivanje, klizanje, veslanje, kao i one aktivnosti za koje je zainteresovana sredina u kojoj škola živi i radi.

- Radi ostvarivanja postavljenih programskih zadataka, određenim zakonskim regulativima, precizira se obaveza škole da obezbedi sve prostorne i materijalne uslove rada za uspešno ostvarivanje vrlo složenih društvenih interesa u školskom fizičkom vaspitanju.

II. ORGANIZACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Proces fizičkog vaspitanja usmeren je na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti,
- usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika,
- teorijsko obrazovanje.

Ove komponente čine jedinstven i veoma složen proces fizičkog vaspitanja, a u praksi svi ti zadaci prožimaju se i povezuju sa situacijama koje nastaju u toku rada.

U cilju **razvijanja fizičkih sposobnosti** - gipkosti, snage, brzine, izdržljivosti, okretnosti i preciznosti na svim časovima, vančasovnim i vanškolskim oblicima rada, sprovodi se niz postupaka (metoda) i oblika rada putem kojih se postižu optimalne vrednosti ovih sposobnosti, kao osnov za uspešno sticanje motoričkih znanja, umenja, navika i formiranja pravilnog držanja tela.

Program za razvijanje fizičkih sposobnosti sačinjava nastavnik. Ovaj program se izvodi putem vežbi oblikovanja, frontalno, najčešće u pripremnom delu časa. U toku rada nastavnik treba postepeno da usmerava učenike na samostalno izvođenje vežbi kako bi njegova pažnja bila usmerena na ispravljanje grešaka. U ovom delu časa mogu se, takođe, koristiti i vežbe koje, kao delovi biomehaničke strukture osnovnog zadatka na glavnom delu časa, služe za obuku i uvežbavanje konkretnog programskog zadatka. Učenicima, koji iz zdravstvenih razloga izvode posebno odabrane vežbe, potrebno je obezbediti mesto za vežbanje u ovom delu časa. Zatim, program treba da bude u funkciji razvijanja, pre svega, gipkosti, snage, brzine i izdržljivosti. Nastavnik, za svakog učenika, sačinjava *radni karton*, sa programom vežbi i individualnim opterećenjem za svaku vežbu.

Nastavnik može da koristi i druge metode koje su poznate u teoriji i praksi.

Programske sadržaje, gde je to potrebno, treba realizovati odvojeno prema polu. Akcenat se stavlja na one motoričke aktivnosti kojima se najuspešnije može suprotstaviti posledicama svakodnevne hipokinezije i na one koje su u našoj sredini najrazvijenije i za koje ima interesovanja u pojedinim sredinama.

U programu su dati samo ključni programski sadržaji, ali ne i veći izbor vežbi pomoću kojih treba da se ostvare. To je učinjeno radi toga da bi nastavnik fizičkog vaspitanja mogao slobodno i kreativno da iznalazi

efikasna rešenja i bira vežbe pomoću kojih će tok fizičkog vežbanja da prilagođava individualnim mogućnostima učenika (diferencirani pristup) i prostornim i materijalnim uslovima rada.

Programom se predviđaju aktivnosti koje su od interesa za sredinu u kojoj škola živi i radi (stoni tenis, veslanje, borilački sportovi i druge). Ove aktivnosti se smatraju integralnim delom obaveznog nastavnog programa i, s obzirom na to da su za njihovu realizaciju potrebni specifični materijalni uslovi, ova nastava se organizuje na poseban način: na časovima u rasporedu redovne nastave (stoni tenis, borilački sportovi....) u drugim objektima, ali u suprotnoj smeni od redovne nastave.

Od organizacionih oblika rada koji treba da doprinesu usvajanju umenja i navika koje su od značaja za svakodnevni život, program se realizuje u vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada i predviđa:

- upućivanje učenika na samostalno vežbanje;
- korektivno-pedagoški rad;
- slobodne aktivnosti;
- krosevi;
- zimovanja;
- takmičenja.

Predmetni nastavnik treba da upućuju učenike da, u slobodno vreme, **samostalno vežbaju**. Iako se programski sadržaji, u najvećoj meri, savladavaju na časovima fizičkog vaspitanja, za razvoj motoričkih sposobnosti potreban je obim rada, koji se ne može postići samo na časovima fizičkog vaspitanja. Zbog toga se uputstva na samostalan rad odnose, kako na učenike čije motoričke sposobnosti nisu na potrebnom nivou, tako i na ostale učenike, kako bi stekli trajnu naviku za vežbanje. U tom smislu, tokom časova fizičkog vaspitanja, nastavnik treba da učenicima prikaže i objasni vežbe koje oni treba kod svojih kuća, samostalno, ili uz pomoć drugih, da savladaju za određeno vreme. Posle izvesnog perioda nastavnik na redovnim časovima kontroliše rezultate učenika

Korektivno-pedagoški rad organizuje se sa učenicima koji imaju loše držanje tela (posturalni poremećaji). Rad sprovodi nastavnik u saradnji sa lekarom ili fizijatrom koji utvrđuje vrstu i stepen deformiteta i, s tim u vezi, vežbe koje treba primeniti. Teži slučajevi telesnih deformiteta tretiraju se u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama.

Svi učenici, koji se upućuju i na korektivno-pedagoški rad, uz ograničenja, vežbaju na redovnim časovima i najmanje jednom nedeljno na časovima korektivno-pedagoškog rada. Program sačinjavaju nastavnik i lekar specijalista, i on treba da je primeren zdravstvenom stanju učenika.

Kursni oblici rada. Program kursnih oblika smatra se integralnim delom obaveznog nastavnog programa. S obzirom na to da se za njihovu realizaciju traže specifični materijalni uslovi, ovu nastavu treba organizovati na poseban način: na časovima u rasporedu redovne nastave, u drugim objektima, u suprotnoj smeni od redovne nastave (plivanje) i na drugim objektima, a u za to planirane dane.

Sportska aktivnost od značaja za društvenu sredinu Iz fonda časova za zajednički programski sadržaja i radnih dana predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u časovnoj, školskoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada, kao i obavezan stručno-instruktivni rad. U šestom razredu organizuje se jedan kurs skijanja u trajanju od najmanje sedam dana od ukupnog fonda planiranih radnih dana. Programom se predviđa aktivnosti koja je od interesa za sredinu kojoj škola živi i radi.

Izleti se mogu organizovati po odeljenjima ili sa više odeljenja, a njihove operativne zadatke, kao i lokaciju, utvrđuju razredna veća. U četvrtom razredu organizuju se dva poludnevna izleta sa obaveznom pešačenjem od 6 kilometara u oba pravca. Izleti se organizuju u radne dane ili subotom.

Krosevi se održavaju dva puta godišnje za sve učenike. Organizacija ovog zadatka zbog velikog broja učesnika, osim što pripada nastavniku fizičkog vaspitanja, zadatak je i svih nastavnika škole. Održavanje

kroseva pretpostavlja blagovremene i dobre pripreme učenika. Kros se održava u okviru radnih dana, planiranih za ovu aktivnost. Aktiv nastavnika utvrđuje mesto održavanja i dužinu staze, kao i celokupnu organizaciju.

Takmičenja učenika čine integralnu komponentnu procesa fizičkog vaspitanja na kojima učenik proverava rezultat svoga rada. Škola je obavezna da stvori materijalne, organizacione i druge uslove kako bi školska takmičenja bila dostupna svim učenicima. Aktiv nastavnika na početku školske godine sačinjava plan takmičenja (propozicije, vreme...). Obavezna su unutarodjeljska i međudjeljska takmičenja iz *atletike, vežbi na tlu i spravama i jedne sportske igre*. Učenici učestvuju i na onim takmičenjima koja su u programu Ministarstva prosvete i sporta.

Zimovanje se organizuje od najmanje sedam dana. U okviru ovih oblika rada organizuju se one aktivnosti koje se mogu ostvariti za vreme redovnih časova (skijanje, klizanje), a koje doprinose aktivnom odmoru i jačanju zdravlja i navikavanju na kolektivni život. Stručno veće sačinjava konkretan plan i program aktivnosti, koje se sprovode na zimovanju. Svaki učenik za vreme osnovne škole treba da bar jednom boravi na zimovanju.

Slobodne aktivnosti - sekcije organizuju se najmanje jednom nedeljno prema planu rada koji sačinjavaju stručno veće i nastavnik fizičkog vaspitanja koji vodi određenu sekciju. Na početku školske godine, učenici se opredeljuju za jednu od aktivnosti za koje škola ima uslova da ih organizuje. Časovi slobodnih aktivnosti organizuju se za više sportskih grana.

Zahtev da se cilj fizičkog vaspitanja ostvaruje i preko onih organizacionih oblika rada koji se ostvaruju u vančasovno i vanškolsko vreme, podrazumeva i prilagođavanje celokupne organizacije i režima rada škole, te će se u koncipiranju godišnjeg programa rada vaspitno-obrazovno delovanje proširiti i na ove organizacione oblike rada i za njihovu realizaciju obezbediti potreban broj dana i neophodni materijalni uslovi za rad. Na taj način, čitav proces fizičkog vaspitanja u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada biće jedinstven i pod kontrolnom ulogom škole, kao najodgovornijeg i najstručnijeg društveno-vaspitnog faktora kako bi se sačuvala osnovna programska koncepcija nastave fizičkog vaspitanja.

Teorijsko obrazovanje podrazumeva sticanje određenih znanja putem kojih će učenici upoznati suštinu procesa vežbanja i zakonitosti razvoja mladog organizma, kao i sticanje higijenskih navika, znanja o zdravlju, kako bi shvatili krajnji cilj koji fizičkim vaspitanjem treba da se ostvari. Sadržaji se realizuju na redovnim časovima, na vančasovnim i vanškolskim aktivnostima, uz praktičan rad i za to se ne predviđaju posebni časovi.

ČASOVI FIZIČKOG VASPITANJA - ORGANIZACIJA I OSNOVNI DIDAKTIČKO-METODIČKI ELEMENTI

Osnovne karakteristike časova fizičkog vaspitanja treba da budu: jasnoća nastavnog sadržaja; optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita; izbor racionalnih oblika i metoda rada; izbor vežbi optimalne obrazovne vrednosti; funkcionalna povezanost svih delova časa - unutar jednog i više uzastopnih časova jedne nastavne teme; puna vedrina i aktivnost učenika tokom časa - motorička i misaona; vizualizacija pomoću savremenih tehničkih sredstava.

Časovi se moraju dobro organizovati, kako u pogledu jasnih i preciznih oblika i metoda rada, tako i u pogledu stvaranja radne i vedre atmosfere. U didaktičkoj četvorodeloj podeli treba da budu sadržaji predviđeni nastavnim programom. Zatim, predmetni nastavnik treba da prati tok rada i ukazuje na greške. Od metoda preovladava metod žive reči, praktični prikazi zadatka od strane nastavnika, kao i prikazi prigodnih sadržaja putem slika, skica i video-tehnike. Na kraju časa, predmetni nastavnik, prigodnim rečima treba da ocenu rada tokom proteklog časa i učenike upozna sa narednim sadržajem.

Prilikom izbora oblika rada, predmetni nastavnik treba da uzmu u obzir prostorne uslove rada, broj učenika na času, broj sprava i rekvizita, dinamiku obučavanja i uvežbavanja nastavnog zadatka, što znači da prednost ima onaj oblik rada (frontalni, grupni, individualni) koji se pravovremeno primenjuje. **Frontalni rad** se obično primenjuje u početnoj fazi obučavanja i kada je obezbeđen dovoljan prostor i broj rekvizita u odnosu na broj učenika (trčanje, vežbe na tlu, elementi timskih igara); **grupni rad** sa različitim zadacima primenjuje se u fazi uvežbavanja i to tako da su grupe stalne za jednu tematsku oblast, sastavljene prema individualnim sposobnostima učenika (homogenizirane), a koje i čine osnov u diferenciranom pristupu

izboru sadržaja u odnosu na te individualne sposobnosti. Radna mesta u grupnom radu, osim glavnog zadatka, treba da sadrže i pomoćne sprave za uvežbavanje delova biomehaničke strukture glavne vežbe (predvežbe), kao i one vežbe koje se odnose na razvijanje one sposobnosti koja je relevantna za izvođenje glavne vežbe (najviše tri vežbe). Radno mesto je po sadržaju konzistentno u odnosu na glavni zadatak, što je u skladu sa principima intenzivno organizovane nastave. **Individualan rad** primenjuje se za učenike manjih sposobnosti, kao i za učenike natprosečnih sposobnosti.

Prilikom izbora metodskih postupaka obučavanja i uvežbavanje motoričkih zadataka, nastavnik treba da odabere vežbe takve obrazovne vrednosti koje će za raspoloživ broj časova obezbediti optimalno usvajanje tog zadatka.

Demonstracija zadatka mora da bude jasna i precizna uz korišćenje savremenih audio-vizuelnih sredstava.

III. PLANIRANJE OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA

Nastava fizičkog vaspitanja organizuje se sa po 2 časa nedeljno. Nastavnik treba da izradi:

- **opšti globalni plan rada**, koji sadrži sve organizacione oblike rada u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada sa operativnim elementima za konkretnu školu;

- **opšti globalni plan po razredima**, koji sadrži organizacione oblike rada koji su predviđeni za konkretan razred i njihovu distribuciju po ciklusima; ovaj plan rada sadrži distribuciju nastavnog sadržaja i broj časova po ciklusima i služi kao osnova za izradu operativnog plana rada po ciklusima;

- **plan rada po ciklusima** sadrži obrazovno-vaspitne zadatke, sve organizacione oblike rada koji se realizuju u konkretnom ciklusu, raspored nastavnog sadržaja sa vremenskom artikulacijom (mesec, broj časova i redni broj časova) i metodske napomene.

Nastavno gradivo podeljeno je u tri ciklusa ili u četiri ukoliko se za taj razred predviđa kursni oblik. To su:

- jedan ciklus za atletiku,
- jedan ciklus za vežbe na tlu i spravama,
- jedan ciklus za timsku igru,
- jedan ciklus za kursni oblik.

Ukoliko se organizuje kursni oblik za aktivnost u časovnoj organizaciji rada, onda se planira četvrti ciklus, tako što se po četiri časa oduzimaju od prva tri ciklusa.

Nastavno gradivo po ciklusima može da se ostvaruje u kontinuitetu za jedan vremenski period (npr. atletika u jesenjem, vežbe na tlu i spravama u zimskom i timska igra u prolećnom) ili u dva perioda (npr. trčanje i skokovi iz atletike u jesenjem, a bacanje u prolećnom periodu).

IV. PRAĆENJE I OCENJIVANJE

Ocenjivanje se vrši broičano, na osnovu ostvarivanja operativnih zadataka i minimalnih obrazovnih zahteva.

Praćenje napretka učenika obavlja se sukcesivno u toku cele školske godine, na osnovu jedinstvene metodologije koja predviđa sledeće tematske celine:

- Stanje motoričkih sposobnosti.
- Usvojene zdravstveno-higijenske navike.
- Dostignuti nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika u skladu sa individualnim mogućnostima.

- Odnos prema radu.

Praćenje i vrednovanje **motoričkih sposobnosti** vrši se na osnovu savladanosti programskog sadržaja kojim se podstiče razvoj onih fizičkih sposobnosti za koje je ovaj uzrast kritičan period zbog njihove transformacije pod uticajem fizičkih aktivnosti - koordinacija, gipkost, ravnoteža, brzina, snaga i izdržljivost.

Usvojenost **zdravstveno-higijenskih navika** prati se na osnovu utvrđivanja nivoa pravilnog držanja tela i održavanja lične i kolektivne higijene, a takođe i na osnovu usvojenosti i primene znanja iz oblasti zdravlja.

Stepen savladanosti **motoričkih znanja i umenja** sprovodi se na osnovu minimalnih programskih zahteva, koji je utvrđen na kraju navođenja programskih sadržaja.

Odnos prema radu vrednuje se na osnovu redovnog i aktivnog učestvovanja u nastavnom procesu, takmičenjima i vanškolskim aktivnostima.

Ocenjivanje učenika u okviru praćenja i vrednovanja nastavnog procesa, vrši se na osnovu pravilnika o ocenjivanju učenika osnovne škole i na osnovu savremenog didaktičko-metodičkih pristupa.

V. PEDAGOŠKA DOKUMENTACIJA I DIDAKTIČKI MATERIJAL

Obavezna pedagoška dokumentacija je:

Dnevnik rada: struktura i sadržaj utvrđuje se na republičkom nivou, i odobrava ga ministar, a nastavniku se ostavlja mogućnost da ga dopuni onim materijalom za koje ima još potrebe.

Planovi rada: godišnji, po razredima i ciklusima, plan stručnog aktiva, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.

Pisane pripreme nastavnika sačinjava za pojedine nastavne teme koje sadrže: vremensku artikulaciju ostvarivanja nastavne teme (ukupan i redni broj časova, vreme realizacije), konzistentnu didaktičku strukturu časova (oblike rada, metodičke postupke obučavanja i uvežbavanja).

Radni karton: treba da ima svaki učenik sa programom vežbaonog sadržaja koji sačinjava učitelj ili predmetni nastavnik, a koji je prilagođen konkretnim uslovima rada.

Formulari za obradu podataka za: stanje fizičkih sposobnosti, realizaciju programskih sadržaja u časovnoj i vančasovnoj organizaciji rada.

Očigledna sredstva: prikazi na CD i video kasetama uz adekvatne snimljene komentare ili komentare nastavnika, crteži, konturogrami, tablice orijentacionih vrednosti motoričkih sposobnosti, raznovrsna obeležavanja radnih mesta i drugi pisani materijali koji upućuju učenike na lakše razumevanje radnih zadataka.

OBAVEZNI IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

VERSKA NASTAVA

Cilj i zadaci

Cilj verske nastave jeste da se njome posvedoče sadržaj vere i duhovno iskustvo tradicionalnih crkava i religijskih zajednica koje žive i deluju na našem životnom prostoru, da se učenicima pruži celovit religijski pogled na svet i život i da im se omogući slobodno usvajanje duhovnih i životnih vrednosti crkve ili zajednice kojoj istorijski pripadaju, odnosno čuvanje i negovanje sopstvenog verskog i kulturnog identiteta. Učenici treba da upoznaju veru i duhovne vrednosti sopstvene, istorijski date crkve ili verske zajednice u otvorenom i tolerantnom dijalogu, uz uvažavanje drugih religijskih iskustava i filozofskih pogleda, kao i naučnih saznanja i svih pozitivnih iskustava i dostignuća čovečanstva.

Zadaci verske nastave su da kod učenika:

- razvija otvorenost i odnos prema Bogu, drugačijim i savršenom u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugim ličnostima, prema ljudima kao bližnjima, a time se budi i razvija svest o zajednici sa Bogom i sa ljudima i posredno se suzbija ekstremni individualizam i egocentrizam;

- razvija sposobnost za postavljanje pitanja o celini i konačnom smislu postojanja čoveka i sveta, o ljudskoj slobodi, o životu u zajednici, o fenomenu smrti, o odnosu sa prirodom koja nas okružuje, kao i o sopstvenoj odgovornosti za druge, za svet kao tvorevinu Božju i za sebe;

- razvija težnju ka odgovornom oblikovanju zajedničkog života sa drugim ljudima iz sopstvenog naroda i sopstvene crkve ili verske zajednice, kao i sa ljudima, narodima, verskim zajednicama i kulturama drugačijim od sopstvene, ka iznalaženju ravnoteže između zajednice i vlastite ličnosti i ka ostvarivanju susreta sa svetom, sa prirodom, i pre i posle svega, sa Bogom;

- izgradi sposobnost za dublje razumevanje i vrednovanje kulture i civilizacije u kojoj žive, istorije čovečanstva i ljudskog stvaralaštva u nauci i drugim oblastima;

- izgradi svest i uverenje da svet i život imaju večni smisao, kao i sposobnost za razumevanje i preispitivanje sopstvenog odnosa prema Bogu, ljudima i prirodi.

PRAVOSLAVNI KATIHIZIS

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Operativni zadaci:

Učenici treba da:

- uoče da je sloboda ključni elemenat u razumevanju Tajne Hristove;

- nauče da se sloboda poistovećuje s ličnošću, odnosno da se ličnost poistovećuje s ljubavlju prema drugoj ličnosti;

- zapaze razliku između prikazivanja života Hristovog u pravoslavnoj ikonografiji i zapadnoj renesansnoj umetnosti.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Upoznavanje sa sadržajima programa i načinom rada.

TAJNA HRISTOVA - JEDINSTVO BOGA I ČOVEKA (LITURGIJA KAO TAJNA HRISTOVA)

Nemogućnost sveta i čoveka da postoje večno bez zajednice sa Bogom.

Tajna Hristova - istiniti Bog i istiniti Čovek.

Tajna Hristova kao Liturgija.

ROĐENJE HRISTOVO "OD DUHA SVETOG I MARIJE DJEVE" (ULOGA SLOBODE MARIJE DJEVE U ROĐENJU SPASITELJA: DEVIČANSTVO BOGORODICE)

Rođenje Hristovo (biblijska pripovest).

Rođenje Hristovo - značaj čovekove slobode za njegovo večno postojanje i Bogorodičinog slobodnog pristanka da rodi Hrista.

HRISTOS JE SIN BOŽJI KOJI JE POSTAO ČOVEK, NOVI ADAM, DA BI SJEDINIO STVORENU PRIRODU S BOGOM (ODLUKE 1. I 4. VAS. SABORA; SIMVOL VERE)

Simvol vere (istorijat nastanka).

Simvol vere (tumačenje prva četiri člana).

Simvol vere (tumačenje ostalih članova).

Simvol vere (proširenje tumačenja biblijskim i svetootačkim navodima).

ULOGA BOGA U SPASENJU SVETA (SVET NE MOŽE DA POSTOJI BEZ ZAJEDNICE S BOGOM, ALI BOG NE VRŠI NASILJE NAD ČOVEKOM)

Hristos - savršeni Čovek i savršeni Bog (tumačenje odluke Halkidonskog sabora).

Bog - Spasitelj sveta.

Bog ne vrši nasilje nad slobodom čovekovom.

ULOGA ČOVEKA U SPASENJU SVETA (SLOBODA ČOVEKA JE PRESUDNA ZA SPASENJE SVETA; OSVRT NA PRVOG ADAMA I NJEGOVU ULOGU U SPASENJU SVETA; ODNOS ČOVEKA PREMA PRIRODI)

Značaj čovekove slobode za spasenje sveta.

Uloga prvosazdanih u spasenju sveta.

HRISTOVO STRADANJE I VASKRSENJE

Hristovo stradanje i vaskrsenje.

Značaj Hristovog stradanja i vaskrsenja za spasenje sveta.

Liturgijski život u Hristu kao izraz slobode čovekove.

HRISTOV ŽIVOT U PRAVOSLAVNOJ IKONOGRFIJI

Hristov život u pravoslavnoj ikonografiji (prikaz i objašnjenje ikona Gospodnjih praznika).

Hristov život u pravoslavnoj ikonografiji (prikaz i objašnjenje najznačajnijih srpskih ikona).

"Zagledani u ikone"... (razgovor o pravoslavnoj ikonografiji).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Cilj nastave u 6. razredu jeste da se pokaže da je Sin Božji postao novi Adam, preko koga se ostvaruje jedinstvo stvorene prirode i Boga. U kontekstu događaja vezanih za Hrista treba učenicima skrenuti pažnju na slobodu kako Boga, tako i čoveka, kao ključnog elementa u ostvarenju jedinstva Boga i stvarne prirode u kome stvorena priroda prevazilazi smrt. Treba naglasiti, takođe, da se u slučaju Hrista sloboda čoveka u odnosu na Boga izražava kao vera u Boga oca i njegovo obećanje, odnosno kao ljubav prema Bogu ocu koja kroz liturgiju čini prisutnim u istoriji ono što nam je Bog obećao da će se desiti na kraju, a to je Carstvo Božje. To treba dovesti u vezu sa definicijom vere kod ap. Pavla (Jev. 11,1 i dalje), koju on poistovećuje s ljubavlju, odnosno sa liturgijskom zajednicom (1 Kor. 12-13).

Teme: *Tajna Hristova...*, *Hristos je Sin Božji koji je postao čovek...* treba realizovati kroz opis Hristovog života zabeleženog u jevanđeljima i odlukama 1. i 4. vasiljenskog sabora, ali viđenog, protumačenog iz liturgijske perspektive. Time se pokazuje da je događaj "Hristos" istovremeno jedinstvo mnogih preko

jednog prvog s Bogom, kao i to da je Isus Hristos konkretna ličnost u kojoj je ponovo ostvarena zajednica stvorene prirode s Bogom, zbog čega je Isus Hristos jedini spasitelj sveta, prisutan u događaju zajedništva s Bogom i s ljudima. Na ovaj zaključak nas upućuje liturgijsko viđenje Hrista. Na ovaj način Hristos prestaje da bude individua, i postaje ono što jeste - ličnost koja da bi postojala pretpostavlja zajednicu s Bogom, s drugim ljudima i s prirodom, na šta ukazuje liturgijski događaj.

Teme: *Rođenje Hristovo...*, *Uloga Boga u spasenju...*, *Uloga čoveka u spasenju...* i *Hristovo stradanje i vaskrsenje* treba, takođe, realizovati na osnovu svedočanstava zabeleženih u Novom zavetu, a zatim i na osnovu svetoatačkih tumačenja, uz naglašavanje da je ključni elemenat u Tajni Hristovoj sloboda, kako Boga, tako i čoveka, i to sloboda koja se izražava kao ljubav prema drugom.

Začeće Gospoda Isusa Hrista od Duha Svetog i Marije Devojke ukazuje na to da je ovaj događaj akt slobode, kako Boga, tako i čoveka. Marija je na inicijativu Boga oca slobodno pristala da rodi Sina Božjeg kao čoveka (v. Lk. 1, 34-38). To je posebno važno napomenuti zbog toga što se i ovde uočava da Bog, prilikom sjedinjenja stvorene prirode sa njim u Hristu, poštuje čovekovu slobodu (u ovom slučaju to je bila Marija Djeva), kao što je poštovao i slobodu prvog čoveka Adama. Dok je prvi čovek Adam svoju slobodu izrazio kao odbijanje zajednice s Bogom, Bogorodica je slobodno prihvatila tu zajednicu.

Rođenje Isusa Hrista vraća nas na događaj stvaranja prvog čoveka Adama. Bog je stvorio čoveka i obdario ga slobodom i tako je nastao prvi čovek Adam kao ličnost, kao biće zajednice s Bogom. Kod rođenja novog Adama, Hrista, Sina Božjeg, druga ličnost Sv. trojice uzela je ljudsku prirodu od Marije Djeve. Hristos je, dakle, postao čovek bez učešća muža, što ukazuje da je On, od samog rođenja, kao čovek biće zajednice slobode Boga s čovekom. Zato je Hristos Bogočovek, potpuni Bog i potpuni čovek, i jedino u njemu i preko njega ljudi mogu doći u jedinstvo s Bogom. Isus Hristos je, dakle, novi Adam i jedini spasitelj sveta zato što je u Njemu stvorena priroda ponovo sjedinjena s Bogom.

Za razliku od prvog čoveka Adama, koji je slobodno odbio da ostane u zajednici s Bogom (u čemu je i suština prvorodnog greha), novi Adam, Hristos, od početka do kraja ostao je u zajednici sa Bogom i pored svih iskušenja. Na to ukazuje čitav zemaljski život Isusa Hrista - počevši od kušanja u pustinji, pa sve do njegovog stradanja na krstu i smrti.

Stradanje Hrista kao Sina Božjeg i čoveka jeste izraz njegove slobode kao ljubavi prema Bogu Ocu. Jer, Hristos kao čovek slobodno, iz ljubavi prema Bogu Ocu, ide u smrt. Ovde treba naglasiti ulogu ličnosti (čoveka) u spasenju prirode od smrti.

Vaskrsenje Hristovo iz mrtvih je izraz slobode, ljubavi Boga Oca prema Hristu. To je iskazano tvrdnjom apostola da je Bog Otac Duhom Svetim vaskrsao Isusa iz mrtvih, da ga je vaskrsao slobodno, iz ljubavi.

Međutim, u kontekstu vaskrsenja Hristovog treba posebno skrenuti pažnju učenicima na to da Hristos ne vaskrsava sam, već da njega vaskrsava Bog Otac. Iz toga treba izvesti zaključak da vaskrsenje, odnosno večni život stvorene prirode, nije stvar prirode, nego ličnosti, i to Hristove ličnosti. Vaskrsenje Hristovo je zalag sveopšteg vaskrsenja da će nas Bog Otac Duhom svetim na kraju sve vaskrsnuti u Hristu i radi Hrista.

Dakle, Tajna Hristova, u kojoj je sjedinjena tvorna priroda s Bogom i tako spasena od smrti, jeste jedinstvo Boga i čoveka utemeljeno na slobodi.

Da bismo ukazali na sličnosti i razlike između Hrista kao novog Adama i starog Adama, treba iz Starog Zaveta koristiti opis stvaranja i života prvog čoveka Adama, kao i liturgijsko viđenje uloge Boga i čoveka u spasenju sveta.

Na primerima pravoslavne ikonografije koji pokazuju Hristov život treba ukazati na navedene činjenice da je Hristos i Bog i čovek i da je Hristos kao ličnost vezan za Boga Oca. (Na primer, u sceni rođenja Hristovog jasno se vidi da Hristos nije obično dete, već Sin Božji; Hristos u naručju Bogorodice, za razliku od renesansnog prikazivanja ove scene, gde se Hristos nimalo ne razlikuje od obične novorođenčadi, prikazuje se kao onaj koji blagosilja i od koga zavisi postojanje svih nas, pa i Bogorodice, a ne obrnuto itd.).

ISLAMSKA VERONAUKA (ILMUDIN)

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave islamske vjeronauke u osnovnom obrazovanju i vaspitanju je da pruži učeniku osnovni vjernički pogled na svet, sa posebnim naglaskom na vjernički praktični deo, a takođe i budući vječni život.

Izlaganje vjerskog viđenja i postojanja sveta obavlja se u otvorenom i tolerantnom dijalogu sa ostalim naukama i teorijama.

Način pristupa je islamsko viđenje koje obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i vjersko obrazovanje.

Zadaci nastave islamska vjeronauke:

- poznavanje osnovnih principa vjere islama;
- poznavanje vrijednosti molitve;
- poznavanje sastavnih dijelova molitve;
- upoznavanje međusobnih prava i dužnosti pojedinca i zajednice;
- razvijanje svijesti o Bogu kao Stvoritelju i odnos prema ljudima kao najsavršenijim božjim stvorenjima,
- razvijanje sposobnosti (na način primjeren uzrastu učenika) za postavljanje pitanja o cjelini i najdubljem smislu postojanja čovjeka i svijeta, o ljudskoj slobodi, životu u zajednici, smrti, odnosu s prirodom koja nas okružuje, kao i za razmišljanje o tim pitanjima u svijetlu vjere islama,
- razvijanje sposobnosti za odgovorno oblikovanje zajedničkog života sa drugima, za nalaženje ravnoteže između vlastite ličnosti i zajednice, za ostvarivanje susreta sa svijetom (sa ljudima različitih kultura, religija, pogleda na svijet, s društvom, prirodom) i s Bogom, u izgrađivanje uvjerenja da je čovekov život na ovom svijetu samo priprema za vječnost, da su svi stvoreni da budu sudionici vječnog života, da se iz te perspektive, kod učenika razvija sposobnost razumijevanja, preispitivanja i vrijednovanja vlastitog odnosa prema drugom čovjeku kao božjem stvorenju i izgradi spremnost za pokajanje.

SADRŽAJI PROGRAMA

ISLAM

- značenje riječi islam
- suština islama
- neka od načela islamskog vjerovanja
- cilj islama
- priroda nevjerstva
- blagodati islama
- vjera, šta to znači
- vjera u nevidljivo i nepoznato

VRIJEDNOST NAMAZA (molitve)

zašto obavljamo namaz

vanjska forma namaza

vrijednost džezaze namaza (namaz koji se klanja umrloj osobi)

vrijednost džume namaza (sedmične molitve koja se obavlja petkom)

vrijednost dobrovoljnih namaza

vrijednost teravah namaza (namaz koji se klanja u toku mjeseca ramazana)

SVRHA NAMAZA

- namaz čovjeka čini srećnim
- namaz je brana na putu loših djela
- namaz pojačava ljubav prema drugome
- namazom nastojimo zaslužiti Božiju pomoć

RAMAZANSKI POST

- kako treba provesti mjesec ramazan
- neki propisi o postu
- post kao stroga vjerska dužnost
- važnost i koristi ramazanskog posta
- post kao moralni faktor
- post kao socijalni faktor
- post kao zdravstveni faktor
- materijalna davanja vezana za mjesec ramazan - sadekatu-l-fitr
- posebni ibadeti (Allahu dž.š. draga djela) u ramazanu - i'tikaf

RAMAZANSKI OBIČAJI

- doček ramazana
- oglašavanje početka i završetka posta
- učenje Kur'na (mukabela)
- ramazanski dersovi
- učenje salevata i ilahija
- ramazanski iftari i sijela

NEKE OD OSOBINA VJERNIKA

- vjernik čuva emanet (izvršava povjerene obaveze)
- vjernik vodi brigu o svojim postupcima
- vjernik je strpljiv u teškoćama
- vjernik je skroman i umjeren
- vjernik se bogati znanjem
- vjernik kao supružnik i roditelj
- odnos vjernika prema roditeljima i rodbini
- odnos vjernika prema komšijama i zajednici

POSLANSTVO

- historijat i svrha poslanstva
- Muhamed a.s. kao Poslanik
- konačnost Muhamedovog a.s. poslanstva

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Vjerska nastava je zajedničko djelo vjeroučitelja i učenika. Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine iz kojih se potom vraća na njihovu svakodnevnu primjenu. Ovakav način saznanja ima svoj red: upoznavanje (obrada novih sadržaja), ponavljanje, primjena i provjeravanje, sređivanje (sistematizacija).

Vjeroučitelj će ukupan broj predviđenih časova za vjeronauku (36) iskoristiti tako što će svaki čas predvideti kratko ponavljanje sadržaja sa prethodnog časa, a zatim preći na temu planiranu za aktuelni čas, uz obavezni međusobni razgovor nakon obrade date teme, iz kojeg će se zaključiti da li su sadržaj učenici usvojili i da li je našao mjesto u njihovom praktičnom životu.

NAPOMENA: Vjeroučitelj će prema svojoj procjeni, a shodno potrebama, na svakom času izdvojiti određeno vrijeme za provjeru usvojenosti pređenog gradiva, ili u potpunosti posvetiti čas provjeri znanja i ocjenjivanju učenika.

LITERATURA: Udžbenik islamske vjeronauke za 6. razred osnovne škole autora Mensura Čatovića, koji je uredila Vjersko-prosvjetna služba Mešihata IZ-e Sandžaka.

KATOLIČKI VJERONAUK

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave vjeronauka je upoznavanje osobe Isusa Krista. Istina da je cjelokupni dosadašnji vjeronauk besmislen ako u svakom godištu ne bi bio u središtu promatranja Isus Krist. Međutim učenik šestoga razreda mora već nositi u sebi težnju pokušati Isusa i nasljedovati. Stoga smo izabrali one teme iz Isusova života koje nadahnjuju i potiču na nasljedovanje. Građa je tako raspoređena da Isusa promatra u raznim situacijama života i gleda se kakav je stav prema pojedinim datostima zauzeo Isus. Oslanjajući se na njegov primjer i riječ, želimo ga u tome i nasljedovati. Zato je misao vodilja: nasljedovanje.

Dakle, misao vodilja nastave vjeronauka šestog razreda osnovne škole su one vjerske istine koje vode učenika po Isusovom životnom putu da ga nasljeduje.

SADRŽAJI PROGRAMA

NOVI ČOVJEK OSTVARENJE ISUSA KRISTA (NASLJEDOVANJE KRISTA)

UVOD

Upoznavanje učenika sa sadržajima programa katoličkog vjeronauka za VI. razred.

ISUS KRIST - SIN BOŽJI - POSTAJE BRAT ČOVJEKU

Početak boljega svijeta (Pouzdamo se u Boga, koji je prijatelj ljudi).

Bog koji je čovjekom postao (Poštujem Mariju, kao posrednicu spasenja).

Bog stupa u našu povijest (Radostan sam što je Bog postao prijatelj - čovjek).

Susret s Ocem (Vjerujem da mi je Božji Sin prijatelj).

Isus Nazarećanin (Uzor mi je Isus iz Nazareta).

Isusa priznaju sve kršćanske Crkve svojim Gospodinom - ekumenska tema

Ponavljanje.

ISUS JE VRHOVNI UČITELJ VJERE

Glas vapijućeg u pustinji (Bit ću svjedok Isusov).

Očevo svjedočanstvo o Isusu (Zahvalnost za krštenje, po kojem sam brat i dijete Božje).

U ime Božje (Bit ću marljiv u vršenju svojih dužnosti).

Kristova riječ čini čovjeka novim (Održat ću Isusovu nauku).

Isus poučava u prisposobama (Bit ću poslušan Božjim nadahnućima).

"Vi ste svjetlo svijeta" (Pomoći ću svakom da upozna Isusovu nauku).

Zajedničko naučavanje o Isusu kod svih kršćanskih Crkava - ekumenska tema.

Ponavljanje.

Zaključivanje ocjena.

ISUS POMAŽE LJUDIMA

Isus je gospodar prirode (Kako je veliki moj prijatelj, u svemu mu se pokoravam).

"Žao mi je naroda" (Pomoći ću bolesnicima).

Kod Boga nije ništa nemoguće (Vjerujem u Božje kraljevstvo).

Ponavljanje.

ISUS JE ZA NAS UMRO I USKRSNUO - NAJVEĆI ČIN LJUBAVI

Sam se predao za nas (Divim se Isusovoj ljubavi).

"Žalosna je duša moja do smrti" (Neću očajavati u nevoljama).

"Ubrojen bi među razbojнике" (I u nevoljama ću se pouzdavati u Isusa).

"Ženo, evo ti sina" (Pouzdanje u Mariju).

"Svršeno je..." (Tako ću živjeti da mogu i ja reći ovu riječ).

Pobijedio je smrt (Znam da smrću nije sve završeno).

Isus je živ (Vjerujem u život vječni i uskrsnuće).

Isus je Prorok i u vjeri Islama - ekumenska tema.

ISUS I DANAS MEĐU NAMA DJELUJE SNAGOM SVOJEGA DUHA

Nebeski Otac je proslavio Isusa (Znam da ću Isusa vidjeti).

Poslušni Duhu (Ne zanimaju me samo materijalna, nego i duhovna dobra).

Isusov drugi dolazak (Nastojat ću biti Isusu s desne strane).

Kristovi svjedoci u svijetu (Papa, biskupi i svećenici su predstavnici).

Kristovi vjernici u svijetu (Bit ću vjeran Isusu).

Crkva i Crkve, jedinstvo u različitosti.

Ponavljanje.

Zaključivanje ocjena.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Vjerska pouka je zajedničko djelo katehete (vjeroučitelja) i katehizanata (vjeroučenika). Polazište je konkretna stvarnost - ovaj puta zapisana u svetim knjigama - Bibliji. Iz doživljenih iskustava sa čitanja Biblije prelazi se na istine, iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primjenu. Ovakav način spoznaje ima vlastiti red: upoznavanje (obrada novih sadržaja), sređivanje (sistematizacija), ponavljanje, primjena i provjeravanje. To je makro struktura ovakvog načina spoznaje. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju mikro strukturu. Tako na primjer: način spoznaje posjeduje slijedeće stupnjeve: postavljanje cilja, motiviranje, obrada novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, izravni i neizravni dokazi, formuliranje zapamćenih činjenica... Ili, sadržaj primjene ima ove dijelove: problem, postavljanje cilja, biblijski lik iz ovoga ciklusa, zadaća, upoznavanje prilika i uvježbavanje. Kod spoznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinaca, no u okviru sata pod kojim se obrađuju novi nastavni sadržaji vrši se primjena, ponavljanje i vrednovanje obrađenoga gradiva.

OPĆE NAPOMENE

Imajući na umu gore istaknuto, pojedini sat vjeronauka bi trebao izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja prethodnog sata, i posebno osvjetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktualni sat. Nakon postavljanja cilja (što? i kako?), prelazi se na obradu novih nastavnih sadržaja (npr. kod petog razreda, svaka tematska cjelina), gdje se zapravo objašnjava učeniku da nam Bog govori ne samo u pouci nego i u primjerima života. To je osobito za mlade nadahnuće i želja za nasljedovanjem. Zaključci se mogu istaći na ploči. Nakon ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o pomirenju (što?, kako? i zašto?). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa odgojnim ciljem, mora naći svoju primjenu u životu učenika.

Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva spoznaja i dječje iskustvo se oslanjaju na njegov doživljaj i na ponovljeni tekst Svetog Pisma.

Prozivku i domaću zadaću obavimo u prikladno vrijeme.

EVANGELIČKO-LUTERANSKI VJERONAUK SLOVAČKE EVANGELIČKE CRKVE A.V.

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

- Razumevanje i razvijanje pojmova i ovladavanje sistemom znanja vezanih za veru u Boga;
- Usvajanje složenih znanja o Bogu na osnovu temeljnijeg proučavanja Biblije;
- Razvijanje svesti o tome da postoje vrednosti koje su dostupne isključivo na osnovu vere;
- Rast u spoznaji Boga koja se odnosi ne samo na Božje osobine, već naročito na spoznaju živog Boga.

POLAZNE TAČKE VERSKE NASTAVE U ŠESTOM RAZREDU

Cilj verske nastave je da učenici steknu osnovne pojmove o značaju Biblije, da usvoje Bibliju kao Božju reč, koja ih vodi prema veri u Boga.

Upoznavajući Bibliju kao Knjigu svih knjiga učenici saznaju da:

kroz Bibliju upoznajemo našu budućnost, jer cilj našeg putovanja kroz život jeste večni život;

Biblija daje logične odgovore - svet i naše postojanje su delo Tvorca;

Biblija otkriva tajnu dobra i zla - zlo je primamljivo i lako mu se predajemo;

Biblija menja naše živote - od okova zla nas je izbavio Isus naš Izbavitelj;

Biblija je jedinstvena - sadrži jedinstvenu poruku;

Biblija daje smisao životu - uči nas da je smisao života ljubav koja služi drugima;

Biblija je udžbenik života - daje nam uzor pravog čoveka;

Biblija je neuništiva i širi se po celoj zemlji, jer, mada proganjana, ostaje najviše čitana knjiga na svetu.

Stečena svest i spoznaja Gospoda Boga pomaže da se lična vera i poverenje u Boga uvećava.

SADRŽAJI PROGRAMA

Gradivo verske nastave Slovačke evangeličke a. v. crkve za šesti razred osnovne škole sastoji se od osnovne teme BIBLIJA I NJENA VEST, odnosno od osam podtema:

1. **Biblija** - kako je postala (Prevodi Biblije i njeno širenje, Značaj Biblije, Kako koristiti Bibliju i pomoćna literatura za njeno korišćenje);

2. **Starozavetno svedočenje o Bogu, svetu i čoveku** (Greh poziva Božji sud i Božju kaznu, Noje i njegovo potomstvo, Avram - veliki praotac, Isak, Jakov, Josif, Izrailjevci u Egiptu - oslobođenje i putovanje);

3. **Sudije, carevi** (Knjiga Isusa Navina, Knjiga o sudijama, Knjiga o Ruti, Dve knjige Samuilove, Dve knjige o carevima, Dve knjige dnevnika, Knjiga Jezdrina, Knjiga Nemijina, Knjiga o Jestiri);
4. **Proroci** (Knjige proroka - priprema Novog veka, Neka predskazanja o Isusovom dolasku u knjigama proroka);
5. **Približilo se carstvo Božje, nebesko** (Tako je Bog voleo svet da je svog Sina dao...);
6. **Silazak Svetoga duha** - život prvih hrišćana;
7. **Crkva, koja se uči** (Psalmi, Priče Solomunove, Knjiga propovednikova, Poslanice apostola);
8. **Crkva, koja čeka** (Otkrivenje Jovanovo).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Za realizaciju programa polazište je uvek prethodno znanje koje su učenici stekli u prethodnim razredima. Sadržaji ne treba da budu sami sebi cilj, već treba da vode ka razvoju očekivanih znanja, stavova i vrednosti kod učenika. Pored navedenih osnovnih sadržaja, veroučitelj pravi adekvatan izbor drugih sadržaja i uvodi ih u nastavu.

U izvođenju verske nastave potrebno je koristiti razne metode i osmišljeno ih birati, a pre svega one koje omogućavaju učenicima da budu aktivni i da uspešno međusobno sarađuju. Učitelju verske nastave su na raspolaganju mnoge i raznovrsne nastavne metode:

- osnovna i najstarija metoda nastave je *pričanje*; pričanjem treba dotaći osećanja učenika; pričanje, naročito biblijskog teksta, mora da bude jasno, sažeto, mora se paziti da se u tekst Biblije ne unesu informacije kojih tamo nema;

- razni oblici *interaktivnih (kooperativnih) metoda* - učenje u grupi, u parovima;

- razne forme *učenja putem rešavanja problema*, traganje za odgovorima na pitanja koja postavljaju sami učenici;

- iskustveno učenje kroz *razgovore i grupne diskusije* učenika o realnim svakodnevnim iskustvima, problemima.

Pri izboru metoda nastave i kroz aktivnosti učenika neophodno je uvažiti princip raznovrsnosti i razvojnosti.

Ono što je najvažnije i što je osnovni cilj verske nastave jeste, da **učenici stečenu svest o spoznaji živog Boga tvorca, Izbavitelja i Prosvetitelja, prenesu u lični život kao hrišćansko ponašanje koje je spoljni izraz duhovnog života vernika u odnosu prema Bogu i ljudima.**

Za realizaciju programa verske nastave slovačke evangeličke a. v. crkve treba koristiti:

Bibliju - Stari i Novi Zavet (bilo bi dobro da svaki učenik ima svoj primerak Biblije).

VERSKO VASPITANJE REFORMATSKE HRIŠĆANSKE CRKVE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave verskog vaspitanja Reformatske hrišćanske crkve jeste vrednovanje verskih i socijalnih datosti u hrišćanstvu i ljudskoj zajednici sa naglaskom na odgovornom stvaranju boljeg sveta. Mlade vodimo onim stavovima i istinama koje naučava Katehizam katoličke crkve.

Zadaci nastave verskog vaspitanja Reformatske hrišćanske crkve jesu: da misao vodilja verske nastave jeste izgradnja kompletne i odgovorne osobe u odnosu prema sebi, prema vjerskim vrednotama, prema drugim ljudima i konačno da se oseća pozvanim da te vrednote ne samo spoznaje i govori nego i potvrđuje životom.

SADRŽAJI PROGRAMA

	TEMA:	GLAVNI CITAT:	PODELA:	APLIKACIJA:	PEVANJE:
1. čas	Upoznavanje učenika sa gradivom				
2. čas	Uteha	Rim. 8, 16			Himna 394
3. čas	Koliko stvari moraš znati da u tom blaženstvu možeš živeti?	Mat. 11, 28-30	Moram znati tri stvari: 1. Prvo... 2. Drugo... 3. Treće...		Himna 191
4. čas	Zakon Božji	Mat. 22, 37	Otkud znaš da si grešan? Šta zahteva od nas zakon Božji?		Himna 408
5. čas	Održavanje Božjeg Zakona	I. Mojs. 1, 27	Može li se potpuno držati ove zapovesti? Zar je Bog stvorio čoveka zlim? Kako je onda ipak čovečja narav postala pokvarena i grešna?		Himna 396
6. čas	Ponavljanje				
7. čas	O otkupljenju čoveka	2 Kor 5, 21	Kako ćemo se osloboditi od kazne za naše grehe i kako ćemo opet doći u milost Božju? Ko je taj osloboditelj koji je pravi Bog i pravi čovek? Otkud znaš da je Isus taj spasitelj?		Himna 399
8. čas	Apostolsko verovanje				Himna 411
9. čas	Podela Apostolskog verovanja	2 Kor. 13, 13	O Bogu Ocu i stvorenju O Bogu Sinu i našem spasenju O Bogu Duhu Svetom i o našem posvećenju		Psalm I
10. čas	O Bogu Ocu	Psalm 23, 1	Šta veruješ o Bogu Ocu? Kakvu korist imamo od spoznaje Božje brižnosti?		Psalm VIII

11. čas	O Bogu Sinu	Djela. Ap. 4, 12	Šta znači ime Isus? Ima li osim Isusa drugog spasitelja? Šta znači ime Hrist?		Himna 273-274
12. čas	O Bogu Duhu Svetome I deo	Gal. 4, 4	Zašto trebamo verovati u Boga Duha Svetoga? Šta veruješ o opštoj crkvi hrišćanskoj?		Himna 330
13. čas	O Bogu Duhu Svetome II deo	Luk. 1, 35	Šta veruješ o oproštenju grehova? Kakvu utehu imaš u uskrsnuću tela?		Himna 170
14. čas	Ponavljjanje				
15. čas	O sakramentima	Rim 4, 11	Šta su sakramenti? Koju svrhu imaju sakramenti? Koliko ima sakramenata?		Himna 197
16. čas	O krštenju	Mat 28, 18-20	Kako krštenje podseća na smrt Isusovo? Kada je odredio Isus da se njegovi vernici krste? Trebaju li krstiti i malu decu?		Himna 369
17. čas	O svetoj večeri	I Kor 11, 23...	Kada je Isus odredio da njegovi vernici primaju svetu večeru?		Psalm LXV
18. čas	O svetoj večeri II deo	I Kor 11, 23...	Promeni li se u svetoj večeri hleb i vino u telo i krv Hristovu? Ko može pristupiti stolu Gospodnjem?		Himna 376
19. čas	O zahvalnosti	I Kor 1, 30	Šta znači umiranje starog čoveka? Šta znači oživljavanje novoga čoveka?		Psalm CV
20. čas	Zakon Božji I deo	2 Mojs 20, 1-11	Koji je Zakon Božji? (I-IV Zapovest)		Himna 397
21. čas	Zakon Božji II deo	2 Mojs 20, 12-17	(V-X Zapovest)		Psalm XXIII
22. čas	Ponavljjanje				
23. čas	Zakon Božji III deo	Psalm 81, 10	Šta želi Bog od nas u prvoj zapovesti? Šta je idolstvo?		Psalm LXXXI
24. čas	Zakon Božji IV deo	5 Mojs 4, 12	Šta želi Bog u drugoj zapovesti? Zabranjuje li time Bog da izrađuje		Himna 341

			slike i kipovi? Dali je slobodno u crkvi imati slike, da neki iz njih uče?		
25. čas	Zakon Božji V deo	Mat. 5, 34-36	Šta želi Bog u trećoj zapovesti? Šta zabranjuje treća zapovest Božja?		Himna 406
26. čas	Zakon Božji VI deo	Luk. 4, 15-16	Šta želi Bog u četvrtoj zapovesti? Trebali li to činiti samo nedeljom i praznicima?		Psalm LXXXIV
27. čas	Zakon Božji VII deo	3 Mojs. 19, 32	Šta želi Bog u petoj zapovesti? Šta zabranjuje Bog u petoj zapovesti?		Psalm XXXIV
28. čas	Zakon Božji VIII deo	Mat 5, 22	Šta želi Bog u šestoj zapovesti? Šta zabranjuje Bog u šestoj zapovesti?		Himna 206
29. čas	Zakon Božji IX deo	Efes. 5, 3	Šta želi Bog u sedmoj zapovesti? Šta zabranjuje Bog u sedmoj zapovesti?		Psalm L
30. čas	Zakon Božji X deo	Jov. 6, 12	Šta želi Bog u osmoj zapovesti? Šta zabranjuje Bog u osmoj zapovesti?		Psalm 429
31. čas	Zakon Božji XI deo	Jov. 7, 50	Šta želi deveta zapovest? Šta zabranjuje Bog u devetom zapovestu?		Psalm V
32. čas	Zakon Božji XII deo	Rim. 7, 7	Šta želi deseta zapovest? Mogu li se pridržavati svih ovih zapovesti oni koji su se obratili Bogu? Zašto je Bog dao da se Deset zapovesti tako strogo navešćuju kada ih se na zemlji niko ne može pridržavati?		Himna 184
33. čas	O molitvi	Mat. 6, 9-13	Zašto treba hrišćanin da se moli? Zašto trebamo moliti Boga? Kako glasi ta molitva? ("Oče naš...")		Himna 400
34-36. čas	Sistematizacija				

HRIŠĆANSKA ETIKA EVANGELIČKE HRIŠĆANSKE CRKVE A.V.

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

"Stari Zavet"

Predgovor

Stari zavet je prvi veći deo Biblije. U njega stane Novi zavet čak tri puta po svome obimu. Stari zavet sadrži u sebi 39 knjiga. Ti spisi su nastali otprilike pre hiljadu godina. Nastajali su u raznim godinama i životnim prilikama. Zbog toga je i njihov sadržaj različit. Ipak, u suštini se uglavnom poklapaju: svaka knjiga prosleđuje Božju reč, njegovu volju i moć njegove ljubavi.

U Starozavetnom udžbeniku i čitanci za 6. razred osnovne škole biće reči o jednom delu te divne biblioteke starih spisa: o većem delu Starog zaveta. U vreme našeg upoznavanja sa njime, vratićemo vreme par stotina godina unazad, da bismo ispravno upoznali Starozavetnu poruku. Za vreme učenja suočićemo se ne samo sa prošlom istorijom i sa starozavetnim ljudima, već i sa Bogom: sa njegovom spasavajućom ljubavlju i njegovom voljom.

Otkrićemo da nam šalje poruku iz hiljade godina udaljenosti, da nas traži da bismo i mi njega našli, i radi njega i radi sebe.

O čemu ćemo čitati, šta ćemo učiti?

O svemu, što i vas, dragi učenici, interesuje. Gde je početak života? Šta je uloga čoveka u svetu? Kakve opasnosti, kakva iskušenja ga čekaju? Ko mu pomaže u neprilikama? Kakvo nasledstvo će čovek ostavljati svojim potomcima?

Kakav udžbenik ćemo koristiti?

Starozavetni udžbenik i Starozavetnu čitanku.

Nešto o nazivu "Stari zavet"

Reč "stari" ne znači zastareo ili starinski, već ima značenje plemenitog, kao recimo "staro vino" koje je najcenjenije među vinama.

U Starom zavetu se pojavljuju jednostavni tragači za Bogom, velikani molitve, trpeći proroci, više i manje slavni kraljevi, očajnici, nadajući, razočarani i optimistički raspoloženi ljudi. Takođe, ljudi verujući i ljudi sumnje. Ali ipak, svi su učesnici velike Božje ljubavi, koja nadmašuje sav ljudski razum.

Krenućemo na veliki put Božje ljubavi. Naravno, nismo u mogućnosti da upoznamo svaki detalj. Ipak biće dovoljno ako dopustimo da nas sam Bog vodi ka cilju. Započnimo od početka, tamo, gde počinje Božja priča sa svetom i sa čovekom.

Sretno putovanje svima, dragi učenici!

SADRŽAJI PROGRAMA

<p>1. čas: Uzmimo u ruke Bibliju - Ponavljanje gradiva o Bibliji. Knjige Novog i Starog Zaveta. Cilj: Upoznati učenike 6. razreda sa Starim zavetom da bi bili snalažljivi čitajući Bibliju.</p>	<p>Izraditi okvir nastave Fiksiranje važećih pravila Upoznavanje programa nastave</p>
<p>2. čas: Otkrijmo moć Božju na početku sveta!</p>	<p>Pra-pra istorija</p>

Cilj: Naći odgovore na pitanja: Kako je nastao svet? Zašto se udaljio čovek od Boga? Zašto postoji zlo?	Istorija stvaranja Prvi greh.
3. čas: Otkrijmo moć Božju na početku sveta! Cilj: Naći odgovore na pitanja: Odakle je nemir na svetu? Zašto govore ljudi različitim jezicima? Zašto ne razumevaju jedni druge?	Kajin i Avelj. Noje i potop. Vavilonska kula.
4. čas: Ponavljanje: Šta ste otkrili? Cilj: Otkrivanjem saznati: Moćan je Bog! U njegovim rukama su ljudski životi!	
5. čas: Otkrijmo vernost Boga u životu Avrama i njegovih potomaka! Cilj: Upoznati Božji narod, upoznati pouzdanost Boga.	Istorija pra-praotaca Stari Zvet je istorija izabranog naroda. Otkud potiče ovaj narod? Kako počinje živeti sa Bogom?
6. čas: Otkrijmo vernost Boga kod potomaka Avrama. Cilj: Upoznati Božja obećanja.	Isak - Jakov. Josif - Njegov životni put.
7. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: Preko Božjih ljudi otkriti Božju ljubav i vernost.	Kod Avrama i njegovih sledbenika. Mogućnost upoznanja dva saveza preko dva Avramova sina.
8. čas: Otkrijmo spasonosna dela Boga za vreme Mojsija. Cilj: upoznavanje spasonosnog dela Božjeg.	Izraelski narod u Egiptu - zarobljeništvo Mlad Mojsije u Egiptu - rođenje i njegov odgoj - njegov susret sa Bogom Avrama, Isaka i Jakova - priprema za izlazak - izlazak - deset zapovesti
9. čas: Otkrijmo spasonosna dela Boga za vreme Mojsija. Cilj: upoznati kako Bog ispunjava obećanje	Pustinja i gora sinajska Kod gore Sinaj. Putovanje prema obećanoj zemlji.
10. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: proceniti kako su učenici usvojili gradivo.	Bog oslobađa i nakon pobune. Bog je pravi osloboditelj.
11. čas: Otkrijmo kako Bog ispunjava svoje obećanje za vreme Isusa Navina. Cilj: upoznati šta obeća Bog i kakve uslove daje.	U otkrivanju neka nas vodi Božija reč: "ne plaši se,...jer je Gospod, Bog tvoj, sa tobom..." - u Jerihonu - Rahab i Kralj Jeriha - osvajanje otadžbine - osvajanje Jeriha - Podela gradova između 12 plemena - Isus Navin pred smrti i njegov savet.
12. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: mogućnost proceniti usvojenost gradiva.	Božja obećanja - Izraelski narod. Protivrečenosti - životne prilike.
13. čas: Otkrijmo Božju moć u doba sudija! Cilj: Upoznati učenike sa time zašto su bile potrebne sudije.	1. Sudije Izraela - narod neveran - Gedeon - Samson - Samuil
14. čas: Otkrijmo Božju ljubav u životu Davidovom. Cilj: upoznati učenike sa time zašto je izraelski narod tražio kralja.	Izrael želi zemaljskog kralja - problematika izbora - dve strane David u dvorcu kraljevskom - David postane Saulov vojskovođa - David i Golijat Boj između Davida i Saula
15. čas: Otkrijmo Božju ljubav u životu Davidovom.	Kralj David

Cilj: upoznati Davida koji je izgradio izraelsku imperiju.	<ul style="list-style-type: none"> - početak izgradnje zajedničke države - ujedinjenje Izraela sa Judom - Jerusolim postaje glavni grad imperije Prorok Natan - Davidov greh - Natanov slikovni govor - Kazna i oprostaj
16. čas: Božja ljubav u životu Davidovom.	<p>Kralj Solomon</p> <ul style="list-style-type: none"> - njegovo određenje - mudrost Solomona - dobrobit u celoj državi <p>Jerusalimski hram</p> <ul style="list-style-type: none"> - Solomon kao graditelj hrama - zašto je bilo potrebno? - Unutrašnji izgled hrama
17. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: procenjivanje kako su učenici usvojili gradivo.	<ul style="list-style-type: none"> - Bog je prisutan pored svog slugu - pomaže Davida u njegovoj borbi - Solomon daje mudrost - A naše potrebe?
18. čas: Otkrijmo Božju borbu za izabrani narod za vreme raspadanja države. Cilj: upoznati uzrok opadanja imperija.	<p>Razdvajanje Izraela</p> <ul style="list-style-type: none"> - prorok Ahija i 12-odelni ogrtač - Jeroboam i Roboam - Jeroboam je izabran za kralja.
19. čas: Otkrijmo Božju borbu za izabrani narod za vreme raspadanja države.	<p>Prorok Ilija.</p> <ul style="list-style-type: none"> - velika suša - udovica u Sareptu - sud na Gori Karmel - Gora Horeb - Nabotova vinica
20. čas: Otkrijmo Božju borbu za izabrani narod za vreme raspadanja države.	<p>Prorok Amos</p> <ul style="list-style-type: none"> - kao treći između malih proroka - kao glasonoša Božijeg suda <p>Prorok Osija</p> <ul style="list-style-type: none"> - oglašava Božji sud životom - njegov brak i njegova deca manifestuju odnos Izraela i Boga.
21. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	<p>Pad severnog dela</p> <ul style="list-style-type: none"> - napomena za deset plemena Izraela - šta je uzrok pada? - Izrael u ropstvu.
22. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	<p>Prorok Isaija</p> <ul style="list-style-type: none"> - živi u Judeji - pedeset godina kao vođa naroda - vizije Isaijine
23. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	<p>Prorok Mihej</p> <ul style="list-style-type: none"> - oglašava sud Božji - objavljuje pad Jude - proročanstvo o Spasitelju
24. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	<p>Kralj Josija</p> <ul style="list-style-type: none"> - nađena knjiga zakona - slaže se sa 5. knjigom Mojsijevom - Grčki naslov - Deuteronomium
25. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	Prorok Jeremija.

	<ul style="list-style-type: none"> - položaj Jude se pogoršava - uticaj Jeremija na narod - simbolički delovi propovedi
<p>26. čas: Otkrijmo spasiteljsku moć Božju za vreme Vavilonskog ropstva. Cilj: upoznavati Boga koji ne napušta svoj narod niti za vreme ropstva.</p>	<p>Prorok Jezekilj.</p> <ul style="list-style-type: none"> - kao Božji čovek među svojim - Bog je prisutan - doći će vreme slobode - priviđenja Jezekiljeva
<p>27. čas: Vreme ropstva.</p>	<p>Prorok Isaija - Glave 40-55</p> <ul style="list-style-type: none"> - proročanstvo o spasenju - Isaija kao jevanđelista Starog Zaveta
<p>28. čas: Vreme ropstva.</p>	<p>Prorok Danilo.</p> <ul style="list-style-type: none"> - vernost Bogu - vernost kao primer - šta je sadržina nade? - proročanstvo o poslednjem sudu.
<p>29. čas: Vreme ropstva.</p>	<p>Prorok Jona.</p> <ul style="list-style-type: none"> - cela knjiga kao simbolika - Jona kao primer Izraela - pakao kao primer i za nas
<p>30. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: proceniti kako su učenici usvojili gradivo.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Bog svoj narod ne napušta niti u ropstvu. - Bog nudi spasenje i građanima Ninive - Zašto je potrebno pažljivo gledati proroke? - Bog čuva svoje u blizini, kao i u daljini.
<p>31. čas: Otkrijmo Božji graditeljski rad za vreme povratka u domovinu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uvod - čitanje proroka Jeremije - prorok Jezdra - sveštenik - voditelj izgrađuje hram - suprotnost između Jevreja i Samarićana
<p>32. čas: Prorok Agej i izgradnja hrama. Proročanstvo o slavi drugog hrama.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prorok Nemija - ostaje u Vavilonu - kasnije je izaslanik Kralja. - povratak u domovinu.
<p>33. čas: Prorok Jesaja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - proročanstva o Mesiji. - Zašto su putokazi? - Izrečene su 300-600 godina pre Hrista.
<p>34. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da li se izabran narod mogao vratiti kući bez pomoći Boga? - Da li bi bez njegove pomoći mogao izgraditi domovinu? - izgradnja drugog hrama - izgradnja grada Jerusalima - kako nama pomaže Bog?
<p>35. i 36. čas: Sistematizacija gradiva</p>	
<p>Pogovor</p> <p>Stigli smo do kraja našeg putovanja, čiji je cilj bilo delimično upoznavanje Starog Zaveta. Ali, Božji razgovor sa nama nije se završio. On se nastavlja u sledećim razredima.</p>	

Želim vam lep provod, odmor i puno toplih letnjih dana. Neka je Bog sa vama.

Upoznavanje

Na prvom času veronauke potrebno je utemeljiti pravu atmosferu između učenika i nastavnika (veroučitelja). Potrebno je odrediti okvir nastave. Bitno je, da su učenici upoznati sa svime što je potrebno za časove.

- Starozavetni udžbenik i Starozavetna čitanka -

Pedagoška metoda upotrebljena u udžbeniku

1. Priča

Veroučitelj, ali i učenici mogu lako pasti u zamku kada biblijska priča postane pripovetka. Zato se cilj mora konkretno i tačno naznačiti. Da priča postane autentična potrebno je precizno znanje odgovarajućeg teksta. Nove ili tuđe izraze potrebno je unapred razjasniti. Na primer: BETESDA = kuća milosrđa. Dalje, važno je kazivati priču tako, da učenik "vidi" to što čuje.

2. Razgovor (Dijalozi)

Razgovor između učenika, i između učenika i veroučitelja je vrlo važan deo časa veronauke. Ova metoda daje mogućnost učeniku da sam pokuša da sastavi i kaže svoje mišljenje i tako postavi razna pitanja. Ili obrnuto, da na veroučiteljevo formulirano pitanje daje odgovor vlastitim rečima. Kao pomoć mogu poslužiti slike, crteži, pitanja, koji se nalaze u udžbeniku. Takođe, tome služe i pripremljeni zadaci, koji se oslanjaju na maštu i ideje učenika.

3. Pitanja

Udžbenik daje prednost egzistencijalnim pitanjima, koja se oslanjaju na vlastite doživljaje učenika u vezi sa Bogom, koji im se predstavio i njih lično oslovio preko biblijskog teksta.

4. Samostalan rad učenika sa biblijskim tekstom

Učenike treba polako navesti da samostalno osvajaju znanje biblijskog teksta pomoću čitanja. Čitanje teksta ima različite faze: doslovno značenje, preneseno značenje i kritično značenje. Svakako treba omogućiti učenicima slobodan izbor mišljenja, a time i mogućnost pogrešaka (grešaka).

5. Obrada gradiva na drugi način

U priručniku za veroučitelje je data i "druga mogućnost" za obradu gradiva. Ova metoda se oslanja na prikazivanje priče. Igranje likova iz priče nije pozorišna izvedba, već posredovanje osećaja, upoznavanje hrišćanskog života punog pitanja. Pokušaj identifikacije sa tim životom.

6. Očigledna nastava

Pored priče i tekstova neizbežno je korišćenje crteža, slika, kratkih video-filmova sa odgovarajućom tematikom (ne dužim od 10 min.). Ova očigledna nastava pomaže pamćenju, pokreće diskusiju, privlači pažnju. Zato se preporučuje da se koristi na kraju časa, kao očigledan rezime.

7. Omladinska pesmarica

Učenici već dobro poznaju evangeličku omladinsku pesmaricu iz tradicionalnih svakogodišnjih omladinskih susreta. Zato skoro na svakom času možemo koristiti i birati pesmu koja je u skladu sa samim gradivom. Veliku pomoć znače i CD ploče i kasete.

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj nastave jevrejske veronauke je da učenici steknu osnovna znanja iz bogatog nasleđa jevrejske biblijske književnosti, istorije, rabinske književnosti i etike, kao i da se upoznaju sa jevrejskim praznicima, običajima i simbolima.

Zadatak iz predmeta jevrejske veronauke za šesti razred osnovne škole je da se učenici upoznaju sa jevrejskim svetim knjigama i sa počecima jevrejske istorije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Nastavne celine i jedinice:

1. JEVREJSKE SVETE KNJIGE: Tora, Midraš, Mišna, Gemara, Mišne Tora, Šulhan Aruh.
2. BIBLIJSKO RAZDOBLJE: Epoha patrijarha, Mojsije i Izlazak iz Egipta, Osvajanje Kanaana i epoha Sudija, Šaul, Davidovo carstvo, Solomon, Rascep jedinstvenog carstva, Epoha dvaju carstava, Pad Samarije, Judeja posle pada Izraela, Judeja pod vavilonskom vlašću i pad Jerusalima, Proročka književnost, Vavilonsko ropstvo i "povratak u Cion", Razdoblje persijske vladavine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA (UPUTSTVO)

Koristiti sledeće knjige: *Istorija jevrejskog naroda*, grupa autora (Ginko, Beograd 1996), *Kratka istorija jevrejskog naroda*, Simon Dubnov (Izdanje Saveza jevrejskih opština Jugoslavije).

Opšte napomene

Istorijsko pamćenje i istorijska perspektiva je od velikog značaja za razumevanje identiteta i sudbine jevrejskog naroda.

GRAĐANSKO VASPITANJE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Opšti cilj predmeta je osposobljavanje učenika za aktivno učešće u životu škole i lokalne zajednice proširivanjem znanja o demokratiji, njenim principima i vrednostima kroz praktično delovanje.

Operativni zadaci:

- podsticanje i osposobljavanje za aktivno učešće u životu lokalne zajednice;
- razumevanje funkcionisanja nivoa i organa vlasti;
- upoznavanje mera vlasti;
- upoznavanje prava i odgovornosti građana na nivou zajednice;
- razvijanje komunikacijskih veština neophodnih za saradničko ponašanje, argumentovanje stavova i izražavanje mišljenja;
- obučavanje za timski način rada;
- razvijanje sposobnosti kritičkog rasuđivanja i odgovornog odlučivanja i delanja.

SADRŽAJ PROGRAMA

UPOZNAVANJE OSNOVNIH ELEMENATA PROGRAMA (6)

- Uvod u program: predstavljanje ciljeva, zadatka i sadržaja programa i upoznavanje učenika sa načinom rada.
- Upoznavanje sa najznačajnijim pojmovima iz programa.
- Mere i rešenja: proučavanje uvodnog teksta, razmena mišljenja, uočavanje problema u zajednici, predlozi mogućih rešenja određenih problema.
- Pravila i zahtevi timskog rada: upoznavanje učenika sa karakteristikama i pravilima timskog rada.
- Upoznavanje sa koracima kroz koje se realizuje program.
- Studija odeljenja: upoznavanje učenika sa izradom razredne studije, načinom prikupljanja materijala i priloga za prezentaciju i dokumentaciju za četiri dela studije.

PRVI KORAK - UOČAVANJE PROBLEMA U ZAJEDNICI (4)

- Uočavanje problema u društvenoj zajednici: učenici kroz diskusiju identifikuju česte probleme zajednice i u grupama popunjavaju "Upitnik za uočavanje i analizu problema".
- Podela učenika u grupe za prikupljanje podataka o pojedinim problemima i upućivanje u način korišćenja "Upitnika za prikupljanje podataka".
- Prikupljanje podataka:
 - razgovor sa roditeljima, nastavnicima i drugim članovima zajednice,
 - korišćenje štampanih izvora i informacija iz medija.
- Izveštavanje i diskusija o prikupljenim podacima svake grupe.

DRUGI KORAK - IZBOR PROBLEMA (1)

- Procenjivanje prikupljenih podataka, diskusija o problemima i izbor zajedničkog problema.

TREĆI KORAK - SAKUPLJANJE PODATAKA O IZABRANOM PROBLEMU (8)

- Identifikovanje izvora informacija: upoznavanje sa izvorima podataka.
- Upoznavanje sa tehnikama i postupcima prikupljanja informacija: razmatranje sa učenicima "Uputstava za dobijanje i dokumentovanje podataka", sadržaja upitnika i drugih postupaka prikupljanja podataka na terenu (posete bibliotekama, telefoniranje, zakazivanje sastanaka, pisanje zahteva...).
- Podela na istraživačke timove i priprema potrebnih materijala: priprema učenika za prethodnu najavu posete osobama u organizacijama i institucijama kojima će postaviti pitanja iz "dokumentacionih upitnika".
- Sakupljanje podataka o izabranom problemu (može i kao domaći zadatak): posete učenika različitim organizacijama i institucijama i organizovanje gostovanja osoba iz organizacija ili institucija koje se bave rešavanjem izabranog problema.
- Razgovor o prikupljenim podacima.

ČETVRTI KORAK - IZRADA STUDIJE (12)

- Podela učenika na četiri studijske grupe: upoznavanje sa delovima studije i zadacima studijskih grupa na osnovu "Uputstava za studijske grupe".

- Razvrstavanje i klasifikovanje sakupljenih materijala prema zahtevima delova studije.
- Kriterijumi za izradu studije: upoznavanje učenika sa merilima za izradu i procenu studije.
- Izrada studije: učenici rade na dva dela studije - pokazni deo (pano) i dokumentacioni deo.
- Priprema za javnu prezentaciju: učenici se upoznaju sa ciljevima javnog predstavljanja i pripremaju prezentaciju u skladu sa uputstvom (simulacija prezentacije).

PETI KORAK - JAVNA PREZENTACIJA STUDIJE (1)

- Javno predstavljanje razredne studije: učenici pred žirijem i publikom predstavljaju svoje delove razredne studije i odgovaraju na pitanja.

ŠESTI KORAK - OSVRT NA NAUČENO (4)

- Razgovor o tome šta su učenici i kako naučili: učenici samostalno procenjuju iskustva i veštine koje su stekli tokom programa.
- Izrada kratkog pisanog osvrta na naučeno kao deo dokumentacije: učenici beleže utiske o ličnom i zajedničkom radu i napredovanju.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Cilj programa *građanskog vaspitanja* za VI razred je osposobljavanje učenika za aktivno i odgovorno učešće u životu društva, proširivanjem praktičnih znanja o demokratiji, njenim principima i vrednostima. Fokus programa *građanskog vaspitanja* usmeren je na lokalnu sredinu i donošenje odluka od značaja za život zajednice u kojoj učenici žive.

Programske sadržaje bi trebalo realizovati tako da se učenicima omoguće: sloboda izražavanja mišljenja i stavova o otvorenim pitanjima i problemima koje su sami identifikovali kao značajne; razumevanje i razmatranje različitih mera koje se u školi/lokalnoj zajednici preduzimaju u cilju rešavanja problema; unapređenje veština komunikacije u različitim socijalnim situacijama (u školi, na nivou vršnjačke grupe i sa nastavnicima, kao i van škole, sa predstavnicima javnih institucija, organizacija i drugim učesnicima u životu lokalne zajednice); razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja, argumentovanja i zalaganja za sopstvene stavove; povezivanje vlastitog iskustva sa potrebama školske/lokalne zajednice i aktivno angažovanje.

Realizacija programa se zasniva na korišćenju *interaktivnih* i *istraživačkih* metoda rada.

Interaktivno učenje podrazumeva složen postupak koji teži da imitira proces saznavanja kakav se odvija u autentičnim životnim okolnostima, i vodi jednom celovitom iskustvenom doživljaju, upotrebljivom i trajnom. U interaktivnom procesu učenja ostvaruje se saradnja između nastavnika i učenika i to u obliku zajedničke konstrukcije novih znanja i u vidu aktivnosti nastavnika i učenika koje su komplementarne, odnosno koje se dopunjuju. Kod ovog načina rada to se postiže kroz planirano, vođeno i vremenski skraćeno prolaženje ključnih faza ovakvog učenja:

- učenici se najpre uvode u kontekst teme kojom želimo da se bavimo;
- kreira se situacija koja svima omogućava da aktivno učestvuju u istraživanju i iznalaženju rešenja za postavljeni problem;
- kroz diskusiju se razmenjuje, objašnjava, precizira i uobličuje iskustvo;
- uspostavlja se veza sa postojećim znanjima i prave se različite generalizacije.

Osnovna teza koje bi nastavnici sve vreme trebalo da se pridržavaju je da učenike učimo ne *šta* da misle, nego *kako* da misle. Učenici aktivno i ravnopravno učestvuju u svim aktivnostima. Uloga nastavnika je da

inicira i održava dvosmernu komunikaciju sa učenicima, da podstiče iznošenje njihovih zapažanja, mišljenja i pogleda na probleme, kao i da kreira atmosferu na času pogodnu za razmenu i argumentovanje ideja i mišljenja među učenicima. U tom smislu, interaktivni metod rada bi trebalo da se odvija kroz sledeće forme: kooperativni rad nastavnik-učenici; kooperativni rad u malim grupama učenika; timski rad.

Kooperativni rad nastavnik- učenici polazi od pretpostavke da učenici poseduju određena znanja iz vanškolskog životnog iskustva i da kroz partnersku interakciju sa nastavnikom, kao osobom sa većim iskustvom i kognitivnom zrelošću, izgrađuju nova znanja. Glavne aktivnosti nastavnika u ovoj formi rada su: osmišljavanje celine situacije učenja kod uvođenja novih pojmova, kao što su, na primer, pojam *mere vlasti*; planiranje toka časa; kreiranje problemske situacije za učenike; organizovanje grupe učenika.

Kooperativni rad u malim grupama učenika je potrebno koristiti da bi se u procesu učenja iskoristile prednosti različitosti među učenicima u nivou, kvalitetu i vrsti znanja i nivou sazajne razvijenosti. Učenike je potrebno podeliti u male radne grupe tako da u svakoj od grupa bude zastupljeno što više postojećih različitosti jer to omogućava da se dođe do produktivnog sazajnog konflikta i da se ispolji komplementarnost saznanja kao uslov za unapređenje znanja cele grupe.

Timski rad je poseban oblik rada u malim grupama čija je specifičnost podela uloga među članovima tima, tako da svako obavlja samo određeni vid aktivnosti, a svi zajedno doprinose rešenju problema na kome tim radi. Aktivnosti nastavnika su da organizuje, nenametljivo usmerava proces rada i da bude partner u diskusiji o identifikovanim problemima, potencijalnim prioritetima u školskoj/lokalnoj zajednici, prikupljenim podacima itd.

Najpogodnije tehnike za postizanje interaktivnosti u procesu učenja su: "mozgalica" ili "moždana oluja", različiti oblici grupne diskusije, simulacija i igranje uloga. "*Mozgalica*" ili "*moždana oluja*" je tehnika pomoću koje se stimuliše osmišljavanje novih ideja. Kod primene ove tehnike važno je da se poštuju pravila koja podstiču nastajanje novih ideja: svako od učesnika slobodno iznosi ideje i predlaže rešenje problema; ne dozvoljava se kritika u toku iznošenja ideja; sve iznete ideje se beleže onako kako su saopštene. Ova tehnika je prvenstveno vezana za tematska područja sa otvorenim pitanjima, kontroverzama, većim brojem mogućih rešenja, stvaranjem planova, na početku grupnog rada pre diskusije.

Grupna diskusija bi trebalo da se vodi o temama ili problemima koji su najavljeni ili zadani u nekom prikladnom obliku, koji upućuje na prorađu i pripremu za temu npr. prikupljanje informacija na terenu putem upitnika za *građansko vaspitanje*; traganje za podacima u odgovarajućoj dokumentaciji u lokalnoj sredini; pregled i prikupljanje informacija iz medijskih zapisa itd. Poželjno je da diskusiju vodi nastavnik, da usmerava, ali da pri tom nema glavnu ulogu u iznošenju mišljenja, već da podstiče učenike da iznose svoja saznanja i mišljenja. Važni zadaci nastavnika su da svakom diskutantu osigura nesmetano saopštavanje gledišta, ali da vodi računa o vremenu, kako bi i drugi koji to žele mogli da diskutuju i da na kraju diskusije napravi kratak rezime. U procesu diskusije trebalo bi insistirati na argumentovanom iznošenju stavova i ne stvarati atmosferu pobeđnika i pobeđenih.

Simulacija i *igranje uloga* su veoma korisne tehnike za pripremanje učenika za različite situacije sa kojima ranije nisu imali priliku da se suoče, kao što su razgovori sa predstavnicima škola, različitih organizacija, institucija i lokalne vlasti, javne prezentacije i odgovaranje na pitanja prisutnih na prezentaciji. Na času, u bezbednoj školskoj situaciji, učenici dobijaju opis situacije koju bi trebalo da simuliraju, pravi se podela uloga prema ključnim akterima u toj situaciji i učenici to odglume. Ove tehnike su korisne za bolje razumevanje novih i nepoznatih situacija i za ublažavanje straha od nepoznatog, kao ometajućeg faktora u različitim prilikama javnog nastupa

Istraživački metod podrazumeva da učenici dobijaju odgovarajuće instrukcije, kako bi samostalno, u parovima ili malim grupama u učionici i van nje, u školi kao neposrednom okruženju ili u širem lokalnom okruženju, prikupljali različite informacije neophodne za izradu njihovog projekta. Aktivnosti nastavnika su presudne u pripremnj fazi u kojoj bi on trebalo da korišćenjem odgovarajućih interaktivnih tehnika rada uputi učenike gde i kako da tragaju za podacima i kako da komuniciraju sa relevantnim osobama od kojih mogu da dobiju podatke ili pomoć. Učenici samostalno prikupljaju podatke iz različitih izvora, beleže, grupišu i dolaze da na času prezentuju prikupljeno. U toku prezentacije nastavnik bi trebalo da na kraju, posle komentara svih ostalih učenika, daje svoje komentare koji su pozitivno intonirani, analitični, sa naglaskom na onome što su učenici dobro uradili i ukazivanjem na ono što bi u budućem radu bilo potrebno popraviti i na koje načine.

U toku rada uloga nastavnika je da:

- motiviše učenike za rad tako što će razvijati i održavati njihova interesovanja za život i rad u školi/lokalnoj zajednici i davati lični primer pozitivne zainteresovanosti za sva pitanja koja su važna za unapređenje kvaliteta života;
- organizuje nastavu tako što će postaviti ciljeve rada, planirati sadržaje, sredstva i opremu, nastavne oblike i metode rada, kao i vreme potrebno za realizaciju;
- razvija i održava partnersku komunikaciju sa učenicima, tako što će postavljati pitanja, zahteve, davati svoje mišljenje, podsticati učenike da oni iznose svoja gledišta, podsticati interakciju, pružati povratnu informaciju itd.;
- uvažava i reaguje na potrebe grupe i pojedinaca, deli odgovornost, demokratski upravlja razredom.

Posebno je važno da nastavnik kontroliše svoju procenjivačku ulogu, da ne bude previše ili premalo kritičan prema učenicima i da svojom ukupnom komunikacijom doprinosi podsticanju svesti o pravima i mogućnostima učenika da aktivno učestvuju u menjanju svog okruženja.

Prostor u kojem se izvodi nastava, učionica opšte namene, treba da pruža mogućnost za sedenje u krug i rad u odvojenim manjim grupama (od 4 do 6 učenika). Poželjno je da se za nastavu ovog predmeta koristi posebna prostorija i/ili da se materijali i produkti rada učenika čuvaju na jednom mestu i da se mogu izložiti u učionici.

Za realizaciju predmeta potreban je priručnik za nastavnike i učenike, četvorodelna tabla dimenzija 100x80 za izradu razredne studije, a od potrošnih materijala: flomasteri, bojice, selotejp, lepak, makaze, listovi A4 formata beli i u boji.

STRANI JEZIK

Druga godina učenja

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj

Cilj nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju zasniva se na potrebama učenika koje se ostvaruju ovladavanjem komunikativnih veština i razvijanjem sposobnosti i metoda učenja stranog jezika.

Cilj nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju stoga jeste: razvijanje sazajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova, sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika. Tokom osnovnog obrazovanja, učenik treba da usvoji osnovna znanja iz stranog jezika koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugih stranih jezika na različite načine i u svim okolnostima koje život stvori.

Učenje drugog stranog jezika, oslanjajući se na iskustva i znanja stečena učenjem prvog stranog jezika, pospešuje sticanje višejezičke i višekulturne kompetencije i razvijanje svesti o jezičkom bogatstvu užeg i šireg okruženja.

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznavajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika. Pored toga, učenik uočava značaj ličnog zalaganja u procesu učenja stranog jezika.

Standardi

Razumevanje govora

Učenik razume jednostavnu usmenu poruku iskazanu savremenim jezikom, ne dužu od dve do tri minute; i to na nivou globalnog razumevanja (osnovno obaveštenje iz poruke), na nivou selektivnog razumevanja (pronalaženje tražene informacije). Razumevanje treba da se odnosi na različite vrste usmenih poruka (monolog, kraći razgovor, kratka informacija).

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem kraće pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa poznatim temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama.

Usmeno izražavanje

U okviru programom predviđene jezičke građe, učenik je u stanju da iskaže jednostavnu usmenu poruku, ispriča lični doživljaj, sadržaj razgovora ili narativnog teksta, samostalno ili uz pomoć nastavnika.

Pismeno izražavanje

U okviru programom predviđene jezičke građe, učenik piše poruke i kratke tekstove.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i razmenjuje sa sagovornicima kratke informacije u vezi sa poznatim temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama.

Znanja o jeziku

Prepoznaje osnovne principe gramatičke i sociolingvističke kompetencije.

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Na kraju šestog razreda, učenik treba da:

- razume izraze koje nastavnik upotrebljava tokom časa da bi dao uputstva za rad i drugo;
- razume kratke dijaloge i monološka izlaganja do osam rečenica, koje nastavnik iskazuje prirodnim tempom, drugi učenici ili ih čuje preko zvučnog materijala, a koji sadrže isključivo jezičku građu obrađenu tokom petog i šestog razreda;
- razume jednostavne pesme u vezi sa obrađenom tematikom;
- razume i reaguje na odgovarajući način na kratke usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- upozna i, kada je u pitanju poznata jezička građa, savlada tehnike čitanja u sebi i glasnog čitanja;
- dalje upoznaje pravila grafije i ortografije;
- razume uputstva za izradu vežbanja u udžbeniku i radnim listovima;

- razume smisao kraćih pisanih poruka i ilustrovanih tekstova o poznatim temama (oko 70 reči);
- izdvaja osnovne informacije iz kraćeg prilagođenog teksta u vezi sa nekom osobom ili događajem (ko, šta, gde, kada...).

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, posebno one koje naš jezik ne poznaje, akcentuje reči, poštuje ritam i intonaciju pri spontanom govoru i čitanju;
- stupi u dijalog i u okviru šest - sedam replika, postavljanjem i odgovaranjem na pitanja, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija i leksike obrađenih tokom petog i šestog razreda;
- monološki, bez prethodne pripreme, ali uz nastavnikov podsticaj, u desetak rečenica predstavi sebe ili drugoga, uz pomoć pitanja saopšti sadržaj dijaloga ili narativnog teksta, ili opiše sliku, lice, predmet, životinju i situaciju;
- interpretira kratke, tematski prilagođene pesme i recitacije.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno ili neverbalno na uputstva i postavljena pitanja u vezi sa konkretnom situacijom;
- postavlja jednostavna pitanja i odgovara na njih;
- izražava dopadanje ili nedopadanje;
- učestvuje u komunikaciji na času (u paru, u grupi, itd.);
- traži razjašnjenja kada nešto ne razume.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- dalje upoznaje pravila grafije, ortografije i interpunkcije;
- dopunjava i piše reči i kratke rečenice na osnovu datog modela, slike ili drugog vizuelnog podsticaja;
- piše prigodne čestitke, poruke i elektronska pisma koristeći model;
- piše svoje lične podatke i podatke drugih osoba (ime, prezime i adresu);
- odgovori na jednostavna pitanja (ko, šta, gde) koja se odnose na obrađene teme, situacije u razredu ili njega lično;
- pravi spiskove s različitim namenama (kupovina, proslave rođendana, obaveze u toku dana...).

Znanja o jeziku

- prepoznaje šta je novo naučio;
- shvata značaj poznavanja jezika;

- uviđa mogućnosti pozitivnog transfera znanja i strategija stečenih učenjem prvog stranog jezika;
- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);
- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	Javno	Obrazovno
<ul style="list-style-type: none"> - zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje - sportski dan, obaveze u školi tokom dana - dnevne obaveze (ustajanje, obroci) - obaveze u kući, uređenje prostora u kojem živi (kupovina životnih namirnica, podela posla...) 	<ul style="list-style-type: none"> - razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (kućni ljubimci, nezbrinute životinje) - praznici i običaji u kulturama zemalja čiji se jezik uči - obroci (kod kuće i van kuće) - stanovanje (blok, naselje, kuća, grad. selo) - kupovina (obraćanje i učtive forme obraćanja) 	<ul style="list-style-type: none"> - predmeti, raspored časova, nedeljna opterećenost - slobodne aktivnosti

Teme obrađene u petom razredu dalje se proširuju.

- školski prostor i pribor, aktivnosti i obaveze, izleti
- druženje
- sport
- uža i šira porodica, susedi i prijatelji
- kućni ljubimci i obaveze prema njima
- Božić, Nova godina, Uskrs i drugi važni praznici

Moj dom:

- prostorije u kući, obaveze u kući

Ishrana:

- obroci, omiljena hrana, zdrava hrana
- navike u ishrani u zemlji čiji se jezik uči
- odevni predmeti
- prikladno odevanje
- mesto i ulica gde stanujem
- važne ustanove u okruženju (bioskop, škola, pozorište, pošta, muzej, banka, bolnica)
- godišnja doba, meseci, dani u nedelji i delovi dana,
- iskazivanje vremena (meteorološko i hronološko - puni sati i pola sata)

- osnovni podaci o zemlji/zemljama čiji se jezik uči

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih
2. Pozdravljanje
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja
6. Molbe i izrazi zahvalnosti
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (*Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...*)
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima
13. Traženje i davanje obaveštenja
14. Opisivanje lica i predmeta
15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu
16. Izražavanje pripadanja i posedovanja
17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku
18. Skretanje pažnje
19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja
20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

Morfosintaksički i fonetski sadržaji sa primerima

Engleski jezik

1. Imenice

a) Brojive i nebrojive imenice

b) Pravilna množina imenica (množina na - s, -es); najčešći primeri nepravilne množine (*man, woman, child*).

v) Izražavanje pripadanja i svojine (sa imenicom u jednini):

- Sintetički genitiv: *Mary's book, the dog's tail*

- Analitički genitiv: *the colour of the book*.

2. Član

a) *neodređeni član*

- u prvom pominjanju nekoga ili nečega: *There's a book on the table*.

- u značenju broja jedan: *Can I get an orange, please?*

- uz nazive zanimanja: *He's a teacher*.

- generička upotreba: *A cat is an animal*.

b) *određeni član*

- uz zajedničke imenice u jednini i množini:

The apple is for you. / The apples are for you.

- ispred superlativa i rednih brojeva:

It is the tallest building in London. January is the first month of the year.

- u izrazima sa delovima dana: *in the morning, in the evening*.

v) *nulti član*

- uz nebrojive imenice i brojive imenice u množini

I like to drink milk. He likes apples.

- uz nazive dana u nedelji, meseca, godišnjih doba: *Friday, March, summer*

- uz nazive obeda: *breakfast, lunch, dinner*

- uz praznike: *New Year, Christmas*

- uz nazive sportova i dečijih igara: *football, hopscotch*

- u izrazima: *be at home/go home; be at school/ go to school; go to bed; have breakfast/ dinner*

3. Zamenice

a) Lične zamenice u jednini i množini, u funkciji subjekta i objekta:

We like to play football. I like him. Give me the book.

b) Pokazne zamenice u jednini i množini *this/these; that/those*.

v) Upitne zamenice *who, what* u funkciji subjekta

4. Determinatori

a) Pokazni determinatori *this/these; that/those*.

b) Privojni determinatori.

v) Neodređeni determinatori *some, any*, uz brojive i nebrojive imenice.

5. Pridevi

a) Sintetički komparativ i superlativ osnovnih jednosložnih prideva

She is taller than her sister. Is this the biggest building in your town?

b) analitički komparativ i superlativ: *more expensive, the most dangerous*;

v) nepravilno poređenje prideva (*good/ bad; much/many*).

6. Brojevi

Prosti brojevi do 100. Redni brojevi do 10.

7. Kvantifikatori brojivih i nebrojivih imenica: *much/ many; a lot of*

8. Glagoli

a) *The Simple Present Tense* za izražavanje uobičajene radnje ili pojave: *He goes to bed at nine. It rains a lot in winter.*

b) *The Present Continuous Tense* za izražavanje radnje koja se događa u trenutku govora: *He's sleeping now.*

v) razlika između *The Present Simple Tense* i *The Present Continuous Tense*.

g) *The Simple Past Tense* pravilnih glagola i najčešćih nepravilnih glagola, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

d) *Going to*, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

g) *Modalni glagoli*

- <i>can</i> :	- izražavanje sposobnosti, mogućnosti: <i>I can swim. He can't come today.</i>
	- traženje dozvole: <i>Can I take your book, please?</i>
- <i>must</i> :	- iskazivanje obaveze: <i>You must finish your homework. I must go now.</i>
	- iskazivanje zabrane: <i>You mustn't smoke.</i>
- <i>have to</i> :	iskazivanje obaveze: <i>I have to study.</i>
- <i>would</i> :	nuđenje, pozivanje: <i>would you like to ...?</i>

d) Imperativ - pozivanje, davanje predloga: *let's go out, let's go to the movies*

d) Glagoli za izražavanje dopadanja i nedopadanja: *like, dislike doing something.*

9. Prilozi i priloške odredbe.

a) građenje priloga od prideva: *slow - slowly*

10. Predlozi: *at, in, on, under, behind, from, by*.

11. Veznici: *and, or, but, because, so*.

12. Rečenica

a) Red reči u prostoj rečenici.

b) YES/NO pitanja i kratki potvrdni i odrični odgovori.

v) WH pitanja (*What, Who, Whose, Why, Where*)

g) Pitanja: *How long, how far, how high?*

What is she like?

d) Izražavanje namere uz infinitiv.

Italijanski jezik

1. Imenice

Vlastite imenice i zajedničke, odgovarajući rod i broj: *Maria, Giovanni, Belgrado, Roma, Signor Rossi, Signora Rossi, i miei genitori, il nostro paese, questa casa* itd.

2. Član

Oblici određenog i neodređenog člana. Osnovna upotreba.

Slaganje određenog i neodređenog člana sa imenicom ili pridevom.

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con*.

Određeni član ispred datuma: *Oggi è il 25 novembre*. Ispred imena dana u nedelji *Abbiamo lezioni di lingua italiana il lunedì e il giovedì*.

Partitivni član kao supletivni oblik množine neodređenog člana (*C'è un libro: Ci sono dei libri*).

Upotreba člana uz prisvojni pridev i imenice koje iskazuju blisko srodstvo (*Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni*).

Položaj člana i predloga uz neodređeni pridev *tutto*.

Partitivni član. *Mangio delle mele*. Izostavljanje u negaciji. *Non mangio pane*. Upotreba predloga *di* uz izraze koji izražavaju određenu količinu. *Prendo un bicchiere d'acqua minerale*.

3. Zamenice

Lične zamenice u službi subjekta: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi objekta: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta *complemento oggetto*: *mi, ti, lo, la, La, ci, vi, li, le*

Prisvojne zamenice (*mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*). Pokazne zamenice (*questo, quello*).

Upitne zamenice *chi?* i *che?/ che cosa?*

4. Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju. Opisni pridevi *buono* i *bello*; neodređeni pridev *tutto*.

Komparacija prideva, komparativ: *Maria è più alta di Marta. Noi siamo più veloci di voi.*

Prisvojni pridevi: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*. Upotreba člana uz prisvojne prideve.

Pokazni pridevi: *questo, quello*.

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*.

Glavni brojevi (preko 1000) i redni (do 20)

5. Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba.

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*.

Upotreba predloga **di** (*Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi*), **a** (*Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici.*).

6. Glagoli

Sadašnje vreme (*Presente Indicativo*) triju konjugacija. Sadašnje vreme nepravilnih glagola: *essere, avere, andare, fare, bere, venire, stare, uscire, dire*.

Sadašnje vreme modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*.

Imperativ (*Imperativo*), zapovedni način, bez oblika za treće lice množine).

Povratni glagoli.

Upotreba glagola *piacere*.

Perfekt (*Passato Prossimo*) - samo određeni broj najfrekventnijih glagola: *Ho finito. Ho dimenticato il mio quaderno. Sono andato da mia nonna*. Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere. Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano*.

Kondicional prezenta (*Condizionale Presente*) glagola *potere i volere: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*

Futur pravilnih glagola. *Noi torneremo a casa alle cinque*.

7. Prilozi

Potvrdni, određeni (*si, no*). Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora. *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi: *quando?, come?, perché? dove?*

Rečce

8. Rečca *ci* (s priloškom vrednošću).

9. Veznici: *e, o, ma*.

10. Rečenica:

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku.

Subjektat i predikat i jedan od dodataka. Primeri: *Marco legge, Marco legge un libro. Il libro è sul tavolo.*

Upitna rečenica:

s konstrukcijom izjavne rečenice potvrdnog oblika i upitnom intonacijom (*Leggete? Scrivete bene?*);

s konstrukcijom izjavne rečenice u odričnom obliku i upitnom intonacijom (*Non leggete? Non scrivete?*).

Red reči u rečenici.

Strukture vezane za svakodnevne situacije u razredu

Chi e assente. Presenti tutti? Cancella la lavagna, per favore! Vieni qua/qui! Vieni alla lavagna! Va' al tuo posto! Ascoltate la cassetta! Ascoltate bene! Attenzione! (Fate) silenzio! Lavorate in gruppo/ in coppia! Scrivete la data!

Ascoltate e ripetete! Siete pronti? Fa' la domanda a Pietro! Domanda a Pietro! Rispondi! Apri/Chiudi la finestra/ porta Ascoltate bene! Attenti alla consegna! Dagli/dalle il tuo libro! Dagli/dalle la penna! Prendi il tuo libro! Apri a pagina... Vogliamo giocare? Giochiamo? Che gioco volete fare? Con che cosa volete giocare? Chi ha vinto? Vince/ Ha vinto... Cantiamo? Cantiamo tutti insieme!

Nemački jezik

Imenice (zajedničke, vlastite)

Receptivno usvajanje roda, broja i padeža pomoću člana, nastavaka i determinativa. Produktivno korišćenje nominativa, dativa i akuzativa jednine i nominativa i akuzativa množine, sa odgovarajućim predlozima i bez predloga u govornim situacijama koje su predviđene tematikom. Saksonski genitiv.

Ich lese den Roman "Emil und Detektive". Hilfst du deiner Mutter? Hilfst du Michaelas Mutter?

Član

Receptivno i produktivno usvajanje određenog i neodređenog člana uz imenice u navedenim padežima. Sažimanje člana *im, am, ins* (receptivno). Nulti član uz gradivne imenice (receptivno i produktivno). Prisvojni determinativi u nominativu, dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno).

Ich liege im Bett. Dort steht ein Computer. Der Computer ist neu. Ich trinke gern Milch. Zeig mir dein Foto!

Negacija

Kein u nominativu i akuzativu. *Nein, nicht*.

Nein, das weiß ich nicht. Ich habe keine Ahnung.

Zamenice

Lične zamenice u nominativu (produktivno), dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno).

Er heißt Peter. Wann besuchst du uns?

Pridevi

Opisni pridevi u sastavu imenskog predikata, a samo izuzetno u atributivnoj funkciji (receptivno).

Sie ist Lehrerin. Du bist nicht da. Er ist groß.

Predlozi

Dativ - *bei, mit, aus, vor*; akuzativ - *für*; dativ/akuzativ - *in, an, auf*. Uvežbavaju se receptivno uz imenice u odgovarajućim padežima (receptivno).

Susi ist bei Christian. Ist das ein Geschenk für mich? Ich bin im Park/ auf dem Spielplatz.

Prilozi

Najfrekventniji prilozi i priloške fraze: *links, rechts, hier, dort, da, heute, morgen, jetzt, morgen nach dem Frühstück*.

Glagoli

Prezent najfrekventnijih slabih i jakih glagola - prostih i glagola sa naglašenim ili nenaglašenim prefiksom, pomoćnih glagola *sein* i *haben*, modalnih glagola *wollen, sollen, müssen i dürfen* (receptivno), kao i *können i möchten* (receptivno i produktivno) u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku jednine i množine. Prezent sa značenjem buduće radnje; preterit glagola *sein* i *haben* (receptivno i produktivno). Najfrekventniji refleksivni glagoli i imperativ jakih i slabih glagola (receptivno).

Ich heiße Peter. Gibst du mir deine Telefonnummer? Ich stehe immer um 7 Uhr auf. Sie fährt gern Rad. Kannst du schwimmen? Ich fahre im Sommer nach Österreich. Wo warst du gestern? Möchtest du Basketball spielen? Maria war krank, sie hatte Grippe.

Brojevi

Osnovni do 100.

Kazivanje vremena po časovniku (u neformalnoj upotrebi).

Rečenica

Osnovne rečenične strukture u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku. Proširivanje osnovnih rečeničnih struktura (subjekat - predikat - objekat) podacima o propratnim okolnostima. Produktivno korišćenje negacija *nicht* i *kein*. Upitne rečenice uvedene upitnom rečju. Neuvedene upitne rečenice.

Peter liest. Peter liest ein Buch. Peter liest heute ein Buch. Peter liest nicht. Peter liest keine Zeitung. Liest Peter ein Buch? Was liest er?

[Sledeći](#)

[Prethodni](#)

Ruski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Obeležja suglasničkog i samoglasničkog sistema ruskog jezika: izgovor glasova koji se beleže slovima *ж, ш, ч, щ, л*; pisanje samoglasničkih slova posle suglasnika *к, з, х, ж, ш, ч, щ*; izgovor i beleženje parnih

tvrdih i mekih, zvučnih i bezvučnih suglasnika; izgovor glasova u grupama *чт, чн; сч, зч; см, зш; тся, ться; стн, здн, вств*. Načini beleženja glasa *ј* (Sva navedena obeležja trebalo bi usvojiti receptivno).

Tipovi upitne intonacione konstrukcije (receptivno i produktivno).

2. Slaganje subjekta (imenica, zamenica) i složenog glagolskog predikata: *Олег начинает рисовать. Я умею играть на гитаре.* (receptivno i produktivno)

3. Osnovni pojmovi o upotrebi glagolskog vida: *Мальчик всю ночь читал книгу, и на конец ее прочитал.* (receptivno)

4. Upotreba oblika prostog i složenog budućeg vremena: *Я напишу тебе. Что ты сегодня будешь делать?* (receptivno)

5. Upotreba sadašnjeg i prošlog vremena glagola *петь, пить, мыть*, u funkciji predikata: *Аня прекрасно поет. Миша пил сок. Ты моешь руки перед едой?* (receptivno i produktivno)

6. Slaganje broja i imenice: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пять парт; один год, два (три, четыре) года, пять лет* (receptivno).

7. Iskazivanje posesivnosti: *мой (твой, наш, ваш) дом, моя (твоя, наша, ваша) мама* (receptivno i produktivno); *тетрадь Ани, мамина блузка* (receptivno); *его (ее, их) дом* (receptivno).

8. Iskazivanje vremenskih odnosa: *Который час? Ровно час; пять минут второго; половина второго; без пяти два.* (receptivno).

9. Iskazivanje dopadanja i nedopadanja: *я люблю... я не люблю...; мне нравится... мне не нравится...* (receptivno).

10. Iskazivanje prostornih odnosa: *на столе, над столом, под столом, за столом.* (receptivno).

11. Konstrukcije sa osnovnim glagolima kretanja: *Я иду домой. Вова каждый день ходит в школу. Мы едем на машине за город. Мы часто ездим на море.* (receptivno)

Francuski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Presentative *c'est/ce sont; voici/voilà; il y a; C'est ma soeur. Ce sont mes parents. Voici Miki, notre chien. Voilà nos chats. Il y a cinq chats.*

2. Sredstva koja ukazuju na lice:

a) lične zamenice u funkciji subjekta (i ispred glagola koji počinju samoglasnikom): *J'habite Novi Sad. Nous avons des amis en France. Ils ont des jeux de société. Le jeu qu'elles adorent, c'est*

b) naglašene lične zamenici (usamljene): *Qui veut effacer le tableau ? - Moi ! Qui a trouvé ce chaton ? - Elles !*

v) lične zamenice u funkciji direktnog i indirektnog objekta (nenaglašene lične zamenice za prvo i drugo lice): *Tu m'écoutes ? Elles vous connaissent bien. Je te donnerai mon devoir.*

(za treće lice): *Tu l'aimes beaucoup ? Vous pouvez le dire à Marta ? Nous les voyons souvent. Il lui fait des misères, puis il lui donne des bonbons ! Je leur écris tous les jours.*

3. Aktualizatore imenice (član - određeni/neodređeni/nulti, demonstrative, posesive, kvantifikatore); *Le pays où nous avons passé nos vacances, c'est la Suisse. C'est un très beau pays. Il y a des lacs et des*

montagnes. Sur cette photo, c'est mon copain Pierre: il est guide. Ces deux filles sont ses soeurs: Marie est infirmière, elle a 23 ans; Sophie est étudiante, elle a 20 ans.

4. Modalitete rečenice: afirmaciju, negaciju, interogaciju (koja sadrži afirmaciju i negaciju, kao i potvrdni odgovor si): *ne/n'....pas/personne/jamais/rien*, gubljenje *ne/n'* u familijarnom govoru): *On va au cinéma ce soir. Je t'invite Je ne veux pas venir avec toi/Je veux pas.... Je n'aime pas tes amis/ J'aime pas... Je ne vois personne... Ils ne font jamais ce que je propose Tu ne veux rien me dire ? Vous êtes toujours à ... ? Vous ne devez pas prendre le train de midi ? Si ! Est-ce que vous connaissez X ? Savez-vous où je peux trouver X, s'il vous plaît ? Quand est-ce qu'il revient ? Pourquoi partez-vous si tôt ?*

5. Sredstva za iskazivanje prostornih odnosa: *ici/là/là-bas; en haut/en bas; à gauche/à droite/en face/tout droit.*

6. Kvalifikaciju

- pomoću komparativa superiornosti i superlativa; *Je suis plus fort que toi! C'est ma meilleure amie,*

- pomoću komparativnog *comme*; *Je suis comme toi !*

Determinaciju pomoću relativnih rečenica: relativne zamenice *qui, que, où*; *Le village que nous avons visité s'appelle ...; le village qui se trouve au bord du Danube s'appelle...; le village où est né mon père s'appelle....*

7. Sredstva za iskazivanje vremenskih odnosa:

- vremenske indikatore *hier, demain, en ce moment/à ce moment-là; aujourd'hui/ce jour-là*

- veznike *quand, lorsque* i vezički izraz *pendant que*.

8. Glagolske načine i vremena:

- prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, bliska prošlost: *Je lis beaucoup; ce roman, je viens de le finir; cette BD, je vais la lire pendant les vacances;*

- prezent subjunktiva glagola prve grupe (posle *il faut que*): *Il faut que tu racontes ça à ton frère, kao i receptivno: Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- prezent kondicionala (u izražavanju sugestije/saveta): *On pourrait lui montrer ma bibliothèque !*

- imperativ *sois, soyez.*

9. Lične glagolske oblike i bezlične glagolske oblike sa infinitivnom dopunom, direktnom i prepozicionalnom: *Ils veulent aller au cinéma. Il faut travailler plus. Je dois travailler. Je peux travailler. Il apprend à parler français.*

- Upotrebu glagolskih izraza *avoir la permission de, avoir le temps de*: *Nous avons la permission de rester jusqu'à minuit ! Je n'ai pas le temps de ranger ma chambre, je suis en retard.*

- Glagole koji uvode kompletivnu rečenicu sa veznikom *que*: *Il pense que c'est trop loin. Il dit que c'est très loin.*

10. Sredstva za iskazivanje logičkih odnosa:

- uzrok: *Pourquoi tu ne viens pas avec nous? Parce que je n'ai pas fini mon travail. Il part car il est fatigué. J'ai compris cette phrase grâce à ta mère !*

- posledica: *Il ne fera pas beau, il faut donc organiser la fête dans un restaurant.*

- opozicija: *Je sais chanter, mais pas danser.*

Španski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - vlastite i zajedničke, odgovarajući rod, broj, sa determinativom: *María, Juan, Belgrado, Madrid, Señor, Señora, Profesor, Profesora, la ciudad, el río, mis padres, su madre, nuestro país, sus hijos, este alumno, ¿qué libro?*

2. Determinative:

a) određeni i neodređeni član: *el, la, los, las, un, una, unos, unas.*

b) sažeti oblici: *del, al*

v) pokazni pridevi i pokazne zamenice: *este, ese, aquel; éste, ése, aquél*

g) prisvojni pridevi i prisvojne zamenice: *mi/mío, tu/tuyo, su/suyo, nuestro, vuestro, su/suyo*

3. Nenaglašene zamenice za direktni i indirektni objekat: *¿Tus amigos? No los conozco./¿Este libro? Te lo doy. ¿Puedes ayudarme? Samo receptivno: te lo digo.*

5. Prideve - odgovarajući rod, broj, mesto odnosu na imenicu (samo nemarkirano, odnosno iza imenice), poređenje: *una canción bonita, un libro divertido, Silvia es más grande que su hermana, una casa grande,*

6. Brojeve: osnovne preko 1000, redne do 5

7. Pitanja koja zahtevaju odgovor *sí/no* i pitanja sa upitnom rečju: *¿Puedes ayudarme? ¿Conoces a mi prima? ¿Cuándo vienes? ¿Dónde vives? ¿Cómo te llamas? ¿Por qué no vas?*

8. Negaciju: *No viene con nosotros. No conozco a tu hermana.*

9. Zapovedni način: *¡Ven con Pedro!* Samo receptivno negirane konstrukcije: *¡No salgas sin tu madre!*

10. Glagolska vremena:

Prezent i imperativ glagola koji se u infinitivu završavaju na *-car, -er, -ir* i kod kojih osnova ostaje ista u svim licima.

a) Potvrdni oblici

b) Odrični oblici

v) Prezent glagola: *ser i estar*

g) Prezent i imperativ glagola: *dar, hacer, ir, venir, poner, tener, salir, querer, poder, sentirse, haber (hay)*

d) perifrastični futur: *ir a + infinitivo*

đ) *Pretérito perfecto simple, pretérito imperfecto y pretérito perfecto compuesto*, samo upotreba nekoliko osnovnih tipova rečenica (bez objašnjenja o građenju): *estuve enfermo/a, he terminado, se me ha olvidado, no he entendido*

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- nastavnik i dalje učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim **relativnim** kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da unapredi kvalitet i količinu jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;
- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;
- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto;

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).
2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)
3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)

4. Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)
5. Igre primerene uzrastu
6. Pevanje u grupi
7. Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...)
8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti
9. Crtanje po diktatu, izrada slikovnog rečnika
10. "Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz
11. Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili pak imenovanje naslova
12. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)
13. Razumevanje pisanog jezika:
 - uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)
 - a. prepoznavanje veze između grupa slova i glasova
 - b. odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor
 - c. izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi
14. Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.
15. Pismeno izražavanje:
 - povezivanje glasova i grupe slova
 - zamenjivanje reči crtežom ili slikom
 - pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično)
 - povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama
 - popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplatu na dečiji časopis ili sl, nalepnice za kofer)
 - pisanje čestitki i razglednica
 - pisanje kraćih tekstova

Elementi koji se ocenjuju ne treba da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi sa akcentom na proveru postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama. Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora
- razumevanje kraćeg pisanog teksta
- usmeno izražavanje
- pismeno izražavanje
- usvojenost leksičkih sadržaja
- usvojenost gramatičkih struktura
- pravopis
- zalaganje na času
- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi)

Načini provere moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

1. **Morfologija.** Obratiti pažnju na ispravnu upotrebu različitih morfoloških oblika.

2. Sintaksa. Obratiti pažnju na:

- slaganje reči (kongruenciju)
- pravilnu upotrebu glagolskih vremena
- pravilno strukturiranje rečenice
- jasnost, nedvosmislenost rečenice
- adekvatnu upotrebu zavisnih rečenica
- adekvatan red reči u rečenici
- ispravnu upotrebu korelativa i veznika unutar jedne rečenice, kao i između rečenica.

3. Koherentnost. Obratiti pažnju da se različiti delovi teksta dobro "uklope" jedni sa drugima i da ne stvaraju probleme u razumevanju:

- informacije i argumente iznositi postepeno i u logičnom sledu
- tekst oblikovati tako da predstavlja semantičku celinu i da svi njegovi delovi doprinesu uspostavljanju te celine.

4. Kohezija. Poštovati logičko-semantičke veze između različitih delova teksta. Obratiti pažnju na:

- adekvatnu upotrebu zamenica i zameničkih reči
- adekvatnu upotrebu veznika i konektora
- ispravnu upotrebu reči i izraza kojima se upućuje na neki drugi deo teksta.

5. Leksička prikladnost. Obratiti pažnju na:

- odabir leksike koja treba da bude u saglasnosti sa registrom (formalnim, neformalnim, itd.)
- primernu upotrebu ustaljenih metafora
- odgovarajuću upotrebu kolokacija i frazeologizama
- semantičko-lexičko nijansiranje
- sigurnu i pravilnu upotrebu terminologije.

6. Stilska prikladnost. Obratiti pažnju na:

- izbor registra (treba da odgovara nameni teksta)
- skladno korišćenje različitih jezičkih sredstava, kako pri oblikovanju neutralnih iskaza, tako i pri oblikovanju iskaza različitog stepena ekspresivnosti

Tipovi i vrste tekstova (govornih i pisanih)

TIP TEKSTA:	VRSTA TEKSTA:
- Deskriptivni tekst (<i>opis viđenog, doživljenog, zamišljenog, sanjanog</i>). Predstavlja detalje u vezi sa jednim središnjim subjektom. Preovlađuje prostorna nad vremenskom percepcijom.	kratka priča, pripovetka; novinski članak, esej; stručni/naučni članak; reklamni tekst, letak; katalog; itd.
- Narativni tekst (o stvarnom, istorijskom, imaginarnom). Prati sled činjenica, preovlađuje vremenska percepcija.	bajka, basna, pripovetka, novela, roman; novinski članak; izveštaj; dnevnik; hronika; privatno pismo; itd.
- Informativni tekst Osnovna svrha mu je pružanje informacija.	telegram, vest, izjava, komentar; obaveštenje, poruka; pozivnica; zapisnik; poslovno pismo; oglas tipa "traži se"; reklamni tekst, letak; karta (vozna, bioskopska, ...); red vožnje, letenja; recept (lekarski, kulinarski); biografija (CV); bibliografija; itd.
- Argumentativni tekst Pruža argumente, sa ciljem da dokaže ili opovrgne neku ideju/hipotezu/stav.	diskusija, debata; referat, seminarski, maturalni, diplomski rad; stručni/naučni članak; naučna rasprava; novinski članak; reklama; propoved; itd.
- Regulativni tekst Planira i/ili uređuje aktivnost ili ponašanje; propisuje redosled procesa	uputstva i pravila (za upotrebu aparata, igranje igara, popunjavanje obrazaca, i sl.); ugovor; zakoni i propisi; upozorenja, zabrane; zdravica, pohvala, pokuda, zahvalnica; itd.

Gramatički sadržaji u šestom razredu

U petom razredu osnovne škole učenici su *usvajali* strani jezik. Učenje je na tom uzrastu bilo pretežno intuitivno: odgovarajućim nastavnim aktivnostima učenici su dovođeni u situaciju da slušaju strani jezik u okviru određenih, njima bliskih i razumljivih situacija, a zatim da naučene iskaze kombinuju da bi se usmeno i pismeno izrazili u sličnim kontekstima.

U petom razredu učenici su počeli da uočavaju prva jezička pravila koja su im olakšavala početno opismenjavanje na stranom jeziku.

Od petog razreda i u šestom razredu, paralelno sa *usvajanjem*, počinje i *učenje* stranog jezika; reč je o svesnom procesu koji posmatranjem relevantnih jezičkih (i nejezičkih) fenomena i razmišljanjem o njima omogućuje uočavanje određenih zakonitosti i njihovu konceptualizaciju.

Gramatički sadržaji predviđeni u šestom razredu dati su, dakle, sa dvostrukim ciljem: da bi učenici mogli da unaprede svoju komunikativnu kompetenciju, ali i da bi stekli osnovna znanja o jeziku kao složenom sistemu. Savladavanje gramatičkih sadržaja, stoga, nije samo sebi cilj, te se autorima udžbenika i nastavnicima predlaže da:

1. ohrabruju učenike da posmatranjem sami pokušavaju da otkriju gramatička pravila;
2. otkrivena gramatička pravila prikažu na shematizovan način;
3. u primerima i vežbanjima koriste što je moguće više poznatu leksiku;
4. primere i vežbanja kontekstualizuju;
5. dodatna objašnjenja - samo najneophodnija - zasnuju na analizi najčešćih gramatičkih grešaka svojih učenika;
6. ukazuju učenicima na nerazumevanje ili nesporazum kao moguće posledice gramatičke nepreciznosti / netačnosti.

Budući da se na ovom uzrastu stiču tek početna gramatička znanja koja će se u višim razredima utvrđivati i proširivati (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti pre svega u okviru formativne evaluacije, to jest kroz kratke usmene / pismene vežbe kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugođa i školske godine), to jest u pismenim zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnik trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, trebalo bi da budu poznati i jasni učenicima.

FIZIČKO VASPITANJE - IZABRANI SPORT

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj predmeta *fizičko vaspitanje - izabrani sport* je da učenici zadovolje svoja interesovanja, potrebe za sticanjem znanja, sposobnosti za bavljenje sportom kao integralnim delom fizičke kulture i nastojanje da stečena znanja primenjuju u životu (stvaranje trajne navike za bavljenje sportom i učešćem na takmičenjima).

Opšti operativni zadaci:

Opšti operativni zadaci se ne razlikuju od osnovnih opštih zadataka fizičkog vaspitanja:

- razvoj i održavanje motoričkih sposobnosti učenika;
- učenje i usavršavanje motoričkih formi izabranog sporta;
- sticanje teorijskih znanja u izabranom sportu;
- poznavanje pravila takmičenja u izabranom sportu;
- formiranje navika za bavljenje izabranim sportom;

- socijalizacija učenika kroz izabrani sport i negovanje etičkih vrednosti prema učesnicima u takmičenjima;
- otkrivanje darovitih i talentovanih učenika za određeni sport i njihovo podsticanje da se bave sportom.

Posebni operativni zadaci:

- razvoj i održavanje specifičnih motoričkih sposobnosti (koje su naročito značajne za uspešno bavljenje izabranim sportom);
- učenje i usavršavanje osnovnih i složenih elemenata tehnike izabranog sporta;
- pružanje neophodnih znanja iz izabranog sporta (principi tehnike, način vežbanja-treniranja, sticanje osnovnih i produbljenih taktičkih znanja, pravila takmičenja u sportu....itd.) i njihova primena u praksi;
- učenje i usavršavanje osnovne taktike izabranog sporta i njena primene u praksi;
- obavezna realizacija takmičenja na odeljenskom i razrednom nivou;
- zadovoljavanje socijalnih potreba za potvrđivanjem i grupnim poistovećenjem i dr.
- stvaranje objektivnih predstava učenika o sopstvenim mogućnostima za učešće u izabranom sportu;
- podsticanje stvaralaštva učenika u sportu (u domenu tehnike, taktike i takmičenja).

ORGANIZACIONI OBLICI RADA

Osnovni organizacioni oblik rada je nastavni čas.

SADRŽAJI PROGRAMA

Programski sadržaji predmeta *fizičko vaspitanje-izabrani sport* čini sledeća struktura:

- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika;
- sportsko-tehničko obrazovanje učenika (obučavanje i usavršavanje tehnike);
- individualna i kolektivna taktika izabranog sporta;
- teorijsko obrazovanje;
- pravila izabranog sporta;
- organizovanje unutar odeljenskih i međuoodeljenskih takmičenja.

TEORIJSKO OBRAZOVANJE

Teorijsko obrazovanje:

- upoznavanje učenika sa značajem i vrednostima izabranog sporta;
- upoznavanje učenika sa osnovnim principima vežbanja u skladu sa njegovim uzrastom;
- upoznavanje učenika sa štetnim posledicama nepravilnog vežbanja i predoziranja u izabranom sportu;
- upoznavanje učenika sa etičkim vrednostima i slabostima sporta;
- upoznavanje učenika sa estetskim vrednostima sporta.

Minimalni obrazovni zahtevi

Predmetni nastavnici utvrđuju minimalne obrazovne zahteve u skladu sa usvojenim programom za svaki izabrani sport. Pod tim se podrazumeva:

- savladanost osnovne tehnike i njena primena;
- poznavanje i primena elementarne taktike;
- poznavanje i primena pravila;
- angažovanost i učešće učenika na takmičenjima u izabranom sportu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Predmet *fizičko vaspitanje - izabrani sport* je obavezan izborni predmet i realizuje se u okviru redovne nastave sa jednim časom nedeljno koji se unosi u raspored časova škole. Časovi se upisuju prema redovnom rasporedu časova u rubriku dnevnika pod nazivom *fizičko vaspitanje - izabrani sport* (npr. atletika) i posebno se numerišu.

Svaki učenik je obavezan da se opredeli za jedan sport koje mu se ponudi početkom školske godine, a još bolje na kraju prethodnog razreda.

Škola učenicima treba da ponudi takav izbor da njime budu ponuđeni najmanje dva individualna i dva kolektivna sporta. Ukoliko škola ima optimalne uslove za rad, učenicima se može ponuditi i više sportova. Prihvataju se oni sportovi za koje se opredelilo najviše učenika u jednom odeljenju (celo odeljenje realizuje program izabranog sporta cele školske godine). Izbor sporta vrši se na nivou odeljenja.

Predlog za izabrani sport daje aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja. Predlog mora biti realan. Predlažu se sportovi za koje postoje adekvatni uslovi.

I. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROGRAMA

Osnovne karakteristike programu su:

- izbornost;
- da služe potrebama učenika;
- omogućavanje nastavnicima ne samo da planiraju, već i da programiraju rad u nastavi u skladu sa sopstvenim znanjima, iskustvima;
- program u velikoj meri omogućava kreativnost nastavnika;
- program je u funkciji celokupnog fizičkog vaspitanja učenika.

Predlog sportova koje treba ponuditi učenicima za izbor:

1. U prvom redu sportovi koji se u određenom obimu obrađuju kroz nastavu fizičkog vaspitanja:

- atletika
- sportska gimnastika
- ritmička gimnastika
- rukomet

- košarka
- odbojka
- mali fudbal
- ples.

2. Sportovi koji se nalaze u programima takmičenja "Saveza za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije":

- atletika
- streljaštvo
- plivanje
- odbojka
- košarka
- rukomet
- mali fudbal
- stoni tenis
- sportska gimnastika.

3. Sportovi za koje je zainteresovana lokalna sredina odnosno lokalna samouprava.

4. Sportovi za koje postoje odgovarajući prirodni i materijalni resursi:

- skijanje
- veslanje

5. Sportovi sa kojima su se učenici upoznali kroz kursne oblike rada.

Didaktičko-metodičko uputstvo za realizaciju časova izabrane sportske grane (izbornog sporta)

- Časove izabrane sportske grane u pogledu metodike potrebno je u što većoj meri prilagoditi modelu časa fizičkog vaspitanja.
- Prema motoričkim formama koje karakterišu izabrani sport i koje se primenjuju u osnovnoj fazi časa treba birati vežbanja kako za uvodno-pripremnu, tako i završnu fazu časa.
- Težište rada u svim izabranim sportovima treba da je na tehnici i njenoj primeni u situacionim uslovima.
- Kod individualnih sportova insistirati na primeni kretanja u takmičarskim uslovima; na nastojanju da se trči ili pliva što brže, skače što više ili baca što dalje, postiže što više krugova ili da se kretanje izvede tehnički ispravno i estetski doterano - sve u zavisnosti od karakteristika izabranog sporta.
- Kod kolektivnih sportova (sportskih igara) forsirati uvežbavanje tehnike i taktike najviše kroz igru i situacione uslove približne uslovima igre.
- Na svakom času u određenim vremenskim intervalima sprovođiti takmičenje između ekipa.
- U radu na ovim časovima neophodno je praviti timove-ekipe prema sposobnostima.

- Na časovima izabranog sporta obavezno je primenjivati diferencirane oblike rada u skladu sa znanjima i sposobnostima učenika. Ovakav pristup je obavezan uvažavajući strukturu učenika koji su se opredelili za određeni sport (ima onih koji su se tim sportom već bavili ili se njime bave i učenika početnika).
- Sadržaje rada na časovima programiraju nastavnici zaduženi za realizaciju predmeta *fizičko vaspitanje - izabrani sport* u skladu sa znanjima o sportskoj grani i sagledavanjem sposobnosti i znanja učenika.
- Programirani sadržaji planiraju se kao i svi ostali časovi nastave fizičkog vaspitanja.
- Ocenjivanje učenika treba da je u skladu sa obimom i kvalitetom naučenosti sadržaja koji je za učenike određen (program za početnike i program za naprednije).
- Kroz časove predmeta *fizičko vaspitanje - izabrani sport* uočavati učenike koji su posebno talentovani za sport i upućivati ih da se njime bave i izvan škole u klubovima i sportskim školama ako to žele ili imaju interesovanja.
- Kroz rad sa učenicima uočavati učenike čije se interesovanje za određeni sport ne poklapa sa njihovim mogućnostima i iste savetovati na kraju školske godine za koji sport da se opredele u narednoj školskoj godini.

II. ORGANIZACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Sadržaji predmeta *fizičko vaspitanje-izabrani sport* mogu se realizovati u objektima škole, na odgovarajućim vežbalištima - objektima van škole, pod uslovom da se nalaze u blizini škole ili da je za učenike organizovan namenski prevoz (sportska hala, bazen, otvoreni tereni, klizalište, skijalište, itd.).

Časovi se mogu organizovati u istoj smeni u okviru rasporeda časova sa drugim predmetima ili u suprotnoj smeni ako za tim postoji potreba i adekvatni uslovi.

III. PLANIRANJE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Planiranje obrazovno-vaspitnog rada sprovode nastavnici u skladu sa osnovnim principima planiranja u fizičkom vaspitanju. Obavezno se radi godišnji plan rada iz koga proističu mesečni i nedeljni planovi rada.

Nastavnici shodno uobičajenoj praksi obavezno prave i pripremu za pojedinačan čas. Priprema za čas bazira se na prihvaćenoj četvorodelnoj strukturi časa primerenog potrebama fizičkog vaspitanja.

IV. PRAĆENJE I OCENJIVANJE

Praćenje i vrednovanje rada učenika

Ocenjivanje se vrši brojčano, na osnovu ostvarivanja operativnih zadataka i minimalnih obrazovnih zahteva.

Praćenje napretka učenika obavlja se sukcesivno u toku cele školske godine, na osnovu jedinstvene metodologije koja predviđa sledeće tematske celine.

- Stanje specifičnih motoričkih sposobnosti (u skladu sa zahtevima izabranog sporta).
- Zdravstveno-higijenske navike karakteristične za izabranu sportsku granu.
- Dostignuti nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika u skladu sa individualnim mogućnostima u izabranoj sportskoj grani i minimalnim obrazovnim zahtevima za izabranu sportsku granu.
- Odnos prema radu i vrednovanje učešća na školskim sportskim takmičenjima.

1. Praćenje i vrednovanje specifičnih motoričkih sposobnosti vrši se na osnovu savladanosti programskog sadržaja kojim se podstiče razvoj onih fizičkih sposobnosti za koje je ovaj uzrast kritičan period zbog njihove transformacije pod uticajem rada u izabranoj sportskoj grani.

2. Usvojenost zdravstveno-higijenskih navika prati se na osnovu utvrđivanja nivoa pravilnog držanja tela i održavanja lične i kolektivne higijene, a takođe i na osnovu usvojenosti i primene znanja iz oblasti zdravlja u izabranoj sportskoj grani.

3. Step savladanosti motornih znanja i umenja sprovodi se na osnovu minimalnih programskih zahteva, koji je utvrđen na kraju navođenja programskih sadržaja.

4. Odnos prema radu vrednuje se na osnovu redovnog i aktivnog učestvovanja u nastavnom procesu, takmičenjima i vanškolskim aktivnostima.

Ocenjivanje učenika u okviru praćenja i vrednovanja nastavnog procesa, vrši se na osnovu pravilnika o ocenjivanju učenika osnovne škole i na osnovu savremenih didaktičko-metodičkih znanja.

Pedagoška dokumentacija i didaktički materijal

Obavezna pedagoška dokumentacija je:

Dnevnik rada: struktura i sadržaj utvrđuje se na republičkom nivou i odobrava ga ministar, a nastavniku se ostavlja mogućnost da ga dopuni onim materijalom za koje ima još potrebe.

Planovi rada: godišnji, po razredima i ciklusima, plan stručnog aktiva, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.

Pisane pripreme: nastavnik sačinjava za pojedine nastavne teme koje sadrže: vremensku artikulaciju ostvarivanja nastavne teme (ukupan i redni broj časova, vreme realizacije), konzistentnu didaktičku strukturu časova (oblike rada, metodičke postupke obučavanja i uvežbavanja).

Radni karton: treba da ima svaki učenik sa programom vežbaonog sadržaja kojeg sačinjava učitelj ili predmetni nastavnik, a koji su prilagođeni konkretnim uslovima rada.

Formulari za obradu podataka za: stanje fizičkih sposobnosti, realizaciju programskih sadržaja u časovnoj i vančasovnoj organizaciji rada.

Očigledna sredstva: crteži, konturogrami, video-trake aranžirane, tablice orijentacionih vrednosti motoričkih sposobnosti, raznovrsna obeležavanja radnih mesta i drugi pisani materijali koji upućuju učenike na lakše razumevanje radnih zadataka.

IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

ČUVARI PRIRODE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave izbornog predmeta *čuvari prirode* jeste razvijanje poželjnog ponašanja u skladu sa principima održivosti, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu, prirodu i biodiverzitet.

Zadaci nastave predmeta čuvari prirode su da učenici:

- primenjuju obrazovanje za zaštitu i održivost životne sredine,
- razvijaju vrednosti, stavove, veštine i ponašanje u skladu sa održivim razvojem,

- znaju da na osnovu stečenih znanja prepoznaju i izaberu kvalitetan i zdrav stil života,
- primenjuju racionalno korišćenje prirodnih resursa,
- prepoznaju izvore zagađivanja i uočavaju posledice,
- razvijaju sposobnost za uočavanje, formulisanje, analiziranje i rešavanje problema,
- poseduju inicijativu za aktivno učestvovanje i odgovornost,
- poseduju potrebu za ličnim angažovanjem u zaštiti i održivosti životne sredine, prirode i biodiverziteta.

SADRŽAJI PROGRAMA

ODRŽIVOST, ŽIVOTNA SREDINA I UTICAJ ČOVEKA

Uzajamna povezanost živog sveta.

Uticaj čoveka na održivost životne sredine.

Sprovođenje akcija - zaštita i održivost životne sredine.

ODGOVORAN ODNOS PREMA ODRŽIVOSTI ŽIVOTNE SREDINE

Ponašanja koja ne narušavaju održivost životne sredine.

Globalne promene u životnoj sredini i njihove posledice.

Smanjenje emisije štetnih gasova (projekat).

Zaštita od buke.

Komunalna higijena (akcija).

Reciklaža (akcija).

Sprovođenje akcija - odgovoran odnos prema održivosti životne sredine.

ODGOVORAN ODNOS PREMA ZDRAVLJU

Pravila ponašanja koja doprinose očuvanju zdravlja.

Potrošačka kultura (projekat).

Organska hrana. Brza hrana.

Sprovođenje akcija - zdravstvena kultura.

ODGOVORAN ODNOS PREMA ŽIVOTINJAMA

Prava životinja - opstanak koji zavisi od čoveka.

Životinje za društvo - kućni ljubimci.

Ugroženost domaćih životinja, oglednih životinja i krznašica.

Sprovođenje akcija - briga o životinjama.

ODGOVORAN ODNOS PREMA RAZNOVRSNOSTI ŽIVOG SVETA

Zaštićene biljke Srbije.

Zaštićene životinje Srbije.

Terenska vežba: poseta rezervatu prirode.

Sprovođenje akcija - obeležavanja Dana planete i Svetskog dana zaštite životne sredine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Navedeni sadržaji programa izbornog predmeta *čuvari prirode*, pored osnovnog teorijskog pristupa, poseduju i aktivan pristup koji je usmeren ka praktičnoj realizaciji zaštite životne sredine van učionice, akcijama i izradi malih projekata. Ovako koncipiran program daje veliku kreativnu slobodu nastavnicima i učenicima da ga shodno uslovima, mogućnostima i vremenu realizuju.

Uloga nastavnika je da uz primenu različitih metoda rada podstiču odgovoran odnos prema životnoj sredini, usmeravaju interesovanje učenika u pokušaju da samostalno organizuju aktivnosti i realizuju projekte čuvara prirode.

Operativna razrada programskih sadržaja prepuštena je nastavnicima koji određuju vreme i mesto realizacije nastavnih sadržaja izbornog predmeta *čuvari prirode*.

SVAKODNEVNI ŽIVOT U PROŠLOSTI

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj izučavanja predmeta je proširivanje znanja iz oblasti opšte kulture i osposobljavanje učenika da, kroz upoznavanje s načinom života ljudi u prošlosti, bolje razumeju svet i vreme u kome žive i razviju svest o kontinuitetu i ukorenjenosti. Učenici bi trebalo da se upoznaju sa specifičnostima dinamike kulturnih promena i da nauče kako da sagledaju sebe u kontekstu "drugog" da bi sopstveni identitet što potpunije integrisali u širi kontekst razuđene i složene sadašnjosti.

Zadaci predmeta su da učenici, kroz nastavu usmerenu ka upoznavanju s različitim elementima svakodnevnog života, kao što su odnosi u porodici, ishrana, obrazovanje, igre, zabava, stanovanje, odevanje... uoče njihovu uslovljenost istorijskim procesima i događajima. Koncepcija nastave ovog izbornog predmeta naglasak stavlja na upoznavanje s osnovnim elementima svakodnevnog života u prošlosti Srbije, Evrope i Sredozemlja, s namerom da se uoče njihovi zajednički imenitelji i upoznaju različitosti koje postoje u datom istorijskom kontekstu, kao i u odnosu na savremeno doba u kojem učenik živi. Podsticanjem radoznalosti, kreativnosti i istraživačkog duha u proučavanju ovog predmeta, učenici treba da se osposobe da formiraju jasniju sliku o prošlim vremenima, da ovladaju elementarnim procedurama prikupljanja istorijske građe, kao i da razviju kritički odnos prema toj građi i drugim ostacima prošlih vremena.

Operativni zadaci:

- razumevanje pojma svakodnevni život;
- razumevanje značaja proučavanja svakodnevnog života u prošlosti;
- usvajanje i produblivanje znanja o razlikama između svakodnevnog života danas i u prošlosti;
- upoznavanje sa ulogom i značajem grbova i zastava;
- upoznavanje sa ulogom i značajem grbova i zastava u prošlosti srpskog naroda;

- upoznavanje sa svakodnevnim životom u srednjem veku;
- upoznavanje sa svakodnevnim životom srpskog naroda u srednjem veku;
- podsticanje učenika na samostalni istraživački rad;
- razvijanje sposobnosti povezivanja znanja iz različitih oblasti.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Pojam svakodnevnog života (uočavanje razlike između političke istorije i istorije svakodnevnog života i ukazivanje na osnovne tematske oblasti istraživanja - ishrana, stanovanje, odevanje, školovanje, odnosi u porodici i lokalnoj zajednici, lečenje, religioznost i verovanja običnih ljudi, zabava, takmičarske igre...).

Značaj proučavanja svakodnevnog života u prošlosti (prošlost ne pripada samo vladarima, vojskovođama i državicima, već i običnim ljudima, u istorijskim izvorima uglavnom anonimnim, kojima se možemo približiti jedino istraživanjem njihove svakodnevice).

GRBOVI I ZASTAVE NEKAD I SAD

Pojam grba i zastave kao simbola i *heraldike* kao nauke o grbovima (osnovni elementi: zastava - jednobojna ili višebojna tkanina na zastavnom koplju ili stegu; grb - štit sa grbovnom slikom iznad koga je šlem ili kruna).

Uloga i značaj grbova i zastava u sadašnjosti (kao simbola države, nacije, vladara, vojske, grada, ustanove, preduzeća, političke organizacije, sportskog društva...).

Uloga i značaj grbova i zastava u prošlosti (pojava grbova u XII veku - porodični grbovi na štitovima kao način raspoznavanja vitezova na turnirima i u ratnim pohodima; grbovi na zastavama, novcu, pečatima, poštanskim markama, spomenicima, šlemovima...; najčešći heraldički simboli - krst, orao, lav, zmaj, jelen, konj, lik sveca, kula, ljiljan, mesečev srp...; *veksilum* - zastava rimskih careva, *labarum* - zastava Konstantina Velikog sa znakom krsta i grčkim početnim slovima imena Isusa Hrista, značaj osvajanja i gubitka zastave u ratu, značenje bele zastave u ratu...).

Grbovi i zastave u prošlosti srpskog naroda (poreklo srpskog grba i zastave, značenje četiri ocila, najčešći heraldički simboli na grbovima srpskih novovekovnih i srednjovekovnih dinastija i vlastelinskih porodica - dvoglavi beli orao Nemanjića, Lazarevića, Karađorđevića, Obrenovića i Petrovića-Njegoša, lav Brankovića i Petrovića-Njegoša, vuk Balšića, ljiljani Kotromanića...).

SVAKODNEVNI ŽIVOT U SREDNJEM VEKU

Svakodnevni životu srednjovekovnoj Evropi

Način ishrane u srednjem veku (sakupljanje i pripremanje namirnica, lov i ribolov, jelovnik, načini čuvanja hrane, zemljoradnja, vinogradarstvo, pića).

Odevanje u srednjem veku (materijali, sirovine i načini obrade, nakit, bojenje, šminka i lična higijena).

Porodični odnosi u srednjem veku (položaj muškarca, žene i deteta, uticaj običajnog prava).

Stanovanje u srednjem veku (građevinski materijali, način gradnje, oruđa za rad, izgled objekata i organizacija prostora, osvetljenje, ukrašavanje prostora - tapiserije, razlika između sela i grada).

Život u srednjovekovnom gradu (primeri Carigrada, Venecije, Firence, Pariza, Londona...; higijenski uslovi, opasnost od epidemija...).

Srednjovekovni zamak (u miru i za vreme opsade, odbrana zamka: jarak, pokretni mostovi, prstenovi odbrane, stražarnice na kapijama, polivanje napadača vrelim uljem i vodom...).

Život u srednjovekovnom selu (obaveze stanovništva, položaj zavisnog seljaka - radnika, porez, prisilni rad - izgradnja puteva, nasipa, utvrđenja...).

Vlastelin na svom imanju (lov - obuka sokolova, odnos sa radnicima).

Obrazovanje (pismo, tehnika pisanja, škole...).

Život u srednjovekovnom manastiru (svakodnevica organizovana prema liturgijskim časovima i molitvama, osnovni poslovi monaha...).

Vojska (izrada i izgled vojničke opreme: oružje - mač, koplje, borbena sekira, pračka, luk i strela, samostrel, topuz, mlat, "grčka vatra" ...; oklop - pancirna košulja, šlem, vizir, rameni oklop, oklopne rukavice, oklop kolena, konjski oklop...; štitovi, opsadne sprave - katapult, ovnovi, opsadne kule...).

Viteška karijera (put plemićkih sinova od paža i štitonoše do viteza, svečano proglašenje za viteza, viteški zakoni časti).

Viteški turniri i druge takmičarske igre (uvežbavanje ratničkih veština, megdani, nošenje znamenja neke gospe kao način pokazivanja naklonosti, perjanice-čelenke na šlemovima...).

Društveni život (igre, ples uz muziku, muzički instrumenti, pozorište, trubaduri, vlasteoske gozbe: žongleri, putujući svirači i zabavljači...).

Upotrebni predmeti (tehnika i umeće izrade - oruđe, posuđe, kućni inventar, pečati, novac...).

Strahovi srednjovekovnog stanovništva (od smaka sveta, prirodnih nepogoda, bolesti, nepoznatog, drugačijeg i drugog - stranaca, pripadnika druge profesije, pola, veroispovesti, mitskih bića - veštica, vampira, vukodlaka, duhova...).

Lečenje (zarazne bolesti, pojava kuge - "crna smrt", načini zdravstvene zaštite i preventive, lekovi i lekovito bilje).

Putovanje i trgovina (hodočašća - sveta mesta, misionari, putujući trgovci, značajni sajmovi).

Svakodnevni život u srpskim zemljama srednjeg veka

Način ishrane (pripremanje hrane, kućno posuđe, rekonstrukcija mogućeg jelovnika...).

Odevanje (materijali i tkanine, *sklavina* - osnovna garderoba Južnih Slovena, razlika u odevanju među pripadnicima različitih društvenih grupa, nakit, preodevanje u odeću suprotnog pola i u životinjske kože u vreme poklada i karnevala...).

Stanovanje (građevinski materijali, način gradnje, izgled objekata i organizacija prostora kuće, higijena kuće...).

Lečenje (lična higijena, tehnike lečenja, različiti melemi, lekovito bilje, manastirske bolnice - Hilandar, Studenica...; čudesna isceljenja, vradžbine...).

Životni ciklus (rođenje, krštenje, brak, svadba, smrt, sahrana).

Srpska srednjovekovna porodica (položaj muškarca, žene i deteta u porodici i lokalnoj zajednici).

Obrazovanje (širenje osnovne pismenosti u lokalnim sredinama - parohijski sveštenik kao učitelj pisanja i čitanja, manastiri kao centri pismenosti i visokog obrazovanja, značaj Hilandara).

Društveni život (osnovni praznici zajednice, različiti oblici zabavnih aktivnosti, gozba, ples - kolo, igra, panađuri, crkvene slave, sabori, glumci, žongleri, muzika, muzički instrumenti, narodne pesme dugog stiha - bugarštice, viteške igre, konjičke trke, borbe životinja...).

Naselja (osnovni tipovi naselja - selo, trg, grad, rudarsko naselje; primeri Kotor, Novog Brda, Skoplja, Prizrena, Beograda, Smedereva...).

Život na selu (osnovni ritmovi agrarne proizvodnje, osnovna obeležja srednjovekovne zemljoradnje, vinogradarstva i stočarstva, poljoprivredni alati - ralo, plug, srp, kosa, motika, mlinovi, čuvanje i skladištenje hrane - žitne jame i sl.).

Vojska (način ratovanja, vojna tehnika, značaj utvrđenja i kula).

Putovanje i trgovina (kovanje novca i njegov značaj, osnovni pravci trgovačkih puteva: pravci Morava - Vardar i Drina - Polimlje, pomorske veze - odnosi sa Kotorom i Dubrovnikom i drugim primorskim gradovima).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program za šesti razred je konceptijski postavljen da predstavlja smisaonu celinu koja istovremeno otvara mogućnosti za dalji razvoj i nadogradnju sadržaja u programima ovog predmeta za sedmi i osmi razred, a oslanja se na sadržaje iz petog razreda. Sastoji se iz tri tematske celine.

Prva celina se može odrediti kao bazična, jer svi programi za ovaj predmet od petog do osmog razreda njome započinju. Sadržaji u okviru ove teme namenjeni su preciznijem određivanju pojma *svakodnevni život*, kao i objašnjavanju značaja proučavanja svakodnevnog života ljudi u prošlosti.

Druga je fokusirana na samo jedan sadržaj svakodnevnog života. U šestom razredu ta tema je *Grbovi i zastave nekad i sad*, koja se obrađuje polazeći od sadašnjosti koja je učenicima poznata ka sve daljoj prošlosti.

Treća tematska celina se bavi različitim aspektima svakodnevnog života u određenom vremenskom periodu. U šestom razredu to je *srednji vek*, čime se obezbeđuje veza sa proučavanjem istorijskih događaja u okviru obaveznog predmeta *istorija*.

Podelom na pomenute tematske celine, učenicima je omogućeno da se u bilo kom razredu opredeljuju za ovaj izborni predmet po prvi put, a da propušteni program(i) ne predstavljaju ozbiljniju prepreku. Oni učenici koji izaberu da tokom čitavog drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja pohađaju ovaj predmet ovladaće najvažnijim pojmovima i pojavama, koje čine svakodnevnicu ljudi u rasponu od praistorije do savremenog doba, a sa sadržajima četiri teme (po jedna za svaki razred) biće detaljnije upoznati.

Iako je ceo program okrenut prošlosti, neophodno je da se tokom rada sa učenicima vrši stalna komparacija sa savremenim dobom, čime se potencira shvatanje kontinuiteta u razvoju ljudi i društva. Sadržaji se, takođe, obrađuju i kroz dimenziju lokalno - globalno, gde učenici imaju priliku da svoj zavičaj bolje prouče u odnosu na zadatak epohu.

U sadržaju programa date su osnovne tematske celine, a nastavnik ima slobodu da kreira konačnu verziju programa za svaku grupu sa kojom radi, uvažavajući interesovanja učenika i ciljeve i zadatke predmeta. Početni časovi, kad se učenici međusobno bolje upoznaju jer najčešće pripadaju različitim odeljenjima, pogodni su da se razgovara i o izboru sadržaja. Navodeći interesantne istorijske činjenice ili pitanja (kako su u prošlosti ljudi popravljali zube, kako su znali koliko je sati...?), nastavnik pobuđuje učeničku radoznalost i motiviše ih da se opredele za neke od ponuđenih sadržaja. Odgovornost nastavnika je da, zatim, te sadržaje uobliči u konkretne nastavne teme, koje će biti obrađivane na časovima.

Tako dobijeni materijal osnov je za dalji rad nastavnika, planiranje aktivnosti i pripremu za čas. Poželjno je da nastavnik postigne da planirane aktivnosti imaju definisanu strukturu, koju odlikuju fleksibilnost i adaptibilnost. U pripremoj fazi nastavnik treba da prikupi dovoljan broj informacija o sadržajima na kojima će raditi sa učenicima, ali će konačni obim informacija biti određen učeničkim potrebama i mogućnostima da ih pripreme i prime. Nastavnik je taj koji ne dozvoljava da dominira preterana faktografija, a nastoji da se

postigne funkcionalnost znanja i povezanost činjenica u smislu celine. On na različite načine podstiče osamostaljivanje učenika u prikupljanju i sređivanju istorijskih podataka, usmerava ih na različite izvore informacija i podučava ih kako da se prema njima kritički odnose. Na taj način se neguje istraživački duh i ljubav prema nauci i podstiče mišljenje zasnovano na proverenim činjenicama i argumentima.

Osnovni pristup u radu jeste interdisciplinarnost i savlađivanje novih i nepoznatih činjenica pomoću onih bliskih i poznatih. U okviru ovog predmeta postoje velike mogućnosti za integraciju školskog i vanškolskog znanja učenika, za izlazak iz okvira školskih udžbenika i učionice, uključivanje roditelja i sugrađana koji poseduju znanja, kolekcije, knjige, filmove i drugo što može da pomogne u realizaciji programa.

Nastavnik svakoj nastavnoj jedinici pristupa kao posebnom obrazovnom i didaktičkom problemu za koji zajedno sa učenicima pronalazi odgovarajuća rešenja. Uvek treba težiti kombinovanju različitih metoda rada (kratka predavanja, gledanje filmova, čitanje knjiga, diskusije, analiza pisanih izvora i slika, posete arheološkim i istorijskim lokalitetima, pravljenje upotrebni predmeta iz prošlosti...). Posebno je prikladno organizovati učenike u timove, gde se centralni zadatak rešava tako što svako ima svoj pojedinačni radni zadatak i ulogu u timu.

U izvođenju nastave aktivnost učenika je najvažnija, bez obzira na izabrane metode rada. Nastavnikova je uloga da organizuje nastavu, pruži pomoć učenicima u radu (od davanja informacija do upućivanja na izvore informacija) i da podstiče interesovanje učenika za predmet. U toku svih aktivnosti treba ohrabrivati razmenu informacija, kako između učenika i nastavnika, tako i između samih učenika.

Kvalitet nastave unaprediće upotreba različitih nastavnih sredstava kao što su: ilustracije, dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, arheološki materijal ili kopije nalaza, posete kulturno-istorijskim spomenicima, kompjuterske igrice koje se zasnivaju na rekonstrukciji društva iz prošlosti i dr.

Domaći zadaci imaju svoje opravdano mesto u realizaciji ovog programa. Ukoliko se dobro postave, neće dodatno opteretiti učenike niti kod njih izazvati odbojnost. Razlog za uvođenje domaćih zadataka ne proizilazi iz malog fonda časova i obimnog gradiva, već iz samog cilja predmeta. Domaći zadaci će u velikoj meri doprineti da se učenici osamostale u istraživačkim aktivnostima i prikupljanju podataka, posebno kada se usklade s interesovanjima učenika (ne treba svi učenici da imaju isti domaći zadatak). Mnoge domaće zadatke učenici mogu raditi u paru ili manjoj grupi, uz pomoć porodice, za vreme raspusta, što su nedovoljno iskorišćeni modaliteti u radu s učenicima.

Kao i kod drugih izbornih predmeta gde ocena ne utiče na školski uspeh, ocenjivanje dobija nešto drugačiju dimenziju. Za ovaj predmet klasično pismeno i usmeno ispitivanje znanja nije pogodno. Svaka aktivnost je prilika da se učenik oceni. Nastavnik prati celokupni rad učenika i nagrađuju sve njegove aspekte. Pored stečenog znanja o svakodnevnom životu ljudi u prošlosti, nastavnik treba da nagradi i učešće i posvećenost aktivnostima nezavisno od postignuća. Ocena je odraz individualnog napredovanja deteta i podsticaj za njegov dalji razvoj.

Kako je sadržaj predmeta povezan sa svim oblastima života (ishrana, odevanje, obrazovanje, lečenje, proizvodnja, zabava...), učenici imaju priliku da savlađivanjem programa ovog predmeta dobiju brojne informacije značajne za svoj budući profesionalni razvoj. Nastavnik treba da ima u vidu i ovaj aspekt predmeta i, ukoliko kod nekog učenika prepozna posebno interesovanje za određene sadržaje, treba da mu ukaže kojom profesijom bi se mogao baviti, odnosno u kojoj srednjoj školi se stiču znanja i zvanja za određenu oblast.

Da bi se zadaci nastave što potpunije ostvarili, trebalo bi da postoji korelacija s drugim obaveznim i izbornim nastavnim predmetima kao što su *istorija, geografija, srpski jezik, likovna kultura, muzička kultura, crtanje, slikanje i vajanje, šah, verska nastava, građansko vaspitanje...* Učenici koji su u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja obradili programe izbornog predmeta *narodna tradicija* mogu biti dragoceni pomagači nastavniku jer po načinu rada, a delimično i po sadržaju, postoji srodnost između ova dva predmeta.

Na kraju školske godine, kao mogućnost da se sistematizuje i rekapitulira usvojeno znanje, može se organizovati izložba/priredba kojom bi učenici pokazali stečeno znanje, kao i materijale i predmete koje su prikupili izučavajući ovaj izborni predmet. Ovakve izložbe/priredbe zahtevaju od nastavnika da planira časove na kraju školske godine za njihovu pripremu.

Posebni zahtevi

GRBOVI I ZASTAVE NEKAD I SAD

Kroz obradu ove tematske celine učenici treba da se upoznaju sa pojmom zastava i grbova, njihovom funkcijom i varijetetima u kojima su se pojavljivali do našeg vremena. Proučavanje ove teme može da započne analizom zastava i grbova iz sadašnjosti, koji su učenicima poznati i dostupni.

Grbovi, čiji se nastanak, u savremenom smislu, vezuje za XII vek, imaju svoje korene u čovekovojskopskoj potrebi da upotrebne predmete obeležava i ukrašava. Izučavanjem grbova može se mnogo saznati o nekom istorijskom periodu na određenom prostoru jer je jezik heraldike vrlo precizan.

Proučavajući zastave učenici treba da saznaju da su one bile u nekom obliku u upotrebi i kod naroda starog veka i da su tokom celokupne dosadašnje istorije opstajale sa istom namenom - da izraze pripadanje ili da prenesu određeni signal ili poruku.

Učenici mogu i sami pregledom zastava iz prošlosti i sadašnjosti da identifikuju koji su se simboli često koristili i sa kojom namerom (lavovi i orlovi kao odraz snage, mačevi kao izraz borbenosti, krst kao odraz verskih uverenja...). Za analizu je interesantna i zastava Olimpijskih igara sa simbolikom pet ukrštenih krugova, kao i zastave koje nose simbole iz biljnog sveta kao što je japanska carska zastava sa cvetom hrizanteme, kanadska sa listom javora, ili zastava Ujedinjenih nacija sa maslinovom grančicom kao simbolom mira.

U skladu sa navedenim *Načinom ostvarivanja programa* favorizuje se istraživački, samostalni rad učenika, ali je i svaki drugi način rada dobar ako doprinosi razumevanju nastavnih sadržaja i pomaže u traganju za odgovorima na pitanja: zašto se u svakoj zemlji skrnavljenje državne zastave smatra za prestup, zašto su na svim državnim ustanovama grb i zastava, zašto na velikim takmičenjima pobednici šire zastave svoje zemlje, zašto se na sahranama ljudi koji su nečim zadužili zemlju njihovi kovčezi obmotavaju zastavom...

Posebnu pažnju treba posvetiti analizi srpskih zastava i grbova kroz istoriju kada se učenici mogu upoznati i sa njihovom simbolikom i značenjem.

Učenici šestog razreda, kod kojih se prirodno sve češće pojavljuju pitanja samospoznaje (Ko sam ja? Kome pripadam? Ko su moji preci...?), ulaze u fazu razvoja koja ih vodi ka finalizaciji formiranja identiteta i integriteta. Priča o zastavama i grbovima može pozitivno doprineti tom aspektu razvoja, naravno, ukoliko počiva na principu poštovanja sopstvenih, ali i tuđih znamenja.

Učenici rad na ovoj temi mogu upotpuniti kreiranjem grba koji bi na neki način izrazio grupu okupljenu oko ovog izbornog predmeta. To bi doprinelo jačanju kohezije u grupi, što je vredan usputni dobitak izučavanja ovog predmeta. Učenicima, takođe, može biti atraktivna aktivnost na osmišljavanju zastave za neku hipotetičku državu, a od radova se može napraviti izložba.

SVAKODNEVNI ŽIVOT U SREDNJEM VEKU

Nastavni sadržaji preporučeni u ovoj temi daju mogućnost učenicima da steknu jasniju sliku o srednjem veku. Najveći deo prošlosti pripada običnim ljudima, koji su nam po mnogo čemu veoma bliski. Taj "običan" i uglavnom "bezimeni" svet pojedinaca i lokalnih zajednica (sagledanih kao opozicija centru) čini zapravo istoriju sveta, koju klasična istorija, politički i događajno usmerena, predstavlja samo kroz istoriju država, vladara i vladajućih elita. Upoznavanjem sa svakodnevicom u srednjem veku, kao i u bilo kojoj drugoj istorijskoj epohi, učenicima će se ukazati brojne sličnosti i razlike s današnjim vremenom.

Uočavanje sličnosti i razlika ima dva osnovna cilja. Prvo, učenicima će se apstraktnost istorijske nauke o istorijskim procesima i davno iščezlim državama i kulturama približiti kroz "konkretizaciju" prošlosti u pojavi svakodnevice običnih ljudi prošlih vremena. Time se kod učenika stvara svest da je prošlost nekada bila nečija sadašnjost, kao što i naša svakodnevica veoma brzo postaje prošlost. Drugo, u dijalogu sa različitim i drugim, učenici će moći da potpunije sagledaju neposredno okruženje i društvo u kome žive, kao i sebe same. Na taj način, doći će do proširivanja stečenih znanja, a u isto vreme proces formiranja svesti o samom sebi i okolnom svetu biće upotpunjen saznanjem o razvoju i usavršavanju kulturnih odlika različitih zajednica, koje najčešće odgovaraju promenama njihovih društveno-ekonomskih sistema. Time bi trebalo

da se kod učenika podstakne razvoj veštine posmatranja, upotrebe komparativnosti i kritičkog sagledavanja njegovog sopstvenog okruženja i sadašnjice.

ODABRANA LITERATURA:

V. Bikić, *Srednjovekovno selo*, Beograd 2007.

Dž. Bingam, *Veliko istraživanje - Zamkovi*, Beograd 2005.

M. Blagojević, *Srbija u doba Nemanjića*, Beograd 1989.

S. Bojanin, *Zabave i svetkovine u srednjovekovnoj Srbiji (od kraja XII do kraja XV veka)*, Beograd 2005.

A. Veselinović, R. Ljušić, *Srpske dinastije*, Novi Sad 2001.

K. Gravet, *Vitezovi*, Beograd 2006.

N. Đuranović, *Srednjovekovna Srbija*, Novi Sad 2006.

Istorija privatnog života I, od Rimskog carstva do 1000. godine, priredili F. Arijes i Ž. Dibi, Beograd 2000.

Istorija privatnog života II, od feudalne Evrope do renesanse, priredili F. Arijes i Ž. Dibi, Beograd 2001.

K. Kanduri, *Veliko istraživanje - Istorija*, Beograd 2005.

Ž. Le Gof, *Čovek srednjeg veka*, Beograd 2007.

Leksikon srpskog srednjeg veka, priredili S. Ćirković i R. Mihaljčić, Beograd 1999.

F. Mekdonald, *Ne bi ti se svidelo da budeš srednjovekovni vitez*, Beograd 2004.

M. Milićević, *Grb Srbije: razvoj kroz istoriju*, Beograd 1995.

D. Mrđenović, A. Palavestra, D. Spasić, *Rodoslovne tablice i grbovi srpskih dinastija i vlastele*, Beograd 1987.

Privatni život u srpskim zemljama srednjeg veka, priredile S. Marjanović-Dušanić i D. Popović, Beograd 2004.

R. Radić, *Strah u poznoj Vizantiji I-II*, Beograd 2000.

R. Radić, *Vizantija - purpur i pergament*, Beograd 2006.

R. Radić, *Carigrad - priče sa Bosfora*, Beograd 2007.

F. Džajs, *Vitezovi kroz istoriju*, Beograd 2003.

F. Džajs, Dž. Džajs, *Život u srednjovekovnom gradu*, Beograd 2004.

F. Džajs, Dž. Džajs, *Život u srednjovekovnom zamku*, Beograd 2005.

F. Džajs, Dž. Džajs, *Život u srednjovekovnom selu*, Beograd 2006.

CRTANJE, SLIKANJE I VAJANJE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- razvijanje sposobnosti učenika za opažanje kvaliteta svih likovnih elemenata
- stvaranje uslova da učenici na časovima u procesu realizacije sadržaja koriste različite tehnike i sredstva i da upoznaju njihova vizuelna i likovna svojstva;
- razvijanje sposobnosti učenika za vizuelno pamćenje i povezivanje opaženih informacija kao osnove za uvođenje u vizuelno mišljenje;
- razvijanje osetljivosti za likovne i vizuelne vrednosti, koje se stiču u nastavi, a primenjuju u radu i životu;
- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika i navike za lepo pisanje;
- podsticanje interesovanja i stvaranje potrebe kod učenika za posećivanjem muzeja, izložbi, kao i za čuvanje kulturnih dobara i estetskog izgleda sredine u kojoj učenici žive i rade;
- stvaranje uslova da se upoznavanjem likovnih umetnosti bolje razumeju prirodne zakonitosti i društvene pojave;
- omogućavanje razumevanja i pozitivnog emocionalnog stava prema vrednostima izraženim i u delima različitih područja umetnosti;
- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje osnovnih svojstava tradicionalne, moderne i savremene umetnosti.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- razvijaju likovno-estetski senzibilitet za spontani ritam bojenih mrlja, linija, teksturu, svetlinu, boju i čulnu osetljivost i osećajnost za vizuelno sporazumevanje i svet uobrazilje u likovnim delima;
- pokažu interese i sposobnosti za samostalno otkrivanje vizuelnih pojava i zakonitosti sveta oblika: svetlo-tamno, oblik-boja, prostor, kompozicija;
- posmatraju i estetski doživljavaju dela likovnih umetnosti;
- razvijaju ljubav prema likovnom nasleđu;
- se osposobe za stvaralačko prenošenje vizuelno-likovnih iskustava u prirodno-društveno naučna područja i tako razvijaju interesovanje za oplemenjivanje i zaštitu prirode i smisao za unapređivanje kulture življenja;
- razvijaju svest da će znanja koristiti u daljoj profesionalnoj orijentaciji i unapređivanju opšte kulture.
- razvijaju stvaralački odnos prema okolini i veće kompetencije vizuelnog mišljenja;
- razvijaju osetljivost za probleme u korišćenju likovno-tehničkih sredstava.

Struktura: 1. Sadržaji programa 2. Kreativnost 3. Medijumi
--

SADRŽAJI PROGRAMA

CRTANJE

Tačka, linija i smer (3)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, crtački materijali, obične olovke, metalno pero, tuš i pero i penkalo, razni crtački materijali

Slobodan ritam masa i volumena, bojenih mrlja, linija, svetlina (2)

Percepcija i apercepcija

Kombinovani, crtanje, slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Komponovanje osnovnih trodimenzionalnih oblika (3)

Percepcija

Crtanje, crtački materijali, obične olovke sa olovke, metalno pero, tuš i pero i penkalo, razni crtački materijali.

Komponovanje više ritmičkih celina u prostoru (upotrebni predmeti) (3)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, crtački materijali, metalno pero, tuš, pero i penkalo, razni crtački materijali

Estetsko procenjivanje (1)

SLIKANJE

Hromatski i ahromatske skup (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i slikarski materijali

Intenzivne (jarke, čiste) boje i boje oslabljenog intenziteta (zamućene boje) (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i slikarski materijali

Tople i hladne boje (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i slikarski materijali

Vizuelno sporazumevanje (3)

Stvaranje i dekodiranje vizuelne šifre

Crtanje, slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Pantomima, govor tela (1)

Percepcija i apercepcija

Fotografija, film i ostala odgovarajuća sredstva

Ambijent - scenski prostor (1)

Percepcija i apercepcija

Fotografija, film i odgovarajuća sredstva.

Ambijent - scenski prostor (1)

Estetska analiza

VAJANJE

Taktilne vrednosti površine i oblika (2)

Percepcija i apercepcija

Vajanje, odgovarajuća sredstva i vajarSKI materijali

Čvrsta i meka forma (2)

Percepcija i apercepcija

Vajanje, odgovarajuća sredstva i vajarSKI materijali

Modelovanje geometrijskih i nepravilnih formi (2)

Percepcija

Vajanje, odgovarajuća sredstva i vajarSKI materijali

Konveksna i konkavna forma (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje i odgovarajuća sredstva i materijali

Odnosi masa i volumena (2)

Percepcija

Vajanje, odgovarajuća sredstva i vajarSKI materijali

Estetska analiza (2)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Programski sadržaji omogućavaju prepoznavanje i razvoj darovitosti učenika i njihovih individualnih sposobnosti i postepeno uvođenje učenika u oblast profesionalne orijentacije.

S obzirom da koncepcija ovog izbornog predmeta poseban naglasak stavlja na podršku darovitoj deci, koja imaju mogućnost da prodube znanja u onim sadržajima koji se ne mogu realizovati u redovno-časovnom

sistemu, za izradu ovog programa stručna komisija je oslonce tražila pre svega u programu obaveznog predmeta *likovna kultura* kako bi se nastavila korelacija i produbila započeta realizacija sadržaja.

U realizaciji ove nastave treba, u skladu sa mogućnostima škole i kreativnostima nastavnika, insistirati na većoj afirmaciji tematskih jedinica u oblasti *crtanja* (analitičko). *Odnosi veličina* i razvijanje osetljivosti za shvatanje kompozicije kao celine su neophodni sadržaji kojima se produbljuju saznanja koja se ne mogu realizovati u redovno-časovnom sistemu. U celini *slikanje* treba posebno obratiti pažnju na pojam boje i njena svojstva. Treba razmotriti sve podele boja, od hromatskih preko ahromatskih, osnovnih i izvedenih boja, toplih i hladnih. Neophodno je razlučiti pojam komplementarnih boja kojima treba posvetiti posebnu pažnju.

U oblasti vajarstva treba obratiti pažnju na osnovna svojstva vajarstva, na teksturu, taktilni tretman forme, čvrste i meke forme, konveksno-konkavno, otvoreno-zatvoreno. Treba imati u vidu osnovne geometrijske oblike i odnos između organske i neorganske forme, kao i odnose između predmeta sagledavanjem proporcija. U celini *slikanje* propisuje se *vizuelno sporazumevanje i pantomima, ambijent i scenski prostor*. Ove celine su nastavak težnje programa da se neguju oblasti primenjenih umetnosti u okviru kojih *pantomima* najavljuje sadržaje proširenih medijuma koji treba da korespondiraju sa kretanjima savremene umetnosti. Neophodno je istaći da je *pantomima* podražavanje, igra bez reči izraznim pokretima, govor pokretima i izrazima lica, dramska radnja, obično praćena muzikom koja se izražava pokretima tela i izrazima lica. Cilj ove tematske jedinice je razvijanje osetljivosti za preoblikovanje misaonog u telesni govor kao univerzalno sredstvo vizuelne komunikacije. Pored toga, stvaranje senzibiliteta za pantomimu, odnosno veštinu čitanja poruke pomoću gestova i pokreta tela kao iskonske vizuelne komunikacije, nastavnicima i učenicima može biti motivacioni faktor i podsticaj za rad. Mogućnosti realizacije ovog sadržaja su velike: od "šetnje" kroz zanimanja kao što su saobraćajac, dirigent, pajac do znakovne komunikacije gluvo-nemih. U stvari, umetnost pokreta, odnosno govor tela, jeste medijum kojim se proširuju okviri likovnog izraza i najavljuju savremeni oblici izražavanja. Izborni predmet je vid mogućnosti da se uvode novi sadržaji i ogledaju inovacije u ovoj oblasti.

Izborna nastava odmerenim zadacima sistematično razvija različite psihičke i likovne sposobnosti učenika, a naročito one koje podstiču njihovo individualno i kreativno izražavanje.

Ona dodatno motiviše likovne pedagoge na usavršavanje i primenu savremenih metoda učenja (oslanjajući se i na savremena iskustva dečije psihologije) radi podsticanja spontanog i slobodnog izražavanja učenika. Zbog toga ova nastava omogućava prepoznavanje i razvoj darovitosti učenika i njihovih individualnih sposobnosti i omogućava postepeno uvođenje učenika u oblast profesionalne orijentacije ka širokom polju likovnih delatnosti.

S obzirom da postoji inicijativa za veću podršku darovite dece kroz ovaj predmet, ostvarena je mogućnost da se na vreme podstiče prepoznavanje ove dece, u čemu bi učestvovali roditelji i vaspitači (pedagozi, psiholozi).

Izvanredna postignuća ili mogućnosti za velika postignuća uglavnom se nazivaju darovitost (opšti potencijal) i talentovanost (manifestovana darovitost), pod kojima se podrazumeva bistrina, izuzetnost, superiornost, briljantnost, sposobnost lakog i brzog učenja. U redovnim vaspitno-obrazovnim institucijama nastavnik ima ravnopravan didaktičko-metodički odnos prema zainteresovanim i talentovanim učenicima, oslanjajući se na savremena iskustva psihologije koja insistira na razvoju individualnih sposobnosti, što se odnosi i na obrazovanje darovite dece.

Nastavnik treba da nudi adekvatni metodički pristup, koji se bazira na mogućnosti učenja po modelu iz prirode i putem umetničke recepcije kao metode u kome nas priroda i umetničko delo uvode u oblik otkrivanja (opažanjem) u cilju opšte i likovne kulture. Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta, neophodno je na svakom času svaku tematsku jedinicu ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom. Umetnička dela učenike uvode u tajne različitosti jer razumevanje različitosti kultura, kao i većitih promena u prirodi, uslovljava adekvatan odnos prema svom umetničkom nasleđu.

Nastavnici su dužni da prate darovito dete, da ga podržavaju u radu insistirajući na formiranju zbirke radova (mape) i u saradnji sa roditeljima u vreme nastave vode dnevnik i prate razvoj deteta. Očuvanjem težnje darovitih učenika ka kreativnom izražavanju zajedno sa ovladavanjem materijalima (razvoj tehničke spretnosti i senzibiliteta) doprinosi se daljem likovnom obrazovanju.

Smisao planiranja sadržaja programa izbornog predmeta *crtanje, slikanje i vajanje* jeste da se utvrde zadaci na svakom času koji bi najpotpunije razvijali sve likovne sposobnosti učenika, naročito sposobnosti koje podstiču stvaranje, kao i one koje omogućuju stvaranje. Stoga, gradivo treba planirati tako da se postigne:

- viši nivo opažanja,
- osposobljenost primanja,
- odgovarajući nivo razumevanja,
- sposobnost postupanja.

Vrste plana:

- godišnji plan,
- operativni plan rada (polugodišnji, mesečni).

Godišnji plan rada treba da sadrži pregled likovnih celina i broj časova predviđenih za određene sadržaje.

Operativni polugodišnji plan rada treba da bude detaljno razrađen i da sadrži sledeće rubrike: mesec; osnovni cilj i zadatak (vaspitni i obrazovni); nastavni sadržaj; oblik rada; korelaciju sa drugim predmetima; sredstva i medije i primedbe u koje se ubeležavaju promene.

Ostvarivanje sadržaja:

Sadržaje programa likovne kulture treba ostvariti:

1. primanjem (učenjem), tako što će učenicima biti omogućeno da stiču znanja iz oblasti likovne kulture, savladavaju tehnološke postupke likovnog rada u okviru određenih sredstava i medijuma i da upoznaju zakonitosti i elemente likovnog jezika;
2. davanjem (stvaranjem) putem podsticanja učenika da se izražavaju u okviru likovnih aktivnosti i ostvaruju rezultate (uvek na višem nivou kultivisanja i jačanja likovne osetljivosti).

Za nastavu likovne kulture, na osnovu sadržaja i metodičkih oblika usmerenosti vaspitno-obrazovnog procesa u pravcu bogaćenja dečijeg estetskog iskustva, određeni ciljevi i zadaci proizašli su iz likovne umetnosti, teorije stvaralaštva i razvojne psihologije.

Ovako koncipiranim programom *crtanja, slikanja i vajanja* naglašena je usmerenost vaspitno-obrazovnog procesa u svim njegovim vremenskim segmentima - pojedini časovi, ciklusi časova, problemski krugovi operativnih zadataka i celine programa uzrasnih zahteva - ka jačanju likovnih sposobnosti učenika, zatim ka bogaćenju likovnog jezika, i, takođe, ka formiranju pozitivnih navika i bogaćenju vlastite sfere estetskog iskustva.

Pretpostavka kreativnosti učenika u domenu likovnih aktivnosti podrazumeva da motivacioni sadržaji budu raznovrsni, primereni uzrastu i interesovanjima učenika. Metodske postupke i oblike rada nastavnik koncipira usaglašavajući vaspitno-obrazovne zadatke (likovne probleme) sa pobuđenim interesovanjem učenika da ove zadatke prihvati na nivou samoinicijative, odnosno formiranoj vlastitoj izraženoj potrebi. U tom smislu uloga nastavnika naglašena je u fazi izbora i didaktičke pripreme motivacionog sadržaja, dok izbor teme zavisi od suštine likovnog zadatka, odnosno konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema.

Problemski zahtevi ovog programa imaju karakter nastavnog sadržaja, a teme su u službi realizacije predviđenih zadataka. U procesu pripremanja za rad temama treba posvetiti posebnu pažnju kako ne bi ovladale sadržajima (što je do sada pokazala nastavna praksa). Kao i u mnogim drugim pristupima, i u ovom slučaju se očekuje kreativan odnos nastavnika prilikom izbora tema, zavisno od likovnog problema. Teme treba pronalaziti u povezivanju sa drugim oblastima i to pomoću razgovora sa učenicima.

U strukturi sadržaja nastavnog rada, koji se odnosi na praktične likovne aktivnosti učenika, podrazumeva se oslanjanje na širi izbor likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava. U tom smislu, likovna osetljivost učenika ostvarivala bi se i kao pripremljenost za aktivno učestvovanje u stvaranju estetskih vrednosti koje zahteva naše vreme i kao sposobnost vrednovanja i kritičkog odnosa savremenog trenutka. Ovakav pristup doprinosi neposrednosti doživljaja likovnog čina i pospešivanju imaginativnih i kreativnih mogućnosti učenika.

Strukturu programa čine:

1. *nastavni sadržaji* koji se odnose na savladavanje likovnog jezika i upoznavanja sadržaja likovne kulture, poznavanje dela likovnih umetnosti i elemenata likovne pismenosti;

2. *kreativnost* - sposobnost da se nađu nova rešenja za jedan problem ili novi načini umetničkog izraza i ostvarenje proizvoda novog za individuu (ne nužno novog i za druge), za koju su pretpostavka podsticanja, motivacioni sadržaji praktičnih likovnih aktivnosti učenika koji obuhvataju:

- domen učeničkih doživljaja,

- domen korelacije sa drugim vaspitno-obrazovnim područjima.

3. *medijumi* - korišćenje likovnih disciplina i upotreba određenih materijala u oblikovanju, prošireni medijumi.

U strukturi sadržaja nastavnog rada koja se odnosi na praktične likovne aktivnosti učenika podrazumeva se oslanjanje na širi izbor savremenih likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava. Ovakav pristup doprinosi neposrednosti doživljaja likovnog čina i pospešivanju imaginativnih i kreativnih mogućnosti učenika. Opređenje komisije za izmenu i dopunu programa likovne kulture u osnovnoj školi bilo je usmereno na smanjenje opterećenosti učenika i naglašavanje savremenih medijuma u likovnoj i vizuelnoj umetnosti u skladu sa savremenim kretanjima umetnosti.

Crtaње: korišćenje svih vrsta linija kako bi se postepeno obogaćivalo linearno grafičko izražavanje i bogatstvo u pojedinostima na osnovu opserviranja ili prethodnih vežbi rada po prirodi. Neophodno je analizirati perspektive, ptičje, žablje, linearne i insistirati na preciznostima i detalju sa naglaskom na odnose veličina, proporcije.

Slikanje: obogaćivanje skale pojedinih boja i njihovog kompozicionog odnosa i uvođenje u bojene vrednosti procesom rada po prirodi i ilustrovanju. Slikarske tehnike i podloge.

Grafika: obogaćivanje linearnog izraza grafičkih površina, sa postepenim svesnijim kompozicionim rešenjima; obrada prostora, vrste grafičkih tehnika, linorez, drvorez itd.

Vajanje: trodimenzionalno oblikovanje, osnovni trodimenzionalni oblici. Volumen i prostor, opšta orijentacija u vajarstvom oblastima. Konveksno, konkavno, otvoreno i zatvoreno, napregnuta i zategnuta forma, prodor, rascep, tvrda i meka forma. Funkcija plastike u arhitekturi, eksterijeru i enterijeru, primenjeno vajarstvo, sitna plastika. Dekorativna skulptura, ornament. Vajarski materijali, čvrsti materijali. Alati i proces rada pri izradi vajarstvom rada. Oblici i umnožavanje vajarstvom radova. Sadržaji i ideje u vajarstvom delima u istoriji umetnosti.

U realizaciji ove nastave treba, u skladu sa mogućnostima škole i kreativnostima nastavnika, insistirati na većoj afirmaciji primenjenih umetnosti i vizuelnih komunikacija. U ovoj nastavi sadržaji nastavnog rada se odnose na praktične likovne aktivnosti učenika i podrazumeva se oslanjanje na širi izbor savremenih likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava iz oblasti primenjenih umetnosti. Stoga se preporučuju sadržaji iz oblasti primenjene grafike i keramike.

Primenjena grafika: Osnovi primenjene grafike. Korišćenje reproduktivne grafike u industriji. Grafika u jednoj boji - nacrt za etiketu. Grafika u dve boje - nacrt za plakat. Grafika u više boja - nacrt za naslovnu stranu knjige (skica u kolažu). Grafika i grafički slog (korišćenje grafike letraset-slova). Grafika-skica za poštansku marku. Grafika i ambalaža (kutije-nacrt i finalni rad). Plakat-izvođenje visokom štampom. Plakat - nacrt - skica kolažom.

Keramika: Uvod u keramiku. Istorija keramike, keramički proizvodi, tehnologija keramike. Sticanje prvog iskustva u radu sa glinom. Mešanje, gnječenje, dodavanje i oduzimanje mase gline. Plastične forme. Konkavne i konveksne forme, puni i prazni prostori u raznim funkcijama (opeka sa šupljinama i slično).

HOR I ORKESTAR

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Opšti cilj nastave izbornog predmeta *hor i orkestar* je razvijanje interesovanja za muzičku umetnost i upoznavanje muzičke tradicije i kulture svoga i drugih naroda.

Zadaci:

- negovanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje);
- sticanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzike;
- podsticanje kreativnosti u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje muzike);
- upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti;
- pripremanje programa za kulturnu i javnu delatnost škole;
- upoznavanje zanimanja muzičke struke.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju po sluhu i iz notnog teksta pesme naših i drugih naroda (narodne, umetničke, dečje, starogradske);
- upoznaju osnovne pojmove iz muzičke pismenosti;
- upoznaju muzičke dela uz osnovne informacije o delu i kompozitoru;
- razvijaju stvaralačke sposobnosti.

SADRŽAJI PROGRAMA

IZVOĐENJE MUZIKE

Pevanje, sviranje i osnove muzičke pismenosti

Obraditi i pevati narodne, dečje, umetničke pesme, kanone i pesme naših i stranih kompozitora.

Na dečjim ritmičkim i melodijskim instrumentima izvoditi pesme odgovarajuće težine (obnavljanje: cele note, polovine, četvrtine, osmine, šesnaestine u grupi i odgovarajućih pauza; obrada osminske triole i sinkope).

Kroz obradu pesama upoznati *F-dur*, *D-dur* i *d-moll* lestvicu.

SLUŠANJE MUZIKE

Slušati vokalne, vokalno-instrumentalne i instrumentalne kompozicije naših i stranih kompozitora.

Posebnu pažnju obratiti na solo i horsku pesmu uz osnovne informacije o delu i kompozitoru.

Učenike osposobiti da prepoznaju i upoznaju zvuk instrumenta u primerima koje slušaju, predstavljati im izgledi mogućnosti instrumenta.

STVARANJE MUZIKE

Podsticati muzičke kreativnosti kroz improvizaciju na dostupnim instrumentima.

Improvizovati dijaloge na instrumentima Orfovog instrumentarija.

Stvarati dečje pesme.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U programu izbornog predmeta istaknuto mesto ima slušanje muzičkih dela i aktivno muziciranje (pevanje i sviranje). Osnove muzičke pismenosti i muzičko-teoretski pojmovi u ovakvom pristupu planirani su u funkciji boljeg razumevanja muzike i muzičkog dela.

Osnovni princip u ostvarivanju ciljeva i zadataka treba da bude aktivno učešće učenika na času. Pri tome treba obuhvatiti sva područja predviđena za taj razred i kombinovati razne metode u nastavi. Čas posvećen samo jednom području i izvođen samo jednom metodom ne može biti ni koristan ni zanimljiv za učenike, što vodi ka osiromašivanju sadržaja i smisla predmeta.

Nastava izbornog predmeta ostvaruje se kroz:

- pevanje, sviranje i osnove muzičke pismenosti;
- slušanje muzike;
- dečje muzičko stvaralaštvo.

Grupnim i pojedinačnim pevanjem ili sviranjem razvija se sposobnost učenika da aktivno učestvuju u muzičkom životu svoje sredine.

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa izbornog predmeta

Slušanje muzike

- Usmeravanje pažnje učenika na analitičko slušanje muzike stimulisanjem aktivnog praćenja primera.
- Razlikovanje zvučnih boja muzičkih instrumenata, upoznavanje njihovih karakteristika (osnovne grupe, građa, tehničko-izvođačke mogućnosti).
- Podsticanje različitih vidova izražavanja učenika u vezi sa slušanjem muzike i muzičkim doživljajem. Ovo se ne sme svoditi na pasivizaciju uloge nastavnika i pomeranje akcenata sa aktivnog slušanja na druge aktivnosti, obično likovne ili literarne, za koje nastavnik nema pravu kompetenciju tumačenja i ocenjivanja.
- Upoznavanje muzičkih dela, stvaralaca i izvođača.

Osnove muzičke pismenosti

- snizilica, razrešilica, obnavljanje povisilice;
- upoznavanje klavijature;

- obnavljanje prostih parnih i neparnih taktova sa četvrtinskom i osminskom jedinicom brojanja (utvrđivanje odnosa naglašanih i nenaglašanih delova takta, objašnjenje taktiranja i dirigovanja);
- upoznavanje ala breve takta (polovina kao jedinica brojanja);
- obnavljanje znakova repeticije, učenje oznaka prima i sekunda volta;
- upoznavanje korone;
- obnavljanje oznaka za dinamiku (*p, mp, f, mf, crescendo, decrescendo*) i tempo (*adagio, andante, moderato, allegro*), učenje novih: *pp i ff, vivo, presto*. Objašnjenje značenja termina *molto, poco, meno*, kao i oznake karaktera *cantabile*.
- objašnjenje značenja lukova: luk trajanja i luk legata, oznaka za stakato i glisando
- ponavljanje starih i obrada novih lestvica *F-dur, D-dur i d-moll* obnavljanje značenja termina stupanj, stepen i polustepen, upoznavanje akorda na prvom stupnju (poređenje mola i dura, objašnjenje tonaliteta).

Pevanje pesama po sluhu i iz notnog teksta

- neophodni su redovno ukazivanje na značaj pravilne higijene glasa, stalna briga o položaju tela pri pevanju, vežbe za pevačko disanje, vežbe artikulacije, raspevavanje uz instrumentalnu pratnju i bez nje, pevanje kadence;
- učenje pesme počinje uvođenjem u tematiku, zatim sledi nastavnikovo tumačenje literarnog teksta sa naglašavanjem vaspitnih elemenata;
- kod učenja pesama po sluhu prvo se demonstrira originalni vid pesme (u tempu, sa dinamikom), zatim radi jednostavna analiza pesme zbog razumevanja forme (zajedničko uočavanje ponavljanja i kontrasta);
- kod učenja pesama iz notnog teksta prvo se radi analiza zapisa pesme (uočavaju se: ključ, predznaci, takt uz probu taktiranja, dinamičke i artikulacione oznake, dužine i imena tonova), zatim se notni tekst iščitava parlato (sa ponavljanjima dok se tekst ne utvrdi), uradi se vežba raspevavanja i prelazi na pevanje dok nastavnik svira melodiju;
- osmišljavanje početne intonacije pesme najbolje je dati kroz instrumentalni uvod;
- pesma se uči po delovima i frazama uz instrumentalnu pratnju koja se u početku svodi na melodiju (aranžmane dodati tek pošto je pesma naučena);
- teže ritmičke figure i melodijski skokovi se obrađuju kroz ponavljanja;
- tokom učenja neprekidno se insistira na izražajnom i doživljenom pevanju.

Sviranje

- ponavljanje kraćeg zadatog melodijskog motiva;
- uvođenje većeg broja raznovrsnih instrumenata Orfovog instrumentarijuma;
- sviranje na frulici, melodici, tamburi, gitari i drugim dostupnim instrumentima.

Muzičko stvaralaštvo

- ritmičkim i zvučnim efektima kreirati pratnje za pesme, stihove, koristeći pri tom različite izvore zvuka;
- kreiranje pokreta uz muziku koju učenici pevaju ili slušaju;

- smišljanje muzičkih pitanja i odgovora, ritmička dopunjalka, melodijska dopunjalka sa potpisanim tekstom, sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva;

- improvizacija melodije na zadati tekst;

- improvizacija dijaloga na melodijskim instrumentima Orfovog instrumentarijuma.

Didaktičko-metodička uputstva

Preporučeni sadržaji ovog nastavnog predmeta učenicima treba da pruže znanja i informacije kako bi razumeli, pratili, razlikovali, doživljavali i što bolje procenjivali muzičke vrednosti.

Za uspešnu realizaciju nastave muzičke kulture neophodno je ostvariti osnovni preduslov: kabinet sa nastavnim i očiglednim sredstvima. Nastavna sredstva su: klavir, komplet Orfovog instrumentarija za sve učenike, tabla sa linijskim sistemima, kvalitetni uređaj za slušanje muzike, a poželjni su i kompjuter, uređaj za emitovanje DVD sa pratećom opremom. Očigledna sredstva uključuju: slike pojedinačnih instrumenata, gudačkog i simfonijskog orkestra, slike stranih i domaćih kompozitora i izvođača, kvalitetne snimke primera.

Sadržaji muzičke kulture treba da pruže učenicima dovoljno znanja i obaveštenosti koja će im omogućiti da razlikuju stvarne vrednosti i kvalitete u svetu muzike koja ih okružuje u svakodnevnom životu od onih sadržaja koje ne razvijaju njihov ukus i ne doprinose njihovom estetskom vaspitanju.

Usvajanje znanja učenika zavisi od organizacije časa, koji mora biti dobro planiran, osmišljen i zanimljiv. Učenik treba da bude aktivan na času, a čas muzičke kulture treba da bude doživljaj za učenike. Raznim oblicima rada, tehnikama i očiglednim sredstvima učenicima se prenose znanja i kombinuju razne metode u nastavi. Nastavnik je ravnopravni učesnik u svim aktivnostima.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati ni u jednom razredu.

Nastavu treba uvek povezivati sa drugim predmetima, muzičkim životom društvene sredine i učestvovati na takmičenjima i muzičkim priredbama.

ZAHTEVI PROGRAMA PO AKTIVNOSTIMA

Izvođenje muzike

Pesma koju učenik uči po sluhu ili iz notnog teksta ima najviše udela u razvoju njegovog sluha i muzičkih sposobnosti uopšte. Pevanjem pesama učenik stiče nova saznanja i razvija muzički ukus. Kroz izvođenje muzike učenik treba da savlada pojmove iz osnova muzičke pismenosti. Nastava ima zadatak da kod učenika razvija ljubav prema muzičkoj umetnosti i smisao za lepo, da pomogne u svestranom razvoju ličnosti učenika, da učenika oplemeni i da mu ulepša život.

Pri izboru pesama nastavnik treba da pođe od psihofizičkog razvoja učenika, od njima bliskih sadržaja, šireći pri tom njihova interesovanja i obogaćujući dotadašnja znanja novim sadržajima. Potrebno je, takođe, da oceni glasovne mogućnosti razreda pre odabira pesama za pevanje.

Detaljnou analizom potrebno je obraditi tekst i utvrditi o čemu pesma govori, kao i u kojoj je lestvici napisana. Za upoznavanje narodne pesme važno je razumeti njeno etničko i geografsko poreklo, ulogu pesme u narodnim običajima ili svakodnevnom životu. Jedna od karakteristika narodnih pesama je i završetak koji odudara od onoga što je učenik saznao kroz osnove muzičke pismenosti - završetak na drugom stupnju. Na ovu karakteristiku treba skrenuti pažnju, a ona će ujedno biti i orijentir za prepoznavanje narodne pesme.

Nastavnik bira od predloženih pesama, ali mora voditi računa da u njegovom radu budu zastupljene umetničke, narodne, prigodne pesme savremenih dečjih kompozitora, kao i kompozicije sa festivala dečjeg muzičkog stvaralaštva koje su stvarala deca. Radi aktuelizacije programa, nastavnik, takođe, može naučiti učenike da pevaju i poneku pesmu koja se ne nalazi među predloženim kompozicijama ako to odgovara cilju i zadacima predmeta i ako odgovara kriterijumu vaspitne i umetničke vrednosti.

Posebnu pažnju treba posvetiti izražajnosti interpretacije - dinamici, fraziranju, dobroj dikciji.

Sviranje

U svakom odeljenju postoji jedan broj učenika koji ima veće ili manje poteškoće u pevanju. Takvim učenicima treba dati mogućnost afirmacije kroz sviranje na dečjim muzičkim instrumentima da bi učestvovali u grupnom muziciranju.

U radu koristiti ritmičke i melodijske instrumente. Pošto su učenici opismenjeni, sviranje na melodijskim instrumentima biće olakšano jer se mogu koristiti notni primeri pojedinih pesama koje su solmizacijom obrađene.

Potrebno je razvijati dečje predispozicije za muzičko oblikovanje i omogućiti im da dožive radost sviranja, čime se bogati ličnost u osetljivom periodu emocionalnog sazrevanja.

Slušanje muzike

Slušanje muzike je aktivni psihički proces koji obuhvata emocionalno doživljavanje i misaonu aktivnost. Uloga nastavnika u organizovanju pravilnog pristupa slušanju muzike je od presudne važnosti za estetski odnos prema muzici, za tumačenje muzičkog dela i njegov doživljaj.

Kompozicije koje se slušaju moraju svojim trajanjem, sadržajem i muzičkim izrazom da odgovaraju mogućnostima percepcije učenika i organizacije časa. One treba da budu kratke, a ravnopravno treba da budu zastupljene vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne. Kod slušanja dečjih pesama potrebno je da učenici: uočavaju i objašnjavaju tekst, razumeju funkciju instrumentalne pratnje i načina na koji muzika dočarava tekst.

Pre slušanja treba obnoviti znanja iz oblasti muzičkih izražajnih sredstava koja se stavljaju u funkciju izabranog primera. Treba izbegavati utvrđene methodske postupke i tragati za novim pristupom u skladu sa delom koje se obrađuje. Analizu slušanog primera treba raditi kroz dijalog sa učenicima podstičući slobodno izražavanje. Ličnost stvaraloca se predstavlja najuopštenije, sa osnovnim hronološkim podacima, s merom odabranim anegdota i uz nastojanje da se učenikova znanja iz različitih oblasti povežu i stave u funkciju razumevanja slušanog dela.

U izboru instrumentalnih kompozicija treba koristiti primere najpopularnijih dela, onih koja će svojom upečatljivošću privući pažnju i lako biti prihvaćena.

Elementi muzičkog oblika ne smeju se obrađivati na formalistički način. Objašnjenja u vezi sa formom dela moraju biti u funkciji olakšavanja praćenja muzičkog toka.

Muzičko stvaralaštvo

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti koje se stiču u svim muzičkim aktivnostima, a kao rezultat kreativnog odnosa prema muzici. Ono ima veliku vaspitnu i obrazovnu vrednost: podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih reproduktivnih i stvaralačkih aktivnosti i znanja.

Stvaralaštvo može biti zastupljeno kroz:

- muzička pitanja i odgovore;
- komponovanje melodije na zadati tekst;
- sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva;
- improvizacija pokreta na određenu muziku.

Ove aktivnosti treba vrednovati prema stvaralačkom angažovanju učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela jer su i najskromnije muzičke improvizacije pedagoški opravdane.

Praćenje i vrednovanje učenika

Da bi se ostvario proces praćenja napredovanja i stepena postignuća učenika u nastavi izbornog predmeta, neophodno je da nastavnik prethodno upozna i identifikuje muzičke sposobnosti svakog učenika.

Praćenje učenika u nastavi mora se sprovoditi organizovano. Ono treba da obuhvati poseban razvoj svakog učenika, njegov rad, zalaganje, interesovanje, stav, umešnost, kreativnost i slično. Nastavnik treba da prati razvoj ličnosti u celini i objektivno određuje stepen na kojem je učenik savladao programske zahteve.

Smisao praćenja nastave izbornog predmeta treba sagledati tako da se svakom učeniku omogući razvoj u okviru vaspitno-obrazovnog rada.

Pevanje u razrednom horu ima obrazovni i vaspitni cilj. Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti i učvršćivanje intonacije. Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu, razvijanje estetskih osećanja, upoznavanje novih reči, odnosa u prirodi i među ljudima.

Razredni hor obuhvata sva odeljenja istog razreda u školi.

Mogu se osnovati:

- grupe pevača vokalnih solista;
- grupe solista instrumentalista, sa kojima se uvežbavaju solo pesme, mali komadi, dueti, terceti, kvarteti i mali kamerni instrumentalni sastavi;
- grupa ljubitelja slušanja muzike - koji će slušati razna muzička izvođenja u školi ili van nje (koncerte, radio i televizijske emisije, muzičke filmove i sl.);
- grupa mladih kompozitora, sa kojima se radi na razvijanju muzičke kreativnosti;
- grupa mladih etnomuzikologa, koji će prikupljati malo poznate, ili gotovo zaboravljene, pesme sredine u kojoj žive.

Vrste aktivnosti koje je moguće osnovati u školi, u odnosu na sposobnosti i interesovanja učenika, određene su interesovanjem učenika.

Nastava orkestra se odvija u grupi do četiri učenika, odnosno od pet do devet učenika kada se radi o blok flautama, tamburama, mandolinama ili Orfovom instrumentarijumu. Zavisno od mogućnosti i interesovanja učenika, u izornoj nastavi formiraju se mali muzički sastavi, kao i hor i orkestar u većim sastavima.

Da bi se realizovao program izbornog predmeta, koriste se odgovarajući udžbenici, priručnici i zbirke za pojedine instrumente, kao i dela (u originalnom obliku ili prilagođena sastavima učenika) domaćih i stranih kompozitora iz raznih epoha, dostupna izvođačkim mogućnostima učenika.

Učenici prikazuju svoja individualna i grupna dostignuća iz izbornog nastavnog predmeta na školskim i drugim priredbama i takmičenjima.

Za izborni nastavni predmet određuje se 1 čas nedeljno, odnosno 36 časova godišnje.

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj obrazovno-vaspitnog rada izbornog programa je da se učenici osposobe za korišćenje računara.

Zadaci obrazovno-vaspitnog rada:

- upoznavanje osnovnih pojmova iz informatike i računarstva;
- razvijanje interesovanja za primenu računara u svakodnevnom životu i radu;
- podsticanje kreativnog rada sa računarom;
- osposobljavanje za rad na računaru.

Operativni zadaci:

- upoznavanje učenika sa radom sa tabelama u programu za obradu teksta;
- upoznavanje učenika sa primenom računara u oblasti informacija i komunikacija;
- upoznavanje učenika sa osnovnim elementima programa za grafiku i animaciju;
- upoznavanje učenika sa osnovnim elementima programiranja;
- upoznavanje učenika sa različitim obrazovnim softverima.

SADRŽAJI PROGRAMA

RAD SA TEKSTOM (10)

Rad sa tabelama (kreiranje tabela, unos teksta, formatiranje, rad sa tekstom u tabeli, kretanje po tabeli, umetanje redova i kolona, brisanje redova i kolona, spajanje i deljenje ćelija, širina i visina redova i kolona). Okviri i senčenje tabele. Umetanje tabela u strane sa tekstom i slikama. Umetanje zaglavlja i podnožja strane, broja strane, datuma i vremena. Prelom strane. Pozadina strane. Podešavanje formata papira i margina. Pregled pre štampanja. Štampanje.

INTERNET (4)

Pojam globalne i lokalne računarske mreže. Povezivanje na Internet. Rad sa osnovnim uslugama Interneta. Pretraživanje Interneta. Preuzimanje teksta i slika sa Interneta. Ponašanje na mreži i zaštita ličnih podataka. Sigurnost na Internetu.

GRAFIKA (10)

Izvori digitalnih slika (crtanje, slikanje ekrana, skeniranje, fotografisanje, preuzimanje sa Interneta). Obrada slika. Tipovi zapisa digitalnih slika. Konverzija između formata. Priprema slika za štampu, ekranski prikaz i objavljivanje na Internet stranama.

ANIMACIJA (3)

Osnove animacije. Izrada jednostavne animacije.

IZBORNI MODULI (9)

Odabrana poglavlja iz programiranja ili interaktivne grafike.

Programiranje

Uvod u programiranje. Tipovi podataka i deklarisanje promenljivih. Osnovne komande programskog jezika. Demonstracija mogućnosti programskog jezika.

Interaktivna grafika

Upoznavanje učenika sa programima za rad sa grafikom i njihova upotreba u realizaciji i savladavanju gradiva drugih predmeta (matematika, fizika, tehničko i informatičko obrazovanje).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Predmet ima status izbornog. Anketiranje učenika vrši se na početku svake školske godine. Ako se učenici opredele za ovaj predmet, pohađaju ga do kraja tekuće školske godine.

Od prijavljenih učenika na nivou škole, potrebno je formirati grupe od 15 do 20 učenika.

Preporučuje se da najveći broj učenika po jednom računaru bude dva.

Učenički računari treba da imaju osnovnu konfiguraciju, sa parom slušalica i mikrofonom zbog obrade multimedijalnih sadržaja.

U učionici od tehničke opreme treba da se nalazi i jedan računar za nastavnika, uspostavljena veza sa Internetom, skener, štampač i zvučnici.

U skladu sa mogućnostima škole, preporučuje se da svi računari u učionici budu umreženi i da učionica ima jedan video projektor.

Programske sadržaje treba ostvarivati prvenstveno kroz vežbe i praktičan rad na računaru. U cilju što optimalnijeg usvajanja znanja preporuka je da učenici imaju po jedan čas vežbi svake nedelje ili da se realizuje dvočas svake druge nedelje.

S obzirom da učenici ne moraju pohađati predmet u sva četiri razreda, neki sadržaji se moraju tematski ponavljati i provlačiti kroz više razreda da bi se predviđene teme što bolje savladale. Tu se pre svega misli na obradu teksta koja ide od početnog ka naprednom nivou, a zatim na kreiranje i obradu multimedijalnih sadržaja, kao i na njihovo uklapanje u funkcionalnu celinu kroz projektne zadatke.

Kod tematske celine *Rad sa tekstom* glavni akcenat treba staviti na rad sa tabelama koje nisu obrađivane u petom razredu. Kroz primere i jednostavne vežbe obraditi pojmove redova i kolona tabele, kreiranje tabele, pojam ćelije, umetanje redova i kolona, brisanje redova i kolona, spajanje i deljenje ćelija, promenu širine i visine redova i kolona. Obraditi, takođe, kretanje po tabeli, unos teksta u tabelu, formatiranje teksta unutar ćelije, kopiranje i premeštanje teksta. Objasniti postavljanje raznih vrsta okvira i senčenja ćelija tabele, kao i automatsko formatiranje tabele. Zatim treba preći na kompleksnije vežbe sa tabelama i objasniti umetanje tabele u strane sa tekstom i slikama. U okviru iste teme učenici treba da ovladaju naprednijim tehnikama za oblikovanje stranica kao što su: umetanje zaglavlja i podnožja na stranu, umetanje broja strane, datuma i vremena, prelom strane, promena pozadina strane. Nastavnu jedinicu podešavanja formata papira i margina kao i pregled papira pre štampanja i tehniku samog štampanja treba kratko ponoviti, u odnosu na peti razred i kroz zadatak vežbu proveriti koliko su učenici usvojili od prezentovanog sadržaja.

Preporučuje se da se ova tematska celina obradi u programima *Microsoft Office Word* ili *OpenOffice Writer*.

Tematsku celinu *Internet* demonstrirati na primerima. Ukoliko škola nema tehničke mogućnosti za Internet konekciju, rad sa Internetom pokazati na nekoliko stranica smeštenih na hard disku, u *offline* režimu. Pojam globalne i lokalne računarske mreže objasniti što je moguće jednostavnije. Povezivanje na Internet objasniti više teorijski, a ukoliko postoji mogućnost pokazati i praktično. Ne zadržavati se na tehničkim detaljima. Cilj ove teme je da stvori sliku kod učenika o Internetu i pravilnim načinima korišćenja. Kroz praktičan rad po zadatku objasniti rad sa servisima Interneta (*Web* i elektronska pošta), načine efikasnog korišćenja sajtova za ciljano pretraživanje Interneta, kao i načine preuzimanja teksta i slika sa Interneta i njihovo skladištenje na memorijske jedinice. Posebnu pažnju posvetiti objašnjavanju strukture *Web* i elektronske adrese. Detaljno obrazložiti strukturu elektronske poruke, načinima kreiranja, čuvanja, brisanja, čitanja i odgovaranja na primljenu elektronsku poštu. Posebnu pažnju posvetiti sigurnom i bezbednom pretraživanju interneta i sigurnoj i bezbednoj komunikaciji. Obavezno učenicima objasniti značaj zaštite ličnih podataka pri radu na Internetu i pravila ponašanja na nepoznatim *Web* sajtovima. Posebno istaći opasnost od otkrivanja ličnih podataka nepoznatim sagovornicima na Internetu. Uputiti učenike da pitaju roditelje i

nastavnike za savet u slučaju da nisu sami u stanju da odluče da li je neka aktivnost na Internetu bezbedna ili ne.

U okviru tematske celine *Grafika* učenicima treba predstaviti različite izvore digitalnih slika. Početi od kreiranja jednostavnih crteža, zatim objasniti slikanje ekrana i obradu tako dobijenih slika. Nakon toga treba demonstrirati postupak skeniranja i fotografisanja digitalnim fotoaparatom. Omogućiti svim učenicima da steknu praktično iskustvo u radu sa skenerom i digitalnim fotoaparatom. Ponoviti kroz vežbu preuzimanje slika sa Interneta. Posebnu pažnju posvetiti načinima obrade slika i detaljno objasniti promenu dimenzija i rezolucije slike, selekciju, kopiranje i odsecanje delova slike, podešavanje osvetljenja i kolorita slike. Za obradu ove teme suštinski je važno da učenici usvoje saznanja o tipovima zapisa digitalnih slika. Razjasniti pojmove bitmapirana i vektorska grafika i osobine pojedinih formata. Obavezno učenike naučiti da razlikuju različite tipove zapisa digitalnih slika i da vrše konverziju iz jednog formata u drugi. Kroz vežbu pokazati učenicima kako se vrši priprema slika za štampu, ekranski prikaz i objavljivanje na Internet stranama.

Preporučuje se nastavniku da bitmapiranu grafiku obradi u programima *PhotoShop* ili *Gimp*, a vektorsku grafiku u programima *Corel Draw* ili *InkScape*. Treba, takođe, uključiti i druge programe koji se uklapaju u temu.

Za obradu pojma *Animacija* izdvojeno je svega tri časa i treba ih efikasno iskoristiti na definisanje samog pojma, demonstraciju nekoliko primera i izradu jednostavne animacije na zadatu temu. Nastavniku se preporučuje rad sa programima *Gif Creator*, *Gif animator* ili *Microsoft Photo Story*.

U okviru poslednje tematske celine pruža se mogućnost nastavnicima i učenicima koji su zainteresovani za nastavu *Programiranja* da počnu sa izučavanjem nekog od aktuelnih programskih jezika. Nastavnicima se preporučuje da programske sadržaje obrade u jednom od sledeća tri programska jezika: *C#*, *Java* ili *Visual Basic*. U izabranom programskom jeziku potrebno je objasniti učenicima tipove podataka sa deklaracijom promenljivih, kao i linijsku i razgranatu strukturu programa. Naredbu uslova (IF-THEN-ELSE) i cikličnu strukturu (FOR petlja) predstaviti preko primera.

U odabranom programskom jeziku odraditi sledeće jednostavne vežbe:

- 1) Unos dva broja sa tastature i ispisivanje njihovog zbira i razlike;
- 2) Unos dva broja sa tastature i ispisivanje većeg (manjeg) od njih;
- 3) Unos dva cela broja a i b , a zatim, pomoću petlje, ispis svih celih brojeva koji se nalaze između datih brojeva;
- 4) Kalkulator koji omogućava izvođenje operacija nad unetim brojevima, kako osnovnih aritmetičkih (sabiranje, oduzimanje, množenje, deljenje) tako i drugih koje kalkulator omogućava (izračunavanje recipročne vrednosti, kvadratnog korena, stepena). Ovaj zadatak se može realizovati kao *Windows* program, uz upotrebu dugmića (*Button*) i polja za unos teksta (*TextBox*).

Za učenike koji ne žele da se bave programiranjem, ponuđene su zanimljive nastavne teme iz oblasti *Interaktivne grafike*. Ovde učenicima treba demonstrirati rad sa grafikom u različitim programima, naročito onim koji su besplatni. Preporučuju se programi *GeoGebra* (primena programa u geometriji) i *Google SketchUp* (primena u tehničkom crtanju i arhitekturi). Za realizaciju ove nastavne teme potrebno je prezentovati učenicima radno okruženje programa i uraditi jednostavne primere. Od učenika zahtevati samostalnu izradu vežbi koja je tematski povezana sa gradivom matematike, fizike ili tehničkog i informatičkog obrazovanja koje izučavaju tokom školske godine.

Broj časova koji je predviđen za svaku nastavnu oblast je orijentacioni. Nastavniku se ostavlja sloboda da ga koriguje u izvesnoj meri (2 do 3 časa po temi) ukoliko mu je to potrebno radi kvalitetnijeg savladavanja programskih sadržaja.

MATERNJI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BOŠNJAČKI JEZIK

BOSANSKI JEZIK

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj

Cilj nastave **Bošnjačkog/bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture** jeste sticanje znanja o osobenostima bosanskog jezika, književnosti i kulture Bošnjaka, kao i razvijanje svijesti o sopstvenom nacionalnom identitetu, te svijesti o tome da ih nacionalne osobenosti ne čine manje vrijednim subjektima šire zajednice u kojoj i sa kojom žive.

Kod učenika treba probuditi interesovanje da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku svoga maternjeg jezika, da upoznaju, prihvate i afirmišu osobenosti svoje kulture, običaja i načina života, kao i da uočavaju i upoređuju sličnosti i razlike na nivou jezika, religije, običaja i kulture.

Operativni zadaci

- ovladavanje bosanskim standardnim jezikom u usmenom i pismenom izražavanju
- njegovanje i bogaćenje jezičkog i stilskog izraza
- upoznavanje leksike svojstvene usmenom izražavanju sandžačkih Bošnjaka
- upoznavanje, njegovanje i afirmisanje kulture Bošnjaka
- upoznavanje učenika sa bogatom riznicom narodnog stvaralaštva Bošnjaka (epske pjesme - krajišnice, balade, sevdalinke, hićaje)
- sticanja znanja iz historijske Bošnjaka
- uočavanje kulturnih uticaja drugih na formiranje sopstvene kulture
- njegovanje osjećaja za različite vrijednosti u sopstvenoj i u drugim kulturama
- isticanje važnosti interkulturalnog dijaloga

PLANIRANI SADRŽAJI

1. JEZIK

Gramatika

Riječi i rečenice

- Govor mog kraja - riječi iz mog zavičaja
- lokalizmi, varvarizmi, tuđice
- osnovno i preneseno značenje riječi
- homonimi i sinonimi
- alternacija JE / IJE
- rečenica: prosta, proširena, složena

Pravopis i ortoepija

Pravopisni znaci: tačka, zarez, dvotačka, tačka-zarez

- odvajanje apozicije, pisanje vokativa
- izgovor i pisanje NE uz glagole
- pisanje naziva ulica, trgova, naselja
- izgovor i pisanje riječi uz počasti
- udvojeni glasovi

Historija bosanskog jezika

- prvi pisani spomenici
- natpisi na stećcima
- glagoljica, ćirilica, bosančica
- alhamijado tekstovi - književni i drugi

2. KULTURA IZRAŽAVANJA

Usmeno izražavanje

- razgovor: prijateljski, službeni, poslovni
- prepričavanje, sažimanje fabule, stvaralačko prepričavanje
- pričanje

Slušanje

- razvijanje kulture slušanja različitih tekstova ili usmenog izlaganja

Čitanje

- izražajno čitanje (visina i jačina glasa, brzina izgovaranja, boja glasa, pauza)
- usmjereno čitanje
- čitanje u sebi sa provjerom razumijevanja pročitano teksta

Pismeno izražavanje

- pismeno prepričavanje teksta
- opis lika (portret)
- opis pejzaža (slikanje riječima)

3. KNJIŽEVNOST

Ćamil Sijarić	Francuski pamuk
Rasim Ćelahmetović	Sandžak
Mak Dizdar	Dažd
* * *	Zapis sa stećka
Zija Dizdarević	Prosanjane jeseni
Hamza Humo	Zvuci u srcu
Zaim Azemović	Dug zavičaju
Ismet Rebronja	Kazivar
Ilijas Dobardžić	Kad Sandžaklija putuje u svijet
Zuvdija Hodžić	Jesen
Salih Alić	Golub
Alija H. Dubočanin	Kuća u čamcu
Murat Baltić	Svjedok (odlomak)
Abdulah Sidran	Bašeskija
Skender Kulenović	Gromovo đule
Safet Sijarić	Žena sa tromede (odlomak)
Murat Hajrović	Sabur
Zehnija Bulić	27. noć
Kasim Deraković	Srebreni konjanik
Šukrija Pandžo	Dvije pahulje
Nedžib Vučelj	Kočijaš
***	Hiljadu i jedna noć (odlomak)
Alija Džogović	Bihor
Halid Kadrić	Poljubac
Husein Dervišević	Prodavac osmijeha
Meša Selimović	Skeledžija
Enes Kišević	Lampa u prozoru
Husein Bašić	Tuđe gnijezdo (odlomak)
Kemal Mahmutefendić	Sve moje cipele
Muhamed Abdagić	Ramiza (odlomak iz drame)
M.M. Š. Bašeskija	Ljetopis (dio u kojem se spominje Novi Pazar)

Književno-teorijski pojmovi

Poezija

- Kompozicija, ritam, poetsko-stilski izraz (stilske figure)
- poetske vrste (sonet, himna, balada, oda, romansa), ljubavna, socijalna, refleksivna pjesma

Proza

- roman, pripovijetka
- likovi
- epizoda i njena uloga u tekstu

Drama

- vrste drame

- uloga dramskog sukoba

4. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

Narodno stvaralaštvo

- Lirska narodna pjesma	Mjesec kara zvijezdu danicu
- Lirska narodna pjesma	Kaži, dragi, šta bi' darovala
- Epsko-lirske pjesme (balade)	Omer i Merima
- Epska pjesma	Đerzelez Alija i Marko Kraljević
- Avdo Međedović	Ženidba Smailagić Meha (odlomak)
- Bajka	Lav i čovjek

Znamenitosti

- geografski položaj Sandžaka
- život i običaji Bošnjaka
- Sandžak kroz historiju
- događaji o kojima treba znati
- značajne ličnosti iz historije Bošnjaka

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U procesu nastave **Bošnjačkog/bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture** treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku **da je učenik u centru obrazovno radne kreacije**, pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažavati intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu koja će garantovati da će učenici moći savladati nove sadržaje.

Tokom nastavnog procesa treba na zanimljiv način prezentirati pažljivo odabrane jezičko - literarne vrijednosti koje će učenici bez teškoća usvojiti, a koje će im biti potrebne za dalje školovanje, bogaćenje opšte kulture i znanja o životu.

Osim opštih metoda u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primijeniti i:

- **metodu čitanja i rada na tekstu (tekst metoda),**

- **metodu razgovora - dijalošku metodu,**

- **metodu izlaganja i objašnjavanja (monološku metodu),**

- **metodu praktičnog rada** - naučno-istraživačka metoda iz oblasti jezika, iz oblasti dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnog govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije (davanjem uloga i zaduženja kao: spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac...)

Treba takođe primijeniti različite oblike rada kao što su: rad sa pojedincima - diferencirani rad, rad u parovima, rad u grupama, rad sa cijelim odjeljenjem - te učenje kroz različite vrste igara, kao što su kvizovi, recitali, imitacije, skečevi i slično, kako bi se nenametljivim ponavljanjem i uvježbavanjem došlo do ciljanih rezultata.

BUGARSKI JEZIK

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Цел и задачи на обучението по български език с елементи от национална култура от 4.- 6. клас са:

- По-нататъшно развиване на любов към българския език и необходимост за негово развиване и усъвършенстване;
- По-нататъшно усъвършенстване на правописа и правоговора. да бъдат в състояние да тълкуват подбрани литературни произведения;
- Усвояване на предвидените езикови структури.
- Оспособяване на учениците да си служат с книжовната норма на българския език.
- Разширяване на кръгозора на учениците в областта на българската художествената литература.
- Разширяване на кръгозора с познания от националната идентичност на българите.
- запознаване, развиване, пазене и тачене на собствения национален и културен идентитет чрез произведения от българската литература, театралното и филмово изкуство, както и на останали художествени постижения;
- разширяване на кръгозора с познания от културното, духовното и моралното наследство на българите.

Образователни задачи:

- по-нататъшно овладяване и усвояване на ортоепски и ортографски стандарти на българския книжовен език;
- овладяване на граматическите категории на изменяемите части на речта;
- разпознаване на неизменяемите части на речта;
- постепенно оспособяване на учениците за самостоятелно тълкуване на основните понятия за литературния текст;
- разширяване на знанията за простото изречение и неговите части; практическо приложение;
- запознаване с основната структура на сложното изречение;
- овладяване на умения за късо и ясно устно и писмено изразяване;
- овладяване с основни техники за писане на съчинение.

ЕЗИК

Граматика

Повторение и затвърдяване на знанията придобити в предишните класове.

Упражняване И затвърдяване на знанията по фонетика/основни фонетични закони/.

Разпознаване и усвояване на думи при говорене и писане, които променят основната си форма (изменяеми думи) - Съществително, прилагателно, числително име; местоимения; глагол. Основни граматически категории на изменяемите части на речта.

Забелязване на думи, които не променят основната си формата във всички ситуации (неизменяеми думи) - само именуване.

Изречение - понятие за глаголно сказуемо, забелязванена група думи (словосъчетание) във функция на допълнение, и обстоятелствено пояснение за време, място и начин.. Понятие за подлог, забелязване на думи, които имат функция на определение до съществителното и група думи до съществителното име. Без дефиниции. Обикновен словоред на изречението.

1. Правопис

Употреба на главна буква при писане на имена на държави, области, народи; имена на села и градове и жителите им.

Употреба на основни препинателни знаци.

Правопис на прилагателни имена с двойно **-нн-**. Правопис на фамилни имена с окончание **-ев/а, -ов/а: Илиев/а, Стоев/а, Панайотов/а; -ин, -ски:**

Кунчин, Стамболийски. Присъствие или отсъствие на на съгласната: **й** .

Писане на съкращения от типа: и тн. /и тъй нататък/, под. /подобно/, нпр. /например/, л-ра /литература; и съкращения, които означават имена на държави.

Затвърдяване чрез упражнения на прилагането на изучени правописни правила.

2. Ортоепия

Упражнения чрез четене и говорене.

Отстраняване на диалектни явления в говора на учениците и влиянието им на друг език /сръбски език/.

Изговаряне на всички гласни, съгласни и група съгласни. Упражнения за отстраняване на не книжовни форми при учениците.

Редукция на ударените гласни в края на думите.

Забелязване на диференциални функции на ударението в думи от същ звуков строеж /омоними/.

ЛИТЕРАТУРА

За осъществяване на поставените цели и задачи по Български език с елементи на национална култура учениците могат да използват за обработка на литературни текстове от различни жанрове, както от личното - така и от народното творчество. (продължение и надовързване на учебния материалот 5. клас)

Литература за осъществяване на програмата:

Подбрани четива /стихотворения и разкази/ от Читанката за 6. клас

- Български народни песни / нови издания/

- Български народни приказки /нови издания/

- Христо Ботев - Стихотворения: Хаџи Димитър и др.
- Йорда Йовков - По жицата
- Елин Пелин - Разкази: Андрешко, Печена тиква
- Иван Вазов: Грамада /откъс/
- Ангел Каралийчев - Разкази /подбор/
- Елисавета Багрияна - Стихотворения - любовна поезия /подбор/
- Четива и текстове от детски вестници, списания и енциклопедии.
- Илюстрирани книги и енциклопедии за деца и юноши
- Ползване на училищна библиотека

Четене и тълкуване на текст

Четене на глас и наум като увод за разговор върху текста.

Четене, което е съгласувано с вида и природата на текста: лирически, прозаични, драматични и др.

По-нататъшно упражняване по изразително четене.

Запаметяване на стихотворения и откъси от проза /поизбор на учениците/.

Сценични ученически импровизации.

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

Основни форми на устното и писменото изразяване

Преразказване на текстове с промяна на граматическото лице. Преразказване на текст изцяло и по части.

Разказване във форма на диалог. Разказване по свободно избрана тема.

Описание на картинки, които представят пейзажи, интериори, портрети.

Известяване за завършени или незавършени домашни или училищни задачи - във форма на поставени въпроси.

Усмени и писмени упражнения

Говорни упражнения: упражняване правилно изговаряне на думи, изрази и изречения, пословици, поговорки, гатанки, кратки текстове; слушане на звукови записи, декламирање на кратки лирични творби.

Диктовки: /различни видове/.

Лексикални и семантични упражнения: образуване на сродни думи; антоними; забелязване на семантична функция на ударението; пряко и преносно значение на думите; диалектни думи и тяхна подмяна с книжовни думи.

Синтактични и стилни упражнения: съставяне и писане на изречения според наблюдаване на картинки и зададени думи; писмено отговаряне.

Преписване на изречения с прилагане на правописни правила.

Упражнения за обогатяване на речника. Общо и конкретно изразяване. Отстраняване на двусмислие и неяснота.

Упражняване на подреждане думите в изречението. Упражняване на техники за писане на писмени съчинения.

Шест домашни писмени упражнения и техен анализ по време на час.

Две класни писмени упражнения - по едно в полугодие.

ЕЛЕМЕНТИ ОТ НАЦИОНАЛНАТА КУЛТУРА

Важни културни и исторически моменти от миналото на своя народ; Българите на Балканския полуостров от 7-14. век. /корелация с учебния материал по история/.

Географски области на България / корелация с учебния материал по география/.

Познати фестивали: фолклорни и съвременна музика

Характерни български народно-църковни и културни празници: Коледа, Великден, Гергховден, 24-ти май Ден на славянската писменост и на българската култура и просвета.

Народни обичаи, вярвания и поверия на българите - разширяване и обогатяване с нови теми и съдържания.

Характерни български народни песни и танци на дадени фолклорни област.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni sadržaji iz Bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture u prvom planu su namenjeni deci pripadnika Bugarske manjine u Republici Srbiji, koji nemaju mogućnosti da izučavaju u Bugarski jezik kao maternji jezik (Bugari u rasejanju u većim ili manjim gradskim četvrtima, van kompaktnih tradicionalnih naselja, ili pak na drugi način nemaju mogućnosti da izučavaju maternji jezik), kao i pripadnicima drugih naroda: nacionalno mešovite sredine, mešoviti brakovi, radoznalost i interesovanje učenika drugih naroda i etničkih skupina.

Program Bugarskog jezika je sličan sa programima jezika slovenskog jezičkog korena: srpski, hrvatski, rusinski, ukrajinski, slovački, pa u susedstvu sa tim jezicima u praktičnoj primeni-izučavanju može se ostvariti visoki stepen korelacije. Za obogaćivanje jezičke i kulturne baštine ovaj Program može se izučavati i ot pripadnika drugih naroda: Mađara, Rumuna, Roma, Albanaca, Nemaca i dr. pripadnika neslovenske skupine.

U procesu nastave Bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku da je učenik u centru obrazovno radne kreacije, pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažiti intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu, koja će garantovati da će učenici moći savladati nove sadržaje.

Tokom nastavnog procesa treba na zanimljiv način prezentirati pažljivo odabrane jezičko, literarne vrednosti, koje će učenici bez teškoća usvojiti i će im biti potrebne za dalje školovanje, bogaćenje opšte kulture i znanja o životu.

Sem opštih metoda u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primeniti:

- Metodu čitanja i rada na tekstu,

- Metodu upoređivanja i korelacije / sa drugim predmetima, naročito sa muzičkom kulturom, poznavanjem društva i prirode, t.j. Sveta oko nas, istorije i geografije, kao i sa srodnim jezikom.

- Metodu razgovora - dijalošku metodu,

- Metodu izlaganja i objašnjavanja,

- Metodu posmatranja i opisivanja,

- Metodu praktičnog rada; - naučno - istraživačka metoda iz oblasti jezika, dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnog govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije (davanjem uloga i zaduženja kao: spiker-reporter, urednik-lektor, koreograf-glumac...)

Treba takođe primeniti različite oblike rada, kao što su: rad sa pojedincima - individualni rad, diferencirani rad, rad u parovima, grupama, frontalni rad; te učenje kroz različite vrste igara: kvizovi, recitali, imitacije, skečevi, pesmice za igru, brzalice i sl.; kako bi se nenametljivim ponavljanjem i uvežbavanjem došlo do ciljanih rezultata.

MAĐARSKI JEZIK

MAGYAR NYELV

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Célok és feladatok

A magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel tanításának **céljai**:

Az anyanyelv szerepe a gyermek érzelmi, értelmi és szociális fejlődésében rendkívül nagy. A kommunikáció ma már nehezen képzelhető el a verbális megnyilatkozás formái nélkül. Az egyén érvényesülése a társadalomban nagymértékben függ a nyelvi kifejezőkészség minőségétől, történjen az akár anyanyelven, vagy a társadalmi környezet nyelvében, illetve idegen nyelven.

Az anyanyelv megfelelő szinten való alkalmazása lehetővé teszi az identitástudat kialakítását, a másokkal való kapcsolatteremtést, növeli az önbizalmat.

A magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel tanításának **feladatai**:

- A gondolkodás és a nyelv szorosan kapcsolódik egymáshoz. A nyelvi kifejezőkészség fejlesztése közvetlen kapcsolatban áll az egyén megismerő képességének a fejlődésével, valamint a gondolkodás fejlődésével általában. A nyelvtanulás eredményesebb, ha a nyelvet a kommunikáció szolgálatába állított természetes eszközként kezeljük, ezért nem elszigetelten, a kontextustól elidegenítve kell azt tanítani.

- Fontos, hogy a tanuló felismerje anyanyelvének értékeit, szépségét, mert anyanyelvének helyes és szabatos használata hozzájárul személyiségének gazdagításához és kiteljesítéséhez.

- A magyar nyelv tanulását a gyerekek számára élvezetessé kell tenni, amit tudományosan és módszertanilag jól megalapozott módszerekkel lehet elérni.

Operatív feladatok:

- Tovább kell fejleszteni a tanulók beszédértését, hogy a más forrásból kezükbe kerülő szövegeket is önállóan meg tudják érteni, esetleges segédeszközöket is tudjon használni

- Gyakoroltatni kell a tagolt, érthető beszédet.

- Lényegretörő mozzanatok kiemelésével el tudják mondani a szövegek rövid tartalmát, levonni a tanulságot.

- Tudatosan tudják alkalmazni a helyesírásból tanult elveket.
- El kell sajátítani az új nyelvtani ismereteket, és össze kell hasonlítani a szerb nyelven tanult tudnivalókkal. Be kell vezetni az életkorukhoz viszonyított összehasonlító nyelvészet alapjait.
- Folyamatosan bővíteni kell aktív szókincsüket.
- A tanulók aktív részvételét kell biztosítani a kommunikációs gyakorlatok során, hogy meg tudják fogalmazni mondanivalóikat, röviden, összefüggő, kerek mondatokat alkalmazva és hogy el tudjon mondani egy-egy rövid történetet.
- A tanulókat be kell vonni a kommunikációba, beszélteni kell őket, szituációk teremtésével beszédgyakorlatokat kell feladni nekik, mondjon el egy-egy velük történt eseményt.
- Foglalkozzék össze vázlatosan, egy-két mondatban a szöveg tartalmát, mondanivalóját.
- Korosztályukhoz illő drámaszövegeket tanuljon meg és mutassák is be őket az iskolai rendezvényeken.

TÉMAKÖRÖK ÉS TARTALMAK

ÁLTALÁNOS NYELVISMERET

A magyar nyelv területi régegződése és változati:

- a köznyelv,
- a nyelvjárások,
- a szaknyelvek,
- a gyermeknyelv,
- a diáknyelv.

KOMMUNIKÁCIÓ ÉS BESZÉDMŰVELÉS

- A szövegalkotás célja,
- a kommunikáció funkciói. (Példák alapján történik bemutatásuk.)
- A köszöntések, a jókívánások kifejezése.
- Gratulálás formái.
- Üdvözlések küldése

NYELVTAN

- A szintagmák fogalma és megfigyelése.
- A magyar nyelv rétegződése, a főbb nyelvváltozatok, a nyelvjárások, a diáknyelv sajátosságai.
- A szótövek.
- A toldalékok típusai, funkcióik.
- Az igekötős igék.

- A főnév többes száma.
- A névelő és a névutók
- A rokonértelmű és az ellentétes jelentésű melléknevek.
- A melléknevek mondatbeli szerepe.
- A határozott és határozatlan számnév és mondatbeli viselkedésük.

HELYESÍRÁS

- A magyar betűrend, a szűkebb és a teljes magyar ábécé, a betűrendezés alapjai.
- A nagy kezdőbetű írásának helyes használata.
- A szóhatárok felismerése, az egybeírás és különírás.

IRODALOMISMERET

Az irodalomismeret keretében be kell mutatni a magyar gyermekirodalom néhány alkotását, különös tekintettel a vajdasági magyar írókra: Majtényi Mihály, Fehér Ferenc, Német István, Deák Ferenc, Kosztolányi Dezső, művei kerüljenek bemutatásra a tanár megítélésére bízva a válogatást. Esetleg, a tanulók nyelvismeretének szintjét megítélve a tanár háziolvasmányként is feladhat egy-egy rövidebb elbeszélést vagy műrészletet.

Ajánlott irodalom:

1. Kosztolányi Dezső (1975) Mostan színes tintákról álmodom, Budapest: Móra
2. Idő, idő, tavaszidő (1971) Újvidék: Fórum
3. Németh István (1976): Lepkelánc
4. Jung Károly (1975) Újvidék: Fórum
5. Majtényi Mihály: A földgömb
6. Herceg János: Három halász meg egy molnár (elbeszélés)
7. Herceg János: Vas Ferkó a vitéz kovács (mese)
8. Kortárs magyar gyermekirodalomból (pl. Friss tinta! c. antológiából)
9. Fehér Ferenc: Az én nyuszim (1961), Szeptemberi útravaló (1968)
10. Szélördög - vajdasági népmesék

Házi olvasmány (javaslat):

Fazekas Mihály: Lúdas Matyi

Benedek Elek: A kék liliom - a tanár válogasson a mesék közül

A NEMZETI KULTÚRA ELEMEI

- A magyarok eredete és őshazája (eredetmondák ismertetése)

- A honfoglalás
- A magyarok Vajdaságban
- Magyar népi, egyházi és nemzeti ünnepek.
- Magyar népi szokások bemutatása.

A témakörök és azok feldolgozásának szintje feleljen meg a gyermek életkorának. A szövegek, amelyeket a az órán feldolgoznak legyenek érthetőek, egyértelműek. A válogatás a vajdasági magyar gyermekirodalom művein alapuljon.

A TANTERV MEGVALÓSÍTÁSÁNAK MÓDJA

A tanulók tevékenysége:

Olvasásfejlesztés

- a tanulók ösztönzése a ritmus, a hangerő és a hangszín érzékelésére olvasás közben
- a kifejező olvasás gyakorlása
- a némaolvasás gyakorlása előre megadott feladatok alapján

Szövegértés

- a szövegösszefüggés megértése
- a leírás jellemzőinek megfigyelése, különös tekintettel a képszerű részekre, valamint azokra a kifejezésekre, amelyek a különböző érzetek felkeltését hivatottak biztosítani
- a külső és belső tényezők, körülmények, állapotok hatásának megfigyelése a szereplők cselekedeteire
- a konfliktusokat ábrázoló szövegrészek elemzése, a kiváltók meghatározása, a megoldás lehetősége stb.

Irodalomelméleti fogalmak elsajátítása

- a téma,
- a költői nyelv alapvető tényezői
- a körülmény, a helyzet, a hangulat, a benyomás, a következtetés fogalmainak tisztázása, azok megkeresése a szövegekben

Szövegalkotás

- a tanuló közvetlen környezetének a megfigyelése és szóbeli leírása
- természeti jelenségek és történések megfigyelése és élő szóban való leírása
- személyek megfigyeltetése és leírása
- a jól tagolt elbeszélések fő részeinek megfigyelése, a szövegkoherencai elemeinek tudatosítása és használata
- kérvény megfogalmazása

- üdvözlőlapok írása valamilyen ünnep alkalmából

A szövegek műfajával kapcsolatos gyakorlatok

- az eseményekre és személyekre vonatkozó leírás alkalmazása
- a kérvényírás formai jellemzői
- a táviratírás jellemzői
- üdvözlőlapok írásának formái

Szókincsbővítés

- a szövegben felbukkanó ismeretlen kifejezések kiemlése,
- az ismeretlen kifejezések jelentésének megkeresésére irányuló gyakorlatok
- ritka és szép szavak folyamatos feljegyzése és megfelelő szöveggörnyezetben való alkalmazása
- szómezők gyűjtése

Vers- és szövegtanulás

- a diák életkornak megfelelő, a vajdasági magyar gyermekirodalom néhány versének vagy szövegrészletének megtanulása

Elbeszélés

- a diákok életével kapcsolatos események, történések elmondása
- személyek és állatok külső tulajdonságainak leírása megfigyelés alapján

A kommunikációs készségek fejlesztése

- táviratírás
- kérvényírás
- üdvözlőlap írása
- telefonbeszélgetések lebonyolítása

Film- és színművészet

- a fő- és mellékszereplők felismerése és jellemzése
- vizuális és akusztikai hatások megfigyelése
- a jelenet és felvonás megfigyelése a drámaaműben

Házi feladatok

- időnként a tanulók rövid, fél- egyoldalas fogalmazásokat írnak

Fogalmazástanítás

A fogalmazás szóban és írásban is világos mondat szerkesztésű, célratorő legyen. Az olvasott művekről értelmesen, világosan és összefüggően kell beszámolnia a tanulóknak.

Írásbeli dolgozat

A tanév közben a diákok 2 iskolai dolgozatot írnak: egyet-egyét minden félévben. A dolgozat témáját a diákok érdeklődéséhez kell szabni és általánosnak kell lennie (pl. Az én családom, Hogyan ünnepeltük a karácsonyt, vagy a húsvétot? Szünidei élményem stb.)

A felsorolt tevékenységeken kívül alkalmazni lehet a más tárgyak keretében éppen aktuális tevékenységeket is (pl. a szerb nyelvi órákon, vagy az idegen nyelvi órákon stb.)

A tanár tevékenysége

A tanárnak szem előtt kell tartania a gyerekek életkorát, előtudását, a különböző diákok különböző nyelvi szintjét. A tanító szabadon dönthet a tanítási témák és tartalmak megválasztásáról és azokat összekapcsolhatja más tantárgyak témáival. A tanár nemcsak információkat továbbít, hanem irányítja a tanítási folyamatot, megszervezi a tanítási tevékenységet.

A tanár által használatos taneszközök

Magyar irodalmi lexikon

Magyar értelmező kéziszótár

Rokon értelmű szavak szótára

Idegen szavak és kifejezések szótára

Irodalmi fogalomtárak

Enciklopédiák

Aktuális könyvajánlatok

A világháló

Napilapok, folyóiratok, a diákok által is olvasott magazinok

Oktató jellegű televíziós műsorok

Munkalapok és gyakorlófüzetek, amelyek az anyanyelvápolásra készültek

A témakörnek megfelelő konstruált, sokszorosított szövegek stb.

ROMSKI JEZIK

ROMANI ČHIB

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Reso thaj buti

Reso programesko e bukjako sito barjaripe dajaka čhibjako thaj gatisaripe sikhavnengo te pendžarenpe e fundone kanunenca pere dajaka čhibjake, te siklon thaj te istemalkeren. Jekha jekh manglape te baravalakeren poro alavari, bajakaren hačaribe prekal lačo thaj te pendžarenpe e kultura thaj istoria e Romengi.

Siklovibasko programi vaš barjaripe romana dajaka čhibjako gatisardo sito vaš odola siklovne ano fundone skole, savengi dajaki čhib romani, a nakhena ano klase e srpsko siklovibasko čhibja jase čhibja ever nacionalno minotitetjengo. Buti edukaciako kotar dajaki čhib akate siton jekha jekh e bukja edukaciako kotar srpsko sar dajaki čhib ano sikljovibe, e specifikkane karakteristika save siola romani čhib.

Operativno bukja:

Barjaripe mujibasko thaj hramibasko mothovdipe sikljovnengo.

Pendjaripe e sikljovnen e morfologia savi sitoj dendi thaj e sikljovibaske programea ani paralelea e materia ani srbikani čhib.

Manglape te pendjaren e čhibjenge forme save sikljile.

Sikljovibe romano lekipasko pedo fundo bahamja save denape palo odova.

Barjaripe kvalifikuibe drabaribasko ko sikljovne.

Kana kerelape materia kotar lilavnipe manglape te sikavnenpe sikljovne te analizirinen tekstja kotar beletristika, kokore te sikaven poro gndipe thaj te anen klidutnipe. Ano lirsko tekstja manglape te dikhljaren poetikane pilte thaj hačaribe.

Mujesko thaj hramibasko deskripcia karakterjengi, dijalogjengi kotar paramisja.

Bufljaripe aktivno laforutne ko sikljovne.

MOTHODIPE PROGRAMESKO

Mujesko vakheribe

Te dikhenpe forme vakheribaske ano poanglune klase thaj te sikavenpe.

Sikljovne te čhiven pučibe phande e tekstea savo dikhljarlape.

Lungaripe paramisaki pedo fundo dendo angluno mothovdipe. Anava agoreske. Deskripcia šejengi. Deskripcia persojengi kotar poangle kedime lafja (avrune thaj andrune karakteristike).

Kupatni deskripcia skolako amalesko po fundo disave punktja dikhibaske.

Sao berš te kedenpe lafja, sar ini vastušea vaš hor mothovdipe thaj dinamika stileski.

Hramibasko vakheribe

Diktati čučavne tekstjengo. Transformacia laforutnaki. Pherdipe thaj bufljardipe laforutnako. Keripe kupatne konceptesko. Sikljovibe te kerolpe deskripcia po fundo konceptesko. Arakhibe deskripciake kotora kotar e drabarutni. Deskripcia persojnengi, šejengi, pejsažja. Istemalkeribe atributja thaj personifikacia.

Te zumavingon sikljovne pedo korkorutno kreativno buti (drabaripe hramime bukja sikljovnengo thaj olengo analiziribe).

Privatno thaj oficielno lil. Hramibe divutnesko.

Skolake hramibaske teme

Kotar o berš hraminenape duj skolake hramibaske teme thaj duj kherutne hramibaske teme. (Harne korkorutne bukja).

Gramatika thaj lekhipe

Anavnutne thaj forme anavnutjenge. Komparacia adjektivjengo. Gendja thaj forme gendjengo: fundone thaj rdone. Pronounja thaj olengo semnibe.

Komparativno sikljovibe čhibjako materiako srbikana čhibjako.

Laforutni, kotora laforutnake, avazipaske primibe, verbeske vakhtja: aorist, futur, imperativ, potencijal, funndone thaj kompleksno verbjenge vakhtja.

Drabaripe

Sikljovibe hačaribasko drabaripe, sar ini šukar vakheribe tekstjengo thaj giljengo. Šukar vakheribe lafjengo thaj laforutnengo.

Sikljovibe drabaripe anda peste pedo fundo poangle dende teme (pherdipe, alosaribe misaljengo thaj aver).

Uzi drabarutni šaj te istemalkerenpe čhavrikane lila thaj aver adekvatno paramisja.

Literatura

Alosaribe kotar stampimi literatura pi romani čhib.

Nakhavdi literatura kotar srbikane thaj lumiake lilavnipe.

B. Stanković - "Koštana",

I. Andrić; - "Na Drini Čuprija"

DJ. Jakšić; - "Na liparu";

Branko V. Radičević; - "Pesme";

Aleksandar Puškin "Cigajna";

Servantes - "Don Kihot";

Lorka - "Ratvale bijava";

Pustikja

Rajko Djurić - Gramatika romana čhibjaki

Tatomir Vukanović - "Cigani, Romi u Jugoslaviji"

Rade Uhlik - "Jezik Roma"

Drabarutni

Istorija Roma

Marsel Kortijade - Romani čhib;

Trifun Dimić "Tradicionalno themesko lilavnipe"

Orijentaciono rndipe beršesko fondi sahatjengo

1. Buti po teksti - 16

2. Vakheribaske bukja - 12
3. Hramibaske bukja - 10
4. Hramibaske tekstja - 5
5. Gramatika e lekhipa - 16
6. Istoria Romengi - 5
7. Lektira - 6
8. Sistemizacia - 2

Romani čhib realizuinelape 2 sahatja ano kurko, jase 72 sahatja ano berš.

RUMUNSKI JEZIK

LIMBA ROMÂNĂ

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Scopul activităţii instructive în clasa a VI-a este:

Însuşirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoştinţe şi capacităţi, crearea şi menţinerea interesului pentru lectură cu identificarea informaţiilor esenţiale dintr-un mesaj oral şi scris, însuşirea exprimării orale şi scrise, îmbogăţirea vocabularului cu cuvinte şi expresii noi şi sesizarea sensului unităţilor lexicale noi în funcţie de context, dezvoltarea interesului faţă de creaţiile literare în limba română, dezvoltarea capacităţii de exprimare, orală şi scrisă, receptarea, iniţierea şi participarea la un act de comunicare oral şi în scris în limba română literară.

Sarcini operative

La sfârşitul clasei a VI-a elevii trebuie:

- să-şi îmbogăţească vocabularul cu expresii şi cuvinte noi
- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut
- să aplice regulile de ortografie în scris
- să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral şi scris
- să cunoască părţile de vorbire flexibile şi neflexibile
- să identifice informaţiile esenţiale şi detaliile dintr-un mesaj oral
- să manifeste interes pentru creaţiile literare în limba română
- să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar
- să alcătuiască rezumatul unui text literar
- să alcătuiască lucrări scurte pe o temă dată
- să respecte metodologia lucrărilor scrise

- să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare
- să înțeleagă semnificația limbii române în conturarea identității naționale
- formarea deprinderilor de muncă independentă și dezvoltarea creativității elevilor

CONȚINUTURI DE PROGRAM

LITERATURA

Lectură școlară

SUBIECTE PROPUSE PENTRU CLASA A ȘASEA

28. Ion Agârbiceanu, **Întâiul drum**
29. Vasile Alecsandri, **Iarna**
30. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie**, (fragment)
31. Balada populară **Corbea**
32. Marin Sorescu, **La ce latră Grivei?**
- 33. Doina**
34. Mihai Eminescu, **La mijloc de codru**
35. Mark Twain, **Printși cerșetor**, (fragment)
36. Grigore Vieru, **În limba ta**
37. Grigore Alexandrescu **Toporul și pădurea**
- 38. Localitatea Marcovăț, satul lui Marcu ciobanul**
39. Frank Baum, **Vrăjitorul din Oz**, (fragment)
40. Otilia Cazimir, **A murit Luchi**
41. George Coșbuc, **Noapte de vară**
42. Barbu Ștefănescu Delavrancea, **Domnul Vucea**
43. Ștefan O. Iosif, **Furtuna**
44. Ljubivoje Ršumović - **Motanul Michelangelo și frumoasele Veronici**
45. A. Bassarabescu, **Duman**
46. I. L. Caragiale, **Bubico**
- 47. Din creațiile populare** (cântece, proverbe, ghicitori, zicători, poezii ocazionale)
48. Dumitru Almaș, **Povestea frumoasei Dochia**
49. Alexandru Odobescu, **Pe plaiurile Bisociei**

50. Petre Dulfu, **Isprăvile lui Păcală** (fragment)

51. Mihail Sadoveanu, **Țara de dincolo de negură** (fragment)

52. Petar Kočić, **Jablan**

53. Rebus

54. Mihai Condali, **Florin și Florica**

Lectură școlară

Rudyard Kipling, **Cartea junglei**

Ferenc Molnar, **Băieții din strada Pâl**

Johanna Spyri, **Haydi, fetița munților**

Selecție din literatura română

Selecție din literatura popoarelor și naționalităților conlocuitoare

ANALIZA TEXTULUI

Stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice.

Delimitarea subiectului și motivului într-o operă literară.

Observarea și explicarea ideilor literar-artistice, funcția lor în compoziția operei literare și identificarea elementelor componente ale narațiunii.

Identificarea elementelor de bază ale acțiunii, ordinea lor (intriga, desfășurarea), personajele și trăsăturile lor (fizice, de caracter și morale), procedeele artistice de construire a personajelor (autocaracterizare, propriile mărturisiri, caracterizarea de către alte personaje).

Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu și figurat al cuvântului.

Formarea unor opinii personale despre opera analizată

Identificarea noțiunilor de teorie literară.

Noțiuni literare

Narațiunea, descrierea, dialogul, monologul, metafora, alegoria, pastelul, personificarea, comparația, rima (tipurile), ritmul, doina, balada, romanul, oda, fabula, legenda, dramatizarea, nuvela, stilul

LIMBA (gramatică, ortografie)

Repetarea și consolidarea materiei din clasa a V-a.

Noțiuni de fonetică, diftongii, triftongii (actualizare). Accentul. Despărțirea în silabe a cuvintelor derivate și a cuvintelor compuse.

Vocabularul limbii române. Familia lexicală - actualizare. Omonimele. Paronimele. Sinonimele și antonimele (actualizare).

Arhaismele și regionalismele.

Procedeele interne de îmbogățire a vocabularului. Derivarea (actualizare),

Substantivul. Substantivele simple și compuse. Substantivele comune și proprii. Genul. Numărul. Cazurile substantivului și funcția sintactică.

Articolul. Articolul hotărât și articolul nehotărât.

Nominativul. Genitivul. Articolul posesiv-genitival. Dativul. Acuzativul. Prepoziția și rolul ei în exprimarea acuzativului. Vocativul.

Declinarea substantivelor comune și proprii cu articol hotărât și nehotărât.

Articolul demonstrativ-adjectival. Acordul cu substantivul.

Adjectivul. Adjectivele variabile și invariabile. Acordul cu substantivul în gen, număr și caz.

Gradele de comparație.

Pronumele. Pronumele personal și categoriile lui gramaticale (persoană, gen, număr, caz)

Formele accentuate și neaccentuate ale pronumelui personal. Pronumele personal de politețe.

Pronumele de întărire. Pronumele reflexiv.

Pronumele și adjectivele pronominale: pronumele și adjectivul posesiv, pronumele și adjectivul demonstrativ.

Numeralul cardinal și ordinal. Numeralul colectiv, distributiv, multiplicativ și adverbial.

Scrierea corectă a numeralului.

Verbul. Categoriile gramaticale ale verbului: timpul, persoana, numărul, modul.

Conjugarea. Modurile personale și modurile nepersonale ale verbului.

Timpurile modului indicativ: prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfectul, viitor, viitor anterior.

Modurile: imperativ, conjunctiv, condițional-optativ.

Infinitiv. Gerunziu. Participiu. Supin.

Părțile de vorbire neflexibile. **Adverbul** - de loc, timp, mod. Gradele de comparație ale adverbului.

Conjuncția coordonatoare și subordonatoare. **Prepoziția.** **Interjecția.** Tipuri de interjecții.

Sintaxa propoziției.

Propoziția simplă și dezvoltată. **Subiectul.** Subiectul exprimat prin substantive și pronume. Subiectul multiplu. Subiectul neexprimat.

Predicatul. Predicatul verbal și predicatul nominal

Atributul. Atributul adjectival și substantival. Atributul substantival genitival și prepozițional. Atributul pronominal.

Complementul. Complementul direct și indirect. Complementele circumstanțiale de loc, de timp, de mod.

Sintaxa frazei. Fraza - noțiuni generale (actualizare). Propoziția principală și propoziția secundară. Delimitarea propozițiilor dintr-o frază.

Noțiuni de ortografie. Despărțirea cuvintelor în silabe (actualizare). Scrierea corectă a substantivelor proprii și a substantivelor în genitiv. Scrierea corectă a numeralelor și a pronumelui personal sau reflexiv din cadrul paradigmelor verbale compuse. Folosirea corectă a ortogramelor: *într-o, într-un, dintr-o, dintr-un*. Folosirea corectă a adverbului de negație *nu (n-)*. Semnele de punctuație (actualizare).

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Activarea cunoștințelor de limbă pentru a percepe și realiza fapte de comunicare, orală și scrisă.

Exprimarea în mod original, într-o formă accesibilă, a propriilor idei și opinii

Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare.

Înțelegerea textului literar și comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale

Determinarea sensului unor cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte.

Exerciții de însușire și definire a noțiunilor și cuvintelor -prin activități în ateliere.

Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri și proză).

Discuții pe marginea textelor literare și a subiectelor libere prin menționarea indicilor spațiali și temporali într-o narațiune.

Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale (propoziție sau frază), și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire.

Exerciții de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, a monologului în dialog, a textului narativ în text dramatic.

Exprimarea în scris

Dictări libere și de control.

Compunerea (narațiunea, descrierea, portretul, rezumatul)

Interpretarea liberă ale unor aspecte structurale ale unei opere literare.

Scrierea argumentată a impresiilor provocate de textele literare și interpretarea unor aspecte din operă.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog) în compunerile elevilor pe teme libere și teme date.

Narațiunea (narațiunea la persoana a III-a, la persoana I, subiectul operei literare, momentele subiectului, timpul și spațiul în narațiune)

Exerciții de înțelegere și explicare a noțiunilor de teorie literară.

Exerciții pentru dezvoltarea creativității elevilor.

Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice și semnele de punctuație.

Afișul, anunțul, corespondența, invitația.

Șase teme pentru acasăși analiza lor la oră.

Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere și o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru **Limba română ca limbă maternă** pentru clasa a VI-a se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activități: însușirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și scris, însușirea exprimării orale și scrise, dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română, dezvoltarea capacității de exprimare, oralăși scrisă, receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și în scris în limba română literară.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor și sesizarea sensului unităților lexicale noi în funcție de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris, să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral, să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română, să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar, să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare și formarea deprinderilor de muncă independentă și dezvoltarea creativității elevilor

RUSINSKI JEZIK

РУСКИ ЯЗИК

КУЛТУРА УСНОГО И ПИСАНОГО ВИСЛОВИОВАЊА

Приповедане - о дожицох и зявеньох з хаснованьом нарастаня дії, пошвидшаня, спомалшованя, пременки дії або законченя. Власни приступ розуменю зявеньох.

Творче преприповедоване - хасноване нових словох, синоними, антоними, гомоними.

Описоване - рух у природи (животині у рушаню, природни зявеня - виторбурия, габи и под.).

Описоване зоз звекшованьом интензитету руху, гледане и хасноване нових словох доактивного словніка школярох.

Лексика - слова и вирази за звекшоване, преувелічоване, зменшоване. Виразоване иронії зоз словами и интонацию. Виразоване довирия и недовирия.

Поровнаня характеристични за руски язык.

Меноване - дії, роботи, целосци.

Писане - литерарни состав, новинарска вистка, дописоване, винчованка, телеграм.

Два школски писмени задатки рочно.

Преглібйованє елементох култури висловйованя наведзених у предходних класох.

РОБОТА НА КНІЖОВНИМ ТЕКСТУ

Обробок текстох з народней и уметніцкей творчосци на руским язичу.

риповедка - описани виринок зоз живота, главна подоба, тема, причина и пошлїдок, морални и други дилеми як пренєшене искуство.

Басна и присловка - швет поукох о живоце.

Сказка - медзи можлївим и жаданим.

Писня - швет любовних, социялних и другихчувствох.

ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНЕЙ КУЛТУРИ

Историйни околносци у старим краю пред досельованє Руснацох на простор южней Панонїї.

Преселєне перших фамилийох и познейше селєне векших ґрупох.

Околносци у котрих ше приселєнци нашли у новим краю. Условија за живот и роботу, законски одредзєня контракту зоз царским двором, дружтвени околносци, орґанізованосц приселєнцох, културни обставини, просвитна работа, духовни живот.

Школяре треба же би у заєднїцких активносцох:

- патрели голєм єдну театралну представу на руским язичу,
- научели шпивац вецей народни або компомовани писнї,
- научели танцовац голєм єден народни танєц и єден класични танєц,
- уключели ше до роботи културно-уметнїцкоґо дружтвау своїм месце,

провадзєли часописи, радио и ТВ емисїї за дзеци на руским язичу и упознавали ше з процесом наставаня тих емисийох и активно у нїх участвовали спрам индивидуалних способносцох.

ҐРАМАТИКА И ПРАВОПИС

Дїєсловни форми.

Розличносц виражованя часу.

Прєменки гласох (консонанти к,г',х, єдначенє по дзвонкосци у бешеди и писаню, нєпостояне о,е, у пожичених словох - а).

Вежби за утвєрдзованє правописних навикнуцох.

ЛЕКТИРА

Дюра Папгаргаї: Конєц швета (приповедки по вибору)

Спрам своєї форми програм подзелени на класи як часц структури основней школи. Медзитим, возрастни уровень не знак и уровня комуникативней оспособеносци школяра на руским язикау, та з того виходзи же ше зоз каждим школяром роби поєдинечно у складзе зоз його язичну компетенцию. Основни цель у тим же би школяр почал бешедовац по руски кед дотля не бешедовал. У даєдних случаях то буду лем одвити на питаня, а з даєдним мож розвиц розгварку.

Укупни процес ученя и вежбања унапрямени на подруче култури висловйованя праве прето же основни цель то здобуванє комуникативней компетенції, тє. бешеди по руски. У тим смислу треба хасновац велї комбинації усних вежбох по моделох комуникації, а то значи модел напр. менованя єствох и предметох, модел обрацаня з питаньом, одвита на питанє, модел висловйованя прикметох предмета итд. док ше не розвиє самостойне висловйованє. Кажди модел ше увежбує зоз школяром тельо кельо то потребне на исти способ як цо ше то роби при ученю странского язика. Зоз хаснованьом рижних способох лексичних вежбох мож увежбовац модели питаньох и одвитох и на таки способ розвивац комуникативну компетенцию школяра.

SLOVAČKI JEZIK

SLOVENSKÝ JAZYK

Ciele a úlohy

Uschopniť žiakov pre konverzáciu v slovenskej reči, vypestovať v maximálne možnej miere kultúru ústneho vyjadrovania, vyvinúť schopnosti a spôsobilosti čítania a písania v slovenskej reči. Dávať dôraz na komunikačnú funkciu jazyka. Sprostredkovať deťom základné pravidlá slovenského jazyka, ktoré im umožnia čo efektívnejšiu slovnú a písomnú komunikáciu v slovenčine. Pestovať čítateľské návyky, predovšetkým smerom k slovenskému tlačenému slovu vo Vojvodine (Zornička, Vzlet, Hlas ľudu, Rovina, Evanjelický hlásnik, knižná produkcia), ale i k prílehavým publikáciám zo Slovenskej republiky, tiež návyky sledovania slovenských elektronických masovokomunikačných prostriedkov (celovojvodinské a lokálne TV a rozhlasové stanice, tiež dostupné TV vysielania zo Slovenskej republiky). Motivovať ich k zapájaniu sa do mimotriednej činnosti v slovenskej reči a do záujmovej činnosti v slovenských kultúrno-umeleckých a iných spolkoch a inštitúciách v lokálnom prostredí. Nevtieravým a vekuprimeraným spôsobom pestovať národnú a kultúrnu identitu slovenských detí, etnickú sebaúctu a zoznamovať ich s prvkami tradície, kultúry, zvykov a obyčajov slovenského národa vcelku a slovenskej vojvodinskej komunity zvlášť, tiež uschopňovať ich pre multikultúrne spolunažívanie vo vojvodinskom, ale i širšom štátnom a regionálnom kontexte. Zoznámiť deti so súčasnými kultúrnymi a vzdelávacími organizáciami a inštitúciami slovenskej menšiny vo Vojvodine a v Srbsku a motivovať ich k ďalšiemu školeniu v slovenskej reči (gymnázium, fakulta). Uschopňovať ich pre súčasné, demokratické a multikultúrne vzťahy medzi etnickými skupinami, pestovať zmysel pre zachovávanie svojho etnického a jazykového povedomia, uctievanie toho, čo je odlišné, rozdielne, tiež zmysel a spôsobilosti pre toleranciu a nenásilnú medzietnickú komunikáciu.

6. ročník

Ciel: Žiaci majú dosiahnuť taký stupeň rozvoja komunikatívnych zručností v rámci predpísaného učiva, aby vedeli samostatne uplatniť osvojené rečové zručnosti v štandardných i odborných komunikatívnych situáciách (v súlade s tematickým minimom).

V 6. ročníku si osvojujú základné pravidlá slovenského pravopisu a získavajú zručnosť a návyk podľa osvojených pravidiel pravopisne správne písať. Získavajú zručnosť správne a plynule čítať. Aj ďalej obohacujú svoju slovnú zásobu a pestujú kultúru vyjadrovania.

ČIASTKOVÉ ÚLOHY

Úlohou vyučovania slovenčiny v 6. ročníku je prehľbovanie a rozširovanie rečových zručností získaných v predchádzajúcich ročníkoch. Žiaci majú získať väčšiu pohotovosť, samostatnosť a istotu v tematických a obsahovo ohraničených prejavoch.

Z rečových zručností vo vyučovaní prevažuje ústny prejav, ktorý je stimulovaný počúvaním a čítaním.

Písomný prejav je menej zastúpený. Systematicky sa upevňujú návyky správnej výslovnosti. Dôležité je uschopňovať žiakov, aby vedeli:

- samostatne odpovedať na otázky, aby aj sami vedeli tvoriť otázky;
- správne reagovať na partnerovu repliku;
- samostatne opísať obrázok, situáciu alebo svoj zážitok;
- formulovať hlásenie, prosbu, ospravednenie, poďakovanie;
- aktívne a správne využiť svoju slovnú zásobu a prehlbovať ju použíjúc slovník, učebnice, encyklopédie...
- často sa zapájať do rečovej činnosti, do dialógov a súvislých prejavov a kvalitatívna úroveň týchto sa má zvýšiť.

KULTÚRA ÚSTNEHO A PÍSOMNÉHO VYJADROVANIA

Rozprávanie - o zážitkoch, o tom čo videli, čo by si priali. Tvorenie skupiny slov pre určenú tému a viet zo zadaných slov. Majú vedieť vyjadriť svoj názor o prečítanom texte (čo sa mi páčilo a prečo), jeho názov, autora, ústrednú postavu a jej vlastnosti. Majú sa vedieť poďakovať, požiadať o pomoc. Majú samostatne porozprávať niekoľko viet o svojom súrodencovi, priateľovi, spolužiakovi, o živote v škole, porozprávať svoj zážitok, nejakú udalosť, v ktorej brali účasť...

Reprodukcia - počutého a prečítaného textu alebo rozprávky za pomoci osnovy alebo samostatne. Opísať obrázok alebo postupný dej pomocou členenej ilustrácie. Vedieť reprodukovať za pomoci osnovy sledovaný slovenský film, rozprávku alebo detské divadelné predstavenie, scénu alebo oslavu.

Opis - enteriéru a exteriéru, ľudí, zvierat, prírodných javov.

Dialóg - rozprávanie o udalosti prostredníctvom vynechania slov opisu; priama a nepriama reč. Majú povedať samostatne a súvisle najmenej 8 viet o obrázku, precvičenej téme a viesť dialóg.

Dávať dôraz na interpunkciu (bodka, čiarka, výkričník, otáznik).

Dramatizácia - textu podľa výberu, zážitku alebo udalosti z každodenného života (situáciu v knižnici, v obchode, na pošte, u školského pedagóga...); čítanie podľa úloh a striedania úloh.

Rozhovor - prihliadať na rozvoj slovníka každodennej konverzácie, obohacovanie aktívnej slovnej zásoby, frazeológia. Frekventné vety z každodenného života. Rozličné tvary vyjadrovania, vynachádzavosť, dôvtip. Cvičenia so zmenou a dopĺňaním viet.

Slovník - použitie slovníka pri obohacovaní slovnej zásoby, paralela so srbským jazykom, kalky, vysvetlenie významu slov v kontexte. Synonymá, homonymá, antonymá, zdobeniny. Obohacovanie slovnej zásoby žiakov pomocou didaktických hier z jazyka, rébusov, dopĺňovačiek, prešmyčiek, hlavolamov,... Písanie vlastného slovníka menej známych slov a výrazov.

Čítanie - Hlasné a tiché čítanie, správna dikcia a intonácia vety. Melódia vety. Slová, v ktorých nastáva spodobovanie spoluhlások.

Odpisovanie - kratších viet a textov, charakteristických slov a výrazov, odpisovanie so zadanou úlohou (obmena rodu, čísla, času, slabík...). Písanie krátkej slohovej práce podľa osnovy alebo zadaných otázok v rozsahu 6-8 viet; písanie pozdravu a blahoželania.

Od žiakov očakávame, aby vedeli aspoň 4 básne, 5 slovenských ľudových piesní, hádany, riekanky, niektoré porekadlá a príslovia, dve krátke prózy v rozsahu 6-8 riadkov a 4 krátke dialógy alebo účasť v detskom divadelnom predstavení.

Žiaci si majú osvojiť aktívne približne 400 slov a frazeologických spojení. Pasívna slovná zásoba má byť na každej úrovni vyššia ako aktívna.

Diktáty treba písať len ako nácvičné.

Mimovyučovacie čítanie - časopisy pre deti a mládež, slovenská detská literatúra a ľudová slovesnosť.

PRÁCA S TEXTOM

Rozlišovanie: rozprávky (ľudovej a autorskej), bájky, básne, porekadlá a príslovia, hádanky, rečňovanky.

Čítanie - kratších slovenských ľudových rozprávok, textov z umeleckej tvorby, piesní, básní, bajok. Nacvičovanie plynulého čítania s porozumením, ktorá sa rovná hovoru. Pri spracovaní básní nacvičovanie umeleckého prednesu.

Vypozorovať priebeh udalosti, hlavné a vedľajšie postavy, čas a miesto konania deja, začiatok, zauzlenie a rozuzlenie, dejová postupnosť, opis okolia a ľudí; posolstvo prísloví; ponaučenie bajok porovnávať s udalosťami zo života. Všímať si fantastické prvky v rozprávkach a prenesený význam v bajke. Viacvýznamové slová.

Populárne detské a ľudové piesne.

Sledovať detské časopisy. Písanie krátkych literárnych prác do časopisov.

Spoločné pozerania a rozbor aspoň jedného divadelného predstavenia a filmu pre deti v slovenskej reči.

GRAMATIKA A PRAVOPIS

Rozdelenie hlások (upevňovanie, vyhľadávanie v texte).

Rozdelenie spoluhlások na tvrdé, mäkké a obojaké.

Písanie **y, ý** vo vybraných slovách.

Zvykať žiakov správne používať pády podstatných mien a iných ohybných slov s osobitným dôrazom na pravopis. Pomenovanie ohybných slov: podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky, slovesá (poznať v texte).

Stupňovanie prídavných mien.

Veta - základné rozdelenie. Jednoduchá veta a súvetie. Podmet a prísudok.

Vety s tvarmy prídavných mien *rád, rada, radi, rady*.

Podstatné mená a slovesá vo vete - ich funkcia. Písanie vlastných podstatných mien.

Slovesá, slovesné časy, neurčitok. Časovanie sloviess.

Slabika a rozdelenie slov na slabiky.

Výslovnosť- nacvičovanie výslovnosti jednotlivých hlások a slov.

Zámená - ukazovacia a opytovacie zámená.

Pravopis prídavných mien, zámen, čísloviek, sloviess.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

Výber krátkych a veselých textov z ľudovej slovesnosti: rozprávky, rečovanky, hádanky, príslovia, detské ľudové hry a piesne, bájky.

Ľudové piesne - výber.

Vyčítanky - výber.

Výber z poézie a prózy vojvodinských autorov.

Zo svetovej literatúry (výber).

Jozef Pavlovič (výber)

Detské ľudové hry.

Daniel Hevier (výber)

Mária Rázusová - Martáková (výber)

Klára Jarunková (výber)

Zoroslav Jesenský (výber)

Mária Kotvášová - Jonášová (výber)

Štefan Moravčík (výber)

Slovenská ľudová pieseň: Po nábreží

Slovenská ľudová balada.

Alojz Čobej: Čo všetko deťom k šťastiu treba

Marta Hlušíková: Príbeh o Európe

Miroslav Demák: Vranka Hanka a havran Ján

Anna Majerová: Májový deň

Krista Bendová: Čapica

Reprodukcia spracovaných textov systematicky podľa sledu udalostí. Diferencované úlohy.

Obmena zakončenia rozprávky.

Podľa učiteľovho názoru žiaci sa môžu naučiť vybranú báseň naspamäť a nacvičovať umelecký prednes.

TÉMY NA SPRACOVANIE: IV-VI. ročník

Širšia rodina. Príbuzenské vzťahy. Životopisné údaje. Moje narodeniny. Hostia. Jedálny lístok. Návštevy. Sviatky. Môj priateľ-moja priateľka. Pracovný deň žiaka. Voľný čas. Záluby. Kniha. TV a rozhlas. Rozprávky starej matere a starého otca. Časti tela - podrobnejšie. Vnútorné orgány. Chráňme prírodu - zvieratá a rastliny. Počasie. Ročný kolobeh v prírode. Povolania a remeslá. Rodná reč. Láska k rodnej reči. Najdôležitejšie slovenské vojvodinské manifestácie pre deti - festivaly a prehliadky. Časopis Zornička. Návšteva priateľa v Novom Sade. Telefonická konverzácia. Doprava. V obchodnom dome. Na pošte. Na kúpalisku. Športy. Kupujeme počítač. Budova, byt. Koľko je hodín. Dátumy. Adresy. Slovenské kultúrne, informačné a náboženské inštitúcie v Novom Sade. U lekára. Planéta Zem. Kontinenty, strany sveta. Kam by som chcel(a) cestovať. Pesničky, dialógy, scény, dielne na vylepšenie konverzácie. Comics. Pexeso.

Прvky národnej kultúry a tradície

Zoznamovanie detí so základmi dejín slovenskej menšiny vo Vojvodine a Srbsku (dosťahovanie, kultúrne, vzdelanostné, cirkevné a hospodárske snahy, vrcholné kultúrne výsledky, relevantné organizačné formy a inštitúcie...), sprostredkovanie poznatkov, ale i pestovanie emočného vzťahu k tradícii, kultúre, obyčajom a zvykom slovenskej menšiny vo Vojvodine, Srbsku, ale i na celej Dolnej zemi (folklor, remeslá, ľudová slovesnosť, divadlo, literatúra, hudba, tradičné detské hry, obyčaje, demonológia...), no nie v zmysle romantického tradicionalizmu a paseizmu, ale vždy v relácii k budúcnosti, rozvoju a modernizácii. Na minulosť sa opierať, do budúcnosti sa pozerieť. Sprostredkovať deťom poznatky o slovenskej komunite vo Vojvodine a Srbsku (osady, inštitúcie a organizácie, osobnosti, mená, priezviská, pôvod...), ale i stykoch s inými etnickými skupinami a kultúrami, o prínosoch Slovákov tunajšiemu prostrediu (v školstve, kultúre, umení, architektúre...). Snažiť sa slovenskú identitu a sebaúctu pestovať subtilne, nie prostredníctvom hesiel a fráz, ale na konkrétnych príkladoch, spájať pritom poznatky s emočným nasadením, vždy ale so zreteľom na menšinové a ľudské práva, na európsky kontext, tiež na interetnickú úctu, toleranciu a interakciu.

DIDAKTICKÉ POKYNY

Keď ide o tento predmet, musí sa mať na zreteli podstatná úloha: naučiť žiakov pekne rozprávať po slovensky, pekne čítať, písať a získať zručnosť v jazykovej správnosti. Musia sa mať vždy na zreteli predvedomosti žiakov a na ne sa musí vždy sústavne nadväzovať.

Gramatika sa má podávať v implicitnej podobe, namiesto opravovania chýb sa využíva modelovanie správneho rečového variantu. Neodmysliteľné je vytvorenie príjemnej atmosféry, ktorá predpokladá partnerský vzťah medzi učiteľom a žiakom a má pomôcť prekonať psychickú bariéru pri aktivizácii získaných rečových zručností, schopností a návykov. Každý jazykový prostriedok sa demonštruje v určitom kontexte, nie izolovane. V nácviku rečových zručností majú dominovať rozličné formy párovej konverzácie v interakcii učiteľ - žiak a žiak - žiak. K požiadavkám na spôsob vyjadrovania sa patrí jednoduchosť, prirodzenosť, spontánnosť a jazyková správnosť.

UKRAJINSKI JEZIK

Метою навчання української мови у п'ятому класі є: вивчення української літературної мови, ознайомлення з українською літературою, опанування учнями мови для усного і письмового висловлювання, збагачення словникового запасу новими словами і виразами, навчання мови до рівня вільного висловлювання своїх думок стосовно повсякденного життя, оволодіння методикою написання творів на вільну тему, ознайомлення із звичаями та традиціями українського народу.

Оперативні завдання

В кінці шостого класу учні повинні:

- правильно і плавно та з розумінням читати відомі та невідомі тексти;
- дотримуватись правил пунктуації при читанні;
- дотримуватись правил правопису на письмі;
- чітко писати писаними літерами під час диктантів та самодиктантів;
- висловлювати свої думки стосовно повсякденного життя;
- зрозуміти прочитане і зробити усний та письмовий висновок прочитаного тексту;
- збагатити свій словниковий запас і засвоїти близько 300 нових слів та виразів;
- висловлювати свої думки використовуючи реченнєві моделі минулому, теперішньому і майбутньому часі;

- правильно виділяти головну думку в рамках засвоєної теми;
- розпізнавати відомі структури тексту;
- поступово опановувати методикою написання творів на вільну тему;
- збагачувати знання про звичаї та традиції українського народу.

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Повторення вивченого в 5 класі.

Фонетика:

Вимова приголосних - уподібнення за м'якістю: *пісня, освітній, для, сміх* та ін.

Уподібнення за місцем творення -шиплячі *ж, ч, ш* перед фрикативними *с і ц*: *намажся, діжці, не мучся, дочці, ховаєшся, дошці* та фрикативні *з і с* перед шиплячими *ж і ш*: *з жалю, з шести, зшити* та ін.

Подвоєння приголосних: *сумління, подружжя, піддошшя, розрісся* та спрощення груп приголосних: *стн, здн, слн, рдц, скн, стклн, нтств* і ін.

Уподібнення за способом творення - зімкненого *д* перед фрикативними *з і с* та африкати *ц і дз*: *відзимувати, підсісти, над цим, віддзекалення*; а також зімкненого *т* перед фрикативним *с*: *багатство, сміється*.

Іменник:

Повторення відмінювання іменників засвоєне в попередніх класах. Називний, знахідний та місцевий відмінки (множина). Закінчення іменників у родовому, давальному та місцевому відмінках множини.

Займенник:

Питальні, неозначені та заперечні займенники. Відмінювання займенників

Дієслово:

Рід дієслів. Дієслова I і II дієвідміни. Імператив парадигми. Теперішній час. Минулий час. Майбутній час.

Прислівник:

Вживання прислівника у ролі присудка.

Речення:

Інформація про особу (предмет), про яку йде мова.	Мою сестру звати Віра. Їй десять років. У неї пишне чорне волосся і карі очі.
Інформація про якісні ознаки особи чи предмета	Роман веселої вдачі. Перед новим будинком посадили дерево.
Наказовий спосіб (наказ, бажання, прохання)	Роскажи про свою подорож!

Заперечні речення:

Без протиставлення. З протиставленням.	Ні, це не наша вулиця. Це не книжка, а зошит. Ніні не дев'ять, а десять років.
---	--

Комунікативні одиниці:

З Новим роком!

Зі святом Вас!

Вітаю тебе з днем народження!

Спасибі за привітання.

Дуже приємно.

Мені подобається.

ЛІТЕРАТУРА

1.	Література стосовно пів року.
2.	Українські народні казки.
3.	Казки народів світу.
4.	Байки.
5.	Українські народні пісні.
6.	Обрядові пісні (Миколая, Різдво, Новий рік, Великдень)
7.	Тематичні вірші та пісні (День народження, дружба)
8.	Твори українських письменників.
9.	Леся Українка "Мрії"
10.	Павло Тичина "Гаї шумлять"
11.	Борис Грінченко "Олеся"
12.	Тематична література.
13.	Літопис "Слово о полку Ігоревім"
14.	Легенди.

Читання

Правильне і плавне читання з розумінням прочитаного відомого та невідомого тексту. Виразне читання різних літературних жанрів.

Правильне читання драматургічного тексту.

Виразне читання невідомого тексту з дотриманням правил пунктуації.

Аналіз тексту

Аналіз літературних творів та усної народної творчості.

Поділ текстів на частини. Вибір найцікавішої частини тексту. Висловлювання своєї думки про прочитане та дискусії на базі прочитаного.

Виділення головних героїв та другорядних дійових осіб. Характеристика головних дійових осіб.

Опис природи у тексті.

Пряме та переносне значення слів.

Аналіз поезії (тема, ідея).

Виділення та пояснення виразів, слів та діалогів в тексті стосовно поведінки головних героїв, драматичних ситуацій і їхніх причин та наслідків.

Аналіз частин тексту на базі головної думки тексту.

Літературні терміни

Діалог, портрет, головний герой і дійові особи, вірш, стовпчик, план твору, головна думка, висновок.

Розповідь, казка, байка, басна, легенда, літопис.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

Розмовна мова

Розповідь про різні випадки та пригоди.

Складання розповіді на задану тему на вибір учня або викладача. Опис природи. Опис з використанням запропонованих слів. Водження дискусії на задану тему.

Розмова про улюблену книгу, фільм, телепередачу.

Закінчення розповіді з заданим початком.

Розмови на актуальні теми, що цікавлять дітей. Розмови з використанням тематичних слів.

Переказ тексту.

Опис поодиноких предметів, осіб, природи та природних явищ.

Вправи для збагачення словникового запасу слів.

Короткі розмови на теми з повсякденного життя.

Письмо

Письмовий переказ цікавих пригод з особистого життя учнів.

Опис поодиноких предметів, осіб, природи.

Диктант, самодиктант.

Правильне написання різних граматичних форм слів вжитих у тексті.

Складання творів з дотриманням головних елементів (вступ, головна частина, кінцівка).

Вправи складання простих поширених речень. Вправи перетворення простих коротких речень в поширені.

Вправи правильного вживання правил пунктуації.

Виконання домашніх завдань і їхня перевірка на уроці.

Дві письмові роботи - по одній в кожному шкільному півріччі.

Елементи національної культури

Весільні обряди та хрестини.

Український народний одяг у Воєводині.

Географічні поняття (міста України, туристичні центри).

Історія формування української нації.

Генезис українського народу і досягнення української культури за часів Київської Русі.

Вивчення українських пісень.

Українські народні ігри.

Архітектура - специфічність українських осель, деякі назви старовинних побутових предметів.

Презентація народних звичаїв, пісень та ігор на шкільних вечорах в традиційному народному одязі.

Історичний контекст доселення українців на терени південної Панонії.

Огляд доселень українців вколишню Югославію і сьогоднішню Сербію.

ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Традиційні методи виконання програми з української мови з елементами національної культури представлені у вигляді чітко сформульованих етапів.

У сфері літератури запропоновано дві адекватні системи: читання з розумінням тексту і письмо з вживанням правил правопису, засвоєних протягом минулих років навчання. Відповідна презентація цих систем та їхнє засвоєння, разом з тим і розуміння поетичних, прозових чи драматургічних творів, допомагають учням в правильному і логічному спілкуванні українською мовою.

В області мови наголос ставиться на вдосконалення спілкування шляхом збагачення словникового запасу, як і використання синонімів та антонімів. Мова учнів повинна ґрунтуватись на мовних структурах в душі української мови.

Культура мови та письма є від виняткового значення, аце являє собою кістяк будь-якого якісного спілкування. З цих причин, протягом роботи з учнями велику увагу потрібно приділяти збагаченню лексичного фонду та проширенню семантичного значення слів, плеканню національної культури, звичаїв, історії та культури.

HRVATSKI JEZIK

CILJ I ZADACI:

Cilj nastave hrvatskog jezika i književnosti jeste obrazovanje i odgoj učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika.

Zadaci nastave hrvatskog jezika i književnosti su da:

- upoznaje učenike s književnom umetnošću,
- razvija humanističko i književno obrazovanje na najboljim djelima hrvatske i svjetske kulturne baštine
- usavršava učenike na istraživački i kritički odnos prema književnosti i osposobljava ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumijevanje, tumačenje i ocjenjivanje književno-umjetničkih djela,
- osigurava funkcionalna znanja iz teorije i historije književnosti radi boljeg razumevanja i uspješnijeg proučavanja umjetničkih tekstova,
- osposobljava učenike da se pouzdano služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja,
- širi saznajne vidike učenika i potiče ih na kritičko mišljenje i originalna gledišta,
- odgaja u duhu općeg humanističkog progressa i na načelu poštovanja, čuvanja i bogaćenja kulturne i umjetničke baštine, civilizacijskih tekovina i materijalnih dobara u okviru hrvatske i svetske zajednice,
- uvodi učenike u proučavanje jezika kao sustava,
- uvodi učenike u lingvistička znanja i pojmove,
- razvija jezični senzibilitet i izražavanje učenika,
- osposobljava učenike da teorijska znanja o jezičnim pojavama i pravopisnoj normi uspješno primenjuje u praksi,
- odgaja u duhu jezične tolerancije prema drugim jezicima i varijantnoj osobnosti hrvatskog jezika,
- razvija učenja u pismenom i usmenom izražavanju,
- potiče učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na njegovanje kulture dijaloga,
- osposobljava učenike da se uspješno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim funkcionalnim stihovima u različitim govornim situacijama,
- potiče i razvija trajno interesiranja za nova saznanja, obrazovanje i osposobljava za stalno samoobrazovanje.

SADRŽAJI PROGRAMA

NASTAVNO PODRUČJE: **JEZIK**

1. Početci hrvatske pismenosti

ključni pojmovi:

- hrvatska pisma: latinica, glagoljica, ćirilica
- prvotisak
- Bašćanska ploča)

2. Punoznačne i nepunoznačne riječi (ključni pojmovi: punoznačne i nepunoznačne riječi, naglasnice, nenaglasnice, prednaglasnice, znanaglasnice)

3. Osnovno i preneseno značenje riječi (pojam)

4. Rečenični i pravopisni znakovi: trotočje, izostavnik, crtica, zagrada, točka sa zarezom
5. Veliko početno slovo u imenima naselja, dijelova naselja, trgova i ulica (ključni pojmovi: pisanje višestanih naziva naselja, ulica i trgova)
6. Glagoli po značenju (ključni pojam: glagoli radnje, stanja i zbivanja)
7. Glagoli po vidu (ključni pojam: glagolski vid, svršeni i nesvršeni glagoli)
8. Glagoli po predmetu radnje (ključni pojam: prijelazni, neprijelazni i povratni glagoli)
9. Infinitiv (ključni pojmovi: infinitiv, infinitivna osnova i završetci)
10. Glagolski pridjevi i glagolska imenica (ključni pojmovi: glagolski pridjev radni, glagolski pridjev trpni, glagolska imenica)
11. Izricanje sadašnjosti prezentom (ključni pojmovi: prezent, prezentski nastavci, sprezanje/konjugacija)
12. Izricanje prošlosti perfektom (ključni pojmovi: perfekt, krnji perfekt)
13. Izricanje prošlosti aoristom, imperfektom i pluskvamperfektom (ključni pojmovi: aorist, imperfekt, pluskvamperfekt)
14. Izricanje budućnosti futuroom (ključni pojmovi: futur prvi, futur drugi)
15. Izricanje zapovijedi i molbe imperativom (ključni pojmovi: glagolski način, imperativ)
16. Izricanje želje kondicionalom (ključni pojmovi: kondicional prvi, kondicional drugi)
17. Glagolski prilozi (ključni pojmovi: glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli)

NASTAVNO PODRUČJE: **JEZIČNO IZRAŽAVANJE**

1. Stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta (ključni pojmovi: prepričavanje s promjenom gledišta, gledište)
2. Sažeto prepričavanje
3. Vrsta razgovora (ključni pojmovi: službeni razgovor, privatni razgovor)
4. Interpretativno (umjetničko, izvedbeno) čitanje i krasnoslov
5. Portret (vanjski i unutrašnji opis) (ključni pojmovi: vanjski opis lika, unutarnji opis lika, portret)
6. Opis otvorenoga prostora (ključni pojmovi: plan opisa, otvoreni prostor, opis otvorenoga prostora)
7. Izvođenje dramatiziranog teksta (ključni pojmovi: dramatizacija teksta, nedijaloški tekst, dijaloški tekst, osobni doživljaj i izražavanje osjećaja na sceni)
8. Interpretativno kazivanje malih epskih vrsta (ključni pojmovi: male epske vrste: anegdota, vic, crtica).

NASTAVNO PODRUČJE: **KNJIŽEVNOST**

1. Odnos teme i motiva (ključni pojmovi: tema, tematske jedinice, motiv)
2. Lik u proznom dijelu (ključni pojmovi: fabula, lik, glumačko označenje lika)
3. Male epske vrste (ključni pojmovi: epska djela, proza, anegdota, vic, crtica)

4. Pustolovni roman

5. Monolog (samogovor) u dramskom djelu (ključni pojmovi: drama, dijalog, didaskalije, dramski monolog/samogovor)

6. Pjesničko izražajno sredstvo (kontrast - figura misli)

7. Epska pjesma (ključni pojmovi: epska pjesma, događaji i likovi u epskoj pjesmi)

8. Povjestica

9. Dijalektalno pjesništvo (ključni pojmovi: lirski pjesma, štokavsko, kajkavsko i čakavsko pjesništvo)

10. Usmeno i pisano pjesništvo (ključni pojmovi: stalni epitet, usmena lirski pjesma, usmena epska pjesma, epski deseterac, pisana pjesma)

11. Zavičajna književnost (ključni pojmovi: zavičajna književnost, književnici, narodno stvaralaštvo, bunjevačka ikavica).

LEKTIRA (odabrati najmanje pet naslova)

Balint Vujkov: Šaljive narodne pripovitke

Blaž Rajić: Bunjevčice - crtice iz života bunjevačkih Hrvata

Ivan Kujundžić: Deran s očima i druge pripovijesti

Stjepan Tomaš: Mali ratni dnevnik

August Šenoa: Povjestice

Blanka Dovjak-Matković: Zagrebačka priča

Mark Twain: Kraljević i prosjak

Henryk Sienkiewicz: Kroz pustinju i prašumu

Ivona Šajatović: Tajna ogrlice sa sedam rubina

Josip Cvenić: Čvrsto drži *joy-stick*

Jadranko Bitens: *Twist* na bazenu

Vladimir Nazor: Veli Jože

Milutin Majer: Dolazak Hrvata

Jonathan Swift: Guliverova putovanja

Branko Ćopić: Čudesna sprava

NASTAVNO PODRUČJE: **MEDIJSKA KULTURA**

1. Kadar (kadar, dugi i kratki kadar)

2. Plan (vrste filmskih planova: total, srednji plan, krupni plan, detalj)

3. Kut snimanja (položaj kamere u kojem se može snimati: donji rakurs, gornji rakurs, visina ljudskih očiju)
4. Dječji časopis (ilustracija, poučni tekst, popularno znanstveni, zabavni tekst)
5. Jezik stripa (strip, kvadrat kao osnovno sredstvo strip priče, fabula ispričana kvadratima, dijalogmonolog u stripu).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Metode izvođenja nastave:

- interaktivna, nastavnik - učenik
- radioničarska
- ambijentalna
- kooperativno učenje u grupama učenika
- iskustveno učenje primenjeno u sazajnim i socijalnim situacijama
- razne forme učenja putem otkrića i rješavanja problema
- integrativni pristup različitim područjima u sklopu kulture

Aktivnosti nastavnika:

- Organizira nastavni proces(planira metode rada, sredstva, planira sadržaj)
- Realizira nastavni proces(stvara prilike za učenje, prezentira sadržaje, vodi ciljani razgovor, omogućuje primjenu stečenih vještina)
- Motivira učenika, podržava i razvija njihova interesovanja
- Prati efekte sopstvenog rada
- Unapređuje sopstveni rad
- Učestvuje u kulturnim događajima sredine s učenicima

Aktivnosti učenika:

- Aktivni promatrači
- Aktivni slušatelji
- Aktivni učesnici u komunikaciji
- Partneri - suradnja s odraslima i vršnjacima, uzimaju u obzir i tuđe mišljenje
- Organizatori - učenje i angažman u zajednici

БУЊЕВАЧКИ ГОВОР СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ШЕСТИ РАЗРЕД ŠESTI RAZRED

Cilj nastave Bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture je proširivanje znanja iz prethodnih razreda o bunjevačkom govoru u okviru predviđenih sadržaja, proučavanje književnosti na maternjem jeziku, osposobljavanje učenika za nove forme usmenog i pismenog izražavanja, stalno bogaćenje rečnika izvornim bunjevačkim rečima, kao i razvijanje multikulturalnosti u našoj, multietničkoj sredini.

Operativni zadaci

- negovanje bunjevačkog govora u svakodnevnoj komunikaciji;
- dalje osposobljavanje učenika za tečno čitanje i prepričavanje;
- bogaćenje sopstvenog rečnika izvornim bunjevačkim rečima uz pomoć Rečnika bačkih Bunjevaca;
- savladavanje izlaganja kraćih celina u okviru obrađene teme;
- prepoznavanje naučene strukture teksta;
- savladavanje metodologije pisanja sastava;
- sticanje osnovnih znanja o glasovima i glasovnim promenama i uočavanje odsustva sibilizacije, kao i naglasak na asimilaciji samoglasnika (ruki, čito);
- sticanje znanja o glagolskim oblicima (upotreba krnjeg infinitiva, odsustvo aorista i imperfekta);
- upoznavanje učenika sa načinom građenja reči;
- tumačenje motiva, pesničkih slika i upoznavanje novih stilskih izražajnih sredstava u lirskoj pesmi (metafora, hiperbola, apostrofa);
- proširivanje znanja o istoriji, kulturi i tradiciji Bunjevaca;
- razvijanje ljubavi prema bunjevačkom govoru sa naglaskom na potrebi njegovog očuvanja, negovanja i usavršavanja.

I. BUNJEVAČKI GOVOR

- obnavljanje gradiva iz prethodnog razreda;
- podela glasova i sticanje osnovnih znanja o glasovnim promenama;
- građenje reči (proste, izvedenice, složenice);
- homonimi, sinonimi, antonimi, deminutivi, augmentativi;
- osnovna glagolska vremena (proširivanje znanja iz prethodnih razreda);
- bezlični glagolski oblici i njihova upotreba u bunjevačkom govoru (glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli, krnji infinitiv, radni glagolski pridev i trpni glagolski pridev);
- vežbanje pravilnog korišćenja znakova interpunkcije;
- proširivanje znanja o upotrebi velikog slova;
- uvežbavanje pravilne dikcije bunjevačkog govora.

II. KULTURA IZRAŽAVANJA

Usmeno izražavanje

- bogaćenje rečnika izvornim bunjevačkim rečima korišćenjem Bunjevačkog rečnika;
- prepričavanje raznih događaja i doživljaja;
- opisivanje detalja iz prirode;
- iniciranje diskusija na zadatu temu;
- opisivanje lika iz neposrednog okruženja;
- pričanje o smešnim zgodama i nezgodama;
- sažeto pričanje o utiscima nakon pročitane romana ili pripovetke;
- kratke konverzacije na osnovu situacija iz svakodnevnog života.

Pismeno izražavanje

- hronološko i retrospektivno pripovedanje;
- prepričavanje događaja iz života učenika;
- opisivanje enterijera i eksterijera, kao i pejzaža i portreta;
- izrada četiri domaća pismena zadatka i njihova analiza na času;
- izrada dva školska pismena zadatka - po jedan u svakom polugodištu;
- pisanje vesti i izveštaja - mali novinari lista "Tandrčak";
- uključivanje učenika u nagradni konkurs "Bunjevačka lipa rič"
(prozni i poetski radovi pisani bunjevačkom ikavicom).

III. KNJIŽEVNOST

Školska lektira

- bunjevačke narodne pripovetke, bajke i basne - izbor;
- epske narodne pesme GROKTALICE - izbor;
- lirske narodne pesme TUṬBALICE, OPROŠTAJNE pesme - izbor;
- Gabrijela Diklić - "Polivači"
- Alisa Prčić - "Avlija"
- Ana Popov - "Napiši pismu"
- Geza Babijanović - "Ṭuta dunja na ormaru"
- Ladislav Kovačić - "Škula" - odlomak;

- Gabrijela Diklić - "Zimske večeri na salašu"
- Ana Popov - "Najlipša pisma"- igrokaz;
- Petar Kuntić - "Tamo više ničeg nema"
- Marko Peić - "Bunjevačkom rodu"
- Tomislav Kopunović - "Naša himna"
- Marko Marijanušić - "Stari palički salaš"

Domaća lektira

- Ladislav Kovačić - "Škula", "Palić"
- izbor iz "Tandrčkovog blaga"
- čitamo "Bunjevačku lipu rič"- zbornik radova školske dece na maternjem jeziku

IV. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

- uloga Franjevaca u opismenjavanju Bunjevaca (prve bunjevačke škole);
- proširivanje sadržaja o verskim običajima kod Bunjevaca vezanih za Božić, Korizmu i Uskrs;
- proširivanje sadržaja o narodnim običajima kod Bunjevaca vezanih za Božić, Uskrs, Kraljice, Dužijancu, svatove i prela;
- bunjevačka obeležja - zastava, grb i svečana pesma;
- muzika - upoznavanje tambure (bunjevačkog nacionalnog instrumenta);
- muzika - upoznavanje sa stvaralaštvom Pere Tumbasa Haje, obrada pesama i kola - "Tavankute, selo moje malo" "Čuj, Bunjevče, veso glas" "Momačko kolo" "Divojačko kolo";
- savremene dečije pesme na maternjem jeziku;
- domaća radinost - šling (bili i šareni šling);
- bunjevačka nošnja - ženska i muška svečana bunjevačka nošnja;
- bunjevačke institucije i nacionalni praznici;
- bunjevačka jela - lakumići.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program Bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture u 6. razredu ostvaruje se u nekoliko jasno definisanih etapa, kao i u 5. razredu. U oblasti govora stavljamo akcenat na veći unos izvornih bunjevačkih reči u svakodnevno izražavanje, u njihovo pravilno naglašavanje, kao i u poseban oblik rečeničkog iskaza koji je karakterističan za bunjevački govor. Kultura usmenog i pismenog izražavanja se nadovezuje na pravilan bunjevački govor i predstavlja osnovu za svaku dobru, bilo usmenu, bilo pismenu, komunikaciju. Posebno treba insistirati na dečijem proznom i poetskom izražavanju i uzimanju što masovnijeg učešća na nagradnom konkursu "Bunjevačka lipa rič" koji kontinuirano sprovodi Bunjevačka matica i koji okuplja decu osnovnih i srednjih škola sa prostora Subotice i Sombora, koja rado pišu bunjevačkom ikavicom. Kao krajnji rezultat svakog sprovedenog konkursa krajem tekuće godine objavljuje se zbornik sa najoriginalnijim radovima učenika.

U oblasti književnosti proučavaju se dela savremenih bunjevačkih autora, ali se kroz sve naredne četiri godine ne zanemaruje i obimno narodno stvaralaštvo, kao i u starijim razredima, starija bunjevačka umetnička književnost. Razvija se logičko mišljenje putem razumevanja i tumačenja poetskih, prozних i dramskih tekstova koji obogaćuju dečiju maštu i doprinose većoj kreativnosti na maternjem jeziku.

Upoznavanje i negovanje nacionalne kulture ostvaruje se postupnim usvajanjem znanja o bunjevačkoj istoriji, kulturi i tradiciji. U oblasti verskih i narodnih običaja svake godine obrađuju se iste teme proširivanjem i usvajanjem novih znanja. Posebna pažnja u ovom segmentu posvećuje se razvijanju kreativnosti učenika, kao i posetama bunjevačkim institucijama koje su organizatori mnogobrojnih kulturnih manifestacija.

Nastava se izvodi putem sledećih metoda:

- interaktivna, nastavnik - učenik;
- radioničarska metoda;
- ambijentalna metoda;
- grupni rad;
- problemska metoda itd.

ŠAH

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave **šaha** jeste da učenici ovladaju osnovnim i naprednim zakonitostima i principima šahovske igre radi formiranja njihovih radnih sposobnosti, savesnosti, istrajnosti, upornosti, urednosti, radoznalosti, kreativnosti, originalnosti i spremnosti na saradnju uz uvažavanje tuđeg mišljenja i načela lepog ponašanja, da se kod učenika izgradi kultura rada, da se rad obavlja u određeno vreme u predviđenom radnom prostoru, kao i da se razvija svesna potreba da se započeti posao dovrši do kraja.

Zadaci nastave šaha su:

- razvijanje interesovanja za šahovsku igru kod učenika;
- stimulisanje učenika, njihove mašte, kreativnosti i radoznalosti tokom učenja šaha;
- povezivanje znanja o šahu sa životnim situacijama;
- izgrađivanje razumevanja šahovske igre kao osnove za logičko mišljenje;
- osposobljavanje učenika da samostalno donose odluke kroz igranje šaha;
- jačanje tolerancije na frustraciju kao bitnog faktora emocionalne inteligencije;
- razvijanje svesti o sopstvenom napredovanju i jačanje motivacije za dalje učenje šaha;
- igranje šaha.

Operativni zadaci

Učenici treba da se:

- kroz veći broj zanimljivih i atraktivnih primera, koji se odnose na veštinu igranja šaha, zainteresuju za razvijanje šahovske igre;

- kroz veći broj zadataka osposobe da samostalno donose odluke u toku šahovske igre.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (1+0)

Uvodni čas - upoznavanje sa ciljevima i zadacima programa i načinom rada

(demonstracija, interakcija; vežbanje - samostalno i u parovima, odigravanje partija kroz učeničke turnire, tema-turnire i simultanke).

OTVARANJE I SREDIŠNJICA (6+6)

Poluotvorene igre

Sicilijanska odbrana (teorijski pristup i poučne partije)

- Ševeniška varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Karpov - Kasparov 0:1, Moskva (m/24) 1985.

- Paulsenova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Karpov - Kasparov 0:1, Moskva (m/16) 1985.

- Najdorfova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Spaski - Fišer 1:0, Rejkjavik (m/11) 1972.

- Zmajeva varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Karpov - Korčnoj 1:0, Moskva (m/2) 1974.

- Rihter-Rauzerova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Anand - Timan 1:0, Vajk an Ze 2004.

- Laskerova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Kasparov - Širov 1:0, Horgen 1994.

ODIGRAVANJE PARTIJA (0+5)

- Praktična igra u tematskim varijantama Sicilijanske odbrane (2 časa).

- Turnir učenika (2 časa).

- Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika (1 čas).

ZAVRŠNICA (3+3)

Top i pešak protiv topa

- Kralj slabije strane je odrezan od linije promocije pešaka. Osnovni načini postizanja Lucenove pozicije i osnovni postupci odbrane.

- Kralj slabije strane nije na liniji promocije pešaka, a nije ni direktno odsečen.

Pravilo "kraće strane".

- Ostali slučajevi T + P: T.

SVETSKI ŠAMPIONI I NJIHOVO STVARALAŠTVO (6+3)

1. Viljem Štajnic

- Doprinos istoriji šaha.

- Poučna partija: Štajnic - Bardeleben 1:0, Hastings 1895.

- Primeri iz Štajnicovog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

2. Emanuel Lasker

- Doprinos istoriji šaha.

- Poučna partija: Lasker - Kapablanka 1:0, Sankt Petersburg 1914.

- Primeri iz Laskerovog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

3. Hoze-Raul Kapablanka

- Doprinos istoriji šaha.

- Poučna partija: Kapablanka - Maršal 1:0, Njujork 1918.

- Primeri iz Kapablankinog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

ODIGRAVANJE PARTIJA (0+3)

- Turnir učenika (2 časa).

- Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika (1 čas).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava se realizuje u specijalizovanoj učionici opremljenoj za izborni nastavni predmet šah.

Grupa učenika za realizaciju sadržaja programa nastavnog predmeta šah broji od 10 do 16 učenika.

Pri sastavljanju programa vodilo se računa o obezbeđivanju postupnosti u ostvarivanju sadržaja, pa je neophodno da nastavnik poštuje redosled tematskih celina. Već u petom razredu se otvaranja razmatraju na nivou varijanata, a u šestom razredu novinu predstavlja uvođenje tema-turnira, na kojima učenici mogu da neposredno u praksi provere svoja znanja iz tematske celine koja prethodi (to jest, da sistematski proigraju razne varijante *Sicilijanske odbrane*). U petom razredu su se proučavali stari majstori iz perioda pre uvođenja zvaničnih takmičenja za prvaka sveta (Andersen i Morfi), dok se u šestom razredu pažnja posvećuje stvaralaštvu prve trojice svetskih prvaka: Štajnica, Laskera i Kapablanke.

Uz svaku tematsku celinu dat je broj časova za ostvarivanje vežbi (posmatranje + vežbanje). Nastavnik može da izvrši manja odstupanja od predviđenog broja časova ukoliko se za tim ukaže potreba.

U uvodnom delu časa, nastavnik ističe cilj i zadatke odgovarajuće nastavne jedinice, zatim realizuje teorijski deo neophodan za vežbanje. Uvodni deo časa može da traje najviše 15 minuta.

Za vreme rada nastavnik će voditi računa o stečenom šahovskom znanju svakog učenika. Učenicima koji brzo savladaju postavljeni cilj i zadatke dati složenije zadatke za tu nastavnu jedinicu.

3. PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI U OBRAZOVNO-VASPITNOM RADU

Preporučene vrste aktivnosti u obrazovno-vaspitanom radu date su uz obavezne i preporučene sadržaje svakog obaveznog i izbornog nastavnog predmeta, u odeljku Način ostvarivanja programa.

4. NAČIN PRILAGOĐAVANJA PROGRAMA

4.1. Način prilagođavanja programa za muzičko i baletsko obrazovanje i vaspitanje

Muzičke i baletске škole donose svoje školske programe u skladu sa Nastavnim planom i programom, a specifičnosti se iskazuju posebnim nastavnim planovima i programima za ovu delatnost.

4.2. Način prilagođavanja programa za obrazovanje odraslih

Prilagođavanje programa za obrazovanje odraslih vrši se u pogledu organizacije, trajanja, ciljeva, zadataka i ocenjivanja, saglasno potrebama i mogućnostima odraslih u skladu sa zakonom.

4.3. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa smetnjama u razvoju

Školski programi donose se na osnovu Nastavnog plana i programa za šesti razred osnovne škole, a specifičnosti se iskazuju posebnim programima u zavisnosti od vrste i stepena ometenosti.

4.4. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa posebnim sposobnostima

Prilagođavanje programa za učenike sa posebnim sposobnostima vrši se:

- individualizacijom nastavnih aktivnosti i prilagođavanjem nastavnih metoda i tehnika;
- izborom odgovarajućih nastavnih sredstava;
- formiranjem manjih grupa u okviru odeljenja za intenzivniji nastavni rad sa ovim učenicima, a u skladu sa potrebama;
- procenjivanjem napredovanja i uspeha standardima naprednih postignuća;
- ponudom odgovarajućih izbornih predmeta;
- ponudom fakultativnih nastavnih predmeta i slobodnih aktivnosti u fakultativnom delu školskog programa;
- uključivanjem stručnih saradnika u pripremu individualizovanih nastavnih aktivnosti za ove učenike, kao i za procenjivanje i praćenje njihove efikasnosti i uspešnosti.

4.5. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine

Prilagođavanje programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine vrši se tako što:

- maternji jezik nacionalne manjine ima status obaveznog nastavnog predmeta;
- nastava srpskog jezika, kao nematernjeg jezika, izvodi se kao nastava obaveznog predmeta;

- fond časova za nastavu obaveznih predmeta srpski jezik ili srpski jezik kao nematarnji jezik i maternjeg jezika određuje se nastavnim planom;
- nastava maternjeg jezika prilagođava se potrebama, interesima i mogućnostima škole, učenika, roditelja i lokalne sredine, u skladu sa zakonom i nastavnim planom i programom;
- za pripadnike nacionalnih manjina program nastave prilagođava se u pogledu sadržaja koji se odnose na istoriju, umetnost i kulturu nacionalne manjine: u nastavi *istorije* obrađuju se sadržaji iz istorije te manjine sa fondom do 5 časova u toku školske godine; u nastavi *muzičke kulture* do 60% sadržaja koji se obrađuju pevanjem i sviranjem, odnosno do 20% sadržaja u oblasti slušanja muzike, po izboru nastavnika, obuhvata dela nacionalnih stvaralaca; u nastavi *likovne kulture*, do 30% sadržaja, po izboru nastavnika, obuhvata umetnička dela nacionalnih stvaralaca i nacionalne spomenike kulture.

5. OPŠTI I POSEBNI STANDARDI ZNANJA

Standardi obrazovanja određuju nivo razvijenosti očekivanih znanja, sposobnosti i veština na opštem i posebnom nivou.

Očekivana znanja, sposobnosti, veštine identifikuju se u rezultatima pedagoškog procesa, čija su polazišta određena ciljevima i zadacima obrazovanja i vaspitanja.

Posebni standardi određuju nivo razvijenosti znanja, sposobnosti i veština koje učenik ostvaruje na kraju svakog razreda, nivoa obrazovanja i vaspitanja u okviru svakog nastavnog predmeta. Posebni standardi su dati u programima za pojedine nastavne predmete.

Standardi znanja su referentna osnova za prikupljanje pouzdanih i valjanih podataka o stepenu ostvarenosti očekivanih postignuća i, posredno, ciljeva i zadataka vaspitanja i obrazovanja.

Na osnovu rezultata nacionalnih ispitivanja i očekivanog, odnosno poželjnog nivoa postignuća - nacionalnih standarda, formuliše se republički plan razvoja kvaliteta obrazovanja. Ovim planom određuju se realistička očekivanja u okviru definisanih postignuća za pojedine nastavne oblasti i nastavne predmete za određeni vremenski period - za celu zemlju, na nacionalnom nivou.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća propisanih na školskom nivou, određuje se takođe na osnovu:

- rezultata školskih ispitivanja i
- očekivanog i poželjnog nivoa postignuća - školskog standarda.

Na osnovu rezultata ispitivanja i očekivanog i poželjnog nivoa postignuća formuliše se školski plan razvoja kvaliteta obrazovanja, kojim se određuje stepen ostvarenosti postignuća koji se očekuje u određenom vremenskom periodu.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća, određuju se tako da budu u određenoj meri iznad nivoa koji se u datom trenutku može utvrditi na osnovu ispitivanja učenika kako bi se na taj način uticalo na razvoj kvaliteta obrazovanja. Na osnovu ispitivanja postignutog, standardi se menjaju i pomeraju na više.

6. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE NASTAVNIH PROGRAMA

ŠKOLSKI PROGRAM

Školski program sadrži obavezni, izborni i fakultativni deo.

Obavezni deo školskog programa sadrži nastavne predmete i sadržaje koji su obavezni za sve učenike određenog nivoa i vrste obrazovanja.

Izborni deo školskog programa obuhvata obavezne izborne nastavne predmete i izborne nastavne predmete. U okviru izbornog dela *obavezni izborni nastavni predmeti*, učenik se obavezno opredeljuje za:

- versku nastavu ili građansko vaspitanje i izabrani nastavni predmet zadržava do kraja drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja;
- strani jezik, sa liste stranih jezika koju nudi škola i izabrani nastavni predmet zadržava do kraja drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja;
- sportsku granu (izborni predmet: fizičko vaspitanje - izabrani sport), sa liste koju nudi škola na početku školske godine.

Škola je dužna da u šestom razredu učenicima ponudi, pored obaveznih izbornih nastavnih predmeta, još najmanje četiri izborna predmeta za šesti razred, od kojih učenik bira jedan, na početku školske godine.

Fakultativni deo školskog programa obuhvata sadržaje kojima se zadovoljavaju interesi učenika, u skladu sa mogućnostima škole, kao i sadržaje i oblike slobodnih aktivnosti (hor, orkestar, ekurzije, sekcije, kulturne i druge aktivnosti...).

Učenik šestog razreda ima 24 časa nedeljno, odnosno 27 časova ako obrazovanje stiče na jeziku nacionalne manjine.

Navedeni broj časova uvećava se sa maksimalno pet časova izbornih nastavnih predmeta, odnosno šest časova za učenike pripadnike nacionalnih manjina.

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA ZDRAVSTVENOG VASPITANJA

Cilj i zadaci

Cilj nastave zdravstvenog vaspitanja jeste da učenici ovladaju osnovnim znanjima, veštinama, stavovima i vrednostima u oblasti zdravstvenog vaspitanja koja su osnov za formiranje odgovornog odnosa prema sopstvenom zdravlju i zdravlju drugih.

Zadaci nastave zdravstvenog vaspitanja su:

- sticanje znanja, umenja, stavova i vrednosti u cilju očuvanja i unapređivanja zdravlja;
- razvijanje zdrave ličnosti, odgovorne prema sopstvenom i tuđem zdravlju;
- podsticanje pozitivnog odnosa prema zdravom načinu življenja;
- motivisanje i osposobljavanje učenika kao aktivnih učesnika u očuvanju svog i tuđeg zdravlja;
- podsticanje humanog odnosa prema bolesnim osobama i spremnosti da im se pruži pomoć;
- prepoznavanje štetnih uticaja po zdravlje i ovladavanje veštinama zaštite.

Operativni zadaci

Kroz primere i zadatke iz svakodnevnog života razvijati zdravu ličnost koja će biti odgovorna za sopstveno zdravlje.

SADRŽAJI PROGRAMA

- Zdravlje i zdravi stilovi života.

- Psihoemotivni razvoj.
- Lična higijena.
- Oralno zdravlje.
- Higijena sporta.
- Pravilna ishrana.
- Problemi ponašanja mladih i socijalni pritisak vršnjaka.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Učenje sadržaja zdravstvenog vaspitanja podrazumeva prevođenje znanja o zdravlju u željeni način ponašanja, uz prepoznavanje pravih životnih vrednosti i podsticanja razvoja ličnosti.

Zdravstveno vaspitanje je proces koji se planski i kontinuirano odvija. Naučna istraživanja su pokazala da 52% svih mogućih uticaja na zdravlje se odnose na svakodnevno ponašanje pojedinca. Veliki broj patoloških stanja mogao bi se izbeći pravilnim odnosom prema zdravlju i životu. Zdrav način života se uči u porodici, školi i široj društvenoj zajednici. Škola treba kod učenika da pokrene pozitivne emocije i formiranje pravih stavova, da sprovodi pozitivnu akciju za zdravlje, ugradi znanja u obliku navika u karakter učenika i trasira put ka veštinama zdravog življenja.

Za zdrav razvoj ličnosti učenicima je neophodno pomoći da sigurnost traže u sopstvenoj moći poimanja sveta, intelektualno, emocionalno i estetski. Zdravo ponašanje je neposredno povezano sa zdravljem i predstavlja svaku aktivnost preduzetu u cilju očuvanja, unapređivanja i održavanja zdravlja. Suprotno ovom, "rizično ponašanje" je definisano kao specifičan oblik ponašanja koji povećava osetljivost za specifične poremećaje zdravlja. Same informacije nisu dovoljne da učenici prihvate zdravo ponašanje. To je samo početna faza, odnosno azbuka vaspitnog procesa koja se mora dopuniti savremenim zdravstveno-vaspitnim strategijama, sa dobro planiranim i kontrolisanim intervencijama koje utiču na postepeno dobrovoljno prihvatanje ponašanja koje vodi zdravlju.

Prilikom donošenja školskog programa, škola na nivou aktiva i nastavničkog veća, a u skladu sa potrebama, usaglašava, planira i realizuje tematska područja koja se realizuju iz oblasti zdravstvenog vaspitanja. Izuzetno je važno unapred odrediti na koji način i u okviru kojih aktivnosti će biti realizovani sadržaji iz programa da bi se ostvarili postavljeni ciljevi i zadaci predmeta.

Sadržaji iz programa se mogu realizovati kroz:

- obavezne nastavne i izborne predmete
- izborne i fakultativne predmete
- časove odeljenskog starešine
- dodatni rad, sekcije i slobodne aktivnosti
- saradnju sa roditeljima
- rad stručnih saradnika
- saradnju sa lokalnom zajednicom.

U okviru redovne nastave, izbornih i fakultativnih predmeta postoje velike mogućnosti za integraciju zdravstveno-vaspitnih sadržaja.

Na časovima predviđenim za rad sa odeljenskom zajednicom učenika realizuju se:

- sadržaji koji nisu obrađeni u okviru nastavnih predmeta;
- ostvaruje se sinteza znanja, koriguju se i utvrđuju stavovi i uverenja;
- objektiviziraju kriterijumi vrednovanja;
- ostvaruje se saradnja sa nosiocima aktivnosti (roditeljima i zdravstvenim radnicima).

Vannastavne aktivnosti su pogodne za rad klubova zdravlja, akcije za unapređivanje školskog prostora, kao i prostora oko škole, akcije posvećene zdravoj ishrani i svim ostalim aktivnostima planiranih kalendarom zdravlja, saradnju sa zajednicom, za organizovanje kulturnih aktivnosti i drugih sadržaja za kreativno i rekreativno korišćenje slobodnog vremena.

Pošto su sadržaji integrisani u više nastavnih predmeta, neophodna je i korelacija među njima, tako da se postigne jedinstvo vaspitne i obrazovne uloge škole.

Nosioци zdravstveno-vaspitnog rada u školama su prosvetni i zdravstveni radnici. Za uspešno ostvarivanje programa posebnu odgovornost imaju direktor škole i stručni saradnici. Oni pripremaju godišnji program rada škole. Pored toga što predlaže godišnji program rada, direktor obezbeđuje saradnju sa ustanovama i predavačima van škole, kao i stručno usavršavanje nastavnika i saradnika koji čine deo tima za realizaciju ovog programa.

Uloga direktora škole je bitna za uspostavljanje uspešnih i pozitivnih relacija sa roditeljima, društvenim organizacijama, institucijama iz okruženja i pojedincima koji mogu dati svoj doprinos u realizaciji ovog programa. Za što uspešnju promociju zdravlja i zdravih stilova života, veoma je važno efikasno partnerstvo između škole i zdravstvenih ustanova.

Realizacija programa se ostvaruje na nivou škole, razreda i odeljenja. Učesnici u realizaciji programa su: koordinatori aktivnosti - školski odbor, direktor škole i pedagoška služba. Realizatori programa su nastavnici, roditelji, učenici, usko specijalizovani stručnjaci angažovani za određenu oblasti ostali radnici škole.

U cilju što uspešnije realizacije sadržaja poželjno je organizovati seminar za koordinate i realizatore programa, na kome će savladati tehnike i metode rada sa učenicima.

Vaspitni proces treba usmeriti na celokupan razvoj ličnosti sa njenim afektivnim, kognitivnim i psihofizičkim karakteristikama. Nastavnici biologije, geografije, književnosti, umetnosti, fizičkog vaspitanja, kao i nastavnici drugih predmeta, u okviru svoga rada daju učenicima osnovne naučno zasnovane informacije iz programa zdravstvenog vaspitanja.

U slobodnim aktivnostima učenici se uključuju u rad sekcija čiji je jedan od ciljeva održavanje zdravstveno-higijenskih uslova u školi. Učešće učenika je dobrovoljno, ali je obaveza škole da im stvori uslove za rad i obezbedi mentora za rad. Metod realizacije sadržaja, vreme i način, zavise od mogućnosti škole, od samog direktora škole, stručnih saradnika, nastavnika i odeljenskog starešine.

U zdravstveno vaspitnom radu veoma je važno odabrati pravu informaciju i metod rada sa učenicima.

Metode rada treba prilagoditi sadržaju pri čemu prednost treba dati metodama aktivnog učešća i radu u grupama. Najčešće se preporučuju kako individualne tako i grupne metode rada: planirani razgovor, kreativne radionice, zdravstveno predavanje, igranje uloga i simulacije, izložbe, pisani radovi, analiza situacija i praktični primeri, debate, audio i vizuelne aktivnosti, vežbanje životnih veština specifičnih za određeni kontekst i rad u maloj grupi. Učešće samih učenika kao organizatora ili vršnjačkih edukatora je neophodno i u praksi pokazalo pozitivne rezultate.

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA SLOBODNIH AKTIVNOSTI

HOR I ORKESTAR

Hor

Učešćem u horu mlada ličnost sagledava vrednosti zajedničkog rada u postizanju određenog umetničkog zadatka. Hor je najmasovniji vid kolektivnog muziciranja u osnovnoj školi i od njegovog rada zavisi ugled škole. Od učesnika hora se zahteva jedinstveni pristup i rad svih učenika.

Horsko pevanje može biti:

- odeljensko horsko pevanje,
- razredno horsko pevanje,
- horsko pevanje starijih razreda.

Pevanje u horu ima obrazovni i vaspitni cilj. Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti, učvršćivanje intonacije. Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu, razvijanje estetskih osećanja, komunikaciju sa drugim članovima hora.

Razredni hor obuhvata sva odeljenja istog razreda u školi.

Hor učenika starijih razreda obuhvata uzrast učenika od petog do osmog razreda, sa nedeljnim fondom od 3 časa.

Časovi hora ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

Repertoar hora obuhvata dela domaćih i stranih kompozitora. Na repertoaru hora starijih razreda uvrstiti dvoglasne i troglasne kompozicije a kapela ili uz instrumentalnu pratnju.

U toku školske godine potrebno je sa horom uraditi osam do deset kompozicija i nastupati na smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.

Orkestar

Orkestar koji najbolje odgovara interesovanjima i mogućnostima učenika jeste Orfov instrumentarij. Kako se na ovim instrumentima lako savladava tehnika sviranja, velika je mogućnost za odabir najbolje uvežbanih učenika za ovaj sastav.

Na početku rada na Orfovim instrumentima sviranje se svodi na praćenje ritma, pevane pesme ili muzičke igre. Sviranje na melodijskim instrumentima uvodi se kasnije kada se učenici priviknu na zajedničko muziciranje.

U školi se može formirati orkestar sastavljen i od neke druge grupe instrumenata (harmonika, mandolina, tambura, blok flauta).

Časovi rada orkestra predviđaju 3 časa nedeljno i ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

U toku školske godine potrebno je sa orkestrom uraditi najmanje 5 kompozicija i nastupiti na koncertima, priredbama, smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.